

สัญลักษณ์พระสุพรรณกัลยา กับท้องถิ่นนิยมจังหวัดพิษณุโลก¹

Symbol of Phra Suphankalaya and Localism in Phitsanulok Province

ธัญวดี กำจัดภัย² ฟารุง มีอุดร³ และจักรพันธ์ ชัดชุ่มแสง⁴

Thunyavadee Gumjudpai, Farung Mee-Udon and Jaggapan Cadchumsang

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อค้นพบเบื้องต้นงานวิจัยสัญลักษณ์พระสุพรรณกัลยา กับท้องถิ่นนิยมจังหวัดพิษณุโลก โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงข่าวสารที่ปรากฏบนสื่อออนไลน์ ผลการวิจัย พบว่า พระสุพรรณกัลยาเป็นชัตติยานารีแห่งราชสำนักอยุธยาที่พัฒนาการทางสังคมและประวัติศาสตร์มาจากวีรสตรีที่เสียสละเพื่อชาติบ้านเมืองโดยในเบื้องต้นไม่ได้เกิดจากการสร้างของรัฐ แต่เกิดจากบุคคลธรรมดาเป็นผู้บอกเล่าเรื่องราวและจุดประเด็นเป็นกระแสจนมีการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องกลายเป็นปรากฏการณ์ในสังคมไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน พระสุพรรณกัลยาเป็นสตรีที่ได้รับการยกย่องเคารพนับถือและศรัทธาในเรื่องความเสียสละจนกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองพิษณุโลกเพิ่มขึ้นจากเดิมที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้เป็นพระอนุชาได้รับการยกย่องให้เป็นวีรกษัตริย์ผู้กอบกู้เอกราชความเป็นชาติไทยในครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา สัญลักษณ์พระสุพรรณกัลยาปรากฏผลเชิงประจักษ์เป็นรูปเคารพ สถานที่ เครื่องสักการะ พิธีกรรม บทสวดคาถา และบทเพลง ตั้งอยู่ตามสถานที่ราชการ วัด บริษัท ห้างร้าน ตลอดจนบ้านเรือนประชาชน เป็นเครื่องแสดงความสำเร็จและความศรัทธาที่มีต่อพระสุพรรณกัลยาหลอมรวมเป็นวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก

คำสำคัญ: สัญลักษณ์, พระสุพรรณกัลยา, ท้องถิ่นนิยม

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญาานิพนธ์ เรื่อง พระสุพรรณกัลยากับการพัฒนาท้องถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก

^{2,3} มหาวิทยาลัยนเรศวร; Naresuan University

⁴ มหาวิทยาลัยขอนแก่น; Khon Kaen University

Abstract

This research article aims to present the preliminary findings of the research on the symbol of Phra Suphankalaya and localism in Phitsanulok Province. It was a qualitative research using the study of documents, participatory observation, and related research, including news that appeared on online media. The research results found that Phra Suphankalaya was a royal woman of the Ayutthaya Royal court which had a social and historical development from a heroine who sacrificed herself for the country. Initially, she was not created by the state, but by ordinary people who told stories and created issues that became a trend until they were continuously reproduced and became a phenomenon in Thai society since 1997 until the present. Phra Suphankalaya was a woman who was respected and believed in for her sacrifice, to the point that she became a sacred object of Phitsanulok, in addition to her younger brother, King Naresuan the Great, who was honored as the heroic king who restored the independence of the Thai nation during the Ayutthaya period. The symbol of Phra Suphankalaya was clearly visible in the form of religious images, places, offerings, rituals, chants, and songs, located in government offices, temples, companies, shops, and houses of the people. It was a symbol of success and faith in Phra Suphankalaya, which has become a way of life for the local people of Phitsanulok Province.

Keywords: Symbol, Phra Suphan Kanlaya, Localism

บทนำ

ถึงแม้ในปัจจุบันประเทศไทยจะมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมในหลาย ๆ ด้าน จากการผสมผสานกับกระแสของโลกาภิวัตน์ในระดับสากล แต่ในอีกหลายพื้นที่ของประเทศไทยก็ยังมีปรากฏการณ์ทางสังคมที่แสดงถึงการเคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์กระจายทั่วไปในทุกภาคทุกจังหวัดของประเทศไทยตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน ตลอดจนความสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Internet) แอปพลิเคชัน (Application) ที่ต้องสนองต่อความต้องการของผู้ใช้ ทำให้ทุกคนสามารถเป็นได้ทั้งผู้รับและผู้ส่งสารได้ ไม่ว่าจะเป็นด้วย

เหตุผลใดก็ตามในแต่ละพื้นที่ต่างมีการสร้างรูปเคารพประจำถิ่นเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์หรือสัญลักษณ์แสดงความเคารพ มีการจัดพิธีกรรมเพื่อทำการสักการะขึ้นเป็นประจำทุกปีจนกลายเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในท้องถิ่น การสร้างอัตลักษณ์ในแต่ละท้องถิ่นนั้นมักจะมาพร้อมกับการยกย่องรูปเคารพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์บางอย่างในท้องถิ่นเพื่อสร้างชื่อเสียงให้กับพื้นที่นั้น ๆ สิ่งที่น่ามาสร้างความเป็นท้องถิ่นอาจมีทั้งวีรกรรมวีรบุรุษ วีรสตรี พระสงฆ์ หรือแม้แต่มนุษยธรรมดาคนหนึ่งที่เป็นสามัญชนทั่วไป

ความเป็นท้องถิ่นนิยมที่ปรากฏในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย พบได้จากการศึกษาของนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศ ตัวอย่างเช่น Katherine, B. (2014) พบว่า ในภาคเหนือครุบาศรีวิชัย ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นพระสงฆ์นักบุญแห่งล้านนา แม้ท่านจะละสังขารไปนานแล้ว แต่ก็ยังมีรูปเคารพและสถานที่สำคัญที่แสดงการมีตัวตนของท่าน นอกจากหลักฐานสำคัญในด้านการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของพุทธศาสนิกชนในการสร้างเส้นทางขึ้นสู่พระธาตุดอยสุเทพแล้ว และครุบาศรีวิชัยยังมีความหมายในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง ระบบการเมือง การศึกษา ระหว่างล้านนาและสยามอีกด้วย ในส่วนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สายพิน แก้วงามประเสริฐ (2537) ได้ศึกษาถึงการมีรูปเคารพของท้าวสุรนารี (ย่าโม) วีรสตรีของชาวจังหวัดนครราชสีมา ผู้ที่ได้ทำการรวบรวมประชาชนชายหญิงต่อสู้กับกองทัพประเทศลาวที่เข้ามารุกรานประเทศไทยด้วยความกล้าหาญเสียสละและเด็ดเดี่ยวจนได้รับชัยชนะ อย่างไรก็ตามสายพินได้ตั้งคำถามว่าย่าโมถูกสร้างตามนัยยะแฝงทางการเมืองของรัฐ และมีการยกย่องย่าโมจากสามัญชนขึ้นเป็นท้าวสุรนารี แต่การค้นพบดังกล่าวทำให้ชาวโคราชต่อต้านอย่างมากจนเป็นเหตุให้หนังสือไม่สามารถวางจำหน่ายได้ ภาคภูมิ สุขเจริญ (2558) ศึกษาปรากฏการณ์ความศรัทธาของท้องถิ่นภาคใต้ภายใต้มุมมองทางคติชนวิทยาที่มีต่อรูปเคารพของพลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (เสด็จเตี่ย) ภาพของท่านผู้คนให้การยกย่องว่าเป็น “พระบิดาแห่งกองทัพเรือ” และในขณะเดียวกันก็มีพระเมตตาคอยช่วยเหลือประชาชนในฐานะแพทย์ ทำให้พระองค์เป็นที่รู้จักในพระนาม “หมอพร” ท่านจึงเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนจนได้รับการยกย่องให้เปรียบเสมือนพ่อ นอกจากนี้ยังมีอีกหลายปรากฏการณ์ที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่นนิยม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเชื่อในองค์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะดลบันดาลให้ได้รับมรรคผลทางด้านการค้า (พิเชฐ แสงทอง, 2562) หรือตำนาน “ไอ้ไข่เด็กวัดเจดีย์” จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้รับการยกย่องให้กลายเป็นเทพแห่งโชคลาภ และมีรูปเคารพไปในหลายพื้นที่ของประเทศไทย (ธวัชรัตน์ พรหมวิเศษ, 2562) เช่นเดียวกับในจังหวัดพิษณุโลกที่มีปรากฏการณ์กระแสการศรัทธาพระสุพรรณกัลยาเกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2540 อันเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันนักวิชาการต่างให้ความสนใจศึกษาการมีตัวตนของพระสุพรรณกัลยา โดยใช้แนวคิด ทฤษฎีที่มีความแตกต่างมาถกเถียงทำนายให้

ความหมาย ตีความ และทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยยึดโยงกับบริบท พื้นที่ เวลา และบรรทัดฐานของสังคม เนื่องจากเรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาแต่เดิมแทบไม่มีปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ของไทย และพบในเอกสารฝั่งพม่าเท่านั้น จังหวัดพิษณุโลกเป็นเมืองที่มีสำคัญทางประวัติศาสตร์ของไทยมาช้านาน อีกทั้งยังเป็นสถานที่ประสูติของพระสุพรรณกัลยา การเกิดขึ้นของกระแสพระสุพรรณกัลยาที่กล่าวมาข้างต้นจึงมีนัยยะสำคัญต่อจังหวัดพิษณุโลก ผู้เขียนจึงสนใจที่จะทำความเข้าใจปรากฏการณ์นี้ผ่านมุมมองเรื่องความหมายเชิงสัญลักษณ์และท้องถิ่นนิยมในจังหวัดพิษณุโลก

วัตถุประสงค์

เพื่อนำเสนอข้อค้นพบเบื้องต้นงานวิจัยสัญลักษณ์พระสุพรรณกัลยากับท้องถิ่นนิยมจังหวัดพิษณุโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ทางสังคม (Social Phenomena) บนฐานแนวคิดการตีความ (Interpretivism) วิธีการวิจัยนี้อธิบายความจริงที่ถูกสร้างขึ้นและมีความหมายหลากหลายขึ้นอยู่กับบริบท (Contextual) หรือสถานการณ์ ผู้เขียนใช้ทฤษฎีสัญลักษณ์วิทยา (Semiology) แนวคิดสัญวิทยาทางวัฒนธรรมของโรลันด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) และแนวคิดท้องถิ่นนิยม (Localism) เป็นกรอบในการวิจัย

พื้นที่ศึกษา ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก มีการเก็บข้อมูลการวิจัยเอกสาร เป็นการศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิผู้เขียนทำการค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากการอ่านเอกสารต่าง ๆ ซึ่งเป็นบันทึกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยอาศัยแหล่งข้อมูลจากหนังสือ ผลงานวิจัย บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เอกสารการประชุม สัมมนาทางวิชาการ รายงานการวิจัย ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เช่น การเข้าร่วมพิธีกรรมการบวงสรวงพระสุพรรณกัลยาในสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น

ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความถูกต้องด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) สุกงศ์ จันทวานิช (2540, 2554) เป็นการตรวจสอบทั้งในมิติด้านข้อมูล มิติการตรวจสอบด้านผู้วิจัย และมิติทฤษฎี นำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) ผ่านการอธิบายความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยง การจัดกลุ่มข้อมูลการแสดงผลข้อมูลและการตีความ

สรุปผลการวิจัย

ในการทำความเข้าใจความหมายเชิงสัญลักษณ์พระสุพรรณกัลยาผู้เขียนได้นำแนวคิดของ Roland Barthes (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2560) แนวคิดสัญลักษณ์ของ Barthes ได้รับอิทธิพลมาจากนักปรัชญาชาวอเมริกัน (Charles S. Peirce) และนักภาษาศาสตร์ชาวสวิส (Ferdinand de Saussure) ทั้งคู่ต่างทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับสัญลักษณ์ ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีก คือ Semeion แปลว่า Sign หรือสัญลักษณ์ เพื่อทำความเข้าใจโลกของมนุษย์ผ่านภาษาหรือระบบของสัญลักษณ์ที่มีการจัดการ (Organized System of Signs) แม้จะศึกษาเรื่องเดียวกัน แต่มีมุมมองที่แตกต่างกันเพราะ Saussure จะให้น้ำหนักไปที่ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเป็นสำคัญ ส่วน Peirce จะพยายามทำความเข้าใจระบบเครื่องหมายอื่นที่ไม่ใช่ภาษาภายหลังจึงมีนักวิชาการอีกหลายคนที่นำแนวคิดทางสัญลักษณ์ไปพัฒนาต่อยอด เช่น Gottdiener M. (1995) และ Leeuwan V. (2005) แต่งานที่เป็นที่รู้จักในแวดวงนักวิชาการ คือ งานของ Roland Barthes เรื่อง Elements of Semiology เพราะเป็นผู้ที่บุกเบิกนำเอาแนวคิดทางสัญลักษณ์ด้านภาษาศาสตร์ของ Saussure มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ในสังคม

Barthes, R. (1968) ได้ให้ความหมายของสัญลักษณ์ไว้ว่า มีอยู่สองระดับ คือ ระดับแรก Denotative Meaning เป็นระดับความหมายตรงที่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างเป็นภววิสัย (Objective) ความหมายนี้เป็นความหมายที่ผู้ใช้เข้าใจตามตัวอักษร ได้รับการยอมรับทั่วไปตามข้อตกลงที่กำหนดขึ้นมาในลักษณะของการอธิบายหรือพรรณนา (Descriptive Level) หรือเป็นความหมายโดยตรง เช่น พระสุพรรณกัลยาหมายถึงสตรีที่เป็นพระพี่นางของสมเด็จพระนเรศวร ระดับที่สอง Connotative Meaning เป็นระดับความหมายแฝงที่เกิดขึ้นจากการตีความโดยอัตวิสัย (Subjective) ของแต่ละบุคคลซึ่งจะแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ต่าง ๆ ของแต่ละคนที่ได้ประสบมาในชีวิตหรือบริบททางสังคมวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ Barthes เรียกความหมายโดยนัยนี้ว่า เป็นความหมายขั้นที่สอง (Second order of Signification) จากความหมายสองระดับ Barthes ให้ความสนใจกับความหมายโดยแฝงมากกว่าเพราะเชื่อว่าความหมายโดยนัยนี้มี “มายาคติ” (Myth) อยู่ (นพพร ประชากุล, 2547) ในทัศนะของ Barthes “มายาคติ”(Myth) เป็นการให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ (Power) ของสถาบันที่มีอำนาจในสังคม การสื่อความหมายด้วยคติความเชื่อแบบนี้มักจะทำให้คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับโดยไม่ตั้งคำถาม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540) ในที่นี้ความหมายโดยแฝงของพระสุพรรณกัลยาจึงมีความน่าสนใจอย่างมาก โดยผู้เขียนต้องการศึกษาความหมายของพระสุพรรณกัลยาที่เกิดขึ้นจากการตีความโดยอัตวิสัยของกลุ่มบุคคลที่ต่างกัน ทั้งที่เป็นตัวแทนจากวัด ตัวแทนจากกลุ่มองค์กรสตรี และตัวแทนจากพ่อค้า

แม่คำ ประชาชนในจังหวัดพิษณุโลกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์พระสุพรรณกัลยาในรูปแบบของสัญลักษณ์ที่จับต้องได้ เช่น อนุสาวรีย์ ประติมากรรม เครื่องราง เครื่องบูชา และที่จับต้องไม่ได้ เช่น พิธีกรรมบวงสรวง ละคร วรรณกรรม เพื่อทำความเข้าใจถึงการสร้างความหมายโดยแฝงจากสัญลักษณ์ของพระสุพรรณกัลยาที่เกิดจากผู้เกี่ยวข้องในแต่ละกลุ่ม (สามชาย ศรีสันต์, 2561)

การทำความเข้าใจ Denotative Meaning หรือความหมายตรงที่พระสุพรรณกัลยาถูกสร้างขึ้นมานั้น จะขอกล่าวถึง พระสุพรรณกัลยาในด้านที่เป็นความเข้าใจที่คนทั่วไปยอมรับ โดยเฉพาะข้อมูลทางวิชาการที่มาจากนักประวัติศาสตร์คนสำคัญที่มีการค้นคว้าวิจัยเรื่องพระสุพรรณกัลยาและได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศไทยและประเทศพม่า คือ สุนทร ชูตินธรานนท์ (2562) ได้ทำการวิจัยถึงกระบวนการสร้างตำนานพระสุพรรณกัลยา และความสำคัญของพระสุพรรณกัลยาในบริบทประวัติศาสตร์ที่พระนางยังมีชีวิตอยู่ ผลการวิจัยกล่าวถึงหลักฐานต่าง ๆ เกี่ยวกับพระสุพรรณกัลยาว่า พระสุพรรณกัลยาเป็นพระเชษฐภคินีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (องค์ดำ) และสมเด็จพระเอกาทศรถ (องค์ขาว) เป็นพระราชนัดดาของสมเด็จพระศรีสุริโยทัย พระมารดา คือ พระวิสุทธิกษัตริย์ พระราชธิดาของสมเด็จพระศรีสุริโยทัย พระราชบิดา คือ พระมหาธรรมราชาที่พระเจ้าบุเรงนองสถาปนาให้กษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา ด้วยเหตุนี้พระสุพรรณกัลยาจึงมีความสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์การเมืองในช่วงนั้น

อย่างไรก็ตามสุนทร ตั้งข้อสังเกตว่าพระสุพรรณกัลยาในการรับรู้ของคนไทยที่ผ่านมา นั้น พระราชประวัติของพระสุพรรณกัลยาเป็นเรื่องราวที่ได้รับการกล่าวถึงแทรกอยู่ในการกู่ชาติของสมเด็จพระนเรศวรเพียงบางส่วน เช่น คำให้การของเชลยศึกหลังสงครามเสียกรุง พ.ศ. 2310 คำให้การขุนหลวงหาวัด (ฉบับหลวง) คำให้การชาวกรุงเก่า มหาราชวงศ์ มหาราชวงศ์ฉบับใหม่ของมหาสีหตู (Twinthin Taikwun Maha Sithu) พงศาวดารฉบับมาตรฐานของพม่า ฉบับอุกالا และพงศาวดารฉบับหอคำแก้ว ซึ่งเป็นต้นแบบที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์พม่า ที่กล่าวถึง จันทระกัลยา สุวรรณกัลยา พระสุวรรณ อะเมี้ยวโยง และพระสุพรรณกัลยา ที่ได้ถูกนำไปเป็นองค์ประกันที่พม่าพร้อมกับพระนเรศวร ช่วงสมัยของพระเจ้าบุเรงนอง และได้ประสูติพระธิดาหนึ่งพระองค์ภายหลังเมื่อพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต พระสุพรรณกัลยายังคงต้องอยู่ในราชสำนักตั้งแต่สมัยพระเจ้าันทบุเรงจนสวรรคตและไม่ได้กลับมาประเทศไทยอีกเลย (สุนทร ชูตินธรานนท์, 2562)

นอกจากนี้ ปาริชาติ ไชยชนะ (2544) ได้ทำศึกษากระแสการสื่อสารพื้นอดีต กรณีพระสุพรรณกัลยา พบว่า กระบวนการสื่อสารพื้นอดีตมีจุดเริ่มต้นจากบุคคลสองกลุ่ม คือ กลุ่มของหลวงปู่โง่น ไสโรย และกลุ่มของแพทย์หญิงฉลิณี ไพบูลย์ ที่เกิดขึ้นประมาณ พ.ศ. 2539-2540 มีการ

จุดประกายกระแสพระสุพรรณโดยผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ ภาพวาด ปฏิทิน หนังสือ โดยเฉพาะสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการก่อให้เกิดกระแสพระสุพรรณกัลยาอย่างแพร่หลายในประชาชน ในการสร้างภาพความเป็นวีรสตรีผู้เสียสละ มีการเรียกร้องให้ชำระประวัติศาสตร์ในเวลาต่อมา ในขณะที่ ทรงภพ ขุนมธูรส (2549) ได้ศึกษาขัตติยนารีในนวนิยายไทยอิงประวัติศาสตร์ สะท้อนภาพพระสุพรรณกัลยาในฐานะขัตติยนารี “พระพี่นางสุพรรณกัลยาณี” ผลงานการประพันธ์ของกาญจนา นาคนันทน์ (นามแฝง) ใน พ.ศ. 2542 ในบทบาทด้านการครองเรือนเป็นบทบาทพื้นฐานของสตรี ได้แก่ บทบาทของธิดา ภรรยาและมารดา ความเป็นกุลสตรีผู้เพียบพร้อม และบทบาทด้านการครองเมือง เป็นภาระหน้าที่ที่มีความสำคัญต่างจากสตรีสามัญชนโดยทั่วไป ช่วยเหลือบ้านเมืองให้ปลอดภัยแสดงบทบาทเป็นตัวประกัน

อาจกล่าวได้ว่าข้อมูลจากการวิจัยและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้อธิบายความหมายของพระสุพรรณกัลยาไว้อย่างชัดเจนแล้ว ที่น่าสนใจคือ สุเนตร ได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างพระสุพรรณกัลยาในช่วงที่ประเทศไทยประสบกับภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ ใน พ.ศ. 2540 ผลกระทบประสบปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจกระจายเป็นวงกว้าง และในขณะนั้นเองก็เกิดปรากฏการณ์กระแสการบูชาพระสุพรรณกัลยาอย่างแพร่หลายในสังคมไทย (สุเนตร ชุตินธรานนท์, 2562; Taylor, J., 2016) โดยพบว่า เริ่มมีภาพพิมพ์ของพระสุพรรณกัลยาเมื่อครั้งทรงพระเยาว์และเจริญพระชันษาด้วยเครื่องแต่งกายคล้ายของไทยและสตรีชั้นสูงของพม่าวางจำหน่ายอย่างแพร่หลายเพื่อให้ประชาชนนำไปบูชาสักการะ ในขณะนั้นพบว่าเกิดคำถามในสังคมมากมายเกี่ยวกับที่มาของภาพและพระราชประวัติของพระสุพรรณกัลยาว่าจริงแท้แล้วพระสุพรรณกัลยามีตัวตนในประวัติศาสตร์จริงหรือไม่ และเหตุใดจึงมาปรากฏเป็นกระแสในช่วงวิกฤตทางเศรษฐกิจของไทย หรือความหมายแฝงที่เกิดขึ้นจากการตีความของนักวิชาการจะพบว่า พระสุพรรณกัลยาได้กลายเป็นแรงบันดาลใจให้คนไทยที่ประสบปัญหาความยากลำบากในชีวิตจากการสูญเสียเอกราชทางเศรษฐกิจให้กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund หรือ IMF) เป็นช่วงเวลาที่ต้องการสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นการยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้เกิดความเข้มแข็ง (สุเนตร ชุตินธรานนท์, 2562) จากการศึกษาเอกสารพบว่า กระแสพระสุพรรณกัลยาไม่ได้เกิดจากการสร้างของรัฐและแต่เกิดจากบุคคลธรรมดาเป็นผู้บอกเล่าเรื่องราวจุดประเด็นเป็นกระแสต่อเนื่องจนกลายเป็นปรากฏการณ์วงกว้างในสังคมไทยได้สี่กระแสหลัก ดังนี้

กระแสที่หนึ่ง จากหลวงปู่โง่น โสรโย วัดพระบาทเขารวก จังหวัดพิจิตร ในฐานะของพระสงฆ์ในพุทธศาสนา ผู้สามารถติดต่อกับพระสุพรรณกัลยาด้วยการนิมิตและเป็นผู้อัญเชิญดวงพระวิญญาณของพระสุพรรณกัลยาจากพม่ากับไทย จากหนังสือย้อนรอยกรรม ตีพิมพ์ครั้งแรก

ปี 2529 แต่มีการตีพิมพ์อย่างแพร่หลายอีกครั้ง ใน พ.ศ. 2541 หลังวิกฤติเศรษฐกิจด้านาน พระสุพรรณกัลยาเป็นประวัติศาสตร์ฉบับหลวงปู่โง่นที่สร้างพระนางจากสตรีที่สูงศักดิ์ที่มีความเป็นมนุษย์ให้เป็นเทพที่ศักดิ์สิทธิ์ สอดคล้องกับกระแสสังคมไทยที่ให้ความเชื่อถือในอำนาจสิ่งลี้ลับไสยศาสตร์ กระแสพระสุพรรณกัลยากลายเป็นเทพที่ศักดิ์สิทธิ์ ปรากฏเป็นความเชื่อในหมู่ศาสนิกย์หลวงปู่โง่นมาจนถึงปัจจุบัน

กระแสที่สอง จากแพทย์หญิงนลินี ไพบูลย์ ประธานกรรมการบริษัท กิฟฟารีน สกายไลน์ ยูนิต์ ในฐานะตัวแทนของผู้หญิงที่ประสบปัญหาในชีวิตและได้ทำการผลิตข้อความของความเสียสละนำความเป็นสตรีที่เข้มแข็ง เสียสละของพระสุพรรณกัลยาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการประกอบธุรกิจฝ่าฟันวิกฤตทางเศรษฐกิจฟองสบู่แตก และนำพาธุรกิจผ่านพ้นจนประสบผลสำเร็จ แพทย์หญิงนลินีได้ให้สนับสนุนให้มีการวิจัยเรื่องราวของพระสุพรรณกัลยา สุเนตร (2562) กล่าวถึงแพทย์หญิงนลินีว่า “ผู้ที่เป็ idol ให้คุณหมอยืนหยัดสู้ชีวิตคือ พระสุพรรณกัลยา...เรื่องราวความสำเร็จของคุณหมอนั้นเป็น ปรากฏการณ์สวนกระแสกับภาวะเศรษฐกิจของประเทศในขณะนั้น” (สุเนตร ชุตินธรานนท์, 2562) กระแสพระสุพรรณกัลยาที่เคยตกอยู่ในฐานะเหยื่อการเมืองจากการเป็นเพศหญิงได้กลายเป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้หญิงที่ต้องการสู้ชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ

กระแสที่สาม จากนักประวัติศาสตร์ที่ได้เห็นถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่คลุมเครือในฐานะตัวแทนทางวิชาการ และสามารถชี้ความถูกต้องทางประวัติศาสตร์ของพระสุพรรณกัลยาผ่านการศึกษาจากเอกสาร พงศาวดาร จดหมายเหตุที่เกี่ยวข้องทั้งของประเทศพม่าและประเทศไทย รวมถึงบันทึกของต่างชาติ ซึ่งได้มีการจัดเสวนาทางวิชาการในสถานศึกษาอย่างกว้างขวางเพื่อตอบคำถามกระแสศรัทธาพระสุพรรณกัลยาที่ปรากฏการณ์เกิดขึ้นในสังคมไทยการสะท้อนถึงปัญหาการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ ไม่จุดประกายให้ผู้เรียนใช้ความคิด การเรียนรู้เกิดจากการท่องจำการเรียนการสอนไม่อาจนำความรู้มาวิเคราะห์เพื่อสืบทอดความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์จากอดีตถึงปัจจุบันได้ และไม่ได้สอนให้ผู้เรียนเข้าใจรู้จักคิดผ่านกระบวนการเรียนรู้ หลักสูตรยังมีลักษณะการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ประวัติบุคคลสำคัญ โดยมุ่งเทิดทูนตัวบุคคล จึงทำให้ยากที่จะตั้งข้อสงสัยหรือวิพากษ์วิจารณ์ ดังนั้น จึงเป็นการยากที่จะวิพากษ์พระสุพรรณกัลยาให้นอกเหนือจากการเป็นวีรสตรีได้ จึงทำให้คนไทยทั่วไปที่ผ่านการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้พร้อมที่จะเชื่อเรื่องของพระสุพรรณกัลยาโดยไม่สามารถแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ หรือนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ หรือตำนาน ว่ามีความแตกต่างกันมาก (พลับพลึง คงชนะ, 2543)

กระแสที่สี่ จากนักสื่อสารมวลชนที่ได้เห็นถึงปรากฏการณ์เช่นเดียวกับนักประวัติศาสตร์ และคนในสังคม ในฐานะผู้เผยแพร่ข้อเท็จจริง ข้อมูลข่าวสารในแง่มุมต่าง ๆ ให้เป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณะ

นอกจากนี้เรื่องราวพระสุพรรณกัลยา ยังปรากฏในภาพยนตร์ต่าง ๆ เช่น ตำนาน พระนเรศวรมหาราช บทละครเรื่อง กษัตริยา เพลง บทกลอน ฯลฯ การเผยแพร่เรื่องราวของ พระสุพรรณกัลยา ส่งผลให้เรื่องราวของพระสุพรรณกัลยา ส่องต่อไปในวงกว้างของสังคมและคนรุ่นหลัง ยังคงได้รับรู้เรื่องราวอย่างต่อเนื่อง ความหมายแฝงที่มาจากการผลิตซ้ำพระสุพรรณกัลยาในมิติต่าง ๆ อาจอธิบายได้ว่าเป็นการการฟื้นฟูอดีต (Revitalization) ให้มีชีวิตอีกครั้ง เพื่อให้คนไทยในสมัยปัจจุบันได้เกิดความภาคภูมิใจในสายเลือดของตน (แถมสุข นุ่มนนท์, 2522) มีการตั้งข้อสังเกตว่ากระแสพระสุพรรณกัลยา หลังจากวิกฤติเศรษฐกิจ มาพร้อมกับการค้าและการส่งสมอุดมการณ์ระดับชาติ (McGuire, J., 1993) นอกจากนี้พระสุพรรณกัลยา ยังกลายเป็นตัวอย่างสตรีที่เป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้หญิงในสังคมได้เห็นตัวอย่างการเสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง การเป็นตัวอย่างของลูกที่ดีที่ปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อแม่ การเป็นพี่สาวที่ดีที่ช่วยปกป้องดูแลน้องชายให้ปลอดภัยสามารถทำการใหญ่เพื่อชาติบ้านเมืองได้สำเร็จ ที่สำคัญการกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนธรรมดาสามารถขอพรได้เหมือนเทพ การประกอบสร้างพระสุพรรณกัลยา ขึ้นมานั้นเป็นการสื่อความหมายที่ประกอบด้วย ความเชื่อ ความศรัทธาที่ดี ที่ทำให้มีการขยับความหมายแฝงนั้น ให้กลายเป็นความหมายโดยตรงที่คนในสังคมยอมรับในที่สุด

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้นว่า ท้องถิ่นต่าง ๆ ในประเทศไทยได้มีการสร้างความเป็นท้องถิ่นในหลากหลายรูปแบบ การนำบุคคลสำคัญในท้องถิ่นมาสร้างให้เกิดการยอมรับ มีปรากฏอยู่ทั่วภูมิภาคของประเทศไทย ในกรณีของพระสุพรรณกัลยา มีหลักฐานชี้ว่ากระแสพระสุพรรณกัลยา เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในช่วงที่ประเทศไทยต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ในเรื่องนี้ อธิบายได้จากมุมมองในเรื่อง ท้องถิ่นนิยม (Localism) ที่นักวิชาการมองว่า การเกิดของท้องถิ่นนิยมนั้นเกิดในช่วงที่ประเทศไทยประสบภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ (พัฒนา กิตติอาษา, 2546; Kevin, H., 1999)

ผลการศึกษาวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่น และสัมพันธ์ท้องถิ่นอื่น ความเป็นชาติและโลกาภิวัตน์ อาชีพงานของพิธีชงชา นาฮี (2561) ที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับครุฑในล้านนา ในด้านความหมายและรูปแบบ ผลการศึกษาพบว่า ครุฑสมัยใหม่ ไม่ได้เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้อย่างตายตัว แต่เป็นสิ่งที่ถูกปรับเปลี่ยน ประเมินคุณค่าใหม่และมีการตีความใหม่อยู่ตลอดเวลา เป็นการผลิตความเป็นล้านนาซ้ำในบริบทโลกาภิวัตน์ การเติบโตของชนชั้นกลาง ความเฟื่องฟูของศาสนา รวมถึงบทบาทการเป็นผู้กระทำการของครุฑสมัยใหม่ในปฏิสัมพันธ์กับบริบทที่

เฉพาะเจาะจง ทำให้ครุบาสมัยใหม่ประสบความสำเร็จ มีชื่อเสียงมากกว่าครุบาสมัยเก่าจนสามารถก้าวขึ้นเป็นครุบาสำหรับผู้เชื่อถือศรัทธาในระดับนานาชาติได้ ในขณะทำงานของณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี (2557) ที่ศึกษาความเชื่อเรื่อง เจ้าแม่สองนางของชุมชนในแถบลุ่มแม่น้ำโขง พบว่า ความเชื่อนี้ได้แพร่กระจายสู่ชุมชนในแถบลุ่มแม่น้ำชีตามการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้เกิดการสร้างตำนานความเชื่อที่แตกต่างกัน การปรับเปลี่ยนตำนานเจ้าแม่สองนางให้เข้ากับท้องถิ่นใหม่ นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของชุมชน ที่มีการบูรณาการเข้ากับทุนทางสังคมและทุนวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ งานของกษริน วงศ์กิตติขวลิต (2552) พบว่า พระสุริยทัยในวรรณกรรมไทยถูกประกอบสร้างและนำเสนอภาพตัวแทนหลากหลายมิติ เช่น ภาพยอด้วีสตรีจากการให้ความหมายการสิ้นพระชนม์ ยอดภรรยา ความสำนึกรักชาติ เชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ และความคิดเกี่ยวกับลักษณะของสตรีที่พึงประสงค์ของสังคม

ในทัศนะของผู้เขียนเชื่อว่าโลก ชาติ และท้องถิ่นซ้อนทับและอยู่ด้วยกันมาโดยตลอด เพราะท้องถิ่น คือ พื้นที่อิสระที่เกิดขึ้นมาก่อนทั้งชาติและโลก ท้องถิ่นจึงถูกกำหนดให้เป็นหน่วยที่เล็กที่สุดในการประกอบสร้างขึ้นมาเป็นชาติและโลกจึงเปรียบเสมือนรากของต้นไม้ใหญ่ ถ้าท้องถิ่นแข็งแรงก็จะทำให้ชาติแข็งแรงขึ้นตามไปด้วย โลกาวัดต้นหรือชาตินิยมล้วนส่งผลต่อท้องถิ่นนิยมทั้งสิ้น ฉะนั้น การศึกษาเรื่องท้องถิ่น จึงควรเปิดกว้างในการยอมรับวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายของสังคมพหุวัฒนธรรม การศึกษาสัญญาะพระสุพรรณกัลยากับการสร้างความเป็นท้องถิ่นนิยมในจังหวัดพิษณุโลก ต้องการหาคำตอบในการสร้างความหมายจากสัญญาะพระสุพรรณกัลยาในระดับท้องถิ่นตามบริบททางสังคมพิษณุโลก และพบว่าปัจจุบันมีบุคคลและกลุ่มองค์กรหลากหลายที่เกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำความหมายของพระสุพรรณกัลยา รูปเคารพ และสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำความหมายของพระสุพรรณกัลยา ในจังหวัดพิษณุโลกน่าจะมีมากกว่ารูปเคารพของพระสุพรรณกัลยา ในสถานที่อื่นที่มีอยู่ทั่วประเทศ ตัวอย่างเช่น ที่วัดลาดสิงห์ ตำบลบ้านสระ อำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรีที่พระตำหนักสมเด็จพระนเรศวรมหาราช วัดดอนเจดีย์ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรีที่พระเจดีย์ ณ วัดบ้านน้ำฮู อำเภอบาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่เชื่อกันว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสร้างถวายพระสุพรรณกัลยา ภายในพระเจดีย์ได้บรรจุเส้นพระเกศาของพระสุพรรณกัลยาไว้ด้วย เป็นต้น ปัจจุบันพบว่ามีการสร้างพระรูปและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ของพระสุพรรณกัลยาอย่างแพร่หลาย และต่อเนื่องในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541-2566 ตามลำดับเวลา ดังต่อไปนี้

1. พระราชานุสาวรีย์พระสุพรรณกัลยา ณ ค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (กองทัพภาคที่ 3) อำเภอมือง จังหวัดพิษณุโลก สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2541

2. ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระเอกาทศรถ และ สมเด็จพระพิ nang
สุพรรณกัลยา ณ โรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2541
3. พระบรมรูปสมเด็จพระแม่สุพรรณกัลยา ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2542
4. พระบรมรูปสมเด็จพระสุพรรณกัลยา ณ บริษัทวงษ์พาณิชย์ พิษณุโลก ของดร.สม
ไทย วงษ์เจริญ ประธานบริหารบริษัทวงษ์พาณิชย์ พิษณุโลก สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2543
5. สระว่ายน้ำสุพรรณกัลยา ณ มหาวิทยาลัยนเรศวร ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมืองจังหวัด
พิษณุโลก สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2544
6. อาคาร 4 ร่มเกล้าสุพรรณกัลยา ณ โรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม อำเภอเมืองจังหวัด
พิษณุโลก สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2545
7. สวนเทิดพระเกียรติ พระนางสุพรรณกัลยา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระเอกาทศ
รถ ณ โรงเรียนญาณนเรศวรพัฒนาพิทยาคม ต.ท่างาม ต.วัดโบสถ์ จ.พิษณุโลก สร้างขึ้นใน พ.ศ.
2545
8. สะพานสุพรรณกัลยา เป็นสะพานข้ามแม่น้ำน่าน เชื่อมต่อ วัดจันทร์ตะวันออก และ
วัดจันทร์ตะวันตก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2548
9. วิหารวัดโพธิญาณ ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2550
10. วัดหอกลอง ตำบลหอกลอง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ประดิษฐานวัน
ศุกรที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2554
11. วัดตาลสุวรรณ ตำบลดอนทอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก สร้างขึ้นใน พ.ศ.
2554
12. พระราชานุสรณ์สมเด็จพระสุพรรณกัลยา ณ วัดจันทร์ตะวันออก อำเภอเมือง
จังหวัดพิษณุโลก สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2555
13. พระบรมรูปสมเด็จพระสุพรรณกัลยา ณ พลับพลาณอุทยานนเรศวร 5 พระองค์วัด
นางพญา อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2558
14. พระบรมรูปสมเด็จพระสุพรรณกัลยา ณ พระตำหนักภักดินเรศวร วัดบึงกระดาน
ตำบลบ้านป่า อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2559
15. พุทธมณฑล ตำหนักพระนเรศ จังหวัดพิษณุโลก สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2559
16. วัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2566

นอกจากพระรูปที่เป็นปฏิมากรรมต่าง ๆ ตามสถานในจังหวัดพิษณุโลกแล้ว ยังปรากฏคาถาบูชาพระสุพรรณกัลยาสำหรับผู้ที่ต้องการสักการบูชาเพื่อให้บรรลุสิ่งที่ปรารถนาของผู้บูชา ตั้งจิตอธิษฐานสิ่งที่ปรารถนา ผู้บูชาจะต้อง ตั้งนะโมสามจบ แล้วกล่าวคำบูชาว่า “เอหิภุโต มหาภุโต สมะนุสโส สะเทวะโก กะโรหิ เทวะทิตานัง อาคัจฉะเยยะ อาคัจฉาหิ เอหิวิญญานะ สุพรรณกัลละยา เทวะทิตา อาคัจฉะเยยะ อาคัจฉาหิ มานิมามา” และบทเพลง โดยเฉพาะที่วัดจันทร์ตะวันออกที่มีการสร้างอนุสาวรีย์และวัดตั้งอยู่ที่เชิงสะพานสุพรรณกัลยานั้นจะมีพิธีบวงสรวงพระสุพรรณกัลยาทุกปี ในพิธีดังกล่าวจะมีบุคคล กลุ่มบุคคลในท้องถิ่นมาเข้าร่วมอย่างมากมาย ในด้านการศึกษาในท้องถิ่นพบว่า มีเรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาปรากฏใน สุภาภรณ์ สงวนให้ (2536) เอกสารประกอบการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเรา สำหรับนักเรียนในจังหวัดพิษณุโลก เช่น วิชาประวัติศาสตร์ 1 รหัสวิชา ส31103 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หน่วยที่ 3 เมืองพิษณุโลกท้องถิ่นของเรา ในโรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี

อภิปรายผลการวิจัย

พระสุพรรณกัลยาในการรับรู้ของคนทั่วไป (ความหมายตรง Denotative Meaning) เป็นขัตติยนารีผู้ได้รับการยกย่องจากสังคมให้เป็นวีรสตรีที่เสียสละตนเป็นองค์ประกันเพื่อชาติบ้านเมืองโดยการกลับมาใช้ชีวิตอีกครั้งของพระสุพรรณกัลยาเมื่อราวสองทศวรรษที่ผ่านมาไม่ได้เกิดขึ้นจากการสร้างของรัฐ แต่เกิดจากบุคคลธรรมดา คือ หลวงปู่โง่น โสรโย และแพทย์หญิงนลินี ไพบูลย์ ผู้จุดประเด็นจนกลายเป็นกระแสมีการผลิตซ้ำความหมายแฝง (Connotative Meaning) พระสุพรรณกัลยาในรูปแบบต่าง ๆ ประกอบกับนักประวัติศาสตร์ นักสื่อสารมวลชนที่ได้เห็นถึงปรากฏการณ์เช่นเดียวกับคนในสังคม ทำหน้าที่เป็นผู้เผยแพร่ข้อเท็จจริง ข้อมูลข่าวสารในแง่มุมต่าง ๆ ให้เป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณะ นอกจากนี้เรื่องราวพระสุพรรณกัลยายังปรากฏในภาพยนตร์ต่าง ๆ เช่น ตำนานพระนเรศวรมหาราช บทละครเรื่อง กษัตริยา เพลง บทกลอน ฯลฯ การเผยแพร่เรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาส่งผลให้เรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาส่งต่อไปในวงกว้างของสังคมและคนรุ่นหลังยังคงได้รับรู้เรื่องราวอย่างต่อเนื่อง

ในจังหวัดพิษณุโลกมีการใช้สัญลักษณ์ความเป็นผู้หญิงเสียสละเพื่อสังคมของพระพี่นางสุพรรณกัลยาในการรวมใจกันทำงานของกลุ่มสตรีศรีสองแควเพื่อสร้างพื้นที่การทำงานทางสังคมให้กับกลุ่มสตรีในจังหวัดพิษณุโลก โดยกลุ่มสตรีจะใช้พระรูปของพระสุพรรณกัลยาในการทำกิจกรรมรวมใจกัน (รุ่งกานต์ ศรีลัมพ์ และคณะ, 2557) นอกเหนือจากกลุ่มสตรีแล้ว ผู้เขียนยังพบกลุ่มผู้ชายที่มีความเชื่อและศรัทธานำสัญลักษณ์ความเป็นสตรีของพระสุพรรณกัลยา จัดทำพิธีกรรม

บวงสรวงเป็นประจำทุกปี คือ กลุ่มทหาร พระสงฆ์ คหบดี รวมทั้งประชาชนทั่วไป โดยกลุ่มบุคคลต่าง ๆ กันนี้จะมีการแสดงออกที่มีเป้าหมายร่วมกันคือ การเชิดชูในความเสียสละของพระสุพรรณกัลยาเพื่อบ้านเมือง จึงสมควรที่จะมีการจัดพิธีการบวงสรวงบูชาเพื่อรำลึกถึงคุณูปการที่ท่านได้ทำให้คนรุ่นหลัง การที่พระสุพรรณกัลยามีเชื้อสายขัตติยนารีที่สูงส่งและได้มีวีรกรรมเช่นเดียวกับพระสุริโยทัยวีรสตรีไทยที่เสียสละเพื่อชาติ จึงเป็นสตรีที่พึงประสงค์ของชาติไทย (เกษริน วงศ์กิตติขลิท, 2552) จึงกล่าวได้ว่า การที่พระสุพรรณกัลยาได้กลับมาได้รับความศรัทธาจากประชาชนในปัจจุบันเป็นความหมายที่ถูกผลิตซ้ำและสร้างใหม่โดยกลุ่มต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่นเดียวกับครุบาสมัยใหม่ (Katherine, B., 2014; พิสิษฐ์ นาสี, 2561) นอกจากความหมายในการเสียสละของพระสุพรรณกัลยาที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว พระสุพรรณกัลยายังมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ทางการเมืองเป็นสายใยระหว่างไทยกับพม่าในยุคต้นตองอูตามประวัติศาสตร์บันทึกไว้ การสร้างพระนางจากมนุษย์ที่เป็นสตรีสูงศักดิ์ให้กลายมาเป็นเทพที่ศักดิ์สิทธิ์ ในมุมมองของนักวิชาการพระสุพรรณกัลยามีฐานะต่าง ๆ เช่น เป็นวีรสตรีผู้เสียสละ เป็นวีรสตรีที่โลกลิ้ม เป็นวีรสตรีของสามัญชน ที่ไม่ได้เกิดจากการสร้างของรัฐ “วีรสตรีนอกทำเนียบ” (สุนทร ชุตินทรานนท์, 2562)

สัญญาะพระสุพรรณกัลยาในพิชญโลกที่ปรากฏผลเชิงประจักษ์เป็นรูปเคารพ ชื่อสถานที่เครื่องสักการะ พิธีกรรม บทสวดคาถา บทเพลง รวมถึง สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่สร้างอยู่ตามสถานที่ราชการ วัด บริษัท ห้างร้าน ตลอดจนบ้านเรือนประชาชน ความศรัทธาของชาวพิชญโลกที่มีต่อพระสุพรรณกัลยาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ได้หลอมรวมเป็นวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นจังหวัดพิชญโลก กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของชาวพิชญโลก ไม่ว่าจะเป็นสะพานที่ใช้สำหรับสัญจรข้ามแม่น้ำนานทุกวัน สระว่ายน้ำให้ใช้สำหรับการกีฬาและการออกกำลังกายของทุกคนที่เข้าไปใช้บริการพระรูป ประติมากรรมในสถานที่ต่าง ๆ กลายเป็นที่พึ่งทางใจและจิตวิญญาณของผู้สักการะขอพร และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นอีก (Farung, M. & Nopparat, R., 2020) ก่อให้เกิดเรื่องราวเกี่ยวพระสุพรรณกัลยาในแง่มุมทั้งจากบุคคลและกลุ่มบุคคลที่ต่างกัน การเกิดขึ้นของกระแสพระสุพรรณกัลยาในจังหวัดพิชญโลก มาพร้อมกับการส่งเสริมอุดมการณ์ระดับชาติ การค้า (McGuian, J., 1993) และการกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเป็นท้องถิ่นนิยม (Localism) ในช่วงที่ประเทศไทยประสบกับวิกฤติเศรษฐกิจ สอดคล้องกับการศึกษาของพัฒนา กิตติอาษา (2546) และ Kevin, H. (1999) ที่สำคัญการเกิดขึ้นของพระสุพรรณกัลยาทำให้สัญลักษณ์ความเป็นผู้หญิงปรากฏขึ้นในพื้นที่ที่ผ่านมาเป็นพื้นที่ของผู้ชายเท่านั้น

องค์ความรู้ใหม่

ผู้เขียนพบว่า สัญญะพระสุพรรณกัลยาในจังหวัดพิษณุโลกมีการผลิตซ้ำความหมายแฝงที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของบุคคลสำคัญในท้องถิ่น การที่ท่านได้รับการยอมรับนับถือ เช่นเดียวกับการเคารพในสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จึงแฝงไปด้วยนัยยะที่มีความสำคัญต่อบริบทสังคมท้องถิ่นพิษณุโลกในยุคปัจจุบันอย่างยิ่ง ยิ่งไปกว่านั้นสัจญะพระสุพรรณกัลยาได้มีการนำไปใช้ในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนผ่านพิธีกรรม และความหมายของการเสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง โดยมีพระสุพรรณกัลยาเป็นต้นแบบ ผลจากการสร้างรูปเคารพ สถานที่ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามสถานที่ราชการ วัด บริษัท ห้างร้าน ทำให้สถานที่ดังกล่าวกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นสถานที่ท่องเที่ยว และเป็นศูนย์รวมจิตใจให้กับคนในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัดของพิษณุโลกสามารถนำองค์ความรู้การสร้างและการผลิตซ้ำความหมายเชิงสัจญะของพระสุพรรณกัลยาของกลุ่มคนหรือองค์กรต่าง ๆ เพื่อใช้ในการกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาท้องถิ่นการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดพิษณุโลก

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

สามารถนำผลการศึกษาความหมายและพื้นที่ที่มีสัจญะพระสุพรรณกัลยาในจังหวัดพิษณุโลกมาใช้ในการแนะนำสถานที่และเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวเป็นการกระจายรายได้เข้าสู่ชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กษริน วงศ์กิตติขลิท. (2552). ภาพตัวแทนของพระสุริโยทัยในวรรณกรรมไทย. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย). คณะอักษรศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2560). สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองและสื่อสารการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี : บริษัท มาตาการพิมพ์ จำกัด.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2540) ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชาชนในต่างประเทศ: บทสำรวจพัฒนาการสถานภาพและนัยยะเชิงความคิด/

ทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.

ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี. (2557). เจ้าแม่สองนาง: การสร้างความหมายของความเชื่อและบทบาทในการเสริมพลังท้องถิ่น. วารสารแพรวา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, 1(2), 32-63.

แถมสุข นุ่มนนท์. (2522). พื้นอดีต. นนทบุรี : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

ทรงภพ ขุนมธูรส. (2549). ขัตติยนารีในนวนิยายไทยอิงประวัติศาสตร์. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ธวัชรรัตน์ พรหมวิเศษ. (2562). ตำนาน “ไอ้ไข่เด็กวัดเจดีย์” กับกระบวนการทำให้ศักดิ์สิทธิ์. วารสารรัฐมิถุ, 40(1), 35-54.

นพพร ประชากุล. (2547). “โรลันด์ บาร์ตส์ กับสัญศาสตร์วรรณกรรม” มายาคติ. สารนิพนธ์จาก Mythologies ของ Roland Barthes ; แปลจากภาษาฝรั่งเศสโดย วรรณพิมล อังคศิริสรพร. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

ปาริชาติ ไชยชนะ. (2544). กระแสการสื่อสารพื้นอดีต : ศึกษากรณีพระสุพรรณกัลยาและพันท้ายนรสิงห์. (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

พลับปลิง คงชนะ. (2543). กระแสศรัทธาพระสุพรรณกัลยา : ปรากฏการณ์ที่สะท้อนปัญหาการเรียนการสอนประวัติศาสตร์. วารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 25(1), 17-28.

พัฒนา กิตติอาษา. (2546). ท้องถิ่นนิยม. กรุงเทพฯ : กองทุนอินทร์-สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์.

พิเชฐ แสงทอง. (2562). จาก “จตุคามรามเทพ” ถึง “ไอ้ไข่” จากการพึ่งอำนาจรัฐสู่การพึ่งอำนาจราษฎร. วารสารรัฐมิถุ, 40(2), 27-32.

พิสิษฐ์ นาสี. (2561). “ครูบาสมัยใหม่” คุณค่าแบบล้านนาสู่ผู้เชื่อถือศรัทธาในระดับสากล. วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 9(2), 49-86.

ภาคภูมิ สุขเจริญ. (2558). มุมมองทางคติชนวิทยากับปรากฏการณ์ความศรัทธาต่อพลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาคติชนวิทยา). คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยนเรศวร.

รุ่งกานต์ ศรีลัมภ์ และคณะ. (2557). สตรีศรีสองแคว. (อัตสำเนา)

สามชาย ศรีสันต์. (2561). ว่าด้วยการวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ บทศึกษาวิเคราะห์วาทกรรมการพัฒนา/หลังการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมมติ.

- สายพิน แก้วงามประเสริฐ. (2537). *ภาพลักษณ์ท้าวสุรนารีในประวัติศาสตร์ไทย*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุนทร ชุตินทรานนท์. (2562). *พระสุพรรณกัลยา จากตำนานสู่หน้าประวัติศาสตร์*. นนทบุรี : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2540). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2554). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาภรณ์ สงวนให้. (2536). *เอกสารประกอบการเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 071 ท้องถิ่นของเรา 1 จังหวัดพิษณุโลก. หมวดวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี จังหวัดพิษณุโลก*. (อัดสำเนา)
- Barthes. R. (1968). *Element of Semiology*. London : Cape.
- Farung, M. & Nopparat, R. (2020). Development and Wellbeing: A Case Study of the Phitsanulok 2020 Indochina Intersection New Economic Zone. *Journal of Mekong Societies*, 16(3), 95-115.
- Gottdiener, M. (1995). *Postmodern semiotics: Material culture and the form of postmodern life*. Cambridge, Massachusettes : Blackwell.
- Katherine, B. (2014). The Saint with Indra's Sword: Khurbaa Srivichai and Buddhist Millenarianism in Northern Thailand. *Society for Comparative Study of Society and History*, 56(3), 681-713.
- Kevin, H. (1999). "Localism in Thailand: a study of globalisation and its discontents" *Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation*. Working Paper No. 39/99 University of Warwick.
- Leeuwan, V. (2005). *Introducing Social Semiotics*. New York: Routledge.
- McGuian, J. (1993). *Studying Culture: An Introductory Reader*. London : Edward Arnold.
- Taylor. J. (2016). *Buddhism and Postmodern Imagining in Thailand the Religiosity of Urban Space*. New York : Routledge.

การสร้างพลเมืองตื่นรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

Creating Active Citizens using Community-Based Learning

ฉัตรธิดา หยุคง¹

Chatthida Yukhong

Received: November 09, 2023

Revised: December 30, 2023

Accepted: January 10, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างพลเมืองตื่นรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานผ่านรายวิชาการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม วิธีดำเนินการวิจัยเป็นเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พื้นที่วิจัย ประกอบด้วย 3 พื้นที่ คือ 1) ชุมชนบ้านทรายขาวตก ตำบลทรายขาว อำเภอดำรงวิทยะ 2) ชุมชนบ้านนา ตำบลนา อำเภอมะนัง และ 3) ชุมชนบ้านพ้อม ตำบลพ้อม อำเภอบางขัน จังหวัดปัตตานี กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือ 1) สมาชิกในชุมชนที่มีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมใน 3 พื้นที่ รวมทั้งสิ้น 30 คน และ 2) กลุ่มนักศึกษาที่นำกระบวนการสร้างการตื่นรู้ไปประยุกต์ใช้ใน 3 พื้นที่ รวมทั้งสิ้น 24 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และ 2) แบบสังเกตการมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการสังเกต ผลการวิจัยพบว่า การสร้างพลเมืองตื่นรู้ผ่านการทำงานวิจัยในรายวิชาการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น ได้เกิดขึ้นโดยการใช้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ ได้เกิดขึ้นโดยการสร้างร่วมมือกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มนักศึกษา และสมาชิกในชุมชนร่วมกันแก้ไขปัญหาและหาแนวทางพัฒนาเพื่อให้เกิดใช้ทรัพยากรที่เป็นต้นทุนทางสังคมอย่างคุ้มค่า ทั้งนี้ประเด็นการวิจัยได้เกิดข้อค้นพบ คือ

¹ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์; Demonstration School Prince of Songkla University

การสร้างพลเมืองตื่นรู้ผ่านกระบวนการตามหลักการ PDCA นับเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้กลุ่มนักศึกษาได้ลงพื้นที่ศึกษาสภาพปัญหา ค้นหาองค์ความรู้เพื่อการแก้ไข ทดลองปฏิบัติ เรียนรู้การแก้ไขและพัฒนา และนำความรู้ไปสู่กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้

คำสำคัญ: พลเมืองตื่นรู้, ชุมชนเป็นฐาน, การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

This research article aimed to create community-based awareness citizens through the subject of Education for Sustainable Development in a Multicultural Society. The research methodology was a participatory action research. The research area consisted of 3 areas: 1) Ban Sai Khao Tok Community, Sai Khao Subdistrict, Khok Pho District; 2) Ban Bana Community, Bana Subdistrict, Mueang District; and 3) Ban Pho Ming Community, Pho Ming Subdistrict, Panare District, Pattani Province. The target group consisted of 2 groups: 1) community members who were interested in participating in activities in the 3 areas, totaling 30 people; and 2) a group of students who applied the awareness-building process in the 3 areas, totaling 24 people. The research instruments consisted of 1) in-depth interviews and 2) a participation observation form. Data analysis was conducted using content analysis through in-depth interviews, participatory workshops, and observations. The research results found that creating active citizens through research work in the subject of Education for Sustainable Development in Multicultural Societies occurred by using the community-based learning. It occurred by creating cooperation between members of the student group and members of the community to jointly solve problems and find ways to make efficient use of social resources. The research findings were that creating active citizens through the process of PDCA principles was an important tool that allowed the student group to study the problem conditions, search for knowledge for solving, *try out*, learn how to solve and develop, and apply knowledge to the knowledge transfer process.

Keywords: Active Citizens, Community-Based, Sustainable Development

บทนำ

พลเมืองนับเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญของประเทศชาติ ประเทศใดประเทศหนึ่งจะเกิดการพัฒนาได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยพลังหรือศักยภาพจากพลเมืองในประเทศชาติ ในอดีตการนิยามความหมายอาจเกิดขึ้นโดยปราศจากความเคลื่อนไหว โดยนิยามว่า พลเมือง หมายถึง ประชาชน ราษฎร และชาวประเทศ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) แต่ในปัจจุบันการนิยามความหมายได้แปรเปลี่ยนไป โดยประชากรยุคนี้ถือเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญที่สุด เพราะโลกในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงได้เปลี่ยนจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ไปเป็นการใช้ความรู้ ความสามารถของประชาชนมาใช้ในการพัฒนาประเทศและพัฒนานวัตกรรม ดังนั้นการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญอย่างยั่งยืน พร้อมรับมือการเปลี่ยนแปลงของโลกนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ มีความรู้ มีคุณธรรม มีร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็ง จึงจะต้องพัฒนาอย่างเร่งด่วน คือ การพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้มีความรู้มีศักยภาพอันเป็นสากล และเป็นคนดีในฐานะเป็นทุนทางสังคม (รจรินทร์ ผลนา, 2558)

นอกจากนี้ พลเมืองได้มีส่วนสำคัญโดยตรงต่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาประเทศทั้งในเรื่องของการอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศ (คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ, 2554) ประกอบกับแนวคิดการพัฒนาพลเมืองให้ตอบโจทย์ท้าทายในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นการสร้างนักคิด และการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ การเรียนรู้จึงไม่สามารถเรียนรู้ได้จากการนั่งในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว แต่ต้องบูรณาการจากการเรียนรู้เอกสาร การลงมือปฏิบัติ และการสรุปบทเรียนจากการเรียนรู้ในสิ่งเหล่านั้น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (2557) ได้กำหนดคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen) 8 ระดับ ได้แก่ 1) เคารพกติกาสังคม ปฏิบัติตนตามกฎหมาย 2) ทำหน้าที่ทางสังคม (การใช้สิทธิเลือกตั้ง การเสียภาษี การเข้ารับการเกณฑ์ทหาร) 3) ติดตามข่าวสาร สามารถวิเคราะห์ประเมินตนเองในการช่วยเหลือต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ 4) เข้าร่วมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ช่วยเหลืองานพัฒนางานในชุมชน 5) กล้าแสดงความคิดเห็น ไม่ว่าจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย โดยแสดงความคิดเห็นบนพื้นฐานหลักการประชาธิปไตย 6) ไม่เพิกเฉยต่อความอยุติธรรมต่าง ๆ 7) อาสาสมัครเข้าร่วมในสถานการณ์ต่าง ๆ และ 8) มีความเป็นผู้นำ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีความรับผิดชอบ มีธรรมาภิบาล พร้อมเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ลักษณะของพลเมืองตื่นรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากขาดความร่วมมือร่วมใจในการผลิตสร้างพลเมืองจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง อาทิ

สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา เป็นต้น โดยมีหน้าที่สำคัญในการปลูกฝังและขัดเกลาให้เกิดพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศในอนาคต

การศึกษาครั้งนี้ได้เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างพลเมืองต้นรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เนื่องด้วยการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านมานั้น มีข้อจำกัดเนื่องด้วยเป็นการเรียนรู้ผ่านห้องเรียน และสื่อออนไลน์ต่าง ๆ จึงส่งผลให้นักศึกษาไม่อาจเรียนรู้จากสภาพปรากฏการณ์จริงได้ ดังนั้นจึงเป็นที่มาให้ผู้สอนนำวิธีการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานมาประยุกต์ใช้ โดยมีได้ผู้กติดกับการเรียนการสอนในพื้นที่ห้องเรียน หากแต่สามารถเรียนรู้ได้จากบริบทแวดล้อมและสถานการณ์จริง รวมถึงลงมือปฏิบัติจริง ประกอบกับชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ที่มีผลประโยชน์ มีการจัดสรรปันส่วนทรัพยากรอย่างเหมาะสม และสามารถตอบสนองความต้องการอันหลากหลายขององค์ประกอบต่าง ๆ ในสังคมได้ รวมถึงการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หรือเรียกว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning) นับเป็นกลยุทธ์การสอนหรือการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ในความต้องการจากชุมชน ชุมชนแต่ละท้องถิ่นมีความหลากหลาย ซึ่งชุมชนแต่ละแห่งได้มีการเรียนรู้ สังคม สืบทอดองค์ความรู้ ประสบการณ์ชีวิตผ่านการเผชิญหน้ากับกระแสการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวมาอย่างยาวนานผ่านกระบวนการแห่งชีวิตที่ดำเนินมาอย่างไม่ขาดสาย ชุมชนจึงเหมือนเป็นห้องเรียนมีชีวิต ห้องเรียนภูมิปัญญาที่อยู่ในวิถีการปฏิบัติที่เป็นจริง มีชีวิตชีวา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

การสร้างพลเมืองต้นรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในรายวิชา การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น เป็นรายวิชาสำหรับนักศึกษาวิชาสังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โดยผู้วิจัยได้ให้นักศึกษาค้นหาสภาพปัญหาของชุมชนในพื้นที่จังหวัดปัตตานี และนำมาสู่การออกแบบกระบวนการ PDCA ตามแนวคิด Edwards W. Deming ซึ่งนับเป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญสำหรับการวางแผนแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน โดยการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชนได้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยนักศึกษาสามารถนำองค์ความรู้ในกระบวนการค้นคว้าความรู้ การจัดระเบียบข้อมูลให้เป็นระบบ ตลอดจนวิธีการถ่ายทอดความรู้ตามวิชาชีพครูมาปรับและประยุกต์ใช้ในการจัดการประเด็นปัญหาของตนได้ นอกจากนี้จากลงพื้นที่ของนักศึกษานับเป็นการทำหน้าที่ของการเป็นพลเมืองต้นรู้เข้าร่วมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ช่วยเหลือพัฒนางานในชุมชน โดยการขับเคลื่อนกิจกรรมของนักศึกษาในครั้งนี้ ถือเป็นหนึ่งในแรงขับเคลื่อนในการดูแลและใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดความคุ้มค่าและประโยชน์สูงสุด

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างพลเมืองตื่นรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานผ่านรายวิชา การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสร้างพลเมืองตื่นรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

พื้นที่วิจัย ประกอบด้วย 3 พื้นที่ คือ 1) ชุมชนบ้านทรายขาวตก ตำบลทรายขาว อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดปัตตานี 2) ชุมชนบ้านบานา ตำบลบานา อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี และ 3) ชุมชนบ้านพอมิ่ง ตำบลพอมิ่ง อำเภอปานะระ จังหวัดปัตตานี

กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วยกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่ม คือ 1) สมาชิกในชุมชนที่มีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการใน 3 พื้นที่ โดยแต่ละพื้นที่ที่มีสมาชิกเข้าร่วมพื้นที่ละ 10 คน รวมทั้งสิ้น 30 คน และ 2) กลุ่มนักศึกษาที่นำกระบวนการสร้างการตื่นรู้ไปประยุกต์ใช้ใน 3 พื้นที่ โดยแต่ละพื้นที่มีนักศึกษาเข้าร่วมพื้นที่ละ 8 คน รวมทั้งสิ้น 24 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 2 ชนิด ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อสอบถามบริบทชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน และ 2) แบบสังเกตการมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อสังเกตกระบวนการจัดกิจกรรม โดยเครื่องมือในการวิจัยได้ผ่านการตรวจสอบและพิจารณาความเหมาะสมจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน และดำเนินการปรับแก้ตามข้อเสนอแนะก่อนนำมาใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย เพื่อตอบสนองต่อการสร้างพลเมืองตื่นรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานนั้น กลุ่มนักศึกษานำเครื่องมือในการวิจัยมาใช้ในการรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชน สภาพปัญหา และความต้องการของชุมชน เพื่อนำไปสู่การค้นหาแนวทางแก้ไขที่ตอบโจทย์ต่อความต้องการของชุมชน ตลอดจนเป็นการมุ่งไปที่การค้นหาแนวทางอันเป็นรูปธรรมที่เกิดจากการระดมสมองในลักษณะของการมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง อาทิ นักศึกษา ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในพื้นที่ เป็นต้น และนำไปสู่การพัฒนาและการแก้ไขปัญหาผ่านกิจกรรมการรวมกลุ่ม การร่วมกันลงมือปฏิบัติ และนำไปสู่ความยั่งยืน โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน มีรายละเอียดวิธีดำเนินงาน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การเตรียมการก่อนปฏิบัติการวิจัย โดยจะเริ่มเตรียมการภายหลัง นักศึกษาพบประเด็นปัญหาภายในชุมชน ซึ่งการเตรียมการ ประกอบด้วย 1) การเตรียมข้อมูล ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาชุมชน หรือการจัดการทรัพยากร

ชุมชน และนำไปสู่การออกแบบกระบวนการวิจัย 2) เตรียมชุมชน ชี้แจงวัตถุประสงค์การทำวิจัย วิธีการดำเนินโครงการ ตลอดจนเป้าหมายของโครงการ รวมถึงกำหนดกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ดำเนินการ และ 3) การเตรียมคน ทำความเข้าใจกระบวนการวิจัยร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย

ส่วนที่ 2 การปฏิบัติการวิจัย โดยผู้สอนได้มีการชี้แจงรายละเอียดและสร้างความเข้าใจในกระบวนการปฏิบัติการแก่กลุ่มนักศึกษาในรายวิชา การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม ก่อนลงมือปฏิบัติจริงพร้อมตรวจสอบเช็คความรู้และความเข้าใจของนักศึกษา โดยยกตัวอย่างกรณีศึกษาที่ทำการศึกษาเพื่อการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืนบนพื้นฐานของทุนทางสังคมในชุมชน จากนั้นจึงกำหนดขั้นตอนการศึกษาในพื้นที่วิจัย โดยเปิดโอกาสให้นักศึกษาลองวิเคราะห์บริบทชุมชนของตนเองในเบื้องต้น ตลอดจนกำหนดประเด็นการศึกษาในงานวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวางแผน (Plan) ประกอบด้วย 1) การรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชน วิธีการแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบผ่านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 2) การกำหนดแนวทางการเลือกพื้นที่ในการพัฒนา โดยพิจารณาจากความพร้อมและความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน 3) การดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยมีการระบุรายละเอียดเป็นลำดับขั้นตอน เพื่อไม่ให้เกิดความซับซ้อนในการปฏิบัติ ตลอดจนเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

2. การปฏิบัติ (Do) การปฏิบัติตามแผนงานดำเนินการวิจัย โดยแผนดำเนินการ หรือกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวนี้ได้เกิดขึ้นโดยกลุ่มนักศึกษาจากบริบทแวดล้อมของชุมชน ผ่านการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง และลงมือปฏิบัติจริง ประกอบกับชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ที่มีผลประโยชน์ มีการจัดสรรปันส่วนทรัพยากรอย่างเหมาะสม และสามารถตอบสนองความต้องการอันหลากหลายขององค์ประกอบต่าง ๆ ในสังคมได้ รวมถึงการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

3. การตรวจสอบ (Check) โดยตรวจสอบผ่านการสังเกตในส่วนต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง เช่น องค์ความรู้ที่นำมาแก้ปัญหา การให้ความร่วมมือของชุมชน ความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหา ซึ่งหากผลการตรวจสอบไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร หรือจำเป็นต้องแก้ไขและพัฒนา ผู้วิจัยจะดำเนินการแก้ไข โดยปรับแก้ที่แผนงานดำเนินการวิจัย

4. การปรับปรุงการดำเนินงานอย่างเหมาะสม (Act) เป็นการแก้ไขข้อมูลในแผนงานตามที่ได้มีการตรวจสอบ ทั้งนี้การแก้ไขจะเกิดขึ้นได้นั้น ผู้วิจัยจะนำเสนอต่อชุมชนและผู้ร่วมวิจัย เพื่อวิเคราะห์ ประเมินผล และประมวลผลการศึกษา เพื่อพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน

ส่วนที่ 3 การสรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยนำผลการวิจัยมาเรียบเรียง วิเคราะห์ข้อมูล และประมวลผลอย่างเป็นระบบ ยึดหลักการเขียนสรุปรายงานบนพื้นฐานข้อมูลที่เป็นจริง และอภิปรายผลอิงหลักวิชาการให้เกิดแนวคิดหลากหลายและเป็นองค์ความรู้ใหม่

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้มีการประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตการมีส่วนร่วม จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลมาดำเนินการแยกแยะเนื้อหาสาระเป็นกลุ่มข้อมูล วิเคราะห์เชิงเนื้อหา และนำมาบรรยายสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

สรุปผลการวิจัย

การสร้างพลเมืองตื่นรู้ผ่านการทำงานวิจัยในรายวิชา การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรมได้เกิดขึ้นโดยการใช้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ ได้เกิดขึ้นโดยการสร้างร่วมมือกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มนักศึกษา และสมาชิกในชุมชน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาการใช้ทรัพยากรที่เป็นต้นทุนทางสังคมอย่างไม่คุ้มค่า ทั้งนี้ประเด็นการวิจัยได้เกิดข้อค้นพบ คือ การสร้างพลเมืองตื่นรู้ผ่านกระบวนการตามหลักการ PDCA นับเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้กลุ่มนักศึกษาได้ลงพื้นที่ศึกษาสภาพปัญหา ค้นหาองค์ความรู้เพื่อการแก้ไข ทดลองปฏิบัติ เรียนรู้การแก้ไขและพัฒนา และนำความรู้ไปสู่กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อช่วยเหลือชุมชน โดยกระบวนการ PDCA นั้น เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาทรัพยากรเหลือทิ้งในชุมชน ประกอบด้วย เปลือกกล้วย กะลามะพร้าว และเปลือกมะพร้าว โดยผลที่เกิดขึ้นภายหลังกระบวนการสร้างความตื่นรู้ นั้น ประกอบด้วย 3 ประเด็น คือ 1) เปลือกกล้วยเหลือทิ้งจำนวนมาก 2) การผลิตครีมขี้ผึ้งจากเปลือกกล้วยเหลือทิ้ง 2) การผลิตพวงกุญแจที่ระลึกจากกะลามะพร้าวเหลือทิ้ง และ 3) การผลิตพรมเช็ดเท้าจากใยมะพร้าวเหลือทิ้ง โดยมีรายละเอียดกระบวนการแปรรูป ดังนี้

1. การผลิตครีมขี้ผึ้งจากเปลือกกล้วยเหลือทิ้ง

การทำครีมขี้ผึ้งจากเปลือกกล้วยนั้น มีกระบวนการดังต่อไปนี้ 1) นำเปลือกกล้วยตากแห้งมาหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วนำไปคั่วให้เกรียม 2) นำเปลือกกล้วยที่ได้จากการคั่วมาตำให้ละเอียด แล้วนำมาร่อนให้เป็นผง 3) หั่นพาราฟินให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ นำไปใส่ลงหม้อ และต้มให้เหลว 4) ใส่วาสลีนลงไปในหม้อ และคนให้เข้ากัน 5) ใส่น้ำมันมะกอกลงไปในหม้อ และคนให้เข้ากัน 6) ใส่ผงเปลือกกล้วยลงไปในหม้อ และคนให้เข้ากัน 7) ใส่ผงถ่านลงไปในหม้อ และคนให้เข้ากัน 8) ใส่หัวเทียนหอมตามชอบ 9) เทใส่พิมพ์ที่เตรียมไว้ และ 10) ตั้งรอให้เย็นตัว และนำมาใช้ โดยการกิจกรรมสามารถประมวลภาพ ดังนี้

ภาพที่ 1 เปลือกกล้วยเหลือทิ้งในชุมชน
(ที่มา: ฉัตรธิดา หยุคง)

ภาพที่ 2 อบรมเชิงปฏิบัติการการนำเปลือกกล้วยมาทำครีมขัด
รองเท้า (ที่มา: ฉัตรธิดา หยุคง)

ภาพที่ 3 ผลิตภัณฑ์ครีมขัดรองเท้า (ที่มา: ฉัตรธิดา หยุคง)

2. การผลิตพวงกุญแจที่ระลึกจากกะลามะพร้าวเหลือทิ้ง

การทำพวงกุญแจที่ระลึกจากกะลามะพร้าว นั้น มีกระบวนการดังต่อไปนี้ 1) เลือกใช้กะลามะพร้าวที่แก่จัด มีเนื้อผิวที่ไม่หนา มีความหนาประมาณ 0.5 เซนติเมตร 2) นำกะลามาชัดไม่ให้มีใยของเปลือกมะพร้าวติดอยู่ 3) นำภาพลวดลายที่ออกแบบมาติดกับกะลา 4) นำเลื่อยฉลุมาเลื่อยตามลวดลายที่ออกแบบไว้ 5) นำกะลาที่ผ่านการทำหัตถกรรมเป็นพวงกุญแจมาขัดด้วยกระดาษทราย 6) ทาสีลงบนพวงกุญแจ 7) พ่นแล็กเกอร์เพื่อให้เกิดความเงางาม และ 8) นำพวงกุญแจมาใส่ในช่องว่างที่เจาะไว้ โดยการจัดกิจกรรมสามารถประมวลภาพ ดังนี้

ภาพที่ 4 กะลามะพร้าวเหลือทิ้งในชุมชน
(ที่มา: ฉัตรธิดา หยุคง)

ภาพที่ 5 อบรมเชิงปฏิบัติการการนำกะลามะพร้าวมาทำ
พวงกุญแจ (ที่มา: ฉัตรธิดา หยุคง)

ภาพที่ 6 ผลิตภัณฑ์พวงกุญแจ (ที่มา: ฉัตรธิดา หยุคง)

3. การผลิตพรมเช็ดเท้าจากใยมะพร้าวเหลือทิ้ง

การทำพรมเช็ดเท้าจากใยมะพร้าว นั้น มีกระบวนการดังต่อไปนี้ 1) นำเชือกฟางสีแดงมามัดติดกับตะปูที่ติดกับฐานสำหรับการสานใยมะพร้าว จากนั้นนำเชือกฟางสีแดงดึงขึ้นไปเกี่ยวกับฐานตะปูด้านบน แล้วดึงลงมาติดกับตะปูด้านล่าง ทำสลับบนล่างจนถึงตะปูตัวสุดท้าย แล้วมัดเชือกให้ติดกับตะปู 2) นำเชือกฟางสีขาวมาถักสลับช่องของเชือกฟางสีแดง ถักทั้งหมด 3 รอบ 3) นำใยมะพร้าวมาป็นเป็นก้อน จากนั้นนำใยมะพร้าวมาสานกับเชือกฟางสีแดงจนครบทุกช่อง 4) เมื่อสานใยมะพร้าวครบทุกช่องแล้ว นำเชือกฟางสีขาวมามัดใยมะพร้าวที่อยู่ริมสุดหนึ่งก้อน จากนั้นสานเชือกฟาง 1 รอบ แล้วนำเชือกฟางมามัดกับใยมะพร้าวที่ริมสุดของอีกฝั่ง จากนั้นก็เริ่มสานเชือกฟางเพิ่มอีก 2 รอบ 5) ทำการสานใยมะพร้าวเหมือนขั้นตอนที่ 3 และ 4 อีกครั้ง สานจนใยมะพร้าวเต็มฐานสำหรับการสานใยมะพร้าว 6) เมื่อสานใยมะพร้าวเต็มฐานแล้ว แกะเชือกฟางที่ติดกับตะปูทั้งด้านล่างและด้านบนออก และ 7) เมื่อได้พรมเช็ดเท้าแล้วนำมาตัดแต่งให้สวยงาม และตกแต่งด้วย

การพ่นสเปรย์ตราสัญลักษณ์มะพร้าวฟอมิ่ง เพื่อเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงเอกลักษณ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่มะพร้าว โดยการจัดกิจกรรมสามารถประมวลภาพ ดังนี้

ภาพที่ 7 เปลือกมะพร้าวเหลือทิ้งในชุมชน
(ที่มา: ฉัตรธิดา หยุคง)

ภาพที่ 8 อบรมเชิงปฏิบัติการการนำเปลือกมะพร้าวมาพรมเช็ดเท้า
(ที่มา: ฉัตรธิดา หยุคง)

ภาพที่ 9 ผลิตภัณฑ์พรมเช็ดเท้า (ที่มา: ฉัตรธิดา หยุคง)

จากผลการวิจัยการสร้างพลเมืองตื่นรู้โดยการใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาทรัพยากรเหลือใช้ของชุมชน สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ประเด็นการวิจัยเพื่อสร้างพลเมืองตื่นรู้ผ่านรายวิชาการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม

พื้นที่	สภาพปัญหา	วิธีการที่ใช้สร้างพลเมืองตื่นรู้	ผลผลิต
ชุมชนบ้าน ทรายขาวตก ตำบลทรายขาว	- เปลือกกล้วยเหลือทิ้ง เนื่องจากกระบวนการ	P (Plan) 1) วิเคราะห์สภาพปัญหาในชุมชน	ครีมขัดรองเท้า

พื้นที่	สภาพปัญหา	วิธีการที่ใช้สร้างพลเมืองตื่นรู้	ผลผลิต
อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี	แปรกกล้วยให้เป็นขนม ทานเล่นของชุมชน - เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ส่งกลิ่นเหม็น และ การแพร่กระจายเชื้อโรค	2) ค้นหาแนวทางนำสิ่งของเหลือใช้มา ทำให้เกิดประโยชน์ 3) ค้นหาวิธีการแปรรูป เพื่อแก้ไข ปัญหา 4) เรียบเรียงข้อมูลให้เป็นระบบ 5) ทดลองปฏิบัติ	
ชุมชนบ้านบานา ตำบลบานา อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี	- กะลาเหลือทิ้งจากการ ขายกะทิภายในชุมชน - ไม่สามารถย่อยสลายได้ - เกิดขยะภายในชุมชน	6) นำไปถ่ายทอดแก่ชาวบ้านในพื้นที่ D (Do) - ปฏิบัติตามแผนงานที่ได้วางไว้ แต่ สามารถปรับเปลี่ยนแผนงานให้มี ความยืดหยุ่นสอดคล้องกับบริบทได้ ตามความเหมาะสม C (Check) - สังเกตเก็บข้อมูล เพื่อตรวจสอบ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของ กระบวนการดำเนินงาน หากมีสิ่ง ที่ต้องปรับปรุงและแก้ไข จะต้อง ดำเนินการปรับแก้ในแผนงาน และ หากแผนงานดังกล่าวมี ประสิทธิภาพและประสิทธิผลจึงจะ นำข้อมูลดังกล่าวไปถ่ายทอดแก่กลุ่ม ชาวบ้าน A (Action) - การแก้ไขข้อมูลในแผนงานตามที่ได้มี การตรวจสอบ ทั้งนี้การแก้ไข เกิดขึ้นได้นั้น จำเป็นต้องรับฟัง ความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง อาทิ ชาวบ้าน ประธานชุมชน เป็นต้น	พวงกุญแจที่ ระลึก
ชุมชนบ้านพ้อมิ่ง ตำบลพ้อมิ่ง อำเภอปานะระ จังหวัดปัตตานี	- เปลือกมะพร้าวเหลือทิ้ง จากการจำหน่ายลูก มะพร้าว - เปลือกมะพร้าวมีจำนวน มากเกินความต้องการใน การใช้ทำปุ๋ย - เกิดขยะภายในชุมชน		พรมเช็ดเท้า

จากข้อมูลในตารางที่ 1 สะท้อนให้เห็นถึงการนำทรัพยากรเหลือใช้ในชุมชนและท้องถิ่น
มาแปรรูปให้เกิดมูลค่า ขจัดปัญหาการว่างงาน ส่งเสริมช่องทางการเพิ่มรายได้ ตลอดจนนำไปสู่การ

พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้กระบวนการวิจัยที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามหลักการ PDCA ซึ่งเป็นแนวคิดของ Edwards W. Deming ซึ่งนับเป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญสำหรับการวางแผนแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน โดยมีลำดับวิธีการที่เป็นขั้นตอนในการที่ทำให้งานสำเร็จอย่างถูกต้อง มีประสิทธิภาพ และเชื่อถือได้ ทั้งนี้กระบวนการวิจัยครั้งนี้ นับเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้กลุ่มนักศึกษาได้ลงพื้นที่ศึกษาสภาพปัญหา ค้นหาองค์ความรู้เพื่อการแก้ไข ทดลองปฏิบัติ เรียนรู้การแก้ไขและพัฒนา และนำความรู้ไปสู่กระบวนการถ่ายทอด โดยที่มาในการเป็นพลเมืองตื่นรู้ล้วนมีที่มาจากความต้องการในการช่วยเหลือชุมชน เพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน โดยผลงานวิจัย การสร้างพลเมืองตื่นรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน นอกจากเป็นการพัฒนากลุ่มนักศึกษาผ่านกระบวนการ PDCA แล้วนั้น โครงการครั้งนี้ได้มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) 8 คือ ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุมและยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่ และมีผลิตภาพ และการมีงานที่เหมาะสมสำหรับทุกคน ส่งเสริมนโยบายที่มุ่งเน้นการพัฒนาที่สนับสนุนกิจกรรมที่มีผลิตภาพ ความเป็นผู้ประกอบการ ความสร้างสรรค์และนวัตกรรม และส่งเสริมการเกิดและการเติบโตของวิสาหกิจรายย่อย ขนาดเล็ก และขนาดกลาง รวมถึงสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) 12 คือการสร้างหลักประกันให้มีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน เป็นการขับเคลื่อนรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน บนพื้นฐานของการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ตระหนักถึงต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนพัฒนากรอบแนวคิดและพฤติกรรมของประชาชน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ประเด็นวิจัยที่เกี่ยวข้องการสร้างพลเมืองตื่นรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน นับเป็นการจัดการแก้ไขปัญหาและวางแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบ ภายใต้แนวคิดกระบวนการ PDCA (Plan-Do-Check-Act) หรือวงจรเดมมิง (Deming Cycle) ซึ่งเป็นแนวคิดของ Edwards W. Deming โดยมีทัศนะว่ากระบวนการ หรือวงจร PDCA นับเป็นวงจรแห่งความสำเร็จ และให้ความสำคัญกับการวางแผน และเน้นการลงมือทำ รวมถึงตรวจสอบและปรับปรุงพัฒนาอย่างเป็นระบบ (สุขสันต์ สุขสงคราม, 2564) เนื่องด้วยการการทำงานวิจัยที่เกิดขึ้นนั้นได้เปิดโอกาสให้กลุ่มนักศึกษาได้ลงพื้นที่ศึกษาสภาพปัญหา ค้นหาองค์ความรู้เพื่อการแก้ไข ทดลองปฏิบัติ เรียนรู้การแก้ไขและพัฒนา และนำความรู้ไปสู่กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อช่วยเหลือชุมชน

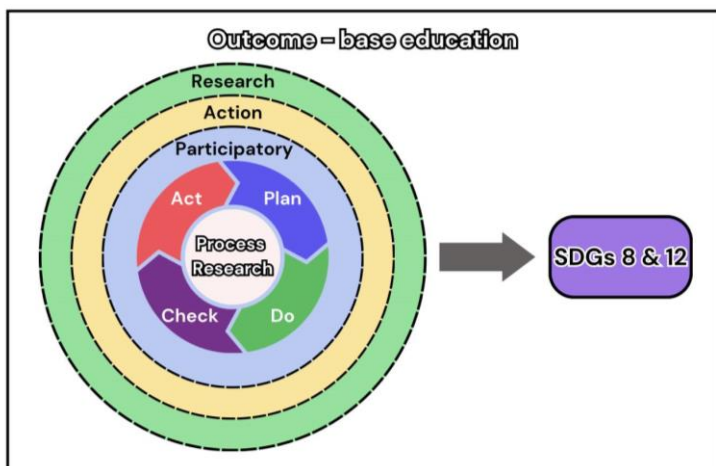
2. ประเด็นวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพนั้น จำเป็นจะต้องให้ความสำคัญและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมผ่านการสร้างความตระหนักให้แก่คนในชุมชน โดยให้

ตระหนักรู้ในคุณค่าของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เหลือใช้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีตัน ดุจจานุทัศน์ (2559) กล่าวว่า การตระหนัก หมายถึง การแสดงออกซึ่งความรู้สึก ความเห็น ความสำนึก เป็นภาวะที่บุคคลเข้าใจและประเมินสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับตนเองได้โดยอาศัยระยะเวลา เหตุการณ์ ประสบการณ์ หรือสภาพแวดล้อม เป็นปัจจัยทำให้คนเกิดการตระหนัก และ Good, V. C. (1973) กล่าวว่า การเกิดการตระหนักว่าเป็นผลมาจากกระบวนการทางปัญญา (Cognitive Process) กล่าวคือ เมื่อบุคคลได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าหรือสัมผัสสิ่งเร้า แล้วจะเกิดความรู้ เมื่อรับรู้ขั้นต่อไปก็จะเข้าใจสิ่งนั้น คือเกิดความคิดรวบยอดและนำไปสู่การเรียนรู้ คือ มีความรู้ในสิ่งนั้น และนำไปสู่การเกิดการตระหนักในที่สุด ซึ่งความรู้และการตระหนักก็จะนำไปสู่การกระทำ หรือการแสดงพฤติกรรมของบุคคลต่อสิ่งเร้านั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นให้นักศึกษาร่างความตระหนัก และชี้ให้เห็นความสำคัญของทรัพยากรเหลือใช้ในชุมชนผ่านกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนการนำทรัพยากรเหลือใช้ดังกล่าวมาทดลองปฏิบัติและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่และรายได้แก่ชุมชน

3. ประเด็นวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำทรัพยากรที่เหลือใช้ในชุมชนมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ให้เกิดประโยชน์ สอดคล้องกับแนวคิดของมนัส สุวรรณ (2549) กล่าวถึงหลักการและรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมมี 2 ประการ คือ 1) การจัดการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ (Input Approach) ซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหาแบบป้องกัน ไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะเน้นที่ตัวบุคคล เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อม การควบคุมไม่ให้เกิดของเสียในชุมชน การสร้างความตระหนัก จิตสำนึกให้รู้จักรักและเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม เพียงด้านเดียวที่ขาดสำนึกถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นภายหลัง 2) การจัดการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ (Output Approach) ซึ่งเป็นการจัดการที่เน้นที่ปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น โดยเฉพาะ เน้นการจัดการสิ่งแวดล้อมเมื่อเกิดปัญหาหรือปรากฏการณ์ โดยอาศัยหลักการ 3R คือ 1) การนำกลับมาใช้ใหม่โดยไม่มีการแปรรูป (Reuse) 2) การนำกลับมาใช้ ใหม่โดยการแปรรูปหรือผ่านกระบวนการ (Recycle) 3) การลดปริมาณการใช้ (Reduce) 4) การปฏิเสธ (Reject) และ 5) การซ่อมแซมกลับมาใช้ใหม่ (Repair) สอดคล้องกับงานวิจัยครั้งนี้ที่สร้างความตระหนักและจิตสำนึกในการใช้สิ่งแวดล้อมอย่างรู้รับผิดชอบ ตลอดจนนำทรัพยากรเหลือใช้ นำกลับมาใช้ใหม่ผ่านกระบวนการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น พรมเช็ดเท้า กวีชีตรองเท้า เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง การสร้างพลเมืองต้นรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานนั้น สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์กระบวนการวิจัยออกมาในรูปของแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 10 กระบวนการสร้างการศึกษาที่มุ่งผลสัมฤทธิ์

แผนภาพในข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยในงานวิจัยเรื่อง การสร้างพลเมืองต้นรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ภายใต้แนวคิด PDCA (Plan-Do-Check-Act) หรือวงจร เดมมิง (Deming Cycle) ซึ่งเป็นแนวคิดของ Edwards W. Deming เพื่อแก้ไขประเด็นปัญหา ภายในพื้นที่ชุมชนอย่างมีระบบ หรือลำดับขั้นตอน แต่ขณะเดียวกันกระบวนการดังกล่าวได้เปิดพื้นที่ และโอกาสให้แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง อาทิ ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน เป็นต้น เข้ามามีส่วนร่วมในการ เสนอความต้องการและแนวความคิด เข้ามาร่วมกันเรียนรู้เพื่อรู้จักตัวเอง ชุมชน และสิ่งแวดล้อม เข้าร่วมมองปัญหาของตัวเองและมองทางแก้หรือทางออกจากปัญหาโดยลงมือปฏิบัติจริง ได้ผลจริง แก้ปัญหาได้จริง เพื่อนำไปสู่การพัฒนางานวิจัยที่สอดคล้องกับบริบทแวดล้อมและชุมชน ซึ่งอยู่ ภายใต้หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ผลการวิจัยที่เกิดขึ้นใน 3 พื้นที่นั้นได้ตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป้าหมายที่ 8 การส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุมและยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่ และมีผลิตภาพ และการมีงานที่เหมาะสมสำหรับทุกคน ส่งเสริมนโยบายที่มุ่งเน้นการพัฒนาที่สนับสนุนกิจกรรมที่มีผลิตภาพ ความเป็นผู้ประกอบการ ความ สร้างสรรค์และนวัตกรรม และส่งเสริมการเกิดและการเติบโตของวิสาหกิจรายย่อย ขนาดเล็ก และ

ขนาดกลาง และเป้าหมายที่ 12 การสร้างหลักประกันให้มีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน เป็นการขับเคลื่อนรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน บนพื้นฐานของการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ตระหนักถึงต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้กระบวนการขับเคลื่อนงานวิจัยที่เกิดขึ้นนี้ ไม่เพียงแต่สนองตอบการเรียนรู้ในรายวิชา หรือสนองตอบความต้องการของชุมชนเท่านั้น หากแต่อยู่บนพื้นฐานของการศึกษาที่มุ่งผลลัพธ์ (Outcome-based education: OBE) นับเป็นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยมุ่งเน้นการวัดผลจากผลงานที่ผู้เรียนแสดงออกมา (ผลลัพธ์) ซึ่งเป็นการออกแบบการสอนเพื่อให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คือก่อให้เกิดการเรียนรู้และช่วยให้ผู้เรียนสัมฤทธิ์ผลจากการเรียนรู้ตามที่ตั้งใจไว้ Spady, W. D. (1994) กล่าวว่า สิ่งสำคัญที่สุดใน OBE คือ “การได้เรียนรู้อะไรไป มากกว่าการได้สอนอะไรไป”

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำความรู้และวิธีการแปรรูป เพื่อการแก้ปัญหาทรัพยากรเหลือทิ้งในชุมชน และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไปประยุกต์ใช้กับชุมชนของตน รวมถึงนำองค์ความรู้ด้านการจัดการปัญหา (PDCA) ไปประยุกต์ใช้ภายใต้ทรัพยากรเหลือทิ้งในชุมชนของตน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน

2. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่วิจัย ทั้ง 3 พื้นที่ สามารถนำองค์ความรู้ในการแปรรูปจากวัสดุธรรมชาติเหลือทิ้งในชุมชนมาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างช่องทางการประกอบอาชีพให้กับคนในชุมชนได้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2558). ความก้าวหน้าปฏิรูปการศึกษาในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ. เข้าถึงได้จาก <http://www.moe.go.th/moe/upload/news20/FileUpload/41611-3669.pdf>
- คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ. (2554). แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- มนัส สุวรรณ. (2549). การจัดการสิ่งแวดล้อม: หลักการและแนวคิด. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

- รจรินทร์ ผลนา. (2558). *การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 7. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยและประเมินผลการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.*
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.* กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2557). *ท้องถิ่นชุมชนเข้มแข็ง พัฒนาสังคมสุขภาวะยั่งยืน.* กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- สุขสันต์ สุขสงคราม. (2564). *แนวคิดการบริหารแบบวงจรคุณภาพ (PDCA) กับการบริหารแบบพระพุทธศาสนา. วารสารธรรมวัตร, 2(1), 39-49.*
- หทัยรัตน์ ดุจจานุทัศน์. (2559). *ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมกับความตระหนักในจรรยาบรรณวิชาชีพครูของครูผู้สอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต 1. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน). วิทยาลัยครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.*
- Good, V. C. (1973). *Dictionary of education.* (3rd ed). New York : McGraw-Hill.
- Spady, W. D. (1994). *Outcomes Based Education: Critical Issues and Answers.* Arlington, VA : American Association of School Administration.

ผลการพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทาง
การเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนบุญวัฒนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษา นครราชสีมา

Development Results of Teachers' Active Learning Management
Competency Affecting the Learning Achievement of Students at
Boonwattana School under Nakhon Ratchasima Secondary Educational
Service Area Office

สุพล จอกทอง¹

Supon Jogthong

Received: November 11, 2023

Revised: December 30, 2023

Accepted: January 11, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู
โรงเรียนบุญวัฒนา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครราชสีมา 2) ศึกษาผลสัมฤทธิ์
ทางการเรียนรู้ของผู้เรียนก่อนและหลังได้รับการพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เป็นการ
วิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ คณะครูโรงเรียนบุญวัฒนา จำนวน 193 คน
นักเรียน จำนวน 3,999 คนที่กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ในภาคเรียนที่ 1 ปี
การศึกษา 2566 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 1) แบบประเมินสมรรถนะใน
การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู และ 2) แบบสรุปผลการเรียนรู้ของนักเรียน ข้อมูลที่ได้จากการเก็บ

¹ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครราชสีมา; Secondary Educational Service Area Office
Nakhon Ratchasima

Corresponding author, e-mail: Sjogthong03@gmail.com, Tel. 081-0761024

รวบรวมข้อมูลนำมาวิเคราะห์หาค่าสถิติโดยการแจกแจงความถี่ และค่าร้อยละ ผลการวิจัย พบว่า 1) สมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูอยู่ในระดับมากทุกด้าน และ 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเฉลี่ยเพิ่มสูงขึ้นหลังจากครูได้รับการพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก โดยผลการเรียนรวมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 มีผลการเรียนเฉลี่ย 3.42 เมื่อเปรียบเทียบกับผลการเรียนเฉลี่ยในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 (3.28) และในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 จำนวนนักเรียนที่มีผลการเรียนระดับดีเพิ่มขึ้นโดยได้เกรดเฉลี่ยตั้งแต่ระดับ 3 ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 80.75 ของนักเรียนทั้งหมด เมื่อเปรียบเทียบกับผลการเรียนเฉลี่ยในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 (75.61) และผู้เรียนมีผลการเรียน 0, ร, มส. ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ

คำสำคัญ: ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, สมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก, การพัฒนาสมรรถนะ

Abstract

The purposes of this research article were 1) to develop the competency in active learning management of teachers at Boonwattana School under Nakhon Ratchasima Secondary Educational Service Area Office; and 2) to study the learning achievement of students before and after developing the competency in active learning management. This was an action research. The target groups of the research were 193 teachers of Boonwattana School and 3,999 students studying in Mathayomsuksa 1-6 in the first semester of the academic year 2023. The tools used for data collection consisted of 1) the assessment form for active learning management of teachers; and 2) the summary form for student learning results. The data obtained from the data collection were analyzed to find statistical values, namely frequency and percentage. The research results found that 1) competency in active learning management of teachers was at a high level in all aspects; and 2) average learning achievement of students increased after teachers developed their competency in active learning management. The total learning achievement of all learning groups in the first semester of the academic year 2023 had an average learning achievement of 3.42, when compared to the average learning achievement in the first semester of the academic year 2022 (3.28). In the first semester of the

academic year 2023, the number of students with good learning achievement increased by receiving a grade point average of 3 or higher, accounting for 80.75 percent of all students, when compared to the average learning achievement in the first semester of the academic year 2022 (75.61). Students with learning achievements of 0, R, and MS decreased significantly.

Keywords: Learning Achievement, Active Learning Management Competency, Competency Development

บทนำ

การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นการออกแบบการเรียนรู้ และการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนปฏิบัติจริง สร้างองค์ความรู้ ผ่านการคิดขั้นสูง (Higher-Order Thinking) การได้ปฏิบัติงาน สร้างสรรค์งาน และนำเสนอผลงานด้วยตัวเอง การจัดการเรียนรู้เชิงรุก เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีพื้นฐานจากทฤษฎีสมรรถนะและทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของไวโกตสกี (Vygotsky) มีการนำเสนอวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลากหลายแบบ เช่น การเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน และการเรียนรู้ด้วยการค้นพบ เป็นต้น (พรทิพย์ วงศ์ไพบุลย์, 2560; พลอยไพลิน นิลกรรณ์, 2562) การจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกส่งผลดีต่อการจัดการเรียนการสอนดีขึ้นในหลาย ๆ ด้าน ยกตัวอย่างเช่น ส่งผลเชิงบวกต่อผลสัมฤทธิ์ด้านสมรรถนะเชิงวิชาชีพครู และการพัฒนาสมรรถนะเชิงวิชาชีพ (Virtanen, P., Niemi, M. H. & Nevgi, A., 2017) กระตุ้นบรรยากาศในการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดีในการเรียน (Dikovic, M. & Gergoric, T., 2020) ผู้สอนที่ได้รับการอบรมโดยใช้ยุทธวิธีการจัดการเรียนรู้เชิงรุกมีสมรรถนะทางวิชาชีพสูงขึ้น (Yang, X. & Chen, P., 2022) ทั้งนี้สมรรถนะของครูเป็นคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับผลการปฏิบัติงานที่ประกอบไปด้วยความรู้ ทักษะ ความสามารถ และลักษณะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน สามารถจำแนกออกเป็น 2 ด้าน คือ สมรรถนะหลัก และสมรรถนะประจำสายงาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553) พร้อมทั้งมีกระบวนการพัฒนาสมรรถนะตามความคิดของ McClelland, D., (2004) ที่กล่าวว่าสมรรถนะเป็นคุณลักษณะที่ทำให้ปฏิบัติงานได้ดีกว่าคนอื่น ๆ จากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาพบว่าการพัฒนาสมรรถนะครูในสถานศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสนับสนุนครูให้ได้รับการพัฒนาจนเกิดการเรียนรู้ที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างแท้จริง (อริสา นพคุณ, บรรจบ บุญจันทร์ และสุวิมล ตั้ง

ประเสริฐ, 2561; เณลิมล สุปัญญาบุตร, 2562; สายสวาท เสาร์ทอง และเด่น ชะเนติยัง, 2562; นาดชนก ภูมั่ง และคณะ, 2563)

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่มีบทบาทในการพัฒนาครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เกิดจากการรวมกลุ่มของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางการศึกษา ได้แก่ ครู อาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาซึ่งเรียกว่า สมาชิกชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพที่ร่วมกันวางแผน สนับสนุนซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการปฏิบัติ และมีการสนทนาสะท้อนผล ทำเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง สมาชิกมีเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกัน ในการมุ่งเน้นพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนและพัฒนาวิชาชีพของครูทั้งด้านความรู้ วิธีการจัดการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนรู้ของครูสู่การจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ (วิชัย วงษ์ใหญ่ และ มารุต พัฒนา, 2562) การสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพจึงเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนานวัตกรรมและการเรียนการสอนของครูให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (กมลวรรณ ทิพย์เนตร, 2561) ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษาต้องสนับสนุนส่งเสริมให้ครูที่เป็นสมาชิกในกลุ่มชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ มีโอกาสสังเกตการสอน วิพากษ์วิจารณ์ และสะท้อนการปฏิบัติการสอนอย่างต่อเนื่อง จึงจะเกิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพได้อย่างสมบูรณ์ อันจะส่งผลให้ครูผู้สอนเกิดการพัฒนาในวิชาชีพครูที่ยั่งยืน (แสงรุณีย์ มีพร, 2563) กลยุทธ์ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้ของครู

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงใช้รูปแบบการบริหารงานแบบ BWN@GG Model โดยปรับประยุกต์จาก STN@GG Model (สุพล จอกทอง, 2565) เพื่อให้เข้ากับบริบทของโรงเรียนบุญวัฒนา โดยมีความสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยสถานศึกษาเป็นองค์กรหลัก มีบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดความเป็นอิสระและความคล่องตัวในการบริหารจัดการ การศึกษาด้านต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนครู ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของ ผู้เรียน โรงเรียนและชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักการธรรมาภิบาล 6 ประการ คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า เป็นหลักในการบริหารจัดการเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของการศึกษา แห่งชาติ ซึ่งจะส่งผลให้สถานศึกษามีประสิทธิภาพสูงขึ้นและได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป อย่างไรก็ตาม จากการศึกษางานวิจัย พบว่า การพัฒนาครูมีปัญหาระบบที่สำคัญ คือ การพัฒนาครูไม่ยึดสมรรถนะแต่เน้นทฤษฎีมากกว่าปฏิบัติ ขาดนวัตกรรมพัฒนาที่ส่งผลต่อการพัฒนาครูสู่มืออาชีพ ไม่มีระบบการพัฒนาครูใหม่โดยเฉพาะ อีกทั้งขาดระบบการเชื่อมโยงระหว่างสำนักงาน

คณะกรรมการการอุดมศึกษา ครูสภา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษาและต้นสังกัดอื่นการพัฒนาครูยังใช้รูปแบบเดิม ๆ ไม่มีนวัตกรรมใหม่ที่เน้นสมรรถนะซึ่งส่งผลต่อระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

โรงเรียนบุญวัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครราชสีมา เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ ที่เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากการศึกษารายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษาปีการศึกษา 2565 พบว่า ครูผู้สอนขาดความมั่นใจในการจัดการเรียนรู้ แต่มีจุดเด่นคือ ครูมีความกระตือรือร้น และสนใจที่จะพัฒนาตนเอง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าในปีการศึกษา 2565 ผู้เรียนมีปัญหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ย และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 0, ร, มส, ในภาคเรียนที่ 1 จำนวนมากถึง 1463 รายการ (งานวัดผลโรงเรียนบุญวัฒนา, 2565) ดังนั้นโรงเรียนจึงจำเป็นต้องมีกลยุทธ์หรือวิธีการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ให้สามารถพัฒนาผู้เรียนให้ได้เต็มตามศักยภาพ

จากหลักการ สภาพปัจจุบัน และปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูที่จะส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนบุญวัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครราชสีมา โดยใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ร่วมกับรูปแบบการบริหารสถานศึกษาแบบ BWN@GG Model ซึ่งผู้วิจัยคาดว่า การพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูในรูปแบบดังกล่าว จะสามารถยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนบุญวัฒนาให้สูงขึ้นได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนบุญวัฒนา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนก่อนและหลังได้รับการพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ ครูโรงเรียนบุญวัฒนา จำนวน 193 คน และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ทั้งหมด จำนวน 3,999 คนที่กำลังศึกษาโรงเรียนบุญวัฒนาในภาคเรียนที่ 1/2566 ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ผู้วิจัยปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหารสถานศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

2. ตัวแปรในการวิจัย ประกอบด้วย ตัวแปรต้น ได้แก่ การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู โดยใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ร่วมกับรูปแบบการบริหารงานแบบ BWN@GG Model และตัวแปรตาม ได้แก่ สมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน

3. กรอบแนวคิดการวิจัย (Research Conceptual Framework)

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการบริหารงานโรงเรียน BWN@GG Model มาใช้ในการพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ร่วมกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เป็นแนวทางในการวิจัย

3.1 BWN@GG Model เป็นรูปแบบการบริหารงานโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย 1) การบริหารโรงเรียนโดยใช้บริบทของโรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management) เพื่อให้ นักเรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา และมาตรฐานสากลบนพื้นฐานความเป็นไทย มีความเป็นเลิศทางวิชาการ สื่อสารสองภาษา ล้ำหน้าทางความคิด ผลิตผลงานอย่างสร้างสรรค์ และร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคมโลก 2) โรงเรียนมาตรฐานสากล (World Class Standard) เน้นผู้เรียนให้มีความเป็นเลิศทางวิชาการ สื่อสารสองภาษา ล้ำหน้าทางความคิด ผลิตงานอย่างสร้างสรรค์ และร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคมโลก 3) การสร้างเครือข่าย (Network) เพื่อให้ผู้ปกครอง ชุมชน และภาคีเครือข่าย เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ และ 4) การใช้หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นระบบบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพด้วยวงจรคุณภาพ PDCA

3.2 ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community : PLC) เป็นกระบวนการสำคัญในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของผู้สอนเพื่อพัฒนาสมรรถนะของผู้สอนและผู้เรียนได้เป็นอย่างดี ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเกิดจากความร่วมมือ ร่วมใจของครู ผู้บริหารโรงเรียน โดยมุ่งผลสัมฤทธิ์ไปที่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ผ่านการมีส่วนร่วมในการวางแผน การลงมือปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นวัฒนธรรมหรือชุมชนแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน ชุมชนแห่งการเรียนรู้ในส่วนของผู้สอนเป็นการรวมตัวกันทำงานไปพร้อมกับการพัฒนาทักษะและการเรียนรู้เพื่อปฏิบัติหน้าที่ครูเพื่อศิษย์ ซึ่งเป็นการทำงานเป็นทีมหรือกลุ่มสาระการเรียนรู้ในโรงเรียนเดียวกันหรือต่างโรงเรียน โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีต่าง ๆ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เป็นการรวมกลุ่มของผู้ที่มีส่วน

เกี่ยวข้องทางการศึกษา ได้แก่ ครู อาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาซึ่งเรียกว่า สมาชิกชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพที่ร่วมกันวางแผน สนับสนุนซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการปฏิบัติและมีการสนทนาสะท้อนผล ทำเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง สมาชิกมีเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกันในการมุ่งเน้นพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนและพัฒนาวิชาชีพของครูทั้งด้านความรู้ วิธีการจัดการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนรู้ของครูสู่การจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ (McClelland, D., 2004; ไพพกา ผิดำ, 2563)

4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

4.1 แบบประเมินสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยประยุกต์ใช้แบบประเมินสมรรถนะในการปฏิบัติงานของครูของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553) ด้านสมรรถนะหลัก 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) การมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน 2) การบริการที่ดี 3) การพัฒนาตนเอง 4) การทำงานเป็นทีม และ 5) จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพครู เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) วิเคราะห์ข้อมูลระดับปฏิบัติ โดยหาค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกเป็นรายข้อและรายด้าน คณะครูทำแบบสอบถามหลังได้รับการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในภาคเรียนที่ 1 ประจำปีการศึกษา 2566

4.2 แบบสรุปผลการเรียนของนักเรียน ประกอบด้วย กลุ่มสาระการเรียนรู้ จำนวนนักเรียนที่เรียน ผลการเรียนจำแนกตามระดับผลการเรียน 4, 3.5, 3, 2.5, 2, 1.5, 1, 0, ร, มส. ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ร้อยละของผลการเรียน 0, ร, มส. และร้อยละของผลการเรียนตั้งแต่ 3 ขึ้นไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยบันทึกข้อมูลผลการเรียนลงในแบบสรุปผลการเรียนของนักเรียน และนำข้อมูลมาประมวลผลด้วยโปรแกรมทางสถิติ และสรุปผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ภาคเรียนที่ 1 ประจำปีการศึกษา 2566

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ หาค่าสถิติโดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) แล้วนำเสนอโดยใช้ตารางการอธิบาย

สรุปผลการวิจัย

1. การประเมินสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู

หลังจากที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาโดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยการบริหารสถานศึกษาตามรูปแบบ BWN@GG MODEL ร่วมกับการใช้กระบวนการชุมชนแห่งการ

เรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ครูผู้สอนมีสมรรถนะหรือพฤติกรรมในระดับการปฏิบัติ สมรรถนะหลัก 5 ด้าน 40 ข้อย่อย ตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 การประเมินสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูผู้สอน

สมรรถนะ/รายการพฤติกรรม		ระดับการปฏิบัติ		
		ค่าเฉลี่ย	S.D.	วิเคราะห์ข้อมูล
สมรรถนะที่ 1 การมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน (Working Achievement Motivation)				
1.1 ความสามารถในการวางแผน การกำหนดเป้าหมาย การ วิเคราะห์ สังเคราะห์ภารกิจงาน	1. วิเคราะห์ภารกิจงานเพื่อวางแผนการแก้ปัญหา อย่างเป็นระบบ	4.18	0.89	มาก
	2. กำหนดเป้าหมายในการปฏิบัติทุกภาคเรียน	4.29	0.66	มาก
	3. กำหนดแผนการปฏิบัติงานและการจัดการ เรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	4.34	0.73	มาก
1.2 ความมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ ให้มีคุณภาพ ถูกต้องครบถ้วน สมบูรณ์	1. ใฝ่เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้	4.28	0.70	มาก
	2. ริเริ่มสร้างสรรค์ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้	4.15	0.71	มาก
	3. แสวงหาความรู้ที่เกี่ยวกับวิชาชีพใหม่ ๆ เพื่อการ พัฒนาดตนเอง	4.15	0.68	มาก
1.3 ความสามารถในการติดตาม ประเมิน ผลการปฏิบัติงาน	1. ประเมินผลการปฏิบัติงานของตนเอง	4.15	0.74	มาก
1.4 ความสามารถในการพัฒนาการ ปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้งานประสบ ความสำเร็จ	1. ใช้ผลการประเมินการปฏิบัติงานของตนเอง	4.10	0.70	มาก
	2. พัฒนาการปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองความ ต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน	4.08	0.88	มาก
สมรรถนะที่ 2 การบริการที่ดี (Service Mind)				
2.1 ความตั้งใจและเต็มใจในการ ให้บริการ	1. ทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมเมื่อมี โอกาส	4.39	0.72	มาก
	2. เต็มใจ ภาควุมใจ และมีความสุขในการ ให้บริการแก่ผู้รับบริการ	4.10	0.70	มาก
2.2 การปรับปรุงระบบบริการให้มี ประสิทธิภาพ	1. ศึกษาความต้องการของผู้รับบริการ และนำ ข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุง	4.04	0.82	มาก
	2. ปรับปรุงและพัฒนาระบบการให้บริการให้มี ประสิทธิภาพ	4.00	0.79	มาก
สมรรถนะที่ 3 การพัฒนาตนเอง (Self- Development)				
3.1 การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ติดตามองค์ความรู้ใหม่ ๆ ทาง วิชาการและวิชาชีพ	1. ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ มุ่งมั่นและแสวงหา โอกาสพัฒนาตนเองด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การเข้าร่วมประชุม/สัมมนา การศึกษาดู งาน การค้นคว้าด้วยตนเอง	4.34	0.74	มาก

สมรรถนะ/รายการพฤติกรรม		ระดับการปฏิบัติ		
		ค่าเฉลี่ย	S.D.	วิเคราะห์ข้อมูล
3.2 การสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมในการพัฒนาองค์กรและวิชาชีพ	1. รวบรวม สังเคราะห์ข้อมูล ความรู้ จัดเป็นหมวดหมู่ และปรับปรุงให้ทันสมัย	4.30	0.78	มาก
	2. สร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้องค์กรและวิชาชีพ	4.35	0.72	มาก
3.3 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสร้างเครือข่าย	1. แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นเพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนางาน	4.38	0.83	มาก
	2. ให้คำปรึกษา แนะนำ นิเทศ และถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ทางวิชาชีพ แก่ผู้อื่น	4.38	0.79	มาก
	3. มีการขยายผลโครงสร้างเครือข่ายการเรียนรู้	4.33	0.72	มาก
สมรรถนะที่ 4 การทำงานเป็นทีม (Team Work)				
4.1 การให้ความร่วมมือช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อนร่วมงาน	1. สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีในการทำงานร่วมกับผู้อื่น	4.32	0.84	มาก
	2. ทำงานร่วมกับผู้อื่นตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย	4.39	0.73	มาก
	3. ช่วยเหลือ สนับสนุน เพื่อนร่วมงานมุ่งสู่เป้าหมายความสำเร็จร่วมกัน	4.42	0.83	มาก
4.2 การเสริมแรงให้กำลังใจเพื่อนร่วมงาน	1. ให้เกียรติ ยกย่องชมเชย ให้กำลังใจแก่เพื่อนร่วมงานในโอกาสที่เหมาะสม	4.30	0.79	มาก
4.3 การปรับตัวเข้ากับกลุ่มคนหรือสถานการณ์ที่หลากหลาย	1. มีทักษะในการทำงานร่วมกับบุคคล/กลุ่มบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา และในสถานการณ์ต่าง ๆ	4.34	0.78	มาก
4.4 การแสดงบทบาทผู้นำหรือผู้ตาม	1. แสดงบทบาทผู้นำหรือผู้ตามในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสมตามโอกาส	4.20	0.81	มาก
4.5 การเข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับผู้อื่นในการพัฒนาการจัดการศึกษาให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย	1. แลกเปลี่ยน/รับฟังความคิดเห็นและประสบการณ์ภายในทีมงาน	4.34	0.78	มาก
	2. แลกเปลี่ยน/รับฟังความคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างเครือข่ายและทีมงาน	4.41	0.77	มาก
	3. ร่วมกับเพื่อนร่วมงานในการสร้างวัฒนธรรมการทำงานเป็นทีมให้เกิดขึ้นในสถานศึกษา	4.34	0.66	มาก
สมรรถนะที่ 5 จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพครู (Teacher's Ethics and Integrity)				
5.1 ความรักและศรัทธา ในวิชาชีพ	1. สนับสนุน และเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาจรรยาบรรณวิชาชีพ	4.40	0.67	มาก
	2. เสียสละ อุทิศตนเพื่อประโยชน์ต่อวิชาชีพ และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพ	4.29	0.65	มาก
	3. ยกย่อง ชื่นชมบุคคลที่ประสบความสำเร็จในวิชาชีพ	4.37	0.66	มากที่สุด

สมรรถนะ/รายการพฤติกรรม		ระดับการปฏิบัติ		
		ค่าเฉลี่ย	S.D.	วิเคราะห์ข้อมูล
5.2 มีวินัย และความรับผิดชอบในวิชาชีพ	1. ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ตรงต่อเวลา วางแผนการใช้จ่ายและใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด	4.45	0.67	มาก
	2. ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และวัฒนธรรมที่ดีขององค์กร	4.40	0.65	มาก
	3. ปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ และมุ่งมั่นพัฒนาการประกอบวิชาชีพให้ก้าวหน้า	4.40	0.69	มาก
5.3 การดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม	1. ปฏิบัติ/ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้เหมาะสมกับสภาพของตน	4.29	0.72	มาก
	2. รักษาสิทธิประโยชน์ของตนเอง และไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น	4.29	0.83	มาก
	3. เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือ และไม่เบียดเบียนผู้อื่น	4.39	0.72	มาก
5.4 การประพฤติปฏิบัติตน เป็นแบบอย่างที่ดี	1. ปฏิบัติตนได้เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ และสถานการณ์	4.32	0.73	มาก
	2. มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้เรียน เพื่อนร่วมงานและผู้รับบริการ	4.36	0.77	มาก
	3. ปฏิบัติตนตามหลักการครองตน ครองคน ครองงานเพื่อให้งานปฏิบัติงานบรรลุผลสำเร็จ	4.39	0.71	มาก
รวม		4.27	0.78	มาก

กล่าวสรุปได้ว่า สมรรถนะในการปฏิบัติงานของครูในภาพรวมอยู่ในมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.27 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.78 เมื่อแยกพิจารณาพบว่า ระดับการปฏิบัติการสมรรถนะทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมาก

2. ผลการพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู พบว่า ผลการเรียนรู้รวมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 มีผลการเรียนเฉลี่ยเพิ่มขึ้น และจำนวนนักเรียนที่มีผลการเรียน 0, ร, มส. ทุกรายวิชาลดลง ตามตารางที่ 2 และตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบผลการเรียนเฉลี่ยรวมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนบุญวัฒนา ระหว่างภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 กับ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566

กลุ่มสาระการเรียนรู้	ผลการเรียนเฉลี่ย		ค่าระดับผลการเรียนเฉลี่ย	
	ภาคเรียนที่ 1/2565	ภาคเรียนที่ 1/2566	เพิ่มขึ้น	ลดลง
ภาษาไทย	3.19	3.30	0.11	-
คณิตศาสตร์	3.20	3.27	0.07	-
วิทยาศาสตร์ฯ	3.13	3.30	0.17	-
สังคมศึกษาฯ	3.12	3.35	0.23	-
สุขศึกษาและพลศึกษา	3.75	3.76	0.01	-
ศิลปะ	3.44	3.53	0.09	-
การงานอาชีพ	3.21	3.44	0.23	-
ภาษาต่างประเทศ	3.20	3.37	0.17	-
เฉลี่ยรวม	3.28	3.42	0.14	-
ร้อยละของนักเรียนที่ได้ระดับ 3.00 ขึ้นไป	75.61	80.75	-	-

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบผลการเรียน 0, ร, มส ของนักเรียนบุญวัฒนา ระหว่างภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565กับภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566

กลุ่มสาระการเรียนรู้	ผลการเรียน 0, ร, มส				ค่าระดับผลการเรียน	
	ภาคเรียนที่ 1/2565		ภาคเรียนที่ 1/2566		0, ร, มส	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ	เพิ่มขึ้น/ลดลง	ร้อยละ
ภาษาไทย	140	2.62	87	1.67	ลดลง	0.95
คณิตศาสตร์	153	1.99	123	1.75	ลดลง	0.24
วิทยาศาสตร์ ฯ	227	2.53	155	1.59	ลดลง	0.94
สังคมศึกษาฯ	240	2.95	134	1.90	ลดลง	1.05
สุขศึกษาและพลศึกษา	73	1.22	81	1.14	ลดลง	0.08
ศิลปะ	135	2.96	94	2.09	ลดลง	0.87
การงานอาชีพ ฯ	132	3.00	53	1.55	ลดลง	1.45
ภาษาต่างประเทศ	363	3.01	279	2.29	ลดลง	0.72
รวม	1463	2.56	1006	1.79	ลดลง	0.77

จากผลการวิจัยตารางที่ 2 และ 3 กล่าวสรุปได้ว่า ผลการพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยสูงขึ้นทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยผลการเรียนรวมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 มีผลการเรียนเฉลี่ย 3.42 เมื่อเปรียบเทียบกับผลการเรียนเฉลี่ยในภาคเรียนที่ 1/2565 (3.28) ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 นักเรียนมีผลการเรียนระดับดีโดยได้เกรดเฉลี่ยตั้งแต่ระดับ 3 ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 80.75 ของนักเรียนทั้งหมด เมื่อเปรียบเทียบกับผลการเรียนเฉลี่ยในภาคเรียนที่ 1/2565 (75.61) และผู้เรียนมีผลการเรียน 0, ร, มส. ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ

อภิปรายผลการวิจัย

การพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนบุญวัฒนา สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

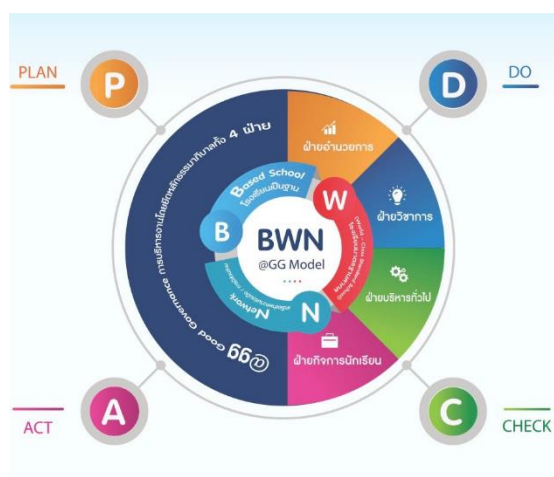
1. ครูผู้สอนมีสมรรถนะหรือพฤติกรรมในระดับการปฏิบัติ หลังจากที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาโดยกระบวนการการบริหารสถานศึกษาตามรูปแบบ BWN@GG MODEL และการใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับการวิจัยของแสงรุณีย์ มีพร (2563) พบว่า ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นการร่วมมือรวมพลังของครูในการทำงานเพื่อสะท้อนผลการปฏิบัติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งจะต้องพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง มุ่งไปสู่ความสำเร็จภายใต้เป้าหมายเดียวกัน ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษาต้องสนับสนุนส่งเสริมให้ครูผู้สอนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ มีโอกาสสังเกตการสอน วิพากษ์วิจารณ์ และสะท้อนการปฏิบัติการสอนอย่างต่อเนื่อง จึงจะเกิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพได้อย่างสมบูรณ์ อันจะส่งผลให้ครูผู้สอนเกิดการพัฒนาในวิชาชีพครูที่ยั่งยืน และสอดคล้องกับการวิจัยของ Yang, X. & Chen, P. (2022) พบว่า กลุ่มทดลองที่จัดการสอนโดยใช้ยุทธวิธีการจัดการเรียนรู้เชิงรุกมีสมรรถนะทางวิชาชีพสูงกว่ากลุ่มปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. ผลการเรียนเฉลี่ยทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ของนักเรียนเพิ่มขึ้น และมีผลการเรียน 0, ร, มส. ลดลง เนื่องจากการบริหารสถานศึกษาตามรูปแบบ BWN@GG MODEL และการใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ส่งเสริมให้มีการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาของนักเรียนที่มีผลการเรียน 0, ร, มส. มีระบบการติดตามดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้งในชั้นเรียน ในโรงเรียนและที่บ้าน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกันแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ดูแลนักเรียนอย่างเท่าเทียมกันทั้งนักเรียนปกติ นักเรียนที่เป็นเด็กพิเศษ และนักเรียนที่มีความเสี่ยง

ด้วยปัจจัยอื่นที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพร้อมกันทั้งในห้องเรียน ระดับชั้น จัดกิจกรรมที่เน้นส่งเสริมความรู้และทักษะต่าง ๆ ให้นักเรียนมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของพรทิพย์ วงศ์ไพบุลย์ (2560) และพลอยไพลิน นิลกรรณ (2562) ที่กล่าวว่าครูควรมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายรูปแบบและวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียนเป็นหลัก เป็นกิจกรรมที่ครอบคลุมวิธีการจัดการเรียนรู้หลากหลายวิธี ทำให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ที่หลากหลาย เรียนอย่างสนุกสนานและมีความสุข ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาผลพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู พบว่า ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในเชิงบวก และครูผู้สอนมีสมรรถนะหรือพฤติกรรมในระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากในทุกด้าน ทำให้เกิดนวัตกรรมด้านการบริหารสถานศึกษา BWN@GG Model ซึ่งเป็นกระบวนการในการพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ดังนี้

ภาพที่ 2 รูปแบบการบริหารสถานศึกษา BWN@GG Model

B = School-Based Management การบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

W = World Class Standard โรงเรียนมาตรฐานสากล

N = Network การสร้างเครือข่าย ให้ผู้ปกครอง ชุมชน ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วม

GG = Good Governance การใช้หลักธรรมาภิบาล เป็นระบบบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพด้วยวงจรคุณภาพ PDCA

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ควรส่งเสริมให้มีการใช้แนวปฏิบัติในการพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูในโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมการทำงานเป็นทีม ส่งเสริมกิจกรรมในห้องเรียน โดยมุ่งพัฒนาทักษะของนักเรียนในการทำงานเป็นทีม และเพื่อการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การเรียนรู้ร่วมกัน มีจิตอาสา การรู้จักช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน

เอกสารอ้างอิง

- กมลวรรณ ทิพนเตร. (2561). การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการสร้างชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- งานวัดผลโรงเรียนบุญวัฒนา. (2563). ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนโนนสูงศรีธานี อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา. (อัดสำเนา)
- เฉลิมพล สุปัญญาบุตร (2562). การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24. วารสารวิชาการแสงอีสาน, 16(2), 266-280.
- นาถชนก ภูมั่ง และคณะ. (2563). การพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 26. (วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พรทิพย์ วงศ์ไพบูลย์. (2560). การเรียนรู้เชิงรุกและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (Active Learning). วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร, 8(2), 327-336.
- พลอยไพลิน นิลกรณ์. (2562). แนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning). สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 35. เข้าถึงได้จาก <http://www.sesalpglpn.go.th/wp-content/uploads/2019/12/book10-62.pdf>
- ไพพกา ผิวดำ. (2563). ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสู่ความสำเร็จของสถานศึกษา. วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, 3(1), 1-18.

- วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนา. (2562). *การพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ ทางวิชาชีพ*. กรุงเทพฯ : ศูนย์ผู้นำนวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้.
- สายสวาท เสาร์ทอง และเด่น ชะเนติยัง. (2562). กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะครูเพื่อให้สอดคล้องกับการจัดการศึกษาเรียนรู้ยุค 4.0 ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*, 6(9), 4281-4296.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *คู่มือการประเมินสมรรถนะครู*. เข้าถึงได้จาก <http://www.tw-tutor.com/downloads/competency.pdf>
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). *คู่มือการอบรมการขับเคลื่อนกระบวนการ PLC (Professional Learning Community) “ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ”สู่สถานศึกษา*. เข้าถึงได้จาก <http://www.skmpo.moe.go.th/web/images/file.pdf>
- สุพล จอกทอง. (2565). *การพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ร่วมกับรูปแบบการบริหารสถานศึกษา STN@GG Model. ของโรงเรียนโนนสูงศรีธานี*. เข้าถึงได้จาก <https://31.mattayom31.go.th/wp-content/uploads/2023/09/บทความวิจัย-ผอ.สุพล-จอกทอง.pdf>
- แสงรุณีย์ มีพร. (2563). ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ : เส้นทางสู่การพัฒนาวิชาชีพครู. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 14(2), 1-12.
- อริสา นพคุณ, บรรจบ บุญจันทร์ และสุวิมล ตั้งประเสริฐ (2561). การพัฒนาสมรรถนะครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา. *วารสารชุมชนวิจัย*, 12(3), 232-244.
- Dikovic, M. & Gergoric, T. (2020). Teachers' assessment of active learning in teaching Nature and Society. *Economic Research*. 33(1), 1265-1279. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2020.1728563>
- McClelland, D. (2004). *A Guide to Job Competency Assessment*. The United State of America : Davies Black Publishing, a Division of CPP.
- Virtanen, P., Niemi, M. H. & Nevgi, A. (2017). Active Learning and Self-Regulation Enhance Student Teachers' Professional Competences. *Australian Journal of Teacher Education*, 42(12), 1-21.

Yang, X. & Chen, P. (2022). Applying Active Learning Strategies to Develop the Professional Teaching Competency of Chinese College Student Teachers in the Context of Geography Education. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 21(7), 178-196. <https://doi.org/10.26803/ijlter.21.7.10>

การพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริม
ประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3

Development of Teacher Competency in Using Information and
Communication Technology to Promote Learning Management Efficiency
in the 21st Century of Educational Opportunity Expansion Schools under
Surat Thani Primary Educational Service Area Office 3

เสาวลักษณ์ จินเมือง¹ จิรศักดิ์ แซ่ไคว้² และญานิศา บุญจิตร์³

Saowalak Jeenmuang, Jirasak Saekow and Yanisa Boonchit

Received: December 04, 2023

Revised: January 02, 2024

Accepted: January 07, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของ
สมรรถนะครูด้าน ICT 2) สร้างชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้ ICT และ 3) ประเมินสมรรถนะครู
ด้านการใช้ ICT เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยาย
โอกาส เป็นการวิจัยและพัฒนา มี 3 ขั้นตอน ขั้นที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และ
ประเมินความต้องการจำเป็นของสมรรถนะครูด้านการใช้ ICT กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 234 คน โดย
การสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถามสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ มีค่าความ
เชื่อมั่น เท่ากับ .90 ขั้นที่ 2 สร้างชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้ ICT ตรวจสอบความเหมาะสม
โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน โดยใช้แบบตรวจสอบความเหมาะสมของชุดพัฒนาสมรรถนะครู และ

¹⁻³ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, Suratthani Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: J.Jane1637@gmail.com, Tel. 063-0878642

ขั้นที่ 3 ประเมินสมรรถนะครูด้านการใช้ ICT กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 32 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบประเมินสมรรถนะครูด้านการใช้ ICT มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ .96 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมาก และมีค่าความต้องการจำเป็นด้านการประยุกต์ใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้มากที่สุด มีค่า $PNI_{modified} = 0.88$ 2) ชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้ ICT มี 4 ชุด ประกอบด้วย ชุดที่ 1 ความรู้พื้นฐานด้าน ICT ชุดที่ 2 การรู้เท่าทัน ICT ชุดที่ 3 การประยุกต์ใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้ และชุดที่ 4 คุณธรรม จรรยาบรรณในการใช้ ICT ซึ่งความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และมีประสิทธิภาพโดยรวม E1/E2 เท่ากับ 83.98/86.09 และ 3) ผลการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้ ICT พบว่า ครูมีสมรรถนะด้านการใช้การ ICT หลังการเข้ารับการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: การพัฒนาสมรรถนะ, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the current and desired conditions of teacher competency in ICT; 2) to create a teacher competency development package in ICT use; and 3) to evaluate teacher competency in ICT use to promote the efficiency of learning management in the 21st century of Educational Opportunity Expansion Schools. It was a research and development with 3 steps: Step 1 was to study the current conditions, desired conditions, and evaluate the needs of teacher competency in ICT use. The sample group was 234 people by simple random sampling. The instrument used was the current and desired conditions questionnaire with a reliability value of .90. Step 2 was to create a teacher competency development package in ICT use. It was examined for suitability by 5 experts using the teacher competency development package suitability checklist. Step 3 was to evaluate teacher competency in ICT use. The sample group was 32 people by purposive sampling. The instrument used was the ICT teacher competency

assessment form with a reliability of .96. Data were analyzed using basic statistics, including mean, standard deviation, and the need index. The research results found that 1) the current situation was at a moderate level, the overall desirable condition was at a high level, and the need for ICT application in learning management was the highest, with a PNI_{modified} value of 0.88; 2) there were 4 sets of ICT teacher competency development packages, namely Set 1: Basic ICT knowledge, Set 2: ICT literacy, Set 3: ICT application in learning management, and Set 4: *virtue* and ethics in ICT use. The overall suitability was at the highest level and the overall efficiency was E1/E2 equal to 83.98/86.09; and 3) The results of ICT teacher competency development found that teachers had the highest level of ICT application competency after receiving the development.

Keywords: Competency Development, Information and Communication Technology, Learning Management in the 21st Century

บทนำ

ปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ได้ให้ความสำคัญต่อบทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมากยิ่งขึ้น เพราะมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งตอบสนองต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ โลกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สังคมแห่งการเรียนรู้ไม่มีวันหยุดนิ่ง เทคโนโลยีดิจิทัลไม่ได้เป็นเพียงแค่เครื่องมือสนับสนุนการทำงานเฉกเช่นที่ผ่านมาอีกต่อไป หากแต่จะหลอมรวมเข้ากับชีวิตของมนุษย์อย่างแท้จริง การรู้เท่าทันเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร จึงถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในยุคศตวรรษที่ 21 เพราะมีการหลอมรวมระหว่างเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้าไว้ด้วยกัน จึงก่อให้เกิดการสร้าง การเผยแพร่ การใช้ความรู้ ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาและรวบรวมองค์ความรู้ให้เป็นคลังความรู้ เพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่และทุกเวลา ซึ่งในปัจจุบันด้านการศึกษาได้มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานและการจัดการศึกษา ดังนั้นครูผู้สอนจึงควรมีสมรรถนะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีองค์ความรู้และเกิดทักษะ ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในศตวรรษที่ 21

แผนปฏิบัติการดิจิทัลเพื่อการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2563-2565 กำหนด ยุทธศาสตร์การพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ในยุทธศาสตร์ที่ 5 ให้ความสำคัญกับการ พัฒนากำลังคน ให้พร้อมเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล มีการเสริมสร้างและพัฒนาบุคลากรใน การสร้างสรรค์และใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างชาญฉลาด รวมถึงการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ให้มีความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญตามระดับมาตรฐานสากล อีกทั้งแผนยุทธศาสตร์ กระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. 2563-2565) ในยุทธศาสตร์ที่ 5 เน้นการส่งเสริมและพัฒนาระบบ เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำให้กับผู้เรียน สถานศึกษาและ หน่วยงานทางการศึกษาทุกระดับ ทุกประเภทการศึกษา สามารถเข้าถึงทรัพยากรพื้นฐานระบบ ดิจิทัลแพลตฟอร์มรองรับการเรียนรู้ สื่อการเรียนการสอนแบบดิจิทัลที่ทันสมัยและมีระบบ ฐานข้อมูลกลางทางการศึกษาที่ต้องเป็นปัจจุบัน (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานกระทรวงศึกษาธิการ, 2564) รวมทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ในหมวด 4 มาตรา 23 ข้อ 2 ระบุว่า การจัดการ ศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเน้นความสำคัญ ทั้งด้านความรู้และคุณธรรมกระบวนการเรียนรู้ต้องมีการบูรณาการในเรื่องความรู้และทักษะด้าน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็น ถึงความสำคัญของผู้เรียนที่จะต้องมีความรู้และทักษะในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงได้ กำหนดเป็นนโยบายในหมวดที่ 9 ว่าด้วยเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในมาตรา 64-67 เพื่อให้รัฐกำหนด นโยบายเร่งรัดส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตและพัฒนาแบบเรียน ตำรา และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ให้มีการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านผู้ผลิตและผู้ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ให้มีความรู้ความสามารถ และทักษะในการผลิตรวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมีคุณภาพและประสิทธิภาพ โดยผู้เรียนมี สิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้มีความรู้และทักษะ เพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่อง และ ตลอดชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) ดังนั้นครูผู้สอนในยุคศตวรรษที่ 21 ต้องมีการพัฒนาวิธีการ จัดการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่เรียน ได้ฝึกทักษะการเรียนรู้หลาย ๆ ด้าน ซึ่ง จะส่งผลให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนบรรลุผลการเรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และตามเกณฑ์การประเมิน ของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มีเป้าหมายไปที่ผู้เรียนเป็นสำคัญเน้นให้มีความรู้ ความสามารถ และมีทักษะเพื่อการดำรงชีวิตสามารถเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ ดังนั้น จึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนรู้ให้แตกต่างจากเดิมที่สอดคล้องกับยุคปัจจุบัน โดยผู้เรียนสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือสนับสนุนในการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นแต่ใช้เวลา น้อยลง (วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนา, 2562) และต้องมีทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร แม้ว่าผู้เรียนในยุคสมัยนี้จะมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร แต่ผู้เรียนยังต้องการคำแนะนำจากครูและพ่อแม่ในการใช้เครื่องมือให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้และสร้างสรรค์ ซึ่งบทบาทของครูที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ไม่ได้มีความรับผิดชอบแค่เรื่อง การสอนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ต้องเป็นผู้ที่อำนวยความสะดวก คอยช่วยเหลือให้นักเรียน สามารถเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ จึงต้อง พัฒนาให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (วิจารณ์ พานิช, 2555) และนำเทคโนโลยีเข้า มาช่วยในการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ทุกที่ที่พัฒนานวัตกรรมต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของสังคมได้ แต่ปัญหาการดำเนินงานด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารของการศึกษาในประเทศไทย พบว่า ส่วนใหญ่ต่างให้ความสนใจในการพัฒนาวัสดุ อุปกรณ์ มากกว่าการนำเนื้อหาสาระในสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารไปใช้ในการจัดการ เรียนรู้ ประกอบกับสถานศึกษามีจำนวนคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์สื่อที่ไม่เพียงพอ ทันสมัย และมี คุณภาพ รวมทั้งครูยังไม่สามารถนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ได้อย่างแท้จริง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2555) จึงส่งผลให้ผู้เรียนขาดทักษะ ความรู้ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง

สภาพปัญหาของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา อำเภอเวียงสระ สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 จากรายงานการสังเคราะห์รายงานผลการ ประเมินตนเองของสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 ประจำปีการศึกษา 2565 พบว่า ด้านกระบวนการบริหารและการจัดการมีการจัดระบบเทคโนโลยี สารสนเทศ เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการและการจัดการเรียนรู้ ร้อยละ 67.76 และด้าน กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการ สื่อสารเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเพียง ร้อยละ 36.84 (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3, 2565) จากการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านมา เห็นได้ว่า ครูผู้สอนยังขาดทักษะด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ที่ไม่เป็นไปตาม

นโยบายด้านการบริหาร ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน ที่ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญทางด้านการศึกษามากขึ้น ประกอบกับการจัดการเรียนรู้ของครูยังยึดติดกับวิธีการสอนแบบเดิม ๆ ที่ตนเองมีประสบการณ์ มาก่อนจึงมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาเพื่อการจัดการเรียนรู้และผลิตสื่อวัตกรรมการเรียนสอนค่อนข้างน้อย อีกทั้งยังพบปัญหาในด้านของอุปกรณ์ที่มีคอมพิวเตอร์ประจำห้องเรียนที่มีไม่เพียงพอ เนื่องจากขาดงบประมาณในการจัดซื้อ และมีตัวรับสัญญาณระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เกิดความขัดข้องบ่อยครั้ง (รังสิญา ช่อผูก, 2565, 20 มีนาคม) ทำให้ไม่สามารถใช้งานได้ในบางครั้งที่ต้องใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนสนใจในการเรียนน้อยลง

จากปัญหาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นทักษะที่สำคัญในยุคปัจจุบัน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูจะต้องได้รับการพัฒนาในลักษณะที่เหมาะสมเพื่อให้มีความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคศตวรรษที่ 21 เพื่อนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาสมรรถนะครู ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 เพื่อพัฒนาครูให้มีองค์ความรู้ และสมรรถนะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารเพื่อการจัดการเรียนรู้ โดยส่งผลไปถึงตัวนักเรียนมากที่สุด และเป็นแนวทางในการพัฒนาครูด้านอื่น ๆ ในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3
2. เพื่อสร้างชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3
3. เพื่อประเมินสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน โรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 จำนวน 580 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 16 คน ครูผู้สอน จำนวน 218 คน ได้มาจากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางเครซีและมอร์แกน (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) และใช้วิธีการสุ่มแบบอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยวิธีการจับฉลาก เครื่องมือวิจัยคือ แบบสอบถามสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของสมรรถนะครูด้านการใช้ ICT ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง 0.67-1.00 มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ .90 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนขยายโอกาส จำนวน 35 โรงเรียน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถามออนไลน์ (Google Form) ผ่านระบบ My Office 2565 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปที่ใช้ในการคำนวณค่าทางสถิติเพื่องานวิจัย และสถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น

ขั้นตอนที่ 2 สร้างชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยายโอกาส อำเภอเวียงสระ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 โดยการนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาวิเคราะห์และยกร่างชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้าน ICT เป็นลักษณะหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) มีจำนวน 4 ชุดพัฒนา ประกอบด้วย ชุดที่ 1 ความรู้พื้นฐานด้าน ICT ชุดที่ 2 การรู้เท่าทัน ICT ชุดที่ 3 การประยุกต์ใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้ และชุดที่ 4 คุณธรรมจรรยาบรรณในการใช้ ICT และดำเนินการจัดทำคู่มือการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) จากนั้นนำร่างชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้าน ICT และคู่มือการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้ ICT มีการปรับปรุงร่างชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้าน ICT และคู่มือการใช้

ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นและนำชุดพัฒนาสมรรถนะครูที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็กที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเพื่อหาประสิทธิภาพ (E_1/E_2) ของชุดพัฒนาสมรรถนะครู

ขั้นตอนที่ 3 ประเมินสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 ทดลองใช้ชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้ ICT กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูผู้สอน โรงเรียนขยายโอกาส อำเภอเวียงสระ จำนวน 32 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ

1. ระยะก่อนพัฒนา จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อชี้แจงรายละเอียดขั้นตอนถึงการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ในประเด็นของหลักสูตร ระยะเวลา การใช้ชุดพัฒนา ช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วิจัยกับผู้เข้ารับการพัฒนาเพื่อผู้วิจัยได้ส่งแบบประเมินสมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ให้ผู้เข้ารับการพัฒนาประเมินสมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารก่อนเข้ารับการพัฒนา และได้มีการเชิญวิทยากรผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการจัดการเรียนรู้ อบรมผู้เข้ารับการพัฒนาในด้านการประยุกต์ใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เข้ารับการพัฒนาได้ลงมือปฏิบัติจริง และตรงตามความต้องการจำเป็นมากที่สุดของผู้เข้ารับการพัฒนา

2. ระยะการพัฒนา ผู้รับการพัฒนาศึกษาเนื้อหาด้วยตนเอง จากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ที่ผู้วิจัย Upload ไว้ ในระหว่างวันที่ 10-19 กันยายน พ.ศ.2566 จำนวน 10 วันรวม 20 ชั่วโมง ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา ดังนี้ 2.1 ชุดพัฒนาที่ 1 ความรู้พื้นฐานด้าน ICT 2.2 ชุดพัฒนาที่ 2 การรู้เท่าทัน ICT 2.3 ชุดพัฒนาที่ 3 การประยุกต์ใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้ และ 2.4 ชุดพัฒนาที่ 4 คุณธรรม จรรยาบรรณ ในการใช้ ICT

การพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาด้วยการพัฒนาตนเองผ่านระบบออนไลน์ ดำเนินการระหว่างวันที่ 9-23 กันยายน เป็นเวลา 15 วัน ระยะเวลาของ

การศึกษาเนื้อหาด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) จำนวน 20 ชั่วโมง รายละเอียดแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รายละเอียดการทดลองใช้ชุดพัฒนาสมรรถนะ ด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)

ลำดับ	กิจกรรม/เนื้อหา	วัน เดือน ปี	ระยะเวลา	วิธีการ
ระยะก่อนพัฒนา				
1	ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์การพัฒนา กลุ่มเป้าหมายศึกษาคู่มือการพัฒนา	9 กันยายน 2566	1 วัน	- อบรมเชิงปฏิบัติการ - คู่มือ E-Book
2	ผู้เข้ารับการพัฒนาร่วม Facebook Group และ Line Group	9 กันยายน 2566	1 วัน	- Line Group - Facebook Group
3	ทำแบบประเมินสมรรถนะครูด้าน การ ICT ก่อนเข้ารับการพัฒนา	10 กันยายน 2566	1 วัน	Google Form
ระยะการพัฒนา (ศึกษาเนื้อหา)				
4	ชุดที่ 1 ความรู้พื้นฐานด้าน ICT	10-11 กันยายน 2566	2 วัน	คู่มือ E-Book
5	ชุดที่ 2 การรู้เท่าทัน ICT	12-13 กันยายน 2566	2 วัน	คู่มือ E-Book
6	ชุดที่ 3 การประยุกต์ใช้ ICT ในการ จัดการเรียนรู้	14-17 กันยายน 2566	4 วัน	คู่มือ E-Book
7	ชุดที่ 4 คุณธรรมจรรยาบรรณ ในการใช้ ICT	18-19 กันยายน 2566	2 วัน	คู่มือ E-Book
ระยะหลังการพัฒนา (ประเมินผลและติดตาม)				
9.	ทำแบบประเมินสมรรถนะครูด้าน การ ICT หลังจากเสร็จสิ้นการ พัฒนา	20-21 กันยายน 2566	2 วัน	Google Form

จากตารางที่ 1 พบว่า ระยะเวลาในการทดลองใช้รูปแบบทั้ง 3 ระยะ ระหว่างวันที่ 9 - 21 กันยายน 2566 รวม 15 วัน ระยะเวลาการศึกษาเนื้อหาจาก หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) จำนวน 20 ชั่วโมง โดยชุดพัฒนาที่ 1 ความรู้พื้นฐานด้าน ICT ใช้เวลาในการศึกษา 4 ชั่วโมง

ชุดพัฒนาที่ 2 การรู้เท่าทัน ICT ใช้เวลาในการศึกษา 3 ชั่วโมง ชุดพัฒนาที่ 3 การประยุกต์ใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้ ใช้เวลาในการศึกษา 10 ชั่วโมง และชุดพัฒนาที่ 4 คุณธรรม จรรยาบรรณ ในการใช้ ICT ใช้เวลาในการศึกษา 3 ชั่วโมง

3. ระยะหลังการพัฒนา ผู้วิจัยส่งแบบประเมินสมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ให้ผู้เข้ารับการพัฒนาระเมินสมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หลังจากเสร็จสิ้นการพัฒนา ซึ่งใช้แบบสอบถาม Online ผ่าน Google Form แล้วนำข้อมูลที่ได้รับจากแบบประเมินไปจัดทำกราฟวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 พบว่า ภาพรวมสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.56$, S.D. = 0.04) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ สมรรถนะด้านคุณธรรม จรรยาบรรณ ในการใช้ ICT ($\bar{X} = 3.55$, S.D. = 0.73) รองลงมา คือ สมรรถนะด้านความรู้พื้นฐานด้าน ICT ($\bar{X} = 3.54$, S.D. = 0.18) และสมรรถนะด้านการรู้เท่าทัน ICT ($\bar{X} = 2.62$, S.D. = 0.43) ตามลำดับ ส่วนสภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.50$, S.D. = 0.21) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ สมรรถนะด้านการประยุกต์ใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.77$, S.D. = 0.14) รองลงมา คือ สมรรถนะด้านการรู้เท่าทัน ICT ($\bar{X} = 4.49$, S.D. = 0.20) และสมรรถนะด้านความรู้พื้นฐานด้าน ICT ($\bar{X} = 4.42$, S.D. = 0.20) ตามลำดับ และมีค่าความต้องการจำเป็นด้านการประยุกต์ใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้มากที่สุด โดยมีค่า $PNI_{modified} = 0.88$

2. ผลการสร้างชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 พบว่า ชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้ ICT มีจำนวน 4 ชุดพัฒนา ประกอบด้วย ชุดที่ 1 ความรู้พื้นฐานด้าน ICT ชุดที่ 2 การรู้เท่าทัน ICT ชุดที่ 3 การประยุกต์ใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้ และชุดที่ 4 คุณธรรม จรรยาบรรณในการใช้ ICT ซึ่งความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และมีประสิทธิภาพโดยรวม E_1/E_2 เท่ากับ 83.98/86.09 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 80/80

3. ผลการประเมินสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 พบว่า เข้ารับการพัฒนามีสมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้หลังเข้ารับการพัฒนามากกว่าก่อนเข้ารับการพัฒนามาก โดยภาพรวมหลังการพัฒนาอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.52$, S.D. = 0.10) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ สมรรถนะด้านการประยุกต์ใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = 0.10) รองลงมา คือ สมรรถนะด้านคุณธรรม จรรยาบรรณ ในการใช้ ICT ($\bar{X} = 4.54$, S.D. = 0.14) สมรรถนะด้านการรู้เท่าทัน ICT ($\bar{X} = 4.49$, S.D. = 0.09) และสมรรถนะด้านความรู้พื้นฐานด้าน ICT ($\bar{X} = 4.46$, S.D. = 0.06) ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 พบว่า ภาพรวมสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ สมรรถนะด้านคุณธรรม จรรยาบรรณ ในการใช้ ICT รองลงมา คือ สมรรถนะด้านความรู้พื้นฐานด้าน ICT และสมรรถนะด้านการรู้เท่าทัน ICT ตามลำดับ ส่วนสภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ สมรรถนะด้านการประยุกต์ใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้ รองลงมา คือ สมรรถนะด้านการรู้เท่าทัน และสมรรถนะด้านความรู้พื้นฐานด้าน ICT ตามลำดับ และความต้องการจำเป็นด้านการประยุกต์ใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้มีความต้องการจำเป็นมากที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากโรงเรียนได้มีการส่งเสริมให้ครูสร้างโอกาส เพิ่มขีดความสามารถและยกระดับมาตรฐานการเรียนรู้ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ใช้กระบวนการไอซีทีในการจัดการเรียนรู้ รวมถึงการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและการให้บริการทางการศึกษา ให้บริการด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์การผลิตและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรบุคคลด้าน ICT เพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการการเรียนรู้โดยผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง รวมไปถึงการสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ในการบริหารจัดการ และการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนภายในโรงเรียน สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2558) โดยมีเป้าหมายให้บุคลากร มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อการทำงานอย่างมี

ประสิทธิภาพ และสื่อสารกับบุคคลอื่นอย่างมีจรรยาบรรณ มีหลายหน่วยงานได้กำหนดสมรรถนะของตนเองขึ้นมา สำหรับการพัฒนาบุคลากรโดยรูปแบบสมรรถนะครูและบุคลากรทางการศึกษา ได้แก่ สมรรถนะหลัก สมรรถนะประจำสายงาน และงานวิจัยของกมลพร เพชรภาพ (2563) พบว่าสภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของครูโรงเรียนวัดสมัยสุวรรณ ยังไม่ได้รับพัฒนาอย่างจริงจัง ผู้รับผิดชอบยังไม่ค่อยให้ความสำคัญ ขาดการนิเทศติดตามผลอย่างต่อเนื่อง การใช้สื่อและเทคโนโลยีมีน้อย ครูส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับพัฒนาทำให้ขาดทักษะการจัดการเรียนรู้ที่ทันสมัย ส่งผลให้นักเรียนไม่สนใจการเรียน และการบริหารจัดการชั้นเรียนทำได้ยาก

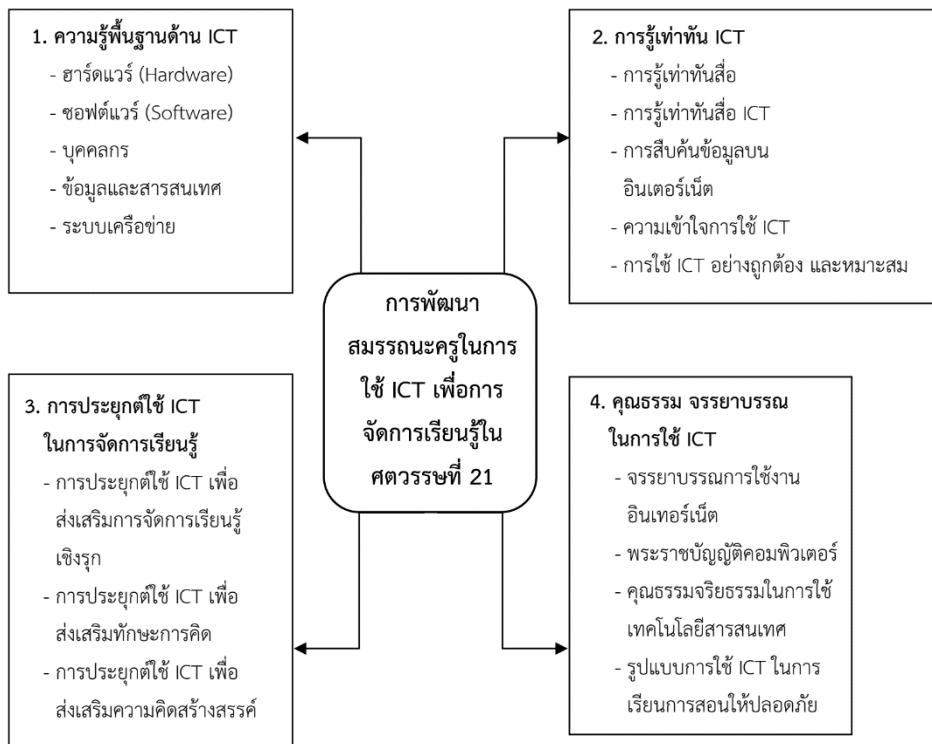
2. ผลการสร้างชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 พบว่า ชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มีจำนวน 4 ชุด เป็นลักษณะหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เพื่อให้ผู้รับการพัฒนารับรู้ด้วยตนเองได้ทุกที่ ในเวลาที่สะดวก โดย Upload ไว้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นว่า คู่มือการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) โดยชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีความเหมาะสมของชุดพัฒนาสมรรถนะ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และผลการทดลองใช้ชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มีประสิทธิภาพ 83.98/86.09 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 80/80 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากชุดพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้ ICT เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ทุกองค์ประกอบมีความเหมาะสมที่สามารถนำไปเป็นกรอบในการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้ ICT เพื่อการจัดการเรียนรู้ รวมถึงพัฒนาองค์กรให้ก้าวหน้าและสามารถทำงานร่วมกันทั้งภายในและภายนอกองค์กรได้อย่างราบรื่น และประสบผลสำเร็จมีความจำเป็นสำหรับครูในยุคปัจจุบัน สอดคล้องกับหลักแนวคิดอาภรณ์ ภูวพิทยพันธุ์ (2553) พบว่าการเรียนรู้จากหลักสูตรโปรแกรมที่มีโครงสร้าง เช่น การฝึกอบรม (Training) ระบบออนไลน์ (E-Learning) การอ่านหนังสือ (Reading) มักจะเกิดผลเพียง 10% การเรียนรู้จากผู้อื่น เช่น การสอนงาน (Coaching) การเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญ การเรียนรู้จากพี่เลี้ยงเกิดผลเพียง 20% และการเรียนรู้ด้วยตนเองที่เกิดจากการปฏิบัติจริงจะเกิดผลถึง 70% ซึ่งการเรียนรู้ที่เกิดระหว่างการปฏิบัติจะทำให้ครูเกิดทักษะตามต้องการ ซึ่งการใช้หลักการดังกล่าวในขั้นตอนของการพัฒนาทำให้ผลการใช้รูปแบบการพัฒนาครูเป็นที่พอใจของผู้พัฒนาและผู้ที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยของสุวรรณี ยะหะกร (2561) พบว่า ชุด

ฝึกอบรมทางไกลที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 76.27/74.47 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 75/75 มีผลการประเมินความรู้ของผู้ใช้ชุดฝึกอบรมทางไกล

3. ผลการประเมินสมรรถนะครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 พบว่า ผู้เข้ารับการพัฒนา มีสมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้หลังเข้ารับการพัฒนา มากกว่าก่อนเข้ารับพัฒนา โดยภาพรวมหลังการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการพัฒนาผ่านระบบออนไลน์ช่วยให้บุคลากร ได้พัฒนาตนเองอยู่เสมอโดยไม่มีขีดจำกัดเรื่องเวลา สถานที่ใช้งบประมาณน้อย สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกโอกาส ได้ทั้งความรู้และทักษะความชำนาญควรดำเนินการต่อเนื่องจะทำให้ครูมีความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเห็นผล สอดคล้องกับงานวิจัยของ Islam, N. (2016) พบว่า การใช้ e-Learning มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการสร้างผลงานทางวิชาการ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ระบบ e-Learning และผลการเรียนมีมากขึ้น โดยต้องมีการส่งเสริมโดยตรงทั้งในส่วนที่ช่วยให้เห็นถึงการช่วยด้านเรียน และการช่วยในการสร้างสังคม ดังนั้น ผู้บริหารของสถาบันการศึกษาควรที่จะเรียนรู้ว่าควรใช้ระบบ e-Learning นี้ในสถาบันอย่างไร ทั้งผู้เรียนผู้สอนก็ควรได้รับการอบรมในด้านการใช้งานอย่างถูกต้อง เพื่อที่จะได้ใช้ประโยชน์ของระบบนี้มากขึ้นได้

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้สำคัญจากงานวิจัย นำเสนอตามภาพดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 1 การพัฒนาสมรรถนะครูในการใช้ ICT เพื่อการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

1. ความรู้พื้นฐานด้าน ICT เป็นพฤติกรรมของครูที่แสดงออกถึงการมีความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์และเครือข่ายอินเทอร์เน็ตขั้นพื้นฐาน เพื่อนำไปใช้ประกอบการทำงานต่าง ๆ ในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น และมีทักษะพื้นฐานในการใช้ ICT เพื่อให้สอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

2. การรู้เท่าทัน ICT เป็นพฤติกรรมความสนใจ ทักษะคิดและความสามารถของครูแต่ละบุคคลในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศ เพื่อนำไปใช้ในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ดังนั้น การมีทักษะการรู้เท่าทันเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร จึงเป็นทักษะที่สำคัญที่ครูผู้สอนจะต้องมีการผสมผสาน

ระหว่างความรู้ทุกสาขาวิชากับทักษะการเรียนรู้และการใช้ชีวิตของครูเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาตนเองและพัฒนาวิชาชีพ

3. การประยุกต์ใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้ เป็นพฤติกรรมของครูที่แสดงออกถึงความสามารถในการใช้ การออกแบบ และนำสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. คุณธรรม จรรยาบรรณ ในการใช้ ICT เป็นพฤติกรรมของครูที่แสดงออกถึงการใช้ ICT ด้วยความระมัดระวัง มีความรับผิดชอบต่อสังคม การเข้าถึงข้อมูล ที่ตรงกับความต้องการที่ไม่ขัดต่อพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสาร

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ระดับนโยบาย : ผู้บริหารการศึกษาควรจัดโครงการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการใช้ ICT ที่เน้นการสนับสนุนการจัดกิจกรรมในชั้นเรียน โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้ และการรู้เท่าทัน ICT

2. ระดับการบริหารงาน : ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้รับการพัฒนาทั้งการอบรมเชิงปฏิบัติการ และการอบรมออนไลน์ เพื่อรองรับผลการปฏิบัติงานตามภารกิจของโรงเรียน

3. ระดับการปฏิบัติ : ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศมีความก้าวหน้าอย่างมาก แต่การนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษานั้น ครูผู้สอนต้องมีความรู้และทักษะในการเลือกออกแบบ พัฒนาสื่อเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งสามารถพัฒนาวิชาชีพของตนเองจากระดับขั้นพื้นฐานถึงขั้นสูงได้

เอกสารอ้างอิง

กมลพร เพชรกาฬ. (2563). การพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนวัดสมัยสุวรรณ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3. (การค้นคว้าอิสระครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553. กรุงเทพฯ : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2555). รายงานการวิจัยสถานภาพการใช้ ICT ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานรองรับการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ 2. กรุงเทพฯ : ศูนย์ปฏิบัติการกระทรวงศึกษาธิการ.

รังสิญา ช่อผูก. (2565, 20 มีนาคม). สภาพปัญหาการใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาอำเภอเวียงสระ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3. (เสาวลักษณ์ จินเมือง, ผู้สัมภาษณ์)

วิจารณ์ พานิช. (2555). วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ : บริษัท ตลาดาพับลิเคชั่น จำกัด.

วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนาผล. (2562). การเรียนรู้ของผู้เรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Learning). กรุงเทพฯ : ศูนย์ผู้นำนวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้.

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานกระทรวงศึกษาธิการ. (2564). แผนปฏิบัติการดิจิทัลเพื่อการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2563-2565. เข้าถึงได้จาก <https://bict.moe.go.th/wp-content/uploads/2022/03/digital-63-65.pdf>

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3. (2565). รายงานการสังเคราะห์รายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา (Self-Assessment Report : SAR) ประจำปีการศึกษา 2565. เข้าถึงได้จาก https://www.surat3.go.th/?page_id=3545

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2558). เอกสารหลักสูตรอบรมแบบ e-Training หลักสูตรการพัฒนาสมรรถนะประจำสายงานและสมรรถนะหลักสำหรับผู้บริหาร. เข้าถึงได้จาก https://www.esbuy.net/_files_school/00000883/document/0000_0883_0_20160920-175058.pdf/

สุวรรณณี ยะกร. (2561). การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลเรื่องการจัดการเรียนรู้ของครูเพื่อส่งเสริมความสามารถในการฟัง การพูด และการอ่านในวิชาภาษาไทยของนักเรียนระดับประถมศึกษาในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. วารสารนานาชาติมหาวิทยาลัยขอนแก่น, 8(2), 89-107.

อาภรณ์ ภูวพิทยพันธ์. (2553). สมรรถนะการบริหารงานบุคคล. กรุงเทพฯ : เอช อาร์ เซนเตอร์.

Islam, N. (2016). E-learning system use and its outcomes: Moderating role of perceived compatibility. *Telematics and Informatics*, 33, 48-55.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.

กระบวนการตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาค : กรณีศึกษาจากศูนย์ข้อมูล ตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี

Regional Fake News Verification process: a Case Study of the Ubon
Ratchathani Fake News Verification Center

นิษฐา หุ่นเกษม¹ นิสารัตน์ วิลัยลักษณ์² และสุเม็นตรา พัฒชนะ³
Nitta Roonkaseam, Nisararat Wilailuk and Sumeentra Phatchana

Received: November 13, 2023

Revised: December 27, 2023

Accepted: January 07, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการตรวจสอบข่าวลวงของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ได้แก่ ผู้ดำเนินงานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี และตัวแทนจากอีสานโคแฟคที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการตรวจสอบข่าวลวง จำนวน 2 คน ตัวแทนจากโคแฟค (ประเทศไทย) และตัวแทนจากสำนักสร้างเสริมระบบสื่อและสุขภาวะทางปัญญา (สำนัก 11) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จำนวน 3 คน และสังเกตการณ์กิจกรรมในระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 3 กิจกรรม เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบสังเกตการณ์กิจกรรม ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี มีลักษณะดังนี้ 1) แหล่งที่มาของข่าวลวง มาจากช่องทางการสื่อสารของสื่อท้องถิ่นที่ผู้ดำเนินงานรับผิดชอบ หรือการสอบถามข้อมูลจากคนในพื้นที่โดยตรง 2) วิธีการตรวจสอบข้อเท็จจริงและคัดกรองข้อมูลลวง มีทั้งการติดตามข้อมูลจากแหล่งข่าวโดยตรง และการ

¹⁻² มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร; Phranakhon Rajabhat University

³ นักวิจัยอิสระ; non-affiliated researcher

ติดตามข้อมูลสืบเสาะต่อผ่านช่องทางการสื่อสารออนไลน์อื่น ๆ และ 3) การขยายผลข้อมูลการตรวจสอบข่าวลวง มีทั้งสื่อสารผ่านฐานข้อมูลโคแฟคส่วนกลาง และช่องทางการสื่อสารของพื้นที่ เช่น Ubon Connect หรือไลน์แชทบอท งานวิจัยนี้เสนอแนะให้ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อการทำงานร่วมกัน ควรสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการตรวจสอบข้อเท็จจริงและปลูกฝังความรู้เท่าทันสื่อรู้เท่าทันข่าวลวงแก่ประชาชน ควรต่อยอดประเด็นการวิจัยโดยให้เปรียบเทียบกระบวนการทำงานเพื่อตรวจสอบข่าวลวงกับองค์กรอื่น ๆ ทั้งในระดับภูมิภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย และองค์กรต่างประเทศ รวมถึงศึกษาพฤติกรรมของผู้เผยแพร่ข่าวลวงและบทบาทของภาครัฐและภาคประชาสังคมในการแก้ไขปัญหาข่าวลวง เพื่อให้ได้แนวทางในการแก้ไขปัญหาข่าวลวงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ข่าวลวง, ภูมิภาค, ศูนย์ตรวจสอบข้อมูลข่าวลวง, อุบลราชธานี

Abstract

This research article aimed to study and analyze the fake news verification process of the Fake News Verification Center in Ubon Ratchathani Province. Key informants included the operators of the Fake News Verification Center in Ubon Ratchathani Province and representatives from Isan Cofact who played an important role in the fake news verification process; 2 representatives from Cofact (Thailand) and 3 representatives from the Office of Media and Intellectual Health Promotion (Office 11), Thai Health Promotion Foundation (Thai Health). Three activities were observed during data collection. The research instruments were semi-structured interviews and activity observation forms. The results of the research found that the fake news verification process at the Regional Fake News Verification Center in Ubon Ratchathani Province had the following characteristics: 1) the source of fake news came from the communication channels of local media that the operators were responsible or by asking for information from people in the area directly; 2) methods for checking facts and filtering false information included following up on information from sources directly and following up on information through other online communication channels; 3) expanding the information on fake news checking, both

through the central Cofact database and local communication channels such as Ubon Connect or LINE chatbot. This research recommended promoting cooperation between the regional fake news verification center and other relevant agencies for collaboration. Knowledge and understanding about fact verification should be created and media literacy should be instilled in the public. The research topic should be further developed by comparing the working process for fake news verification with other organizations in other regions in Thailand and international organizations, including studying the behavior of fake news publishers and the roles of the government and civil society in solving the fake news problems in order to obtain guidelines for solving the fake news problem effectively.

Keywords: Fake News, Region, Fake News Verification Center, Ubon Ratchathani

บทนำ

การแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้ส่งผลให้เกิดข่าวลวงในสื่อสังคมออนไลน์จำนวนมาก องค์การอนามัยโลกได้เตือนให้ระวังปรากฏการณ์ “Infodemic” โดยศัพท์ Infodemic นี้มาจากคำว่า Information (ข้อมูล) กับ Pandemic (โรคระบาด) ซึ่งเป็นการแพร่กระจายของข้อมูลข่าวสารจำนวนมากทั่วโลกอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกับการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 (พรณวดี ชัยกิจ และ สุมนทิพย์ จิตสว่าง, 2564)

เมื่อ “ข่าวลวง” เริ่มแพร่กระจายบนสื่อสังคมออนไลน์มากขึ้น การตรวจสอบข้อเท็จจริงจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากยิ่งขึ้นตามมาด้วย โดยเฉพาะการทำงานของสำนักข่าวและองค์กรอิสระจากหลายหน่วยงานที่ได้มีส่วนร่วมในการเปิดโปงเพื่อต่อสู้กับการเผยแพร่ข้อมูลเท็จจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงเหล่านั้นจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อพวกเขาได้รับความไว้วางใจจากผู้รับสารจากปฏิบัติการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่โปร่งใสและเชื่อถือได้ (Humprecht, E., 2020) ทั้งนี้ การที่จะเข้าใจระบบนิเวศของการส่งต่อหรือแชร์ข้อมูลข่าวสารผิด ๆ ออกไปนั้น ควรจะต้องทำความเข้าใจกับประเภทของข่าวสาร ข้อมูลเท็จ รวมถึงแรงจูงใจของคนทำ และเนื้อหาเหล่านั้นว่าแพร่กระจายไปได้อย่างไรด้วย “ข้อมูลข่าวสารเท็จบางเรื่อง ผู้รับก็ทราบดีว่าเป็นเรื่องไม่จริง แต่ก็อยากจะแชร์กันซ้ำ ๆ โดยคนที่ถูกล้อเลียน หรือถูกเสียดสีไม่ซ้ำด้วย กลับรู้สึกอาย ถูกดูหมิ่น ถูกประจาน ถูกเกลียดชัง ก็จะกลายเป็น Cyber Bullying (การข่มเหงรังแกซ้ำซาก

ด้วยภาพหรือข้อเขียนผ่านสื่อออนไลน์ ที่สร้างความอับอาย และเจ็บปวด แก่ผู้ตกเป็นเหยื่อ (ศัพท์นิเทศศาสตร์ฉบับราชบัณฑิตยสภา) หรือ Hate Speech (ประทุษวาจา) ได้ อีกประเภทหนึ่งได้แก่เนื้อหาที่นำไปสู่ความเข้าใจผิดซึ่งอาจทำด้วยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ (มานิจ สุขสมจิตร, 2564; Wardle, C., 2017)

โคแฟค (ประเทศไทย) ได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) และภาคีที่ร่วมก่อตั้ง อาทิ สถาบันเซนจ์พิวชั่น บริษัทโอเพ่นให้ภาคประชาสังคมได้ร่วมกันรายงานและตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่กระทบต่อสุขภาพของประชาชนในภาวะที่เกิดโรคระบาดโควิด-19 โดยใช้ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (Digital Literacy) ผนวกกับวารสารศาสตร์ (Journalism) ในการสืบค้นข้อมูล (Verification) การตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-Checking) และการหักล้างข้อมูลเท็จ (Debunking) ด้วยเชื่อมั่นในพลังของภาคพลเมือง ให้ทำหน้าที่เป็น “Corrector” หรือผู้ตรวจสอบข่าวแก้ไขข่าวลงด้วยตนเอง เพื่อยับยั้งข่าวลวงที่เผยแพร่โดยผู้ปล่อยข่าวลวงหรือ “Spreader” ในกรณีที่เป็นบุคคลธรรมดา และ “Super Spreader” ในกรณีที่เป็นคนปล่อยข่าวลวงที่มีชื่อเสียงทางสังคมที่ทำให้ข่าวลวงนั้นแพร่กระจายวงกว้างอย่างรวดเร็ว ที่ต้องเป็น “Super Corrector” ในการมาแก้ไขข่าวสารที่ทำให้เข้าใจผิดวงกว้างเช่นกันจึงจะลดทอนการแพร่ระบาดข้อมูลได้ เพื่อให้เกิดการขยายพลเมืองดิจิทัลให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น โคแฟค (ประเทศไทย) จึงได้พัฒนาศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคเพื่อให้ได้อาสาสมัครตรวจสอบข่าวลวงเพิ่มมากขึ้นตามสโลแกนที่วางไว้ว่า “Everyone Is A Fact Checker”

ศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) ประกอบด้วย 7 ศูนย์ข้อมูล ได้แก่ อุบลราชธานี เชียงใหม่ พะเยา ภูเก็ต เครือข่ายผู้บริโภคนสงขลา ชลบุรี และตราด สำหรับการเลือกศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี ดำเนินการโดยนายสุชัย เจริญมุขยพันธ์ ผู้ก่อตั้งสื่อภาคประชาสังคม เพจ Ubonconnect นั้น เนื่องจากเป็นศูนย์ตรวจสอบข้อมูลที่ดำเนินการได้ประสพผลสำเร็จที่สุด ทั้งการตรวจสอบข่าวลวงและการนำเสนอข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบข้อเท็จจริงเรียบร้อยแล้ว (นิษฐา หรุ่นเกษม, นิศารัตน์ วิไลลักษณ์ และสุนันทรา พัฒชนะ, 2565) นอกเหนือจากนั้นแล้ว การเลือกศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) โดยใช้ศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นกรณีศึกษานั้น ยังประกอบด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ กล่าวคือ 1) เป็นศูนย์ตรวจสอบข้อมูลที่ดำเนินการได้ประสพผลสำเร็จมากที่สุดในการตรวจสอบข่าวลวงได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว อีกทั้งยังมีการนำเสนอข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบข้อเท็จจริงเรียบร้อยแล้วได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 2) มีเครือข่ายความร่วมมือ

ที่เข้มแข็งกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย เป็นประโยชน์ต่อการตรวจสอบข่าวลวง

บทความวิจัยนี้จะนำเสนอเรื่อง “การตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาค : กรณีศึกษา ศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี” เพื่อช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวลวงในระดับภูมิภาคได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานีเป็นกรณีศึกษา รวมถึงเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนา ขยาย และประยุกต์ใช้กับศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงอื่น ๆ ในระดับภูมิภาคได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในอนาคต

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) จังหวัดอุบลราชธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษากรณีศึกษา (Case Study) ศึกษากระบวนการตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) จังหวัดอุบลราชธานี

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญในการวิจัย ได้แก่ ภาคนิพนธ์งานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) จังหวัดอุบลราชธานี โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากภาคีผู้รับผิดชอบดำเนินงานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) จังหวัดอุบลราชธานี ตัวแทนจากอีสานโคแฟคที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการตรวจสอบข่าวลวง จำนวน 2 คน รวมถึงตัวแทนจากโคแฟค (ประเทศไทย) และตัวแทนจากสำนักส่งเสริมระบบสื่อและสุขภาวะทางปัญญา (สำนัก 11) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) จำนวน 3 คน และการสังเกตการณ์กิจกรรมในระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ กิจกรรมปฏิบัติการ COFACT อุบลฯ ที่อยากเห็น กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ สองปีโคแฟค ก้าวต่อไป (ไหนดี) และกิจกรรมประชุมสรุปกิจกรรมเครือข่ายตรวจสอบข่าวลวงระดับชุมชน

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เจาะลึกแบบกึ่งโครงสร้าง และแบบสังเกต เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการทำงาน ขั้นตอนการ

ตรวจสอบข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบข่าวลวง ในการสัมภาษณ์เจาะลึกแบบกึ่งโครงสร้าง คณะผู้วิจัยได้เตรียมคำถามที่จะสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า เช่น กระบวนการทำงานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง ขั้นตอนการตรวจสอบข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบข่าวลวง ฯลฯ ตลอดจนมีการจัดบันทึกข้อมูลสำคัญที่เกิดขึ้นในระหว่างการสัมภาษณ์เพื่อใช้อ้างอิงภายหลังอีกด้วย สำหรับการสังเกต คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการสังเกตให้ครอบคลุมกระบวนการทำงานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง โดยเฉพาะผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับ “คน” หรืออาสาสมัครตรวจสอบข่าวลวงในพื้นที่ ผ่านการแสดงออกและคำพูด เพื่อช่วยให้เข้าใจกระบวนการทำงานและผลลัพธ์จากการดำเนินงานตรวจสอบข่าวลวงระดับชุมชนได้ดีขึ้น

สรุปผลการวิจัย

กระบวนการตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) จังหวัดอุบลราชธานี รายละเอียดดังต่อไปนี้

การตรวจสอบข่าวลวง

กระบวนการดำเนินงานในการตรวจสอบข่าวลวง พบว่าเป็นการตรวจสอบข่าวลวงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ตามข้อตกลงที่ได้ทำไว้กับโคแฟค (ประเทศไทย) รวม 118 เรื่อง “การตกลงจากโคแฟคก็ให้ทำข่าวเดือนละ 30 เรื่องต่องวด ผมทำแล้วร่วมทั้งหมด 118 เรื่อง” โดยข่าวลวงที่ได้มานั้น พบว่า มีที่มาจากทั้งจากการสอบถามข้อมูลโดยตรงและจากช่องทางการสื่อสารของสื่อท้องถิ่นที่ผู้ดำเนินงานรับผิดชอบ กล่าวคือ การสอบถามข้อมูลโดยตรงจากคนในพื้นที่ ในระหว่างการทำงานข่าว/สื่อสารในพื้นที่ การสอบถามข้อมูลหลังบ้านจากผู้ติดตามเพจ Ubon Connect และ การสอบถามข้อมูลในกลุ่มไลน์แซทบอท ซึ่งเป็นช่องทางการสื่อสารของพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของภัยพิบัติ และเรื่องของโควิด

“ทุกอย่างมาจากประชาชนถามมาทั้งสิ้นเลย ...จาก 3 - 4 แหล่ง ก็คือเตือนภัยพิบัติโควิด เพจ Ubon Connect โดยตรง หรือว่าถามจากช่องทางอื่น ๆ เช่นมาในไลน์ในอะไรอย่างนี้”

“เพจอุบลคอนเนกเป็นหนึ่งในอีสานเป็นต้นแบบในที่วิชุมชน ในเพจก็จะมีคนสอบถามข่าวอยู่เรื่อย ๆ เมื่อมีคนถามว่าเราก็ตอบ เราก็อาเรื่องนี้มาหลังบ้านของโคแฟคใส่คำถามและหาคำตอบ”

ตัวอย่างประเด็นข้อมูลข่าวลวงที่ตรวจสอบที่เกี่ยวข้องกับประเด็นโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) เช่น

1. ข่าวลวงว่ามีการเกิดคลัสเตอร์โควิด-19 ที่สถานศึกษาแห่งหนึ่ง
2. ข่าวลวงเรื่องการฉีดวัคซีนฟรีกว่า 35,000 โดสแบบไม่ต้องจอง
3. ข่าวลวงเรื่องของผู้มาร่วมงานกฐินที่วัดแห่งหนึ่งติดโควิดจากการเข้าร่วมงาน

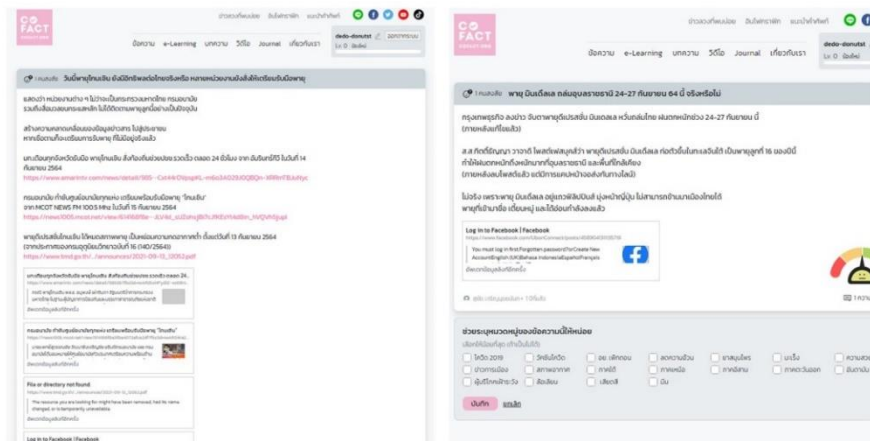
กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงและคัดกรองข้อมูลลวงเหล่านั้น พบว่ามีทั้งการติดตามข้อมูลจากต้นตอหรือแหล่งข่าว และการติดตามข้อมูลสืบเสาะต่อผ่านช่องทางสื่อสารออนไลน์อื่น ๆ ทั้งนี้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้ดำเนินงาน ทำให้พบว่า ความเป็นสื่อมวลชนและเป็น “คนที่ทำงานเพื่อชุมชน” มีทักษะการทำงานสื่อแบบมืออาชีพทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ที่ทำงานมานานในพื้นที่จึงทำให้มีความสามารถในการ “การต่อสาย” เพื่อตรวจสอบข้อมูลในพื้นที่ได้ง่าย และคลี่คลายข่าวลวงได้เร็ว

“ส่วนใหญ่ก็จะตรวจสอบจากต้นตอเลย เนื่องจากเราเป็นนักข่าวในท้องถิ่นอยู่แล้วเราก็สามารถจะเชื่อมถึงผู้ว่าฯ เชื่อมถึงนายกฯ เชื่อมถึงกรมอู่ฯ”

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในเวทีกิจกรรมที่ศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี ได้จัดขึ้น ทำให้พบว่ายังมีปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานตรวจสอบข่าวลวง โดยอุปสรรคที่พบนั้นพบว่าเป็นเรื่องของบริบทสื่อ ในลักษณะของ “สื่อนามิข่าวลวง” ในช่องทางการสื่อสารออนไลน์

“โลกมันเปลี่ยนไป บริบทของสังคมเปลี่ยนไป บทบาทของโซเชียลมีเดียเข้ามา ข่าวสารเหมือนสื่อนามิ ซึ่งจะเอามาแบบ 24 ชั่วโมง ทุกที่ทุกเวลา เพราะฉะนั้นเรากลายเป็นผู้เสพข่าวสาร 24 ชั่วโมง เมื่อข่าวสารมันเยอะแน่นอนว่าด้านหนึ่งมันเป็นบวก โทรศัพท์ที่อยู่ในมือมันอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิต แต่อีกด้านหนึ่งทางลบ คือ กลุ่มมิจฉาชีพ”

“เราได้ข้อสรุปว่าหยุดข่าวลวงหยุดยากมาก คนผลิตข่าวลวงก็เหมือนกับคนที่ผลิตยาบ้า ที่นำมาขายแล้วเอาเงินเข้ากระเป๋าตัวเอง เอาดีเข้าตัวเอาชั่วเข้าคนอื่น เพราะฉะนั้นเราหยุดข่าวลวงไม่ได้ ผมก็เลยชวนชาวบ้านเขาสร้างความจริงซะเลย ไม่อยากให้ข่าวลวงที่มันลอยในอากาศมันกดหัวเรา แล้วทำให้ชาวบ้านแตกตื่นกัน”

ภาพที่ 1 ตัวอย่างการตรวจสอบข้อมูลข่าวลวงของศูนย์ตรวจสอบข้อมูลข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี

การขยายผลข้อมูลข่าวลวงที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว

สำหรับการขยายผลข้อมูลข่าวลวงที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์จากการจัดกิจกรรมของศูนย์ตรวจสอบข้อมูลข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี ทำให้ได้พบว่า มีการขยายผลข้อมูลการตรวจสอบข่าวลวง โดยนำข้อมูลข่าวลวงที่ได้ตรวจสอบแล้วลง ข้อมูลทั้งฐานข้อมูลโคแฟกส์กลาง และช่องทางการสื่อสารของพื้นที่อุบลราชธานีเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องของข่าวลวงในพื้นที่ เช่น Ubon Connect หรือไลน์แชทบอทของพื้นที่ เช่น กลุ่มเตือนภัยพิบัติของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

ภาพที่ 2 ตัวอย่างการทำกราฟิกเผยแพร่ในเพจ Ubon Connect อุบลคอนเนก

“ประเด็นเด่น ๆ น่าสนใจ เราก็ตั้งรายการว่าแล้วเรื่องจริงมันเป็นอย่างไ ก็จะมี เรื่องแรกที่จะคุยกันคือ กรณีของการตรวจโควิดเชิงรุกในอุบลเราเลยเอามาลงหลังบ้านใน โศแฟคด้วย และข้อมูลที่เหลือเราก็ลงในรายการให้ชาวบ้านรับรู้ด้วย อย่างนี้เป็นต้น และ เอามาออกทางเพจด้วย”

ผลลัพธ์จากการดำเนินงาน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และเข้าร่วมสังเกตในกิจกรรม พบว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจาก กระบวนการดำเนินงานในการตรวจสอบข่าวลวงและนำเสนอข้อมูลข่าวลวงที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว ของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง อุบลราชธานี ส่งผลให้ปริมาณการตรวจสอบข่าวลวงในระดับ ภูมิภาคมีเพิ่มมากขึ้น สามารถสร้างความตระหนักรู้ในเรื่องข่าวลวงให้กับประชาชนในพื้นที่ได้ และ ผลลัพธ์ในด้านของการยกระดับทักษะการตรวจสอบของชาวปทุมของประชาชนในพื้นที่ รายละเอียดดังต่อไปนี้

การตรวจสอบข่าวลวงมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทำให้ได้พบว่า ผล จากกระบวนการตรวจสอบข่าวลวงทำให้มีการตรวจสอบข่าวลวงจากพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีเพิ่ม มากขึ้น และผลนั้นส่งผลต่อเนื่องถึงการทำให้เรื่องลวงได้รับการสื่อสารและส่งต่อการ คลี่คลายว่า “แล้วเรื่องจริงเป็นอย่างไร” และเกิดความคลี่คลายในระดับชุมชน “การนำเสนอความ จริงทำให้ชาวเทีจ่อแอ” นอกเหนือจากนั้นแล้ว ผลจากการตรวจสอบข่าวลวงของศูนย์ข้อมูล ตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี ยังส่งผลอย่างมีนัยต่อการเพิ่มจำนวนของชาวพื้นที่ใน ฐานข้อมูลโคแฟคส่วนกลางอีกด้วย

“ขั้นตอนการดำเนินงาน การตรวจสอบข่าวลวงที่เกิดขึ้นในชุมชนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน จังหวัดอุบลฯ หรือภาคอีสาน ไม่น้อยกว่า 60 เรื่องต่อปี นำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ผ่านการ ตรวจสอบแล้วเผยแพร่ในช่องต่าง ๆ ของพื้นที่ รวมถึงนำข้อมูลลงในฐานข้อมูลโคแฟคด้วย โดยมีสัดส่วนเนื้อหาข่าวลวงที่เกิดขึ้น 70% แต่ของเราเกือบ 100% เลยนะ”

การสร้างความรู้ในเรื่องข่าวลวงให้กับประชาชนในพื้นที่ รวมถึงในเรื่องของ “การตรวจสอบความจริงร่วมกัน” ในลักษณะของ “ปัญญารวมหมู่” ส่งผลต่อความรู้ที่เพิ่มขึ้นจาก กระบวนการตรวจสอบข่าวลวง และการรู้เท่าทันและไม่เชื่อในข่าวลวง และการขยายผลสู่คนใน พื้นที่และเพจหรือสื่ออื่น ๆ ในการติดตามเรื่องราวนี้ต่อ

“อาวุธทางปัญญาจะเป็นการทำลายเพชฌัญญูไปโดยปริยาย โดยที่เราไม่ต้องไปเหนี่ยวอีกเลย เพราะประชาชนมีปัญหาแล้วเนี่ยเขาก็จะไม่เชื่อข่าวลวงแล้ว”

การยกระดับทักษะการตรวจสอบของข่าวปลอม การมีส่วนร่วมในการสอบถามข้อมูลใน Open Chat ของกลุ่มไลน์ หรือช่องทางหลังบ้านของเพจ Ubin Connect ในกระบวนการตรวจสอบข่าวลวงของพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ยังส่งผลถึงการเสริมสร้างทักษะในการตรวจสอบข่าวลวง/ข่าวจริงของพื้นที่ ในลักษณะของการยกระดับความรู้และการเรียนรู้ หรือ “ติดอาวุธทางปัญญา” จากการเรียนรู้ร่วมกันในการตรวจสอบข่าวปลอม และความพยายามในการให้ประชาชนในพื้นที่ได้ “หัดเรียนรู้ด้วยตนเอง”

“ผมก็พยายามหัดให้เขาเรียนรู้ด้วยตัวเอง เช่น การพยากรณ์ ผมไม่ได้พยากรณ์เองนะ ผมเอามาจากอูทูๆ ผมเอามาจาก YR พยากรณ์ พอมีคนมาถามบ๊ิบบผมก็จะให้เขาโหลดแอปพลิเคชันนั้นแล้วคุณก็ไปพยากรณ์ด้วยตัวเองได้เลย เราก็พยายามหัดให้เขา”

“ให้คนได้เรียนรู้ด้วยว่าความจริงไม่ได้มีหนึ่งเดียว เพราะฉะนั้นคุณต้องระมัดระวังคำพูดของคุณให้มาก โดยเฉพาะคำพูดเป็นสื่อที่ออกไปสู่คนเยอะ ๆ เราก็ต้องระมัดระวังมาก”

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) จังหวัดอุบลราชธานี มีประเด็นอภิปรายผลดังต่อไปนี้

ข่าวลวงในสภาวะวิกฤตจากเหตุการณ์โรคระบาด

ผลการวิจัย พบว่า ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่ Fact-checker หรือผู้ดำเนินงานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงได้รับมานั้น มีลักษณะทับซ้อนกับข่าวสารจากส่วนกลางและภูมิภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ปรากฏการณ์นี้อาจอธิบายได้จากปัจจัยหลายประการ เช่น การระบาดของโควิด-19 ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ระดับโลกที่ส่งผลกระทบต่อทุกประเทศทั่วโลก เป็นผลให้ข่าวลวงที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 แพร่กระจายไปทั่วโลก เพียงแต่ว่าสถานการณ์และตัวละครที่เกี่ยวข้องอาจเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละพื้นที่ นอกจากนั้นแล้ว ลักษณะสำคัญของข้อมูลข่าวลวงหรือ Fake News นี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า “ข่าวลวงมักเกิดขึ้นใน

ช่วงเวลาที่มียุทธการสำคัญหรือวิกฤตการณ์เกิดขึ้น” ซึ่งในกรณีของโควิด-19 ก็เป็นเหตุการณ์สำคัญที่มีผลกระทบต่อผู้คนทั่วโลก ทำให้ข่าวลวงที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากด้วยเช่นกัน

ข้อมูลข่าวลวงประเด็นโควิด-19 ที่ศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) จังหวัดอุบลราชธานีได้พบและมีความทับซ้อนกับข่าวลวงของส่วนกลางและภูมิภาคอื่น ๆ นั้น สอดคล้องกับงานศึกษาเรื่องจริยธรรมสื่อกับการจัดการข่าวลวงในสภาวะวิกฤต (วัชร จิรฐิติกาลกิจ และคณะ, 2566) ที่แสดงให้เห็นว่าสถานการณ์วิกฤตจากเหตุการณ์โรคระบาด (Epidemic) จากโรคติดต่อหรือโรคที่ยังไม่ทราบสาเหตุของการเกิดโรคอย่างแน่ชัดแต่อาจแพร่ไปสู่ผู้อื่นได้อย่างรวดเร็ว รวมถึงโรคติดต่ออุบัติใหม่-อุบัติซ้ำ ที่มีอันตรายร้ายแรงต่อสุขภาพและชีวิตของประชาชน มักจะทำให้เกิดข่าวลวงที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค ข่าวลวงเกี่ยวกับสถานการณ์ผู้ติดเชื้อ หรือข่าวลวงเกี่ยวกับกลุ่มต่อต้านการป้องกันหรือการรักษาทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

สถานการณ์วิกฤตจากเหตุการณ์โรคระบาดดังกล่าวทำให้เกิด “การแพร่ระบาดของข้อมูล (Infodemic)” พบได้ทั้งข้อมูลเท็จที่เกิดจากความตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจ รวมถึงการปล่อยข่าวที่บิดเบือนเพื่อให้เกิดความวุ่นวาย ซึ่งคนส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจในบริบทของสังคมที่มีความละเอียดอ่อนจึงตกเป็นเหยื่อของข่าวลวง/ข่าวปลอมได้ (วัชร จิรฐิติกาลกิจ และคณะ, 2566) สอดคล้องกับผลการสำรวจข้อมูล “ทำไมต้องค้นหาความจริงร่วม: Why Cofact Matters” ของณภัทร เรืองนภากุล และรติ ธนารักษ์ (2564) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าข้อมูลลวงในลักษณะของข้อมูลที่กระทบต่อสุขภาพและชีวิตเป็นข้อมูลที่ถูกตอบแบบสำรวจกังวลมากที่สุดในระดับ 37% โดยเหตุผลที่คิดว่าข้อมูลลวงนี้น่ากังวลมากที่สุดเป็นเพราะชีวิตเป็นสิ่งที่สำคัญ ผลกระทบต่อเรื่องสุขภาพอาจส่งผลกระทบรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิต ความรู้ทางการแพทย์และด้านสุขภาพเป็นความรู้ที่คนเข้าถึงยาก เป็นต้น

ทักษะและประสบการณ์ของผู้คัดกรองข่าวลวง

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการตรวจสอบข้อมูลข่าวลวง และพิสูจน์หรือหักล้างข้อเท็จจริงของข่าวหรือข้อมูลที่ถูกสงสัยว่าอาจเป็นข่าวลวง ซึ่งการตรวจสอบข้อมูลข่าวลวงต้องอาศัยทักษะและประสบการณ์ในการทำงานด้านข่าวและสื่อสารมวลชน รวมถึงเครื่องมือและเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการช่วยตรวจสอบข้อมูล เนื่องจากในกระบวนการตรวจสอบข่าวลวงเพื่อหาหลักฐานที่จะพิสูจน์หรือหักล้างข้อเท็จจริงนั้นอาจใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การใช้เครื่องมือตรวจสอบข้อมูลออนไลน์ การตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลต้นทางในการค้นหาข่าวที่มีลักษณะน่าสงสัย หรือการใช้ผู้เชี่ยวชาญใน

การคัดกรองข่าวลวงนั้น ๆ ด้วยตนเอง เพื่อตรวจสอบแหล่งที่มาของข่าว ตรวจสอบข้อเท็จจริงของข่าว ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เป็นต้น

การใช้ผู้เชี่ยวชาญในการคัดกรองข่าวลวงนี้มีความสำคัญมาก เนื่องจากจะช่วยลดจำนวนข่าวลวงที่ต้องนำมาตรวจสอบ สามารถตรวจสอบข่าวลวงและขยายผลข้อมูลข่าวลวงที่ผ่านการตรวจสอบข้อมูลแล้วให้ทันต่อเหตุการณ์ได้ อย่างไรก็ตาม การใช้ผู้เชี่ยวชาญในการคัดกรองข้อมูลข่าวลวงนี้แม้จะเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพ แต่จะขึ้นอยู่กับทักษะและประสบการณ์ของผู้คัดกรองข่าวลวงมาก

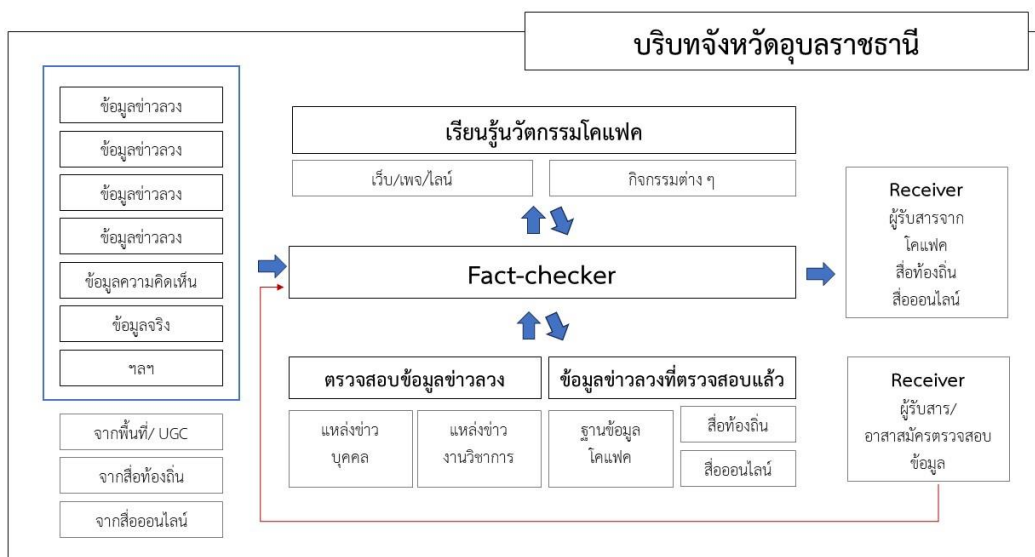
กรณีของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ต้นทุนเดิมของผู้ดำเนินงาน/ผู้รับผิดชอบการดำเนินงานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในการเป็น “สื่อมวลชน” มาก่อนเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อกระบวนการดำเนินงาน โดยเฉพาะต้นทุนในเรื่องของ 1) การมีประสบการณ์มานานในการทำงานในพื้นที่ และประสบการณ์ทำงานในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของข่าวลวง และเรื่องของการรู้เท่าทันสื่อ 2) การมีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับข่าวลวงและกระบวนการตรวจสอบข่าวลวง และ 3) การมีเครือข่าย ทั้งเครือข่ายเพื่อการตรวจสอบข่าวลวงและเครือข่ายเพื่อการขยายงานตรวจสอบข่าวลวงในพื้นที่ ต้นทุนเดิมดังกล่าวนี้ส่งผลอย่างสำคัญถึงกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวลวง สืบเสาะ คลี่คลายและขยายผลข้อมูล หรือการ “หาความจริงให้ปรากฏ” โดยประสบการณ์ของความเป็น “สื่อมวลชน” ยังส่งผลถึงความเชี่ยวชาญและความเข้าใจในกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารจาก “แหล่งข่าว” และรู้จัก “แหล่งข่าว” นั้น ๆ มาก่อนแล้วอีกด้วย ทำให้ขอให้อธิบายเรื่องราวและหรือชี้แจงต่อประเด็นต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น

ต้นทุนเดิมดังกล่าวนี้ยังอาจอธิบายเพิ่มเติมอีกได้ว่า การมีทักษะและประสบการณ์ในการทำงานด้านข่าวและสื่อมวลชนมาก่อนของผู้คัดกรองและตรวจสอบข่าวลวงช่วยให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น สามารถคัดกรองข่าวลวงได้อย่างแม่นยำ และสามารถเผยแพร่ผลการตรวจสอบข่าวลวงได้อย่างน่าสนใจ เข้าถึงประชาชน และข้อมูลการตรวจสอบข่าวลวงนั้นได้รับการยอมรับ สอดคล้องกับงานวิจัยของกันดั้ทพ เลิศฤทธิเศรษฐ์ (2562) เรื่อง “กระบวนการนำเสนอข่าวและการคัดกรองข่าวปลอมของรายการข่าวสถานีโทรทัศน์ช่อง 7HD” ที่แสดงให้เห็นว่า การเป็นผู้สื่อข่าวของช่อง 7HD นั้น คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดก่อนที่จะนำเสนอข้อมูลออกไป คือ วิจารณ์ญาณและการตั้งข้อสังเกตกับข่าวที่ได้รับ จะต้องวิเคราะห์ข่าวได้ ทั้งในแง่ของความจริง ความถูกต้อง และเนื้อหาสาระที่จะนำเสนอ เพื่อยืนยันข้อเท็จจริงและเนื้อหาข่าวนั้น และ/หรือ ตรวจสอบว่าข้อมูลข่าวที่ได้รับมานั้นเป็นข่าวจริงหรือข่าวปลอม ดังนั้น ประสบการณ์และ

ความสามารถในการเสาะแสวงหาวิธีการตรวจสอบข้อมูล โดยเฉพาะจากแหล่งข้อมูลหรือแหล่งข่าว จึงเป็นเรื่องจำเป็นและเป็นด่านแรกในการทำงานข่าว

องค์ความรู้ใหม่

ข้อมูลจากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ผลการวิจัย เรื่อง “การตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาค: กรณีศึกษาศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี” พบองค์ความรู้ใหม่ ดังแบบจำลองกระบวนการตรวจสอบข่าวลวงและขยายผลข้อมูล ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 3 กระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวลวงและการขยายผลข้อมูล

ภาพในข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นว่าข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่มาถึงผู้ดำเนินงานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาค จังหวัดอุบลราชธานีนั้นมีทั้งข้อมูลข่าวลวง ข้อมูลข่าวสารเท็จ ข้อมูลความคิดเห็นต่าง ๆ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารที่เป็นเรื่องจริง ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้มีปริมาณมากและไหลเวียนทั้งจากช่องทางการสื่อสารภายในพื้นที่และจากสื่อสังคมออนไลน์ ในลักษณะของ “สื่อนามิข่าวสาร” ดังนั้น ในกระบวนการตรวจสอบข้อมูลและขยายผลข้อมูลข่าวลวงที่ได้รับการตรวจสอบเรียบร้อยแล้ว ผู้รับข้อมูลข่าวสารทั้งข้อมูลข่าวลวง และ/หรือข้อมูลข่าวจริงจึงจะต้องยกระดับตัวเองจากการเป็นเพียง”ผู้รับสาร” ช่วยกันตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับมาช่วยกันค้นหาข้อเท็จจริงให้ได้ และขยายผลการตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ ในฐานะ “ผู้ตรวจสอบความ

จริงร่วม” ด้วย โดยสิ่งที่จะต้องดำเนินการ คือ ผู้ตรวจสอบความจริงร่วมจะได้รับการ “เติมความรู้” ก่อนการตรวจสอบและขยายผลข้อมูลข่าวหรือ ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยนำเข้า หรือ input ที่สำคัญสำหรับกลไกที่เป็นทางการในการเติมความรู้ คือ การเรียนรู้วิธีการใช้เครื่องมือหรือนวัตกรรมโคแฟค ทั้งที่โคแฟค (ประเทศไทย) ได้จัดขึ้นหรือของหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวลวง และ/หรือภาควิชาการ สถาบันการศึกษาและองค์กรวิชาชีพสื่อ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยอาจจัดตั้งกลไกความร่วมมือหรือโครงการความร่วมมือต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการทำงานร่วมกัน เช่น โครงการแลกเปลี่ยนข้อมูล โครงการฝึกอบรม เป็นต้น
2. ควรสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการตรวจสอบข้อเท็จจริงและปลูกฝังความรู้เท่าทันสื่อรู้เท่าทันข่าวลวงแก่ประชาชนและเผยแพร่ข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบแล้วอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อช่วยให้ประชาชนสามารถแยกแยะข่าวจริงจากข่าวลวงได้

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณคุณสุภิญญา กลางณรงค์ และคณะ จากโคแฟค (ประเทศไทย) สนับสนุนการดำเนินงานโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่สนับสนุนทุนเพื่อดำเนินโครงการ “การวิจัยและประเมินผลการดำเนินงานศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง 7 ศูนย์ข้อมูล” พ.ศ. 2565 และขอบพระคุณคุณสุชัย เจริญมุขยพันธ์ ผู้ก่อตั้ง Ubon Connect ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญของการวิจัยและประเมินผลในโครงการนี้

เอกสารอ้างอิง

กันฐัทัฬ เลิศฤทธิเศรษฐฐ. (2562). กระบวนการนำเสนอข่าวและการคัดกรองข่าวปลอมของรายการข่าวสถานีโทรทัศน์ช่อง 7HD. (รายงานการค้นคว้าอิสระนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

- ณภัทร เรืองนภากุล และรติ ธนารักษ์. (2564). รายงานการวิจัยเรื่อง “ทำไมต้องค้นหาความจริง
ร่วม : *Why Cofact matters*. เข้าถึงได้จาก <https://mgronline.com/entertainment/detail/9640000069306>
- นิษฐา หรุ่นเกษม นิศารัตน วิไลลักษณ์ และสุมินตรา พัฒนนะ. (2565). *การวิจัยและประเมินผล
การดำเนินงานศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง 7 ศูนย์ข้อมูล*. กรุงเทพฯ : โคแฟค
(ประเทศไทย) สนับสนุนการดำเนินงานโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริม
สุขภาพ (สสส.)
- พรรณวดี ชัยกิจ และสุนนทิพย์ จิตสว่าง. (2564). การแพร่กระจายของข่าวลวงเกี่ยวกับการแพร่
ระบาดของโควิด-19 และมาตรการป้องกันของไทย. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 15(40), 15-32.
- มานิจ สุขสมจิตร. (2564). *Fake News: ข่าวลวง ข่าวปลอม*. กรุงเทพฯ : สมาคมนักข่าว
นักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย. เข้าถึงได้จาก <https://tja.or.th/view/pr-news/1332786>
- วัชร จิรฐิติกาลกิจ และคณะ. (2566). *จริยธรรมสื่อกับการจัดการข่าวลวงในสภาวะวิกฤต*.
กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการ
โทรคมนาคมแห่งชาติ (สำนักงาน กสทช.).
- Humprecht, E. (2020). How do they debunk “fake news”? cross-national comparison
of transparency in fact checks. *Digital Journalism*, 8(3), 310-327. DOI:
10.1080/21670811.2019.1691031
- Wardle, C. (2017). *Fake news. It's complicated*. Retrieved from <https://firstdraftnews.org/articles/fake-news-complicated/>.

การสร้างแอปพลิเคชันเพื่อการพัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วมของนักศึกษา ที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง

Development of Application to Develop Awareness of Co-occurrence Use
of EFL Students

สุภาวดี ในเสนา¹ และธิดากุล บุญรักษา²

Supravadee Naisena and Thidakul Boonraksa

Received: November 08, 2023

Revised: December 28, 2023

Accepted: January 05, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความผิดพลาดของการใช้คำปรากฏร่วมของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง และ 2) พัฒนาแอปพลิเคชันที่ใช้พัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วมของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ 1) นักศึกษาสาขาวิชาภาษาอังกฤษ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต 2) นักศึกษาสาขาวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารทางธุรกิจ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต และ 3) นักศึกษาสาขาวิชาภาษาอังกฤษ หลักสูตรครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ จำนวน 60 คน โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีดังนี้ 1) แบบทดสอบวัดความสามารถด้านการใช้คำปรากฏร่วม จำนวน 45 ข้อ เป็นข้อสอบปรนัย 4 ตัวเลือก 2) แบบประเมินคุณภาพแอปพลิเคชัน จำนวน 20 ข้อ แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และ 3) แบบประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้แอปพลิเคชัน จำนวน 20 ข้อ แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า 1) ความผิดพลาดของการใช้คำปรากฏร่วมของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง ที่มีระดับความผิดพลาดมากที่สุด คือ คำปรากฏร่วม

¹⁻² มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์; Nakhon Sawan Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: supravadee.s@nsru.ac.th

ประเภท Noun + Preposition รองลงมา คือ คำปรากฏร่วมประเภท Adjective + Preposition และคำปรากฏร่วมประเภท Verb + Preposition มีระดับความผิดพลาดน้อยที่สุด และ 2) แอปพลิเคชันที่ใช้พัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วมของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ มีผลการประเมินคุณภาพแอปพลิเคชัน โดยผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษและด้านคอมพิวเตอร์ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = 0.53) โดยมีผลการประเมินความพึงพอใจหลังการใช้แอปพลิเคชันเพื่อการพัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วมจากผู้เรียน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 3.94$, S.D. = 0.92)

คำสำคัญ: การพัฒนา, ข้อผิดพลาด, คำปรากฏร่วม, เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง, แอปพลิเคชัน

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the errors in the use of co-occurrences of EFL students; and 2) to develop an application for developing the awareness of the use of co-occurrences of EFL students at Nakhon Sawan Rajabhat University. The sample groups were 1) English major students, Bachelor of Arts program; 2) English for Business Communication major students, Bachelor of Arts program; and 3) English major students, Education program, Nakhon Sawan Rajabhat University, totaling 60 people, using purposive sampling. The research instruments were as follows: 1) co-occurrence proficiency test, 45 items, 4 multiple-choice questions; 2) application quality assessment form, 20 items, 5-level rating scale; and 3) application user satisfaction assessment form, 20 items, 5-level rating scale. Data were analyzed using mean, standard deviation. The research results found that 1) the most common errors in the use of co-occurrences of EFL students were Noun + Preposition co-occurrences, followed by Adjective + Preposition co-occurrences, and Verb + Preposition co-occurrences had the least errors; 2) the application used to develop the awareness of the use of co-occurrences of EFL students at Nakhon Sawan Rajabhat University had the highest quality assessment results from English and computer experts ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = 0.53). The satisfaction

assessment results after using the application to develop the awareness of the use of EFL students were at the highest level ($\bar{X}$ = 3.94, S.D. = 0.92).

Keywords: Development, Error, Co-occurrences, Learning English as a Second Language, Application

บทนำ

คำศัพท์นับว่ามีบทบาทที่สำคัญเพราะคำศัพท์เป็นส่วนหนึ่งของภาษาที่ช่วยพัฒนาการเรียนรู้และช่วยให้มนุษย์สื่อสารกันได้อย่างถูกต้อง (Vygotsky, L. S., 1986) สำหรับการเรียนรู้ภาษาที่สองนั้น ผู้เรียนจำเป็นต้องรู้คำศัพท์ที่จะใช้ในภาษานั้นโดยผู้เรียนที่มีคำศัพท์จำนวนมากและมีความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์ประเภทต่าง ๆ จะมีความสามารถในการสื่อสารที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Lewis, M. (2001) ผู้เรียนภาษาต้องเรียนรู้คำศัพท์ให้มากที่สุดเพราะมีมากกว่า 70% ของคำศัพท์ที่เป็นคำปรากฏรวมที่ถูกนำมาใช้ในทักษะทางการสื่อสารทั้ง 4 ด้าน คือ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน นอกจากนี้ การเรียนรู้คำศัพท์ที่มีประสิทธิภาพคือการเรียนรู้คำศัพท์ในลักษณะกลุ่มคำ (Lexical Chunks) แทนที่การเรียนรู้คำศัพท์ในรูปแบบคำเดี่ยว ๆ และอาศัยการเชื่อมคำศัพท์ด้วยระบบไวยากรณ์ (Hill, J., 2001) นักภาษาศาสตร์หลายท่านไม่ว่าจะเป็น Lewis, M. (Ed.), 2001; Hill, J., 2001; Conzett, J., 2000; Woolard, G., 2001 และ Nation, P., 2001 ต่างมีความเห็นตรงกันว่า การเรียนรู้กลุ่มคำชนิดที่เรียกว่า คำปรากฏรวม หรือ Collocations นั้น มีความสำคัญและช่วยให้ผู้เรียนภาษาต่างประเทศหรือภาษาที่สองสามารถประสบความสำเร็จในการใช้ภาษาได้อย่างถูกต้องและคล่องแคล่ว นอกจากนี้ Shamsudin, S., Sadoughvanini, S. & Zaid, Y. (2013) ได้กล่าวว่า คำปรากฏรวม (Collocation) เป็นลักษณะของภาษารูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญในการเรียนภาษาต่างประเทศ สาเหตุสำคัญที่ทำให้คนไทยส่วนใหญ่เขียนและพูดภาษาอังกฤษไม่ได้มาตรฐานเพราะผู้เรียน มักถูกสอนเพียง 2 ส่วน คือ คำศัพท์และไวยากรณ์แต่ในความเป็นจริงคำศัพท์ในภาษาอังกฤษส่วนใหญ่จะถูกใช้ เป็นกลุ่มคำองค์ประกอบที่สำคัญในการแต่งประโยคภาษาอังกฤษให้ได้มาตรฐาน มี 3 ส่วน คือ คำศัพท์ (Vocabulary) + ไวยากรณ์ (Grammar) + คำปรากฏรวม (Collocation) ซึ่งคำปรากฏรวม (Collocation) เป็นการเชื่อมคำการจัดวางคำหรือกลุ่มคำที่จำเป็นต้องใช้ร่วมกันในประโยคที่เจ้าของภาษานิยมใช้และเห็นว่า ถูกต้องตามมาตรฐาน (เนาวรัตน์ อินทรประสิทธิ์, 2556) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสุปราณี พุ่มมอม และคณะ, 2555) ที่กล่าวว่าปัญหาในการเรียนภาษาอังกฤษ คือ ผู้เรียนมักได้รับการสอนที่เน้นเรื่องไวยากรณ์

เป็นอันดับแรกแต่ขาดการเน้นเรื่องการสื่อสารหรือวงคำศัพท์ต่าง ๆ เช่น กริยาวลี (Verb Phrase) สำนวน (Idiom) คำแสลง (Slang) หรือคำปรากฏรวม (Collocation) และหากขาดความรู้ในเรื่องการใช้คำศัพท์ที่ปรากฏรวมอาจทำให้ผู้ฟังโดยเฉพาะเจ้าของภาษาไม่เข้าใจสิ่งที่ผู้พูดหรือผู้เขียนต้องการสื่อความหมายหรืออาจเป็นที่เข้าใจแต่ยังสับสนอยู่บ้าง (McCarthy, M. & O'Dell, F., 2008) ผู้เรียน EFL ส่วนใหญ่มักเกิดข้อผิดพลาดในการใช้ คำปรากฏรวม (Collocation) เนื่องจากการแทรกแซงของภาษาแม่ (Phoocharoensil, S., 2014) หากปราศจากไวยากรณ์ก็พอสื่อสารได้ แต่หากปราศจากคำศัพท์แล้วก็ไม่สามารถสื่อสารได้เลย ดังนั้นการเรียนการสอนภาษา ผู้สอนควรสอดแทรกคำศัพท์ที่ปรากฏรวม (Collocation) ในทุกรายวิชาทางภาษา ซึ่งโดยปกติแล้วการใช้ภาษาในการสื่อสารนั้นใช้การสื่อสารในรูปแบบประโยคที่ประกอบด้วยกลุ่มคำหลาย ๆ กลุ่มภาษาประกอบด้วยคำศัพท์ที่มีไวยากรณ์อยู่ในตัวไม่ใช่ไวยากรณ์เป็นตัวกำหนดคำศัพท์ และสิ่งนี้คือ หัวใจสำคัญของแนวการสอนภาษาที่เน้นคำศัพท์ (Lexical Approach) นอกจากนั้นแล้ววงศ์ วรรณพิเชษฐ (2556) ได้เสนอแนวคิดที่ว่า คำปรากฏรวม (Collocation) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ถูกใช้ในภาษาอังกฤษเป็น อย่างมากแต่กลับถูกละเลยในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ดังนั้นการเน้นการท่องจำคำศัพท์จำนวนมากจึง ไม่ทำให้ประสบความสำเร็จในการเรียนภาษาอังกฤษ เทียบเท่ากับการฝึกให้จดจำคำศัพท์เป็นกลุ่มคำและหากผู้เรียนรู้จักคำปรากฏรวมหลายคำก็จะสามารถใช้ประโยคภาษาอังกฤษที่ถูกต้องได้มากขึ้น

แอปพลิเคชันในโทรศัพท์มือถือมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ภาษาและการพัฒนาความรู้ของผู้เรียนภาษาต่างประเทศได้อย่างมีนัยสำคัญ ตามงานวิจัยของ Rosell-Aguilar, F. (2018) ซึ่งสอดคล้องกับ Ahmadi, M. R. (2018) ที่กล่าวไว้ว่าการใช้เทคโนโลยีทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างราบรื่น ผู้สอนควรพิจารณาการใช้เทคโนโลยีให้เป็นเครื่องมือสนับสนุนในการเรียนรู้ ซึ่งมีหลายวิธีในการเรียนรู้คำศัพท์ เช่นการใช้โทรศัพท์มือถือหรือแอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือ อีกทั้งสิ่งเหล่านี้ยังช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้นอกห้องเรียนได้อีกด้วย นอกจากนั้น วิทวัส ขาวประเสริฐ และคณะ (2565) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษโดยใช้การพัฒนาการจดจำคำศัพท์ภาษาอังกฤษ โดยใช้แอปพลิเคชัน พบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แอปพลิเคชัน มีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน รวมถึงผู้เรียนมีความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ในระดับมาก

จากที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญของคำปรากฏรวมที่มีต่อการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแอปพลิเคชันที่ใช้พัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏรวมของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองเพื่อนำผลการวิจัยและแอปพลิเคชัน

ที่ได้มาเป็นแนวทางในการพัฒนาและจัดการเรียนการสอน และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการใช้ภาษาอังกฤษให้ใกล้เคียงกับเจ้าของภาษาได้มากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความผิดพลาดของการใช้คำปรากฏร่วมของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง
2. เพื่อพัฒนาแอปพลิเคชันที่ใช้พัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วมของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการทำแบบทดสอบวัดความสามารถด้านการใช้คำปรากฏร่วม และนำมาวิเคราะห์ข้อผิดพลาดด้านการใช้คำปรากฏร่วม (Collocation) ของนักศึกษา เพื่อสร้างแอปพลิเคชันในการพัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วมของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง ประกอบด้วย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ นักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองจำนวน 3 หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารทางธุรกิจ และหลักสูตรครุศาสตร์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ ชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ โดยกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาในครั้งนี้ เป็นการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 60 คน ซึ่งเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และจุดมุ่งหมายของการวิจัย โดยกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมจะเป็นนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองและมีการใช้โทรศัพท์สมาร์ทโฟนเป็นประจำ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบทดสอบเพื่อวัดความสามารถด้านการใช้คำปรากฏร่วม โดยผู้วิจัยได้จัดทำแบบทดสอบวัดความสามารถด้านการใช้คำปรากฏร่วม (Collocation) โดยสร้างขึ้นจากแนวคิดที่ได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีเนื้อหาเกี่ยวกับคำปรากฏร่วม โดยเนื้อหาในแบบทดสอบผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกจาก Oxford Collocations Dictionary for Students of English นอกจากนี้ผู้วิจัยทำการเลือกคำศัพท์ โดยอ้างอิงจากรายการคำศัพท์ภาษาอังกฤษ 3,000 คำที่ผู้เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ ควรรู้เพื่อผู้เรียนจะสามารถเข้าใจภาษาอังกฤษขั้นพื้นฐาน และนำไปใช้ได้อย่างถูกต้อง แบบทดสอบแบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 60 ข้อ จากนั้นทำการตรวจสอบคุณภาพความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญ

ด้านการสอนภาษาอังกฤษ จำนวน 3 คน ซึ่งค่าความเที่ยงตรงในเชิงเนื้อหา (IOC) มากกว่า 0.5 โดยผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขแบบทดสอบวัดความสามารถให้เหลือเพียง 45 ข้อ เพื่อนำไปใช้ในการวัดความสามารถของคำปรากฏร่วมของนักศึกษาและนำข้อมูลดังกล่าวมาพัฒนาเป็นแอปพลิเคชัน เพื่อพัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วม โดยมีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

1. วิเคราะห์คำปรากฏร่วมที่มีข้อผิดพลาดในการใช้งาน เพื่อกำหนดเนื้อหาที่จะปรากฏในบทเรียน ให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียน กำหนดแหล่งข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการออกแบบแอปพลิเคชัน ทั้งเนื้อหาและรูปภาพที่ใช้ กำหนดวิธีการที่ใช้ เพื่อให้มีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพมากที่สุด

2. ออกแบบโครงสร้างเนื้อหาของแอปพลิเคชัน การนำเสนอแอปพลิเคชัน ได้แก่ ขนาดของตัวหนังสือ รูปแบบตัวหนังสือ ภาพพื้นหลัง การกำหนดตำแหน่ง รูปภาพ หัวเรื่อง เนื้อหา และเครื่องมือ เพื่อการใช้งาน และการปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนแอปพลิเคชัน รวมถึงเขียนสตอรี่บอร์ด (Storyboard) เพื่อแสดงให้เห็นลำดับการดำเนินงานของแอปพลิเคชัน

3. ดำเนินการสร้างและพัฒนาแอปพลิเคชันที่ใช้พัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วม ตามขั้นตอนที่ได้วางแผนและออกแบบไว้ข้างต้น นำแอปพลิเคชันที่พัฒนาขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษและด้านคอมพิวเตอร์ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความถูกต้อง ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ

4. ผู้วิจัยนำแอปพลิเคชันที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเบื้องต้นไป ทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารทางธุรกิจ และหลักสูตรครุศาสตร์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ ชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ จำนวน 60 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. จัดทำแบบทดสอบวัดความสามารถด้านการใช้คำปรากฏร่วม (Collocation) โดยเป็นแบบทดสอบแบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 60 ข้อ จากนั้นทำการตรวจสอบคุณภาพความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนภาษาอังกฤษ จำนวน 3 คน ซึ่งค่าความเที่ยงตรงในเชิงเนื้อหา IOC มากกว่า 0.5 มีจำนวน 45 ข้อ ผู้วิจัยจึงนำแบบทดสอบไปเก็บข้อมูลในขั้นตอนต่อไป

2. ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบทดสอบวัดความสามารถด้านการใช้คำปรากฏร่วม (Collocation) จากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา

ภาษาอังกฤษ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารทางธุรกิจ และ หลักสูตรครุศาสตร์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ ชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ จำนวน 60 คน

3. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อผิดพลาดด้านการใช้คำปรากฏรวมและสรุป เชื่อมโยงข้อมูลเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาแอปพลิเคชันเพื่อพัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏ รวมของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

4. ประเมินคุณภาพของแอปพลิเคชันจากผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษและด้าน คอมพิวเตอร์ จำนวน 3 คน โดยวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

5. ประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้แอปพลิเคชันโดยวิเคราะห์ข้อมูลโดยการ วิเคราะห์ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ รวมทั้งทำการวิเคราะห์ข้อมูล ทางสถิติ โดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลที่ได้จากการ แบบทดสอบ โดยสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการสร้างแอปพลิเคชันเพื่อพัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏรวมของ นักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง สรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อความผิดพลาดในการใช้คำปรากฏรวม (Collocation) ของนักศึกษา ที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่ จำแนกตามสาขาวิชาของผู้เรียน ในการศึกษาข้อความผิดพลาดใน การใช้คำปรากฏรวมเชิงไวยากรณ์ (Grammatical Collocation) ของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษ เป็นภาษาที่สอง สามารถแสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังตารางที่ 1-2

ตารางที่ 1 คะแนนเฉลี่ยผลการทดสอบคำปรากฏรวมเชิงไวยากรณ์ (Grammatical Collocation) จำแนกตาม สาขาของนักศึกษา

นักศึกษา	คะแนนเฉลี่ยผลการทดสอบคำปรากฏ รวมเชิงไวยากรณ์	
	Mean	S.D.
สาขาวิชาภาษาอังกฤษ (หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต)	11.88	7.42
สาขาวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารทางธุรกิจ (หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต)	14	5.90

นักศึกษา	คะแนนเฉลี่ยผลการทดสอบคำปรากฏ ร่วมเชิงไวยากรณ์	
	Mean	S.D.
สาขาวิชาภาษาอังกฤษ (หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต)	8.91	5.75
รวม	11.60	6.36

จากตารางที่ 1 พบว่า นักศึกษาสาขาวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารทางธุรกิจ (หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต) มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด โดยมีคะแนนเฉลี่ยรวม 14 รองลงมา คือ นักศึกษาสาขาวิชาภาษาอังกฤษ (หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต) มีคะแนนเฉลี่ยรวม 11.88 และนักศึกษาสาขาวิชาภาษาอังกฤษ (หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต) โดยมีคะแนนเฉลี่ยรวม 8.91 ตามลำดับ โดยแบบทดสอบที่ใช้ในการเก็บข้อมูลด้านคำปรากฏร่วมเชิงไวยากรณ์ (Grammatical Collocation) โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ประเภทละ 15 ข้อ ข้อ ได้แก่ 1) Adjective + Preposition 2) Verb + Preposition และ 3) Noun + Preposition รวมทั้งสิ้น 45 ข้อ

ตารางที่ 2 คะแนนเฉลี่ยผลการทดสอบคำปรากฏร่วมเชิงไวยากรณ์ (Grammatical Collocation) จำแนกตามประเภทคำปรากฏร่วมและนักศึกษา

นักศึกษา	Adj.+ PP		V. + PP		N. + PP.	
	Mean	S.D.	Mean	S.D.	Mean	S.D.
สาขาวิชาภาษาอังกฤษ (หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต)	4.08	3.32	4.38	3.14	3.42	2.23
สาขาวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารทางธุรกิจ (หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต)	3.82	2.23	7.09	3.48	3.09	1.81
สาขาวิชาภาษาอังกฤษ (หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต)	3.13	2.39	4.08	2.24	1.78	2.43
รวมคะแนนเฉลี่ยทั้งสิ้น	3.68	2.65	5.16	2.95	2.76	2.16

จากตารางที่ 2 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านตามประเภทคำปรากฏร่วม พบว่า ประเภทของคำปรากฏร่วมที่มีคะแนนเฉลี่ยผลการทดสอบด้าน Noun + Preposition มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุด โดยมีค่าคะแนน 2.76 ซึ่งถือว่ามีความผิดพลาดมากที่สุด รองลงมา คือ คำปรากฏร่วมประเภท Adjective + Preposition มีคะแนนเฉลี่ย รองลงมา โดยมีค่าคะแนน 3.68 ซึ่งถือว่ามีความผิดพลาดปานกลาง ในขณะที่คำปรากฏร่วมประเภท Verb + Preposition มีคะแนน

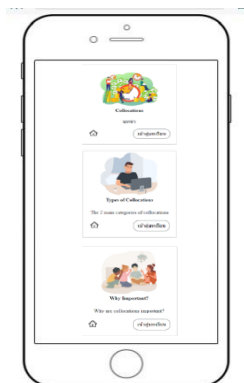
เฉลี่ย 5.16 ซึ่งถือว่ามึระดับความผิดพลาดน้อยที่สุด ตามลำดับ โดยคะแนนเฉลี่ยสูงสุดของแต่ละประเภทเท่ากับ 15 คะแนน

2. ผลการพัฒนาแอปพลิเคชันที่ใช้พัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วมนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง

2.1 ผลการพัฒนาแอปพลิเคชันที่ใช้พัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วมนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาแอปพลิเคชันดังกล่าว โดยวิเคราะห์คำปรากฏร่วมที่มีข้อผิดพลาดจากการใช้ของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง เพื่อส่งเสริมทักษะการใช้คำปรากฏร่วม โดยวิเคราะห์จากองค์ประกอบที่สังเคราะห์ขึ้น เป็นแนวทางในการออกแบบแอปพลิเคชัน ที่ได้จากการศึกษาในระยะที่ 1 จากนั้นนำแอปพลิเคชันเพื่อส่งเสริมทักษะการใช้คำปรากฏร่วม เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน เพื่อสอบถามความเหมาะสมของแอปพลิเคชันเพื่อส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษ สำหรับนักเรียนที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง โดยใช้แบบสอบถามความเหมาะสมที่พัฒนาขึ้น ผลการวิเคราะห์แสดงดังนี้

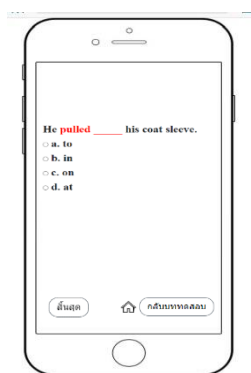
1) แอปพลิเคชันหน้าต้อนรับ จะแสดงภาพตัวอักษรต้อนรับการเข้าใช้งานแอปพลิเคชัน

2) หน้ารายการใช้งานในแต่ละหัวข้อ ประกอบด้วย เมนูการเข้าสู่บทเรียนเรื่อง บทนำ ประเภทของคำปรากฏร่วม และความสำคัญของคำปรากฏร่วม

3) หน้ารายการใช้งานคำปรากฏรวมในแต่ละหัวข้อ ประกอบด้วย Verb + Preposition Collocation Noun + Preposition Collocation และ Adjective + Preposition Collocation

4) หน้ารายการใช้งานแบบทดสอบคำปรากฏรวม

ผลการศึกษาคุนภาพของแอปพลิเคชันที่ใช้พัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏรวมของ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง ในการศึกษาคุณภาพ ของแอปพลิเคชันที่ใช้พัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏรวมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ นครสวรรค์ที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง คณะผู้วิจัยได้นำแบบประเมินคุณภาพแอปพลิเคชัน ให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อประเมินคุณภาพของคุณภาพของแอปพลิเคชัน จากนั้นทำการ วิเคราะห์คุณภาพของแอปพลิเคชัน

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์คุณภาพการพัฒนาแอปพลิเคชันจากผู้เชี่ยวชาญ

หัวข้อประเมิน	คุณภาพแอปพลิเคชัน	
	Mean	S.D.
1. ด้านเนื้อหา/บทเรียน		
1.1 เนื้อหาบทเรียนมีความชัดเจน สามารถเข้าใจง่าย	4.00	1.00
1.2 ปริมาณเนื้อหาแต่ละบทเรียนมีความเหมาะสม	3.67	0.58
1.3 เนื้อหามีความสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้	4.33	0.58

หัวข้อประเมิน	คุณภาพแอปพลิเคชัน	
	Mean	S.D.
1.4 เนื้อหามีความเหมาะสมกับระดับผู้เรียน	3.67	0.58
1.5 การประเมินผลของบทเรียนมีความเหมาะสม	4.00	1.00
2. ด้านการออกแบบบทเรียน/แอปพลิเคชัน		
2.1 รูปแบบของตัวอักษร อ่านง่าย ชัดเจน	3.67	0.58
2.2 ขนาดตัวอักษรที่ใช้มีความเหมาะสม	4.33	0.58
2.3 การเลือกใช้สีของตัวอักษรและสีพื้นหลัง	3.67	0.58
2.4 ภาพประกอบที่ใช้ในแอปพลิเคชันมีความเหมาะสม	3.00	0.00
2.5 การจัดวางองค์ประกอบแอปพลิเคชันเข้าใจง่าย	4.33	0.58
3. ด้านประโยชน์ต่อการจัดการเรียนรู้การใช้คำปรากฏร่วม		
3.1 แอปพลิเคชันสามารถใช้ได้ตลอดเวลา สะดวกและง่าย	4.67	0.58
3.2 แอปพลิเคชันสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง	4.67	0.58
3.3 เนื้อหาความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้	4.67	0.58
3.4 ความน่าสนใจของบทเรียนในแอปพลิเคชันกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ด้านคำปรากฏร่วม	3.33	0.58
3.5 ความรู้ความเข้าใจในการใช้คำปรากฏร่วมเพิ่มมากขึ้น	4.33	0.58
4. ด้านประสิทธิภาพในการใช้งาน		
4.1 เมนูสามารถใช้งานได้ไม่ซับซ้อน	4.33	0.58
4.2 สามารถเลือกเรียนรู้หมวดคำที่ต้องการได้	4.33	0.58
4.3 การทำงานของแอปพลิเคชันสามารถใช้งานได้อย่างต่อเนื่อง	4.00	0.00
4.4 สามารถทบทวนบทเรียนได้ตามต้องการ	4.00	1.00
4.5 ความเร็วในการตอบสนองของแอปพลิเคชัน	4.00	1.00
รวมคะแนนเฉลี่ยทั้งสิ้น	4.05	0.53

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการประเมินคุณภาพแอปพลิเคชันโดยผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษและคอมพิวเตอร์ จำนวน 3 ท่าน ได้ประเมินคุณภาพแอปพลิเคชันที่ใช้พัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = 0.53) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ด้านประโยชน์ต่อการจัดการเรียนรู้การใช้คำปรากฏร่วม มีคุณภาพอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.33$, S.D. = 0.17) เป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ด้านประสิทธิภาพในการใช้งาน มีคุณภาพอยู่ในระดับดี ($\bar{X} =$

4.13, S.D.= 0.13) และด้านเนื้อหา/บทเรียน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.93$, S.D. = 0.06) และอันดับสุดท้าย คือ ด้านการออกแบบบทเรียน/แอปพลิเคชัน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.80$, S.D. = 0.29)

ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้แอปพลิเคชันที่ใช้พัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วมกันของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง ในการศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้แอปพลิเคชันที่ใช้พัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วมกันของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจที่มีต่อแอปพลิเคชันสำหรับพัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วมกันของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ รายด้าน

หัวข้อประเมิน	คุณภาพแอปพลิเคชัน	
	Mean	S.D.
1. ด้านเนื้อหา/บทเรียน		
1.1 เนื้อหาบทเรียนมีความชัดเจน สามารถเข้าใจง่าย	3.92	0.89
1.2 ปริมาณเนื้อหาแต่ละบทเรียนมีความเหมาะสม	4.02	0.87
1.3 เนื้อหาของมีความสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้	4.03	0.88
1.4 เนื้อหาที่มีความเหมาะสมกับระดับผู้เรียน	4.05	0.83
1.5 การประเมินผลของบทเรียนมีความเหมาะสม	4.03	0.80
2. ด้านการออกแบบบทเรียน/แอปพลิเคชัน		
2.1 รูปแบบของตัวอักษร อ่านง่าย ชัดเจน	3.92	0.89
2.2 ขนาดตัวอักษรที่ใช้มีความเหมาะสม	4.00	0.88
2.3 การเลือกใช้สีของตัวอักษรและสีพื้นหลัง	4.00	0.90
2.4 ภาพประกอบที่ใช้ในแอปพลิเคชันมีความเหมาะสม	3.80	0.99
2.5 การจัดวางองค์ประกอบแอปพลิเคชันเข้าใจง่าย	3.88	0.87
3.ด้านประโยชน์ต่อการจัดการเรียนรู้การใช้คำปรากฏร่วมกัน		
3.1 แอปพลิเคชันสามารถใช้ได้ตลอดเวลา สะดวกและง่าย	4.00	0.99
3.2 แอปพลิเคชันสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง	3.95	1.00
3.3 เนื้อหาความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้	3.85	0.99
3.4 ความน่าสนใจของบทเรียนในแอปพลิเคชันกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้	3.87	0.95
3.5 ความรู้ความเข้าใจในการใช้คำปรากฏร่วมกันเพิ่มมากขึ้น	3.87	1.02
4. ด้านประสิทธิภาพในการใช้งาน		

หัวข้อประเมิน	คุณภาพแอปพลิเคชัน	
	Mean	S.D.
4.1 เมนูสามารถใช้งานได้ไม่ซับซ้อน	3.80	0.95
4.2 สามารถเลือกเรียนรู้หมวดคำที่ต้องการได้	4.10	0.92
4.3 การทำงานของแอปพลิเคชันสามารถใช้งานได้อย่างต่อเนื่อง	3.83	1.01
4.4 สามารถทบทวนบทเรียนได้ตามต้องการ	3.82	0.87
4.5 ความเร็วในการตอบสนองของแอปพลิเคชัน	4.10	0.84
รวมคะแนนเฉลี่ยทั้งสิ้น	3.94	0.92

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อแอปพลิเคชันสำหรับพัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏรวมของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.94$, S.D. = 0.92) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ด้านความสามารถเลือกเรียนรู้หมวดคำที่ต้องการได้ และความเร็วในการตอบสนองของแอปพลิเคชัน มีคุณภาพอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.10$, S.D. = 0.84) เป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ด้านเนื้อหา มีความเหมาะสมกับระดับผู้เรียน มีคุณภาพอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = 0.83) และอันดับสุดท้าย คือ ด้านสามารถทบทวนบทเรียนได้ตามต้องการ มีคุณภาพอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 3.82$, S.D. = 0.87)

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิเคราะห์ระดับความผิดพลาดของการใช้คำปรากฏรวมของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง พบว่า ผู้เรียนมีข้อผิดพลาดในการใช้คำปรากฏรวมเชิงไวยากรณ์ (Grammatical Collocation) ทั้ง 3 ประเภท ซึ่งเป็นไปได้ว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาด้านการใช้คำปรากฏรวมของผู้เรียนนั้น อาจเกิดจากการขาดความรู้พื้นฐานด้านคำปรากฏรวมซึ่งเป็นการผสมผสานของคำศัพท์สองคำ การถ่ายโอนภาษาที่หนึ่ง (L1) ไปสู่ภาษาที่สอง (L2) รวมถึงการใช้คำที่มีความหมายเหมือน (Synonym) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Phoocharoensil, S. (2014) ที่กล่าวว่า การถ่ายโอนภาษาที่หนึ่ง (L1) ไปสู่ภาษาที่สอง (L2) อาจเกิดขึ้นได้กับทั้งผู้เรียนที่มีความสามารถสูงและนักเรียนที่มีความสามารถต่ำ โดยผู้เรียนที่มีความสามารถสูง มีการพึ่งพาการใช้ภาษาแม่มากกว่าผู้เรียนที่มีความสามารถต่ำ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hashemi, M., Azizinezhad, M. & Dravishi, S. (2012) พบว่า นักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ

นั้นมีการสร้างข้อผิดพลาดในการใช้คำปรากฏร่วมจากการแทรกแซงของภาษาแม่ รวมถึงการขาดความรู้ ความเข้าใจเรื่องคำปรากฏร่วม

2. การพัฒนาแอปพลิเคชันที่ใช้พัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วมของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง ผลของการทดสอบการประเมินคุณภาพของการพัฒนาแอปพลิเคชันจากผู้เชี่ยวชาญพบว่า แอปพลิเคชันที่ใช้พัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วมของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง ที่ผู้วิจัยได้ทำการพัฒนาขึ้นมีการนำเสนอข้อมูลหลายรูปแบบ ทั้งข้อความ (Text) ภาพนิ่ง (Image) อธิบายประกอบ มีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้นโดยมีแบบฝึกหัดให้ผู้เรียนได้ทดลองทดสอบหลังจากเรียนเนื้อหา จะสามารถทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการศึกษาเพิ่มเติมมากขึ้น สอดคล้องกับฉัตร ชูชื่น, พูนทรัพย์ จันตะ, พัฒนชัย กุลจันทร์, ณัฐนัย เขียววาท (2562) ที่กล่าวว่า เมื่อเปรียบเทียบการสอนแบบปกติ กับการสอนด้วยวิธีการใช้แอปพลิเคชันเข้ามาช่วยสอน พบว่าการเรียนโดยการใช้ปัจจัยเสริมการเรียนรู้แอปพลิเคชัน มีผลช่วยเพิ่มความน่าสนใจในการจดจำคำศัพท์ภาษาอังกฤษของเด็กมากกว่าการจำในรูปแบบเดิม คือ การท่องจำจากในหนังสือ ซึ่งสามารถเห็นข้อแตกต่างได้จากผลการวัดคะแนนสอบเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน พบว่า ผลการเรียนรู้โดยใช้แอปพลิเคชัน ช่วยเพิ่มความสามารถในการจำคำศัพท์ภาษาอังกฤษของเด็กได้เพิ่มมากยิ่งขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้หลังจากใช้พัฒนาแอปพลิเคชันที่ใช้พัฒนาการรับรู้การใช้คำปรากฏร่วมของนักศึกษาที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง ภาพรวมในการใช้แอปพลิเคชันมีความพึงพอใจมากที่สุด ค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.92 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.19 กล่าวได้ว่า การเรียนรู้จากแอปพลิเคชันที่เป็นสื่อที่สร้างขึ้นผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถเรียนรู้ได้ตามเวลา ตามความพร้อม รวมถึงสถานที่ที่ผู้เรียนต้องการ มีอิสระในการเรียนรู้ตามความสามารถของตนเอง สนองความต้องการที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล จึงทำให้ผู้เรียนรู้สึกพึงพอใจในการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านแอปพลิเคชัน ซึ่งผู้เรียนสามารถควบคุมการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนมีการเรียนรู้ได้เร็ว ทำให้มีความก้าวหน้าในการเรียนรู้มากขึ้น ไม่ต้องรอคนอื่น จึงอาจเป็นอีกหนึ่งความพึงพอใจที่ทำให้กระตือรือร้นที่จะใช้งานเพื่อพัฒนาความรู้ของตัวเองต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

การเรียนการสอนในปัจจุบันได้นำแอปพลิเคชันมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นการฟัง การอ่าน การพูด หรือการเขียน แอปพลิเคชันที่ใช้สอนคำศัพท์และการใช้ภาษาอังกฤษเป็นตัวอย่างของสื่อการเรียนที่สามารถ

สนับสนุนการเรียนรู้แบบบุคคลได้เป็นอย่างดี โดยผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ตลอดเวลาตามความต้องการและรวมถึงตามศักยภาพของตนเอง นอกจากนี้ยังสามารถทบทวนบทเรียนตามความต้องการและติดตามความคืบหน้าในการเรียนรู้ของตนเองผ่านการทำแบบฝึกหัดในแอปพลิเคชัน การใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนหรือสอนช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่น่า สนุกสนาน รวมถึงการฝึกฝนทักษะทางภาษาเป็นสิ่งจำเป็นและควรทำอย่างต่อเนื่อง อนึ่งคำศัพท์มี บทบาทสำคัญในการพัฒนาทักษะทางภาษาและการสื่อสารอย่างถูกต้อง สำหรับการเรียนรู้ภาษาที่ สอง ผู้เรียนจำเป็นต้องรู้คำศัพท์ในภาษานั้น ผู้เรียนที่มีคำศัพท์มากและมีความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์ ประเภทต่าง ๆ จะมีความสามารถในการสื่อสารที่ดี สิ่งสำคัญก่อนที่จะเริ่มฝึกฝนด้วยตนเองคือการ สอนกระบวนการหรือขั้นตอนการฝึกฝนแต่ละทักษะ การเรียนรู้ขั้นตอนต่าง ๆ ที่ชัดเจนจะช่วยให้ ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและนำไปสู่การปฏิบัติอย่างถูกต้อง ผู้เขียนได้นำแอปพลิเคชันมา ใช้ในการประกอบการเรียนการสอนซึ่งพบว่า ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก และผู้เรียนได้รับการ พัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ รวมถึงผู้เรียนมีความสุขและอยากเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองต่อไป ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. นักวิจัยและผู้สนใจในงานวิจัยสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนการดำเนินการวิจัย ในการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนตามบริบทต่าง ๆ ได้ เพื่อการออกแบบ หรือพัฒนาการเรียนการสอนเรื่องคำปรากฏร่วมภาษาอังกฤษ ในวิชาต่าง ๆ รวมถึงพัฒนาการเรียนรู้ ภาษาอังกฤษของผู้เรียนได้
2. ผู้สอนสามารถนำผลการศึกษามาประยุกต์ใช้ในการทำกิจกรรมประกอบการเรียน การสอน เพื่อเพิ่มทักษะความรู้เรื่องการใช้คำปรากฏร่วมให้กับผู้เรียนได้
3. ผู้เรียนที่ต้องการศึกษาเรื่องการใช้คำปรากฏร่วมสามารถนำผลการวิจัยเป็น แนวทางในการพัฒนาผลการเรียนรู้ของตน เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดการพัฒนาด้าน คำศัพท์ และการใช้ภาษาเฉกเช่นเจ้าของภาษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เนาวรัตน์ อินทรประสิทธิ์. (2556). *การศึกษาการปรากฏของคำปรากฏร่วมในหนังสือนวนิยายภาษาอังกฤษ*. พระนครศรีอยุธยา : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.
- วิทวัส ขาวประเสริฐ และคณะ. (2565). การพัฒนาการจดจำคำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยใช้แอปพลิเคชัน Quizlet ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 50(3), 1-10. <https://doi.org/10.14456/educu.2022.23>
- ฉัตร ชูชื่น, พูนทรัพย์ จันตะ, พัฒนชัย กุลจันทร์, ณัฐดนัย เขียววาท. (2562). ผลการเรียนรู้วิชาภาษาอังกฤษโดยใช้แอปพลิเคชันการสอนภาษาอังกฤษเลทเชินวัน ฟอร์ คิดส์ โดยใช้เทคโนโลยีเสมือนจริง. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 7(2), 81-95.
- วงศ์ วรรณพิเชษฐ. (2556). *Collocation: ต้นเหตุสำคัญที่ทำให้คนไทยเขียนและพูดภาษาอังกฤษไม่ได้มาตรฐาน*. เข้าถึงได้จาก www.dicthai.com
- สุปรานี พุ่มอม และคณะ. (2555). *การสำรวจการใช้คำปรากฏร่วม (Collocation) ในงานเขียนของผู้เรียนไทยระดับปริญญาตรี*. เข้าถึงได้จาก [http:// research.rmutsb.ac.th](http://research.rmutsb.ac.th).
- Ahmadi, M. R. (2018) The Use of Technology in English Language Learning. *International Journal of Research in English Education (IJREE)*, 3(2), 115-125.
- Conzett, J. (2000). Integrating collocation into a reading and writing course. In M. Lewis (Ed.), *Teaching collocation: Further developments in the lexical approach*. Hove, UK : Language Teaching Publications.
- Hashemi, M., Azizinezhad, M. & Dravishi, S. (2012). The Investigation of collocational errors in university students' writing majoring in English. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 31, 555-558.
- Hill, J. (2001). Revising priorities: From grammatical failure to collocational success. In M. Lewis (Ed.), *Teaching Collocation: Further development in the lexical approach*. Oxford : Oxford University Press.
- Lewis, M. (Ed.). (2001). *Teaching collocation: Further development in the lexical approach*. Oxford : Oxford University Press.

- McCarthy, M. & O'Dell, F. (2008). *English collocation in use, advanced*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Nation, P. (2001). *Learning vocabulary in another language*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Phoocharoensil, S. (2014). Exploring learners' developing L2 collocational competence. *Theory and Practice in Language Studies*, 4 (12), 2533-2540. <https://doi.org/10.4304/tpls.4.12.2533-2540>
- Rosell-Aguilar, F. (2018). Autonomous language learning through a mobile application: a user evaluation of the busuu app. *Computer Assisted Language Learning*, 31, 854–881.
- Shamsudin, S., Sadoughvanini, S. & Zaid, Y. (2013). Iranian EFL learners' collocational errors in speaking skill. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 70, 1295-1302. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.01.190>
- Vygotsky, L. S. (1986). *Thought and language*. Cambridge, MA : MIT Press.
- Woolard, G. (2001). Collocation encouraging learner independence. In M. Lewis (Ed.), *Teaching collocation: Further development in the lexical approach*. Hove : Language Teaching.

มูลเหตุจูงใจและผลกระทบในการเล่นการพนันของผู้สูงอายุในชนบท

Motives and Effects of Gambling of the Rural Elderly

น้ำผึ้ง ท้าคล่อง¹ และเตชภณ ทองเต็ม²

Nhumpung Thaklong and Tachapon Tongterm

Received: November 15, 2023

Revised: December 24, 2023

Accepted: January 07, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามูลเหตุจูงใจและผลกระทบจากการเล่นพนันของผู้สูงอายุที่มีต่อปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 44 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ ผลการวิจัย พบว่า มูลเหตุจูงใจในการเล่นการพนันของผู้สูงอายุ ได้แก่ 1) การพนันเป็นเรื่องของการเสี่ยงโชค 2) การพนันทำให้รู้สึกสนุกสนานและตื่นเต้น และ 3) การพนันอาจจะทำให้รวยทางลัด ส่วนผลกระทบจากการเล่นการพนันผู้สูงอายุที่มีต่อปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม มีดังนี้ ด้านปัจเจกบุคคล ได้แก่ (1) การเล่นพนันทำให้ถูกจับ/ปรับ (2) การเล่นพนันทำให้เกิดความเครียด/วิตกกังวล และ (3) การเล่นพนันทำให้เกิด/กระทำการสิ่งผิดกฎหมายเพื่อนำเงินไปเป็นทุนในการเล่นพนัน ด้านครอบครัว ได้แก่ เช่น (1) การพนันทำให้ทะเลาะเบาะแว้งกับคนในครอบครัว (2) การพนันทำให้ขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัว และ (3) การพนันทำให้ลูกหลานเป็นกังวล ไม่มีความสุข และด้านชุมชนและสังคม ได้แก่ (1) การพนันทำให้เกิดพฤติกรรมลักเล็กขโมยน้อยภายในชุมชน (2) การพนันทำให้บุคคลขาดความรับผิดชอบต่ออาชีพของตนเอง และ (3) การพนันทำให้เกิดปัญหาเสพติดเพิ่มมากขึ้น

¹⁻² มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ; Sisaket Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: nhumpung.thaklong@gmail.com, Tel. 099-1629596

คำสำคัญ: การพนัน, ผลกระทบ, ผู้สูงอายุ, ศรีสะเกษ

Abstract

This research article aimed to study the motives and effects of gambling of the elderly on individuals, families, communities, and society. The population and sample consisted of 44 people using a purposive sampling. The research instruments used were questionnaires and interviews. The research results found that the motives of gambling of the elderly were 1) gambling was all about taking risks; 2) gambling made one feel fun and exciting; and 3) gambling may be a shortcut to riches. The effects of gambling of the elderly on individuals, families, communities, and society were as follows: individual side included (1) gambling caused arrest/fining, (2) gambling caused stress/anxiety, and (3) gambling caused thinking/acting illegally to get money to fund gambling. Family aspect included (1) gambling caused quarrels with family members, (2) gambling caused irresponsibility towards family members, and (3) gambling caused children to worry and be unhappy. Community and social aspect included (1) gambling caused petty theft within the community, (2) gambling caused individuals to be irresponsible towards their own careers, and (3) gambling caused more drug problems.

Keywords: Gambling, Effect, Elderly, Sisaket

บทนำ

การพนันอยู่คู่กับสังคมมนุษย์มาช้านานและทุกวัฒนธรรม แทกรซึมเข้าไปในบุคคลทุกเพศ ทุกวัยทุกอาชีพ ทุกระดับการศึกษา และอยู่ในชีวิตประจำวันในทุกส่วนของสังคม โดยแต่ละสังคมต่างมีกฎเกณฑ์แสดงให้เห็นว่าการพนันเป็นสิ่งที่ไม่ดี เป็นสิ่งที่เลวร้าย แต่เวลาผ่านไปการพนันยังคงอยู่ จุดเริ่มต้นของการเล่นพนันส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับบุคคล หากเป็นกลุ่มวัยรุ่น คือ เล่นเพื่อความสนุกสนาน ตื่นเต้น เร้าใจ และการว่างงาน ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุเล่นการพนัน เป็นการเสี่ยงโชคโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้างทั่วไป ต้องบริหารจัดการการเงินเพื่อหมุนเวียนเงินสด เป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน มองการพนันว่าเป็นการลงทุน และมีฐานะเป็นกิจกรรมในการดำรงชีพที่

ตอบสนองต่อความต้องการด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนในการเพิ่มประสิทธิภาพของการหมุนเวียนเงินสด (สุภาวดี ขุนทองจันทร์, 2561)

การพนันในประเทศไทยมีการขยายตัวมากขึ้นทุกกลุ่ม ไม่เว้นแม้แต่กลุ่มผู้สูงอายุ จากการสำรวจของศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน ในปีพ.ศ. 2558 พบว่าผู้สูงอายุเล่นพนัน 3.38 ล้านคน ในปีพ.ศ. 2560 พบว่าผู้สูงวัยเล่นการพนันเพิ่มเป็น 4.098 ล้านคน หรือเพิ่มมากขึ้นร้อยละ 20.9 จุดเริ่มต้นในการเล่นพนันของกลุ่มผู้สูงวัย พบว่าร้อยละ 70 เริ่มเล่นการพนันครั้งแรกในช่วงอายุไม่เกิน 30 ปี เริ่มจากการพนันหอยได้ดิน ไพ่ และสลากกินแบ่งรัฐบาล (นงนุช แยม่วงศ์, 2563) แต่กิจกรรมเหล่านี้ไม่เป็นที่ยอมรับนักในสังคมไทย เนื่องจากภาพลบของการพนัน มีมากมายเหลือเกิน ภาพนักพนันที่เล่นพนันจนหมดเนื้อประดาตัว ภาพอาชญากรรมที่เกิดจากนักพนัน ฯลฯ ดังนั้นการพนันจึงเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมกับสังคมไทย อย่างไรก็ตาม สภาพความจริงในปัจจุบันของไทยกลับขัดแย้งกับจารีตประเพณี กล่าวคือ ในประเทศไทยยังมีการเล่นการพนันกันอยู่แทบทุกพื้นที่ ดังเช่น งานศึกษาของอุบล สวัสดิ์ผล และคณะ (2562) สุภาวดี ขุนทองจันทร์ (2561) และอานนท์ ตั้งพิทักษ์ไกร และคณะ (2562) พบว่า ปัจจุบันประชาชนสามารถเข้าถึงการพนันได้ง่ายขึ้น ส่งผลถึงพฤติกรรมการเล่นพนันของเด็ก เยาวชน และคนในชุมชน ได้แก่ การพนันต่าง ๆ ไพ่ สลากกินแบ่งรัฐบาล หอยได้ดินไทย หอย ธกส. รวมถึงการพนันบั้งไฟตามบุญประเพณี เป็นต้น

สำหรับพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ข้อมูลจากประกาศสำนักทะเบียนกลาง เรื่อง จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักรไทย ตามหลักฐานการขึ้นทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2565 พบว่า ประเทศไทยมีจำนวนประชาชนทั่วประเทศจำนวน 66,090,475 คน ซึ่งแบ่งเป็นเพศชาย จำนวน 32,270,615 คน และเพศหญิง จำนวน 33,819,860 คน (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2566ก) และในจำนวนนี้เป็นประชาชนจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 1,454,730 คน (ร้อยละ 2.20 ของประชากรทั้งประเทศ) ซึ่งแบ่งเป็นเพศชาย จำนวน 723,755 คน และเพศหญิง จำนวน 730,975 คน และเมื่อพิจารณาเฉพาะบุคคลที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป พบว่า ประเทศไทยมีผู้สูงอายุ จำนวน 12,698,362 คน (คิดเป็นร้อยละ 19.21 ของประชากรทั้งประเทศ) โดยแบ่งเป็นเพศชาย จำนวน 5,622,074 คน และเพศหญิง จำนวน 7,076,288 คน โดยในจำนวนนี้มีผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 262,087 คน (คิดเป็นร้อยละ 2.06 ของผู้สูงอายุทั้งประเทศ และคิดเป็นร้อยละ 18.02 ของประชาชนทั้งจังหวัด) โดยแบ่งเป็นเพศชาย จำนวน 119,448 คน และเพศหญิง จำนวน 142,639 คน (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2566ข)

สำหรับการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของผู้วิจัย (Pilot Study) ในเรื่องของการพนันกับผู้สูงอายุในพื้นที่ พบว่า แลกตะเข็บชายไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน มี “บ่อนกาสิโน (Casino)” แทบทุกหนแห่ง ซึ่งนอกจากนักพนันทั่วไปแล้ว สิ่งที่น่าสังเกตเพิ่มมากขึ้นคือ เกือบทุกกาสิโนจะมีผู้สูงวัยมาใช้บริการกันอยู่มากมาย โดยจากการสอบถามเบื้องต้น พบว่า ผู้สูงวัยที่ตั้งใจไปเล่นการพนันในกาสิโน มีทั้งชาวนาฐานะดี ชาวสวนยาง ข้าราชการเกษียณอายุก่อนกำหนด (Early-retired) ผู้สูงวัยที่มีรายได้จากเบี้ยยังชีพ และผู้สูงวัยที่บุตรหลานทำงานต่างถิ่นและส่งเงินมาให้ นอกจากนี้ ยังพบอาชีพผู้สูงวัยที่รับจ้างขึ้นรถตู้ (ทัวร์กาสิโน) ที่ได้รับรายได้เล็กน้อยเพื่อเป็นหน้าม้า ซึ่งผู้สูงวัยบางคนเต็มใจที่จะไปกาสิโน ดังคำกล่าวของป้าเล็กที่กล่าวไว้ว่า “ไปกับเพื่อนก็สนุกสนานดี เหมือนกับไปกินข้าวป้า” ส่วนป้าตีกกล่าวว่า “มีแอร์เย็น ข้าวกินฟรี อาหารก็หรูหรากินที่บ้านไม่ได้ อยู่บ้านก็ไม่ได้ทำอะไร และก็ดีกว่าไปทำนารับจ้างเยาะ” (ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน, 2559) ซึ่งจากคำกล่าวเหล่านี้เป็นเสียงสะท้อนเพียงบางส่วนเท่านั้น ยังมีชาย หญิง สูงวัยอีกจำนวนมาก ที่เข้ามาใช้บริการกาสิโน ตามตะเข็บชายแดน ซึ่งแม้ว่าคนในสังคมและผู้สูงวัยจะมีความเห็นส่วนใหญ่จะเห็นตรงกันว่า การพนันเป็นสิ่งที่ไม่ดี เมื่อเล่นแล้วจะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย แต่จากผลการศึกษาของสุภาวดี ขุนทองจันทร์ (2561) ยังพบมุมมองที่น่าสนใจของผู้สูงวัยที่เล่นการพนัน กล่าวคือ ผู้สูงวัยบางท่านมีมุมมองที่เห็นด้วยในเชิงสนับสนุนเรื่องการพนันที่ มองว่าการพนันเป็นการใช้เวลาว่างของผู้สูงวัย ซึ่งเมื่อเล่นแล้วจะทำให้คลายเหงาได้ รู้สึกตื่นเต้น ช่วยให้มีเพื่อนมากขึ้น เป็นประเด็นที่ควรได้รับการศึกษาวิจัยอย่างเร่งด่วน ซึ่งการเล่นการพนันในกลุ่มผู้สูงวัยในปัจจุบันมีเพิ่มจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะการพนันออนไลน์ มีบทบาทเข้ามาในสังคมปัจจุบัน ซึ่งทำให้กลุ่มผู้สูงวัยเข้าถึงการพนันได้ง่ายขึ้น เล่นได้ทุกสถานที่ และทุกเวลา แต่การศึกษาเชิงพื้นที่ยังไม่ชัดเจนถึงผลกระทบมากนักในกลุ่มผู้สูงวัย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษามูลเหตุจูงใจและผลกระทบจากการเล่นพนันของผู้สูงวัยที่มีต่อระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยเลือกพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษเนื่องจากมีพื้นที่ชายแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้าน กลุ่มผู้สูงวัยมีการข้ามแดนไปเล่นการพนันในบ่อนกาสิโน และจำนวนประชากรผู้สูงวัยในจังหวัดมากถึง 262,087 คน การศึกษาครั้งนี้มุ่งหวังว่าข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการป้องกันการเล่นการพนันผู้สูงวัยสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสร้างกิจกรรมเสริมให้กับผู้สูงวัย รวมถึงการดูแลเอาใจใส่ของบุตรหลานต่อผู้สูงวัย ซึ่งบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “สถานการณ์และพฤติกรรมการเล่นการพนันของผู้สูงวัยในจังหวัดศรีสะเกษ”

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษามูลเหตุจูงใจและผลกระทบจากการเล่นพนันของผู้สูงวัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

บทความนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methodology) เป็นการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ เลขที่โครงการวิจัย HE652007 มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากร (Population) คือ ผู้สูงวัยเพศชายและหญิง ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ในปี พ.ศ. 2565-2566 และได้รับคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการวิจัย จำนวน 440 คน

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ประชากร คือ ผู้สูงวัยเพศชายและหญิง ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ในปี พ.ศ. 2565-2566 และได้รับการสุ่มให้เข้าร่วมโครงการวิจัย ที่ยังมีพฤติกรรมการเล่นการพนันในช่วง 3 เดือนที่ผ่านมา ก่อนการสำรวจ จำนวน 44 คน (เฉลี่ยหมู่บ้านละ 1 คน) โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

ขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. ทำการสุ่มระดับอำเภอ ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ โดยผู้วิจัยกำหนดแบบแผนการสุ่มระดับอำเภอไว้ดังนี้ คือ การสุ่ม 50% ของจำนวนอำเภอทั้งหมดในจังหวัดศรีสะเกษ ดังนั้นในจังหวัดศรีสะเกษมีจำนวนอำเภอทั้งหมด 22 อำเภอ คณะผู้วิจัยจะทำการคัดเลือกสุ่มจำนวนอำเภอมา จำนวน 11 อำเภอ โดยวิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) ดังนี้คือ อำเภอเมืองศรีสะเกษ อำเภอศรีรัตนะ อำเภออุทุมพรพิสัย อำเภอวังหิน อำเภอกันทรารมย์ อำเภอราชีไศล อำเภอห้วยทับทัน อำเภอปรังค์ภู อำเภอขุนหาญ อำเภอขุขันธ์ และอำเภอกันทรลักษ์

2. ทำการสุ่มระดับตำบล ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ โดยผู้วิจัยกำหนดแบบแผนการสุ่มระดับตำบลไว้ดังนี้ คือ ใน 1 อำเภอ ที่คัดเลือกเข้าเป็นพื้นที่วิจัย จะทำการสุ่มระดับตำบลมา อำเภอละ 1 ตำบล ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) เช่นเดียวกัน

3. ทำการสุ่มระดับหมู่บ้าน ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ โดยผู้วิจัยกำหนดแบบแผนการสุ่มระดับหมู่บ้านไว้ดังนี้ คือ ใน 1 อำเภอที่คัดเลือกเข้าเป็นพื้นที่วิจัย จะทำการสุ่มหมู่บ้านมา ตำบลละ 2 หมู่บ้าน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) จะได้จำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้นในการวิจัย ขั้นตอนนี้ คือ จำนวน 44 หมู่บ้าน และสุ่มกลุ่มตัวอย่างให้เข้าร่วม

โครงการวิจัย ที่ยังมีพฤติกรรมการเล่นการพนันในช่วง 3 เดือนที่ผ่านมา ก่อนการสำรวจ จำนวน 44 คน (เฉลี่ยหมู่บ้านละ 1 คน)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์

1. แบบสอบถาม

1.1 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีจากเอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาหลักการและวิธีการสร้างแบบสอบถามให้เหมาะสมกับเนื้อหาและประเด็นที่ศึกษา นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาสร้างกรอบในการสร้างแบบสอบถาม

1.2 นำแบบสอบถามให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญ ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา และความเหมาะสมของการใช้ภาษา

1.3 ตรวจสอบความเชื่อมั่น โดยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญนำไปทดลองใช้ในกลุ่มตัวอย่างผู้สูงวัยนอกพื้นที่ศึกษา จำนวน 30 ราย จากนั้นนำมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นโดยการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นของครอนบาค (Cronbach's Reliability Coefficient Alpha) โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach, L.J., 1990) เพื่อหาคุณภาพของแบบสอบถาม และนำไปแก้ไขก่อนที่จะนำไปใช้จริง

1.4 ปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยเป็นฉบับสมบูรณ์ นำไปใช้เก็บข้อมูล

2. แบบสัมภาษณ์

2.1 ศึกษาแนวทาง ทฤษฎี เอกสาร และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นคำถามของแนวทางการป้องกันปัญหาการเล่นการพนันของกลุ่มผู้สูงอายุ จากนั้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิช่วยตรวจสอบแบบสัมภาษณ์

2.2 นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้คำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับแก้ไขที่ได้รับคำแนะนำ

2.3 นำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลผลกระทบจากการเล่นพนันของตัวอย่างผู้สูงอายุ ครอบครัว และผู้นำชุมชน นำมาแจกแจงเป็นคำร้อยละ

2. ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์การสัมภาษณ์เกี่ยวกับมูลเหตุจูงใจและผลกระทบ ต่อปัจเจกบุคคล ครอบครัว และสังคม ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และสรุปประเด็นแล้วนำเสนอ แบบพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

การเก็บข้อมูลวิจัยในประเด็นมูลเหตุจูงใจในการเล่นการพนันของผู้สูงอายุสามารถสรุป ประเด็นหลักได้ 3 ประเด็น ได้แก่

1. การพนันเป็นเรื่องของการเสี่ยงโชค สำหรับประเด็นการพนันเป็นเรื่องของการเสี่ยง โชคพบว่า มูลเหตุจูงใจที่ทำให้ผู้สูงวัยเล่นการพนัน เนื่องจากว่าต้องการเสี่ยงโชค ในบางครั้งผู้สูงวัย เสี่ยงโชคและพบว่าตัวเองโชคดี ทำให้มีกำไรจากการเสี่ยงในครั้งนี้ ทำให้มีครั้งต่อ ๆ มา เมื่อการพนัน เป็นการเสี่ยงโชคอย่างหนึ่ง กลุ่มผู้สูงวัยมีความหวังกับการเสี่ยงโชคในแต่ละครั้ง การหวังว่าจะได้ รางวัลจากการซื้อลอตเตอรี่ หรือการหวังว่าจะถูกหวยได้ดิน ทำให้กลุ่มผู้สูงวัยเล่นการพนัน โดย ในแต่ละครั้งอาจจะใช้จ่ายเงินมากน้อยแตกต่างกัน แต่เมื่อได้รับรางวัลจะคิดว่าตัวเองโชคดี จาก จุดเริ่มต้นตรงนี้ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้เข้าสู่วังวนของการเล่นพนัน โดยไม่รู้ตัว

2. การพนันทำให้รู้สึกสนุกสนานและตื่นเต้น สำหรับประเด็นการพนันทำให้รู้สึก สนุกสนานและตื่นเต้น พบว่า การเล่นการพนันของผู้สูงวัยทำให้ผู้สูงวัย รู้สึกสนุกสนานและมีความ ตื่นเต้น จึงทำให้อยากเล่นต่อไปเรื่อย ๆ ในบางครั้งการที่ผู้สูงวัยเล่นการพนันและรู้สึกสนุกสนาน เหตุผลหนึ่งอาจเพราะว่า ในการเล่นการพนันจะมีกลุ่มคนที่มีความชอบที่เหมือนกันได้มาเจอกัน ดังนั้นได้มีปฏิสัมพันธ์พูดคุยกัน ทำให้รู้สึกมีความสุข และเริ่มมาเจอกันบ่อยขึ้น ทำให้เป็นจุดเริ่มต้น ในการเล่นการพนัน และอาจจะชักชวนกันไปเล่นการพนันอื่น ๆ ตามมา

3. การพนันอาจจะทำให้รวยทางลัด หลายครั้งที่พบว่าการนำเสนอของสื่อจากการซื้อ ลอตเตอรี่และถูกรางวัลที่ 1 ได้เงินเป็นจำนวนหลักล้าน ทำให้ผู้สูงวัยมีความหวังในเรื่องนี้ ทำให้ หลายคนมุ่งมั่นในการซื้อลอตเตอรี่ หรือหาเลขเด็ดตามพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อที่จะนำมาตีเป็น เลขและซื้อลอตเตอรี่ หรือหวยได้ดิน สิ่งนี้ถือเป็นความหวังของผู้สูงวัย ที่คาดการณ์ว่าในอนาคต อาจจะโชคดีประสบผลสำเร็จในด้านโชคลาภ และได้รับเงินรางวัล ทำให้เงินส่วนหนึ่งถูกใช้จ่ายไปกับ การเล่นการพนัน และอาจมีการพนันด้านอื่น ๆ ตามมาเช่นกัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ามูลเหตุจูงใจจากการเล่นการพนันอาจจะเพราะเชื่อในเรื่องของโชค ลาภ ที่คาดการณ์ว่าจะโชคดีและประสบผลสำเร็จในด้านนี้ การเล่นการพนันที่ทำให้รู้สึกสนุกสนาน และตื่นเต้น รวมไปถึงการได้เจอกลุ่มเพื่อนใหม่ ๆ ที่มีความชอบคล้ายกัน ทำให้เป็นจุดเริ่มต้นการติด

การพนัน และความหวังของผู้สู้งวยที่อยากจะรวยทางลัดโดยผ่านการซื้อลอตเตอรี่ ที่คิดว่าจะโชคดี และได้รับรางวัลที่ 1 สิ่งเหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้นของการเล่นการพนัน เพราะคาดคิดว่าจะมีสิ่งดี ๆ ตามมา และจะทำให้มีเงินทอง ดังนั้นผู้สู้งวยจึงชอบเสี่ยงในด้านการพนัน ส่วนประเด็นของผลกระทบ ได้ศึกษาใน 3 ด้าน ได้แก่ ปังเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม เป็นการเก็บแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ร่วมด้วย ตัวอย่างได้แก่ ผู้สู้งวย สมาชิกครอบครัว และผู้นำชุมชน สามารถแบ่งรายละเอียดประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปข้อมูลผลกระทบจากการเล่นพนัน

ผลกระทบจากการเล่นพนัน	ผู้สูงอายุ		ครอบครัว		ผู้นำชุมชน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ผลกระทบต่อปัจเจกบุคคล						
1. การเล่นพนันทำให้ถูกจับ/ปรับ						
ใช่	32	72.7	32	72.7	28	63.6
ไม่ใช่	12	27.3	12	27.3	16	36.4
2. การเล่นพนันทำให้เกิดความเครียด/วิตกกังวล						
ใช่	30	68.2	30	68.2	38	86.4
ไม่ใช่	14	31.8	14	31.8	6	13.6
3. การเล่นพนันทำให้คิด/กระทำการสิ่งผิดกฎหมายเพื่อนำเงินไปเป็นทุนในการเล่นพนัน						
ใช่	30	68.2	34	77.3	38	86.4
ไม่ใช่	14	31.8	10	22.7	6	13.6
ผลกระทบต่อครอบครัว						
1. การพนันทำให้ทะเลาะเบาะแว้งกับคนในครอบครัว						
ใช่	25	56.8	26	59.1	37	84.1
ไม่ใช่	19	43.2	18	40.9	7	15.9
2. การพนันทำให้ขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัว						
ใช่	25	56.8	26	59.1	37	84.1
ไม่ใช่	19	43.2	18	40.9	7	15.9
3. การพนันทำให้ลูกหลานเป็นกังวล ไม่มีความสุข						
ใช่	24	54.5	25	56.8	31	70.5
ไม่ใช่	20	45.5	19	43.2	13	29.5
ผลกระทบต่อชุมชน						

ผลกระทบจากการเล่นพนัน	ผู้สูงอายุ		ครอบครัว		ผู้นำชุมชน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การพนันทำให้เกิดพฤติกรรมลักเล็กขโมยน้อยภายในชุมชน						
ใช่	13	29.5	11	75.0	40	90.9
ไม่ใช่	31	70.5	33	25.0	4	9.1
2. การพนันทำให้บุคคลขาดความรับผิดชอบต่ออาชีพของตนเอง						
ใช่	21	47.7	28	63.6	40	90.9
ไม่ใช่	23	52.3	16	36.4	4	9.1
3. การพนันทำให้เกิดปัญหาเสพติดเพิ่มมากขึ้น						
ใช่	24	54.5	26	59.1	39	88.6
ไม่ใช่	20	45.5	18	40.9	5	11.4

ผลกระทบต่อปัจเจกบุคคล

1. การเล่นพนันทำให้ถูกจับ/ปรับ พบว่า มีร้อยละ 72.7 จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุถึงผลกระทบต่อการเล่นการพนัน พบว่า การเล่นการพนันส่งผลเสียต่อตัวผู้สูงอายุด้วย จากการที่ได้สัมภาษณ์กับกลุ่มผู้สูงอายุ พบว่า บางครั้งอยากจะออกไปเจอเพื่อน เจอสังคม และมีกิจกรรมที่ทำด้วยกัน จึงเลือกกิจกรรมคือการเล่นพนัน แม้ว่าการพนันบางชนิดมีความเสี่ยงที่จะโดนตำรวจจับหลายคนที่เคยโดนตำรวจจับและไม่ได้กลับไปเล่นอีก แต่เลือกที่จะเล่นการพนันชนิดอื่นเช่น ซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล หว่ยใต้ดิน เป็นต้น

2. การเล่นพนันทำให้เกิดความเครียด/วิตกกังวล พบว่า มีร้อยละ 68.2 จากการสัมภาษณ์ พบว่า การเล่นการพนันของผู้สูงอายุทำให้เกิดความเครียด หรือวิตกกังวล โดยเฉพาะในช่วงที่เสียเงินไปกับการพนัน โดยเฉพาะที่บางครั้งต้องเสียเงินเป็นจำนวนมาก และเป็นเงินที่เป็นก้อนสุดท้ายของตนเอง แต่เลือกจะนำมาเล่นการพนัน เมื่อเสียพนันทำให้เกิดอาการเครียด หรือการที่ลูกหลานส่งเงินมาให้ใช้ในการใช้จ่ายซื้อของที่จำเป็นแต่ว่าได้นำมาใช้ในการเล่นการพนัน และเมื่อมีเหตุการณ์ที่ต้องใช้จ่ายเงิน เช่น มีการเก็บเงินประจำเดือน การจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ ทำให้ผู้สูงอายุไม่กล้าที่จะขอเงินกับลูกอีกครึ่ง เนื่องจากลูกได้ส่งเงินมาให้ในรอบเดือนแล้ว สิ่งเหล่านี้เป็นผลทำให้ผู้สูงอายุเกิดอาการเครียด เนื่องจากไม่สามารถหาเงินมาจ่ายได้

3. การเล่นพนันทำให้คิด/กระทำสิ่งผิดกฎหมายเพื่อนำเงินไปเป็นทุนในการเล่นพนัน พบว่า มีร้อยละ 68.2 สำหรับประเด็นของการเล่นการพนันทำให้คิดที่จะกระทำผิดกฎหมายเพื่อที่จะเป็นการนำเงินไปเป็นทุนในการเล่นพนัน พบว่า ในบางครั้งการเล่นการพนันจนหมดตัว ทำ

ให้อยากจะได้เงินทุนคืนจึงมีความคิดในการทำสิ่งผิดกฎหมาย เช่น การลักขโมย อย่างเช่น ผู้สูงวัยบางคนที่เข้ามาเล่นบ่อนกาสิโน และเสียเงินในการเล่นพนันจนหมด มีความคิดที่อยากรู้จะได้เงินทุนคืนเพื่อจะนำมาต่อยอดรายได้ บางคนจะเข้ามาใช้บริการเกือบทุกวัน วิธีการคือ โดยสารรถตู้ที่มีบริการรับส่งมายังชายแดน และเข้ามาเล่นพนัน บางคนมีการนำเงินของคู่สมรสมาใช้ในการเล่นการพนันเป็นต้น เมื่อกลับไปถึงบ้านจะเกิดปัญหา เช่น การทะเลาะเบาะแว้ง เพราะมีการขโมยเงินคนในครอบครัวนำมาเล่นการพนัน

ดังนั้นสรุปได้ว่า การเล่นการพนันส่งผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลด้วยเช่นกัน โดยปัญหาที่ตามมา ได้แก่ การเล่นพนันทำให้ถูกจับ/ปรับ การเล่นพนันทำให้เกิดความเครียด/วิตกกังวล และการเล่นพนันทำให้เกิด/กระทำความผิดกฎหมายเพื่อนำเงินไปเป็นทุนในการเล่นพนัน สิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดปัญหาและส่งผลกระทบต่อครอบครัว และชุมชนต่อไปได้

ผลกระทบต่อครอบครัว

1. การพนันทำให้ทะเลาะเบาะแว้งกับคนในครอบครัว พบว่า มีร้อยละ 59.1 จากการสัมภาษณ์ครอบครัวผู้สูงอายุที่ยังเล่นการพนันพบว่า คนในครอบครัวผู้สูงอายุมองว่าการเล่นการพนันทำให้เกิดปัญหาในครอบครัวขึ้นมา ยกตัวอย่างเช่น เรื่องของการทะเลาะเบาะแว้งในครอบครัว เพราะในบางครั้งผู้สูงอายุนำเงินที่มีไปเล่นการพนัน การเล่นการพนันของผู้สูงวัย ไม่ว่าจะเป็นการซื้อลอตเตอรี่ หรือหวยใต้ดิน ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาในครอบครัวได้ เนื่องจากบางครอบครัวมีอาชีพรับจ้างทั่วไป และเงินค่าใช้จ่ายในครัวเรือนมีอย่างจำกัด ดังนั้นในบางครั้งที่ผู้สูงวัยได้รับค่าเบี้ยผู้สูงอายุ หากนำเงินดังกล่าวมาจนเจือครอบครัว เช่น ซื้อข้าวของเครื่องใช้หรืออาหารในการบริโภคภายในครัวเรือน สามารถทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายและมีอาหารรับประทานภายในครัวเรือน แต่หากผู้สูงวัยนำเงินดังกล่าวไปใช้ในการเล่นการพนัน ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาภายในครัวเรือน เนื่องจากการใช้เงินในสิ่งที่ไม่จำเป็น และรายรับและรายจ่ายไม่สมดุลกัน

2. การพนันทำให้ขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัว พบว่า มีร้อยละ 59.1 ในส่วนประเด็นนี้คือบางครอบครัวที่ผู้สูงวัยต้องอาศัยอยู่กับคู่ชีวิต และลูกหลานไม่ได้อาศัยอยู่ร่วมด้วย เนื่องจากต้องไปทำงานในจังหวัดอื่น ๆ ทำให้ค่าใช้จ่ายในส่วนต่าง ๆ ต้องรับผิดชอบดูแลกันเอง ซึ่งบางครั้งลูกหลานจะส่งเงินมาให้กับพ่อแม่ได้นำมาใช้จ่ายในครอบครัว แต่บางครอบครัวเมื่อลูกหลานโอนเงินให้นำมาใช้จ่าย ปรากฏว่าบางครั้งผู้สูงวัยได้นำเงินดังกล่าวไปใช้ในการเล่นการพนัน เพื่อหวังจะต่อยอดรายได้ให้เพิ่มเข้ามา แต่ขาดทุน จะเห็นได้ว่าในบางครั้งที่หัวหน้าครอบครัวไม่สนใจเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ทำให้ภรรยาต้องเป็นผู้จัดการทุกอย่าง โดยที่สามีให้

ความสนใจในเรื่องของการพนัน มักจะก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาไม่ว่าจะเป็นการทะเลาะเบาะแว้ง การหย่าร้าง เป็นต้น ถือได้ว่าการพนันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัว

3. การพนันทำให้ลูกหลานเป็นกังวล ไม่มีความสุข พบว่า มีร้อยละ 56.8 จากการสัมภาษณ์คนในครอบครัวผู้สู้งวย ทำให้พบประเด็นที่น่าสนใจคือ การที่ผู้สู้งวยเล่นการพนัน ทำให้ลูกหลานเป็นกังวล และมีความสุข เพราะว่าบางครั้งผู้สู้งวยไปเล่นการพนันในบ่อนกาสิโนของประเทศเพื่อนบ้าน หลายครอบครัวที่รู้สึกเป็นกังวลในเรื่องของการเล่นการพนันของผู้สู้งวยในครอบครัว บางครั้งลูกหลานของผู้สู้งวยได้เดินทางไปทำงานในกรุงเทพฯ หรือจังหวัดอื่น ๆ จะมีการส่งเงินมาให้กับผู้สู้งวยใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน แต่ปรากฏว่าผู้สู้งวยจะนำมาใช้จ่ายในเรื่องของการพนัน ดังนั้นในประเด็นนี้ จะพบว่าการที่ผู้สู้งวยในครอบครัวมีการเล่นการพนัน ทำให้ลูกหลานรู้สึกเป็นกังวล และเป็นห่วง เนื่องจากว่าต้องสูญเสียเงินทอง เพราะในบางครอบครัวลูกหลานจะไปทำงานที่อื่นและส่งเงินกลับมาให้ผู้สู้งวยเอาไปใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นหรือต้องการ แต่ปรากฏว่าผู้สู้งวยบางคนนำมาใช้กับการเล่นการพนัน จึงทำให้ลูกหลานเป็นกังวลในการใช้จ่ายของของผู้สู้งวย

ดังนั้นผลกระทบต่อครอบครัวในการเล่นการพนันคือ การพนันทำให้ทะเลาะเบาะแว้งกับคนในครอบครัว การพนันทำให้ขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัว และการพนันทำให้ลูกหลานเป็นกังวล ไม่มีความสุข สิ่งเหล่านี้จะเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นกับครอบครัวที่มีผู้สู้งวยในการเล่นการพนัน และก่อให้เกิดปัญหาในด้านอื่น ๆ ตามมาอีกด้วยเช่นกัน

ผลกระทบต่อชุมชนและสังคม

1. การพนันทำให้เกิดพฤติกรรมลักเล็กขโมยน้อยภายในชุมชน พบว่า มีร้อยละ 90.9 ในการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ในประเด็นของผลกระทบจากการเล่นการพนัน ผู้นำชุมชนได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ว่า การพนันทำให้เกิดพฤติกรรมลักเล็กขโมยน้อยภายในชุมชน หากมีการเล่นการพนันเกิดขึ้นในชุมชน หรือมีบ่อนการพนันในชุมชน และมีกลุ่มคนที่ชื่นชอบการพนัน หรืออาจเรียกว่า “เซียนพนัน” อยู่ในชุมชน ดังนั้นอาจก่อให้เกิดพฤติกรรมในเรื่องของการลักเล็กขโมยน้อยเกิดขึ้นมาในชุมชน และทำให้สร้างปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนจากชุมชนที่สงบสุข อาจก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้นมาได้

2. การพนันทำให้บุคคลขาดความรับผิดชอบต่ออาชีพของตนเอง พบว่า มีร้อยละ 90.9 สำหรับประเด็นในเรื่องของการพนันที่ส่งผลทำให้บุคคลขาดความรับผิดชอบต่ออาชีพของตนเอง การพนันทำให้คนขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ต่ออาชีพของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่โดย

ทางตรงหรือโดยทางอ้อม และให้เกิดปัญหาขึ้นตามมา การพัฒนาของหมู่บ้านหรือชุมชนอาจล่าช้า หากว่าในชุมชนมีกลุ่มคนติดการพนันมากขึ้น และส่งผลกระทบตามมา

3. การพนันทำให้เกิดปัญหายาเสพติดเพิ่มมากขึ้น พบว่า มีร้อยละ 88.6 ปัญหาการพนันอาจส่งผลก่อให้เกิดปัญหาเรื่องอื่นตามมา เช่น เรื่องของการปล้น การลักเล็กขโมยน้อย รวมไปถึงปัญหายาเสพติดที่เป็นปัญหาเรื้อรัง และกลุ่มคนที่ติดการพนันยิ่งทำให้ปัญหายาเสพติดมีมากขึ้นไปอีก จะส่งผลเสียมายังกลุ่มเยาวชนที่สามารถจะเข้าถึงยาเสพติดได้ง่ายไปอีก

สรุปในประเด็นของการพนันที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและสังคมจะพบว่า การพนันได้สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับชุมชนและสังคมในพื้นที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นประเด็นในเรื่องของการเกิดพฤติกรรมลักเล็กขโมยน้อยภายในชุมชน การทำให้บุคคลขาดความรับผิดชอบต่ออาชีพของตนเอง และการทำให้เกิดปัญหายาเสพติดเพิ่มมากขึ้น ล้วนแต่เป็นปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไข

อภิปรายผลการการวิจัย

1. มูลเหตุจูงใจในการเล่นการพนันของผู้สูงวัยสามารถแบ่งได้ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การพนันเป็นเรื่องของการเสี่ยงโชค 2) การพนันทำให้รู้สึกสนุกสนานและตื่นเต้น และ 3) การพนันอาจจะทำให้รวยทางลัด สิ่งเหล่านี้เป็นมูลเหตุจูงใจทำให้ผู้สูงวัยเล่นการพนัน และคิดว่าจะสามารถชนะการเดิมพัน และมีรายได้เข้ามา ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของสุภาวดี ขุนทองจันทร์ (2561) มองว่ามูลเหตุจูงใจของผู้เล่นการพนันมาจากเหตุผลที่รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายและคิดว่าตนเองมีโอกาที่จะชนะพนัน และการพนันในปัจจุบันเข้าถึงได้ง่ายดาย ดังนั้นทำให้ผู้สูงวัยมีความหวังต่อการเล่นพนัน นอกจากนี้ปัจจุบันการพนันสามารถเข้าถึงได้ง่ายด้วยโลกออนไลน์ เช่นเดียวกันกับงานของทิพวัลย์ งามรง และคณะ (2565) มองว่าสถานการณ์ การเล่นหวยใต้ดินของผู้สูงอายุเป็นลักษณะการเล่นแบบต่อเนื่องระยะยาว เพราะค่อนข้างมีเวลา มีรายได้น้อย พึ่งพิงการเลี้ยงดูจากลูกหลานและสวัสดิการของรัฐ หวังจึงเป็นความหวังในการเพิ่มรายได้ ซึ่งจากที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงวัย พบว่า ส่วนใหญ่จะนิยมซื้อหวยใต้ดิน เงินที่นำมาซื้อจะมาจากที่ลูกหลานส่งมาให้ใช้จ่ายและสวัสดิการของรัฐ คือ เบี้ยผู้สูงอายุ ซึ่งหวังเป็นความหวังของผู้สูงวัยที่คาดว่าจะได้เงินและกำไรจากการซื้อในแต่ละครั้ง

2. ผลกระทบที่เกิดจากการเล่นการพนันของผู้สูงวัยได้ส่งผลกระทบต่อปัจเจกบุคคล เช่น 1) การเล่นพนันทำให้ถูกจับ/ปรับ 2) การเล่นพนันทำให้เกิดความเครียด/วิตกกังวล และ 3) การเล่นพนันทำให้คิด/กระทำสิ่งผิดกฎหมายเพื่อนำเงินไปเป็นทุนในการเล่นพนัน ด้านครอบครัว เช่น 1) การพนันทำให้ทะเลาะเบาะแว้งกับคนในครอบครัว 2) การพนันทำให้ขาดความรับผิดชอบ

ต่อครอบครัว และ 3) การพนันทำให้ลูกหลานเป็นกบฏ ไม่มีความสุข ด้านชุมชนและสังคม เช่น 1) การพนันทำให้เกิดพฤติกรรมลักเล็กขโมยน้อยภายในชุมชน 2) การพนันทำให้บุคคลขาดความรับผิดชอบต่ออาชีพของตนเอง และ 3) การพนันทำให้เกิดปัญหาเสพติดเพิ่มมากขึ้น จะเห็นได้ว่าการเล่นการพนันของผู้สูงวัยได้ส่งผลกระทบในวงกว้างทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนสังคม ในการสัมภาษณ์ พบว่า การเล่นการพนันของผู้สูงวัยหลายท่านมีความวิตกกังวล เมื่อเล่นพนันเสีย และต้องการเงินคืน เพื่อนำไปใช้จ่ายในส่วนอื่น คนในครอบครัวมีความเครียดเมื่อผู้สูงวัยติดการพนัน และนำเงินที่ได้รับจากลูกหลานไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ นอกจากนี้ส่งผลกระทบต่อชุมชนที่อาศัย เพราะเมื่อมีคนเล่นการพนันที่มากขึ้น และเสียมากขึ้น ทำให้เกิดการลักเล็กขโมยในชุมชน รวมถึงปัญหาเสพติดที่ตามมา ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นได้สอดคล้องกับงานวิจัยของหลายท่าน เช่น งานของชญาดา ตานวงศ์ และสุรัชญา ธาณี (2561) มองว่าผลกระทบต่อการเล่นการพนันทำให้เกิดผลเสียในด้านของสุขภาพพักผ่อนน้อย ไม่เต็มที่กับการเรียน เช่นเดียวกับผู้สูงวัยที่เล่นการพนันส่งผลในด้านความเครียด วิตกกังวล และอาจทำให้มีปัญหาสุขภาพตามมา หรืองานวิจัยของกาญจนาภา พงศ์พนรัตน์ และธีรโชติ ภูมิภมร (2559) มีมุมมองว่าการพนันของเยาวชนมีมิติความเสี่ยงและความเปราะบางซึ่งเป็นสาเหตุของปัญหาอาชญากรรมและอบายมุขอื่น ๆ ทั้งเชิงลึกในชุมชน และผลกระทบโดยรวมผลจากการพนัน ทั้งผลกระทบระดับสังคม ระดับความรุนแรง เช่นเดียวกับผลกระทบของการพนันที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ในเรื่องของการลักเล็กขโมยน้อย บุคคลขาดความรับผิดชอบต่ออาชีพของตนเอง และมีปัญหาเสพติดที่เกิดขึ้นมาในชุมชน และงานวิจัยของวิไลลักษณ์ ลังกา และคณะ (2564) พบว่าการติดการพนันออนไลน์ จะส่งผลกระทบต่อตนเอง 2 ด้าน คือ ผลกระทบด้านความรู้สึก และผลกระทบด้านการกระทำ เมื่อได้สัมผัสกับการเล่นพนันออนไลน์ส่งผลกระทบต่อความรู้สึก หันที่ ความรู้สึกที่แสดงออกมาได้ชัดคือ หงุดหงิด เครียด และเกิดความโลภ ทำให้ขาดการยับยั้งใจ ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ ส่งผลต่อการกระทำไม่พึงปรารถนาอื่น ๆ เช่นเดียวกับผู้สูงวัยเมื่อเล่นการพนันจนหมดตัวจะเกิดความเครียด และอาจกระทำในสิ่งที่ไม่ดีได้ เช่น การลักเล็กขโมยน้อยขึ้นมา ซึ่งงานวิจัยทั้งหมดมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันในประเด็นของผลกระทบการเล่นพนัน โดยมองว่า ผลกระทบการพนันจะทำให้กลายเป็นคนอารมณ์ฉุนเฉียว บางคนอาจมีอาการหงุดหงิดเมื่อใดที่เล่นพนันเสียหรือเล่นไม่ได้เงิน เกิดอาการเครียด จะอาจส่งผลกลายเป็นโรคติดการพนัน การติดยาหรือสารเสพติด นำไปสู่การก่ออาชญากรรมต่าง ๆ เช่น วิ่งราว ปล้น ซึ่งมีสาเหตุจากการเป็นหนี้พนันหรือเสียเงินมาก ๆ มีความโลภอยากได้เงินมากขึ้น นอกจากนี้ส่งผลกระทบต่อปัญหาความสัมพันธ์

ในครอบครัว และสุขภาพภาพจิตของผู้เล่นการพนัน ดังนั้นการเล่นการพนันของผู้สูงวัยจึงก่อให้เกิดผลกระทบหลายด้าน และควรได้รับการแก้ไขจากทุกภาคส่วน

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง มูลเหตุจูงใจและผลกระทบในการเล่นการพนันของผู้สูงวัยในชนบท ได้ค้นพบถึงมูลเหตุที่ทำให้กลุ่มผู้สูงวัยเล่นการพนัน รวมไปถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม จากสิ่งที่ได้รับรู้สามารถหาแนวทางป้องกันเพื่อป้องกันมิให้ผู้สูงอายุนำเงินไปเล่นการพนัน ซึ่งต้องใช้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยอาจเริ่มตั้งแต่ครอบครัว ชุมชนและผู้สูงวัยอาศัยอยู่ โดยการหากิจกรรมให้ผู้สูงวัยทำร่วมกันในชุมชน เพื่อมิให้ผู้สูงวัยมีเวลาว่างมากเกินไปจนนำไปสู่การเล่นการพนัน สิ่งนี้เป็นรูปแบบหนึ่งที่จะช่วยป้องกันปัญหาได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายส่งเสริมอาชีพให้กับผู้สูงอายุ เพื่อให้ได้ใช้เวลาเกิดประโยชน์มากขึ้น และไม่ยุ่งกับการพนัน
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดอบรมความรู้เกี่ยวกับผลที่ตามมาของการเล่นพนันและมีข้อปฏิบัติที่เข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างเด่นชัดและชัดเจน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ครอบครัว ควรให้ความเอาใจใส่ต่อผู้สูงอายุ หรือมีการดูแลอย่างใกล้ชิด ให้ความอบอุ่น และมีเวลาให้มากเพียงพอ เพื่อมิให้ผู้สูงอายุเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการพนัน
2. ชุมชน ควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพให้ผู้สูงอายุ ให้ความรู้เกี่ยวกับการสร้างอาชีพและรายได้ เพื่อที่ผู้สูงอายุจะมีกิจกรรมทำร่วมกัน ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการพนัน

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงไปด้วยดี ขอขอบคุณ คณะสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.) โดยผ่านความเห็นชอบจากมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ภายใต้คำของบประมาณด้าน ววน. Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2566 ที่สนับสนุนทุนวิจัยครั้งนี้ จากงานวิจัยเรื่อง “สถานการณ์และพฤติกรรมการเล่นการพนันของผู้สูงวัยในจังหวัดศรีสะเกษ” คณะผู้วิจัยจึงกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2566ก). *จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักรไทย*. เข้าถึงได้จาก <https://www.dop.go.th>
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2566ข). *จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักรไทย*. เข้าถึงได้จาก <https://www.dop.go.th>
- กาญจน์ภา พงศ์พนรัตน์ และธีรโชติ ภูมิภมร. (2559). *เยาวชนกับการพนัน : ปัจจัยเสี่ยง ความเปราะบางและผลกระทบทางสังคม*. (รายงานการวิจัย). ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชญาดา ตานวงศ์ และสุรัชญา ธาณี. (2561). สถานการณ์และผลกระทบที่เกิดจากการพนันใน นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น*, 15(2), 60-74.
- ทิพย์วัลย์ รามรัง และคณะ. (2565). “ห่วยใต้ดิน” ในผู้สูงวัย: สถานการณ์ และแนวทางลดผลกระทบ. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 48(2), 43-58.
- นงนุช แยมวงศ์. (2563). *ผู้สูงอายุกับปัญหาติดการพนัน: ปัจจัยเสี่ยง คุณภาพชีวิต และผลกระทบทางสังคม*. (รายงานการวิจัย). ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิไลลักษณ์ ลังกา และคณะ. (2564). *พฤติกรรมการติดพนันออนไลน์: ปัจจัยเชิงสาเหตุ กระบวนการผลกระทบทางพฤติกรรมศาสตร์ และแนวทางการช่วยเหลือผู้ที่ติดพนันออนไลน์สำหรับครูแนะแนวในสถานศึกษา*. (รายงานการวิจัย). ศูนย์ศึกษาปัญหาการเสพติด : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน. (2559). *การพนันในยุคเปลี่ยนผ่าน*. กรุงเทพฯ : เดือนตุลา.
- สุภาวดี ขุนทองจันทร์. (2561). *สถานการณ์การพนันในผู้สูงวัย พื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีและนครราชสีมา*. (รายงานการวิจัย). ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อานนท์ ตั้งพิทักษ์ไกร และคณะ. (2562). *โครงการวิจัยแนวทางการจัดการปัญหาการพนันในบุญงานศพโดยผู้สูงอายุและชุมชนพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ*. (รายงานการวิจัย). ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุบล สวัสดิ์ผล, ประจวบ จันทร์หมื่น, ทองใบ สวัสดิ์ผล, และดวงกมล แหวนเพชร. (2562). *สถานการณ์การพนันในชุมชนพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา*. (รายงานการวิจัย). ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing*. (5th ed). New York : Harper Collins. Publishers.

รูปแบบการพัฒนาครูด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่ส่งเสริม ทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 สำหรับโรงเรียนประถมศึกษา นอกเขตเมือง

Teacher Development Model using STEM Experiences to Promote Early
Childhood Thinking Skills in the 21st Century for Suburban Primary Schools

ปรียาภรณ์ คงแก้ว¹ และอนงค์นารถ ยิ้มช้าง²

Preeyapron Kongkeaw and Anongnat Yimchang

Received: September 11, 2023

Revised: December 26, 2023

Accepted: January 05, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนารูปแบบการพัฒนาครูปฐมวัย และ 2) ศึกษา
ผลการใช้รูปแบบการพัฒนาครูปฐมวัยด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่
ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 ในโรงเรียนประถมศึกษานอกเขตเมือง
ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูปฐมวัยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขต
ประถมศึกษานครสวรรค์นอกเขตเมือง 45 คน โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง เกณฑ์การ
พิจารณาเลือกจากครูปฐมวัยที่มีประสบการณ์การสอนแบบสะเต็มศึกษา ไม่น้อยกว่า 5 ปี มี
ประสบการณ์ในการเข้าอบรมการการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา
กระบวนการวิจัยมี 3 ขั้นตอน คือ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและความต้องการจำเป็นในการ
พัฒนารูปแบบ การออกแบบและพัฒนารูปแบบ และทดลองใช้และประเมินรูปแบบ เครื่องมือที่ใช้ใน
การวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามสภาพและปัญหาของครูปฐมวัย แบบประเมินความเหมาะสมของ
รูปแบบ แบบทดสอบความรู้ความสามารถ แบบนิเทศการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็ม

¹⁻² มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์; Nakhon Sawan Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: preeyakluay051@gmail.com, Tel. 061-2375781

ศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย ด้วยกระบวนการสอนงานและการเป็นพี่เลี้ยงและการเสริมพลังการเรียนรู้ และแบบประเมินความพึงพอใจของครูปฐมวัย ผลการวิจัย พบว่า 1) รูปแบบประกอบด้วย ความเป็นมาของรูปแบบ แนวคิดทฤษฎีพื้นฐาน หลักการ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ และการพัฒนาครูปฐมวัยโดยมีกระบวนการพัฒนา 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ขั้นที่ 2 นิเทศติดตามการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดในเด็กปฐมวัยด้วยกระบวนการสอนงานและการเป็นพี่เลี้ยง และการเสริมพลังการเรียนรู้ และขั้นที่ 3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยรูปแบบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด และ 2) ผลการใช้รูปแบบ พบว่า ครูที่เข้าอบรมมีคะแนนหลังอบรมและหลังการใช้รูปแบบสูงกว่าก่อนใช้รูปแบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีความพึงพอใจต่อรูปแบบในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: ทักษะการคิด, รูปแบบการพัฒนาครู, สะเต็มศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย

Abstract

The objectives of this research article were 1) to develop a model for early childhood teacher development; and 2) to study the results of using the model for early childhood teacher development in organizing STEM learning experiences that promoted early childhood thinking skills in the 21st century for suburban primary schools. The population and sample used in the research were 45 early childhood teachers in schools under suburban Primary Educational Service Area Office. The target group was selected purposively. The criteria for selection were early childhood teachers with at least 5 years of STEM teaching experience and experience in training in organizing STEM learning experiences. The research process consisted of 3 steps: 1) analysis of basic data and needs for model development, model design and development, and model trial and evaluation. The research instruments included a questionnaire on the conditions and problems of early childhood teachers, a model suitability assessment form, a knowledge and ability test, a STEM learning experience supervision form that promoted early childhood thinking skills through the process of teaching, mentoring, empowering learning, and early childhood teacher satisfaction

assessment form. The research results found that 1) the model consisted of the background of the model, the basic theoretical concept, the principles, the objectives of the model, and the development of early childhood teachers with a 3-step development process: Step 1 was training to develop the ability to organize STEM learning experiences; Step 2 was supervising and monitoring the organization of STEM learning experiences to promote thinking skills in early childhood through the process of teaching and mentoring, and empowering learning; and Step 3 was exchange of knowledge. The model was at the most appropriate level; 2) the results of using the model found that teachers who participated in the training had higher scores after training and after using the model than before using the model at a statistical significance level of .05 and were most satisfied with the model.

Keywords: Thinking Skills, Teacher Development Model, STEM For Early Childhood

บทนำ

กระแสการปรับเปลี่ยนทางสังคมที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วที่เกิดจากเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการเทคโนโลยีและนวัตกรรมอย่างรวดเร็ว วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมเป็นวัฒนธรรมของโลกสมัยใหม่ซึ่งเป็นสังคมแห่งความรู้ มีบทบาทสำคัญในสังคมในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในมิติของเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การศึกษา (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2557) ในส่วนของการศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งเพราะการศึกษาจะช่วยพัฒนานคน พัฒนาสังคมและพัฒนาประเทศชาติให้มีความก้าวหน้าทั้งทางด้านวิทยาการและเทคโนโลยีให้มีความเท่าเทียมกับนานาชาติอารยประเทศและช่วยนำพาประเทศให้มีความสามารถในการแข่งขันและยกระดับเศรษฐกิจสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการมุ่งสร้างกำลังคนด้านสะเต็ม เพื่อยกระดับประเทศเข้าสู่ประเทศไทย 4.0 โดยอาศัยแนวคิด 2 ประการ คือ การสร้างความเข้มแข็งจากภายใน และภายในประเทศเข้มแข็งก็จะเชื่อมโยงกับประเทศภายนอก (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2559)

ทักษะการคิดนับเป็นสิ่งที่คนในสังคมต้องได้รับการพัฒนาเพื่อให้สามารถนำการคิดมาเป็นเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้ การสร้างองค์ความรู้ และการสร้างสรรค์นวัตกรรม การดำรงชีวิต

และการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทักษะการคิด นับเป็นทักษะที่จำเป็นที่เด็กควรต้องได้รับการพัฒนาเพื่อเป็นผู้ที่คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหา เป็น สามารถนำทักษะการคิดมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมอย่างสร้างสรรค์ เด็กปฐมวัย นับเป็นวัยที่มีความสำคัญยิ่งที่ต้องได้รับการพัฒนาทักษะการคิดด้วยเหตุผล (พัชรา พุ่มพชาติ, 2561) ซึ่งหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยของไทย พ.ศ. 2560 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายให้เด็กมีทักษะการคิด และการใช้ภาษาสื่อสาร (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ดังนั้นการปูพื้นฐานการคิดและการสร้างเสริม ให้เด็กคิดจึงเป็นสิ่งสำคัญ

สะเต็มศึกษา (STEM Education) เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิด การเรียนรู้ที่บูรณาการศาสตร์ความรู้ 4 สาขาวิชา เพื่อนำไปใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตจริง รวมทั้งพัฒนา กระบวนการควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี, 2558; ปรียาภรณ์ คงแก้ว, 2561) โดยผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะการ แก้ปัญหา ทักษะการคิดสร้างสรรค์ การลงมือทำสืบเสาะหาข้อมูล การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และ นำความรู้มาออกแบบชิ้นงานหรือแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นในการ ดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 สะเต็มศึกษามีลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ 1) การเปิดโอกาสให้ ผู้เรียนได้บูรณาการความรู้และทักษะของวิชาที่เกี่ยวข้องในสะเต็มศึกษาในระหว่างเรียน 2) การทำ ทายผู้เรียนให้ได้แก้ปัญหาหรือสถานการณ์ที่ผู้สอนกำหนด 3) มีกิจกรรมกระตุ้นการเรียนรู้แบบ ตื่นตัวของผู้เรียน 4) การพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 ให้กับผู้เรียนผ่านกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ ครูผู้สอนกำหนดให้ และ 5) การเชื่อมโยงสถานการณ์หรือปัญหาที่ใช้ในกิจกรรมกับชีวิตประจำวัน ของผู้เรียนหรือการประกอบอาชีพ (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2558)

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษายังคงเป็นประเด็นท้าทายสำคัญของประเทศไทย โดยเฉพาะโรงเรียนนอกเขตเมืองเป็นโรงเรียนที่มีบริบทที่อยู่นอกเขตเมืองเป็นชุมชนชนบทที่มีความ ยากจน ขาดแคลน ขาดโอกาส ขาดการกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนที่อยู่นอกเขตเศรษฐกิจ ทำให้ขาด แคลนงบประมาณและบุคลากรครูที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะรายวิชา และไม่มีครูประจำชั้นเรียน เนื่องจากในปัจจุบันสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดสัดส่วนครูไว้ที่ครู 1 คนต่อ นักเรียน 20 คน (อัคนัย ขวัญอยู่, 2558) และสอดคล้องกับงานวิจัยของรัชพร เลี้ยงประเสริฐ (2557) ที่กล่าวว่า โรงเรียนนอกเขตเมืองมีเข้าถึงของโอกาสและคุณภาพการศึกษาแตกต่างจาก โรงเรียนในเมืองที่มีโอกาสได้รับงบประมาณสนับสนุนจนมีความแตกต่างด้านทรัพยากรทางการศึกษา ได้แก่ บุคลากร อุปกรณ์การเรียน สื่อการเรียนการสอน ซึ่งปัญหาดังกล่าวส่งผลให้นักเรียนขาดโอกาสที่จะ ได้เรียนรู้การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น คอมพิวเตอร์ ทั้งนี้เพราะโรงเรียนขาดแคลนงบประมาณ

และขาดแคลนครูที่มีความรู้ในการใช้เทคโนโลยี ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้ครูในโรงเรียนนอกเขตเมือง ภาระงานที่หนักกว่าครูทั่วไป เพราะต้องทำการสอนหลายชั้นและยังต้องช่วยบริหารจัดการทำงาน เอกสารต่าง ๆ เพื่อส่งให้กับหน่วยงานต้นสังกัด (กัญญกร เอี่ยมพญา, 2565) ทำให้ครูไม่มีเวลาในการ พัฒนาตนเองและหาความรู้ใหม่ ๆ ในการออกแบบการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมเด็กใน ศตวรรษที่ 21

จากเหตุผลดังที่กล่าวข้างต้น เห็นได้ว่าปัจจัยสำคัญที่เป็นกระบวนการพัฒนาทักษะการคิด ของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 คือ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา จาก การศึกษาค้นคว้าข้อมูล พบว่า ในปัจจุบันโรงเรียนประถมศึกษาชานนอกเขตเมืองยังไม่มีรูปแบบการจัด ประสบการณ์ที่ส่งเสริมทักษะการคิดสำหรับเด็กปฐมวัยในโรงเรียนนอกเขตเมือง

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาครูด้านการจัดประสบการณ์การ เรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 สำหรับโรงเรียน ประถมศึกษาชานนอกเขตเมือง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาครูปฐมวัยให้มีความรู้ความเข้าใจในการ จัดประสบการณ์แบบสะเต็มศึกษาและสามารถนำความรู้ไปจัดประสบการณ์ให้กับเด็กได้เกิดองค์ ความรู้โดยบูรณาการ 4 วิชา และนำมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมการจัดการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงใน กระบวนการเรียนรู้ การสร้างผลงานหรือชิ้นงานจากการคิด และการแก้ปัญหาอันส่งผลต่อการ เตรียมความพร้อมให้กับเด็กปฐมวัยให้เกิดทักษะการดำเนินชีวิตสู่ความสำเร็จในศตวรรษที่ 21

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาครูปฐมวัยด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบ สะเต็มศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 ในโรงเรียนประถมศึกษาชานนอก เขตเมือง
2. เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการพัฒนาครูปฐมวัยด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ แบบสะเต็มศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 ในโรงเรียนประถมศึกษาชานนอกเขตเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและความต้องการจำเป็นในการพัฒนารูปแบบ การดำเนินการในขั้นตอนนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นคว้าและสำรวจข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบ สรุปลักษณะต้องจำเป็นในการพัฒนารูปแบบ ดำเนินการดังนี้ 1) วิเคราะห์ สังเคราะห์เอกสาร ตำรา บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎี เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาในระดับ

ปฐมวัย การส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย 2) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการจำเป็นในการพัฒนารูปแบบจากการสอบถาม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูปฐมวัยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตประถมศึกษา นครสวรรค์นอกเขตเมือง 450 คน โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามสภาพและปัญหาของครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาระดับปฐมวัย

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาในระดับปฐมวัย การส่งเสริมทักษะการคิดในเด็กปฐมวัย เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

2. ดำเนินการสร้างแบบสอบถามสภาพปัญหาของครูปฐมวัยในการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาในระดับปฐมวัย แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 เป็นการสอบถามสภาพการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาของครูปฐมวัย เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตอนที่ 3 เป็นการสอบถามปัญหาและอุปสรรคของครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาเป็นข้อคำถามในลักษณะปลายเปิด

3. นำแบบสอบถามสภาพปัญหาของครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจ พบว่าแบบสอบถาม มีค่า IOC 0.91 แสดงให้เห็นว่ามีความตรงตามเนื้อหาผ่านเกณฑ์ที่กำหนด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยจัดส่งแบบสอบถามสภาพปัญหาของครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ไปยังกลุ่มเป้าหมาย

2. ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมโดยพิจารณาความสมบูรณ์ของแบบสอบถามเป็นค่าที่ยอมรับได้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 ซึ่งเป็นตอบกลับแบบสอบถามที่สามารถเป็นตัวแทนที่ดีของประชากร (วรณี แกมเกตุ, 2555)

การวิเคราะห์ข้อมูล แบบสอบถามสภาพปัญหาของครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาระดับปฐมวัย วิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละตอนโดยการหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย

ขั้นตอนที่ 2 ออกแบบและพัฒนารูปแบบ ดำเนินการต่อจากขั้นตอนที่ 1 โดยนำผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและความต้องการจำเป็นมาใช้ในการออกแบบและพัฒนารูปแบบ ดังนี้

1. สังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการจำเป็นจากขั้นตอนที่ 1 มายกร่างการพัฒนารูปแบบ

2. ออกแบบและพัฒนารูปแบบ

3. ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Analysis) ตรวจสอบความถูกต้อง ครอบคลุมและความเหมาะสมของเนื้อหาสาระและกิจกรรมการอบรม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญ มีความเห็นตรงกันว่าเนื้อหาสาระและกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาครูมีความถูกต้อง ครอบคลุมและเหมาะสม โดยมีค่า IOC = 1 ทุกข้อคำถาม

4. ปรับปรุงแก้ไขรูปแบบที่พัฒนาขึ้นตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ

2. ดำเนินการสร้างแบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ เป็นแบบสอบถาม ชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีประเด็นดังนี้ ด้านความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบ หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม และการประเมินผลของรูปแบบ

3 นำแบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน พบว่า แบบประเมินความเหมาะสม มีค่า IOC 0.94 แสดงให้เห็นว่ามีความตรงตามเนื้อหาผ่านเกณฑ์ที่กำหนด

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการส่งรูปแบบฉบับร่างให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ

การวิเคราะห์ข้อมูล แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบโดยการหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้และประเมินรูปแบบ

1. ติดต่อประสานงานกับผู้บริหารโรงเรียนของกลุ่มเป้าหมายเพื่อชี้แจงและร่วมทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยและการพัฒนาครู

2. ทดลองใช้รูปแบบ ในสัปดาห์ที่ 2 ของการเปิดภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 ใช้เวลาในการฝึกอบรมจำนวน 2 วัน ๆ ละ 6 ชั่วโมง โดยมีการทดสอบก่อนและหลังการอบรมโดยใช้แบบวัดความรู้ความเข้าใจ เป็นแบบเลือกตอบ จำนวน 20 ข้อ หลังจากการอบรมได้บันทึกติดตามการนำความรู้ไปใช้ในการจัดประสบการณ์ ด้วยกระบวนการสอนงานและการเป็นพี่เลี้ยง (Coaching and Mentoring) และการเสริมพลังการเรียนรู้ (Empower Learning)

3. หลังการทดลองใช้รูปแบบ คณะผู้วิจัยประเมินผลการนำรูปแบบไปใช้โดยการประเมินความพึงพอใจของครูเกี่ยวกับการใช้รูปแบบ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูผู้สอนในชั้นปฐมวัยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตประถมศึกษาานครสวรรค์นอกเขตเมือง จำนวน 450 คน

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ ครูผู้สอนในชั้นปฐมวัยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตประถมศึกษาานครสวรรค์นอกเขตเมือง จำนวน 45 คน ซึ่งได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มีเกณฑ์การพิจารณาเลือกจากครูปฐมวัยที่มีประสบการณ์การสอนแบบสะเต็มศึกษา ไม่น้อยกว่า 5 ปี มีประสบการณ์ในการเข้าอบรมการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา

เครื่องมือการวิจัย

1. แบบทดสอบความรู้ความสามารถของครูปฐมวัยด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย

2. แบบนิเทศการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย ด้วยกระบวนการสอนงานและการเป็นพี่เลี้ยง (Coaching and Mentoring) และการเสริมพลังการเรียนรู้ (Empower Learning)

3. แบบประเมินความพึงพอใจของครูปฐมวัยที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาครูด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสะเต็มศึกษา ทักษะการคิดในเด็กปฐมวัย กระบวนการสอนงานและการเป็นพี่เลี้ยง (Coaching and Mentoring) การเสริมพลังการเรียนรู้ (Empower Learning) และแบบประเมินความพึงพอใจต่อการใช้รูปแบบ

2. สร้างเครื่องมือการวิจัย ได้แก่ 1) แบบทดสอบความรู้ความสามารถของครูปฐมวัยด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย เป็นแบบชนิดเลือกตอบชนิด 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ 20 คะแนน 2) แบบนิเทศการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย ด้วยกระบวนการสอนงาน

และการเป็นพี่เลี้ยง (Coaching and Mentoring) และการเสริมพลังการเรียนรู้ (Empower Learning) มีทั้งหมด 2 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมอบรม ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในการการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย 3) แบบประเมินความพึงพอใจของครูปฐมวัยที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาครูด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 ให้ครอบคลุมข้อบ่งชี้ที่กำหนดโดยใช้แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

3. นำเครื่องมือการวิจัยทั้ง 3 เครื่องมือไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบการใช้คำถาม ตัวเลือก ความสอดคล้องระหว่างจุดประสงค์กับพฤติกรรมที่ต้องการวัดและความถูกต้องของภาษา ผลปรากฏว่า 1) แบบทดสอบความรู้ความสามารถของครู มีค่า IOC 0.95 2) แบบนิเทศการจัดประสบการณ์การเรียนรู้มีค่า IOC 0.99 3) แบบประเมินความพึงพอใจของครูปฐมวัยมีค่า IOC 0.98 แสดงให้เห็นว่ามีความตรงตามเนื้อหาผ่านเกณฑ์ที่กำหนด

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนารูปแบบ สรุปได้ ดังนี้

1.1 รูปแบบ ประกอบด้วย ความเป็นมา แนวคิดทฤษฎีพื้นฐาน หลักการและวัตถุประสงค์ของรูปแบบ และขั้นตอนการพัฒนาครู โดยมีกระบวนการพัฒนา 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ขั้นที่ 2 นิเทศติดตามการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดในเด็กปฐมวัยของครูปฐมวัยด้วยกระบวนการสอนงานและการเป็นพี่เลี้ยง (Coaching and Mentoring) และการเสริมพลังการเรียนรู้ (Empower Learning) และขั้นที่ 3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

1.2 ความเหมาะสมของรูปแบบ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

2. ผลการพัฒนารูปแบบ ปรากฏผลดังนี้

2.1 ครูปฐมวัยมีความรู้ความเข้าใจหลังการนำรูปแบบไปใช้ สูงกว่าก่อนการนำรูปแบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผลการการนิเทศติดตามการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาของครูปฐมวัยส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 ด้วยกระบวนการ Coaching and Mentoring และ Empower Learning ยังพบว่า ครูมีองค์ความรู้ในเรื่องของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาของครูปฐมวัยส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 เพิ่มมากขึ้น สามารถนำความรู้ไปออกแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดสำหรับเด็กปฐมวัยได้เป็นระบบมากขึ้น

2.2 ความพึงพอใจต่อรูปแบบโดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

1. รูปแบบ ประกอบด้วย ความเป็นมา แนวคิดทฤษฎีพื้นฐาน หลักการ วัตถุประสงค์ และการพัฒนาครู โดยพัฒนาขึ้นเกิดจากการผสมผสานระหว่างแนวคิดการพัฒนามีกระบวนการพัฒนา 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ขั้นที่ 2 นิเทศติดตามการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดในเด็กปฐมวัยของครูปฐมวัยด้วยกระบวนการสอนงานและการเป็นพี่เลี้ยง (Coaching and Mentoring) และการเสริมพลังการเรียนรู้ (Empower Learning) และขั้นที่ 3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่มุ่งเน้นพัฒนาครูปฐมวัยให้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ที่จะนำไปสู่การพัฒนาทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย ซึ่งกิจกรรมการฝึกอบรม นิเทศการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเป็นผสมผสานกันอย่างเป็นระบบ และผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาครู อยู่ในระดับมากที่สุด อาจเนื่องจากการได้มาของรูปแบบพัฒนา สร้างขึ้นมานั้นมีกระบวนการที่เหมาะสม โดยเฉพาะการศึกษาและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง ศึกษาสภาพบริบทของครูปฐมวัย ปัญหาในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่ และการสร้างรูปแบบการพัฒนาครูเป็นรูปแบบที่น่าสนใจ เป็นรูปธรรมชัดเจน มีคู่มือการใช้รูปแบบทำให้ศึกษาเข้าใจได้ง่าย สะดวกต่อการนำไปใช้ในการพัฒนาครู หรือศึกษาด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเอกลักษณ์ บุญท้าว, สมเจตน์ ภูศรี และศิริ ถีอาสนา (2557) พบว่า รูปแบบการพัฒนาครูพัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีและหลักการ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของรูปแบบการพัฒนาครู กำหนดขั้นตอนการดำเนินการ และการประเมินผลจากการใช้รูปแบบการพัฒนาครู

2. ผลการพัฒนาครูปฐมวัย สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

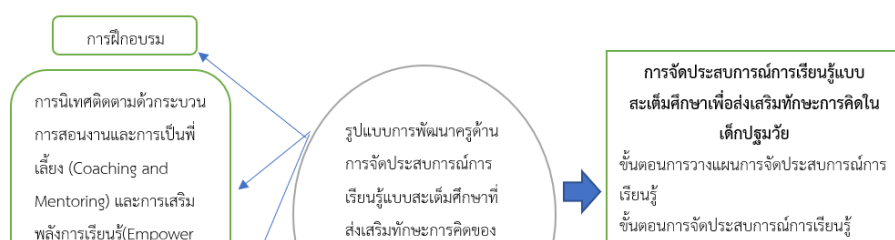
2.1 ผลการทดสอบวัดความรู้ ก่อนและหลังการใช้รูปแบบ พบว่า ครูปฐมวัยมีความรู้ความเข้าใจหลังการใช้รูปแบบ สูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผลการนิเทศติดตามการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาของครูปฐมวัยส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 ด้วยกระบวนการ Coaching and Mentoring และ Empower Learning ยังพบว่า ครูมีองค์ความรู้ในเรื่องของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา เพิ่มมากขึ้น สามารถนำความรู้ไปออกแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดสำหรับเด็กปฐมวัยได้เป็นระบบมากขึ้นสอดคล้องกับสอดคล้องกับงานวิจัยของทิฆัมพร บุญ

มาก (2558); Meadan, H., Ostrosky, M., Zaghlawan, H. & Yu, S. (2012) และ Kensington-Miller, B. (2012) พบว่า การพัฒนาครูสามารถพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้นตามตัวแปรที่ศึกษาและผู้เรียนมีผลการเรียนสูงขึ้นด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เป็นเพราะการพัฒนาครูด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 พัฒนาขึ้นนี้เป็นรูปแบบที่สอดคล้องกับความต้องการของครู มีขั้นตอนและกระบวนการพัฒนาครูที่ทำให้เกิดความเข้าใจชัดเจน โดยเปิดโอกาสให้ครูได้ปรับปรุงและพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านกระบวนการนิเทศติดตาม และการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์

2.2 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการพัฒนาครูปฐมวัย อยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจาก ครูมีความตระหนักถึงสำคัญ และมีเป้าหมายในการฝึกอบรมว่าพัฒนาด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 และกระบวนการฝึกอบรมด้วยวิธีการฝึกปฏิบัติที่สอดคล้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ตลอดจนมีใช้กระบวนการ Coaching and Mentoring และ Empower Learning ช่วยเหลือครูอย่างใกล้ชิดในระหว่างการใช้รูปแบบ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ต้องมีความยืดหยุ่นได้ ให้โอกาสมีกิจกรรมเป็นรายบุคคล การสอนที่เน้นการปฏิบัติและการมีปฏิสัมพันธ์ กิจกรรมตรงกับประสบการณ์ความต้องการ ความสนใจของครู (Glatthorn, A. A. & Fox, L. E., 1996)

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาครูปฐมวัยในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย สามารถนำเสนอได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาครูปฐมวัยมีกระบวนการพัฒนา 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ขั้นที่ 2 นิเทศติดตามการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดในเด็กปฐมวัยของครูปฐมวัยด้วยกระบวนการสอนงานและการเป็นพี่เลี้ยง (Coaching and Mentoring) และการเสริมพลังการเรียนรู้ (Empower Learning) และขั้นที่ 3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ควรมีการใช้รูปแบบการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง ด้วยการนำมาจัดประสบการณ์ตามหน่วยการเรียนรู้ของหลักสูตรสถานศึกษาปฐมวัย เพื่อพัฒนาทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยให้เป็นพฤติกรรมถาวร

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนวิจัยมุ่งเป้าและทุนวิจัยเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ปีงบประมาณ 2565 และสำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างสูงจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ช่วยประเมินพร้อมทั้งให้คำแนะนำ รวมถึงข้อเสนอแนะต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ที่สนับสนุนทุนวิจัย และขอขอบคุณผู้ร่วมวิจัยทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการทำวิจัยจนสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กัญญกร เอี่ยมพญา. (2565). โรงเรียนขนาดเล็ก : ปัญหาที่ต้องตัดสินใจ. *วารสารสิทธิมนุษยชน*, 23(1), 315-329.
- ทิมมพร บุญมาก. (2558). *การพัฒนาระบบพัฒนาครูในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา*. (วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปรียาภรณ์ คงแก้ว. (2561). สภาพและปัญหาของครูในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา สำหรับเด็กวัยอนุบาล. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 18(1), 291-300.
- พัชรา พุ่มพชาติ. (2561). ความสามารถทางการคิดของครูและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา ประสบการณ์วิชาชีพการพัฒนาเด็กปฐมวัย หน่วยที่ 6*. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- รัชพร เลี้ยงประเสริฐ. (2557). สร้างเมืองยุติธรรม ผ่านการจัดการศึกษา. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 12(1), 113-131.
- วรรณิ์ แกมเกตุ. (2555). *วิธีวิทยาการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2558). *คู่มือสะเต็มศึกษา*. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (2557). *วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. ปทุมธานี : สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2559). *แนวคิดเกี่ยวกับประเทศไทย 4.0*. เข้าถึงได้จาก http://planning2.mju.ac.th/goverment/20111119104835_planning/Doc_25590823143652_358135.pdf
- อักรนัย ขวัญอยู่. (2558). แนวทางแก้ไขปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก. *รายงานที่ดีอาร์ไอ*, 113, 3-16.
- เอกลักษณ์ บุญท้าว, สมเจตน์ ภูศรี และศิริ ถีอาสนา. (2557). รูปแบบการพัฒนาทักษะด้านการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน ของครูสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มหาสารคาม เขต 2. *วารสารศึกษาศาสตร์ ฉบับวิจัยบัณฑิตศึกษา*, 8(4), 238-246.

Glatthorn, A. A. & Fox, L. E. (1996). *Quality Teaching Through Professional Development*. California : Corwin Press, Inc.

Kensington-Miller, B. (2012). Professional Development for Secondary school Mathematics Teachers: a peer mentoring model. *International Journal of Mathematics Teaching and Learning*, 12(5), 1-20.

Meadan, H., Ostrosky, M., Zaghlawan, H. & Yu, S. (2012). Using Coaching with Preschool Teachers to Support the Social Skills of Children with and Without Autism Spectrum Disorders. *International Journal of Early Childhood Special Education*. INT-JECSE, 4(2), 74-94.

ภูมิปัญญาใช้ปลาช่วยทำนาข้าว พื้นที่อำเภอฟิพูณ จังหวัดนครศรีธรรมราช

The Wisdom of using Fish to Assist Rice Cultivation in Phipun District,
Nakhon Si Thammarat Province

ลัญจกร นิลกาญจน์¹

Lunjakon Nillakan

Received: September 26, 2023

Revised: December 12, 2023

Accepted: January 06, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทเกี่ยวกับภูมิปัญญาจัดการนาข้าวนาปลาในทีเดียวกัน 2) ศึกษารูปแบบการพัฒนาการจัดการใช้ปลาทำนาข้าว และ 3) วิเคราะห์รูปแบบภูมิปัญญาใช้ปลาทำนาข้าว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัยเป็นหลักจำนวน 2 ครัวเรือน ผู้วิจัยร่วม 10 ครัวเรือน หมู่ที่ 3 ตำบลเขาพระ อำเภอฟิพูณ จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง สัมมนา และสัมมนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า 1) บริบทพื้นที่ประมาณ 1 ไร่ที่สามารถให้ปลาวายน้ำไป มาสะดวกตามธรรมชาติ ให้มีระบบที่ลาดเอียงที่สามารถรับน้ำและปล่อยน้ำตามระบบที่ต้องการ มีคันนาสูงและกว้างขนาดประมาณ 6 เมตรรอบผืนนาสี่เหลี่ยมมีไม้ยืนต้นให้ร่มเงา 2) รูปแบบการพัฒนาการจัดการใช้ปลาทำนาข้าว เป็นรูปแบบการใช้ภูมิปัญญาจากคนรุ่น ก่อนที่ทำนาข้าวและเลี้ยงปลาไปด้วย จากนั้นมีการสังเกตเรียนรู้แบบเข้มข้นแล้วคิดต่อยอด แล้วทดลองขนาดเล็ก โดยเพิ่มน้ำแช่ต่อซังให้เปื่อยปลาช่วยขจัดต่อซัง และปลาจะกลิ้งบนดินโคลนเพื่อวางไข่ เป็นการเฝ้าให้พร้อมหวานกล้า เมื่อข้าวเติบโต ปลาช่วยกันกินวัชพืชใต้น้ำในนา ปลากระโดดกินแมลง เพลี้ยในนา และ 3) วิเคราะห์รูปแบบภูมิปัญญาใช้ปลา

¹ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช; Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

Corresponding author, e-mail lunjakon@gmail.com, Tel. 081-8941520

ทำนาข้าว พบว่า เกิดจากการจัดการทำให้มีผลต่อพฤติกรรมของปลา การสังเกตเรียนรู้พฤติกรรมปลา ที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับการใช้ปลาทำนาข้าว

คำสำคัญ: นาข้าว, นาปลา, การพัฒนา, ภูมิปัญญา

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the context of the wisdom of rice field and fish field in the same place; 2) to study the development model for fish management in rice farming; and 3) to analyze the wisdom model of using fish for rice farming. It was a qualitative research. The data were collected mainly in the research area, consisting of 2 households and 10 households of researchers, Moo 3, Khao Phra Subdistrict, Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province. The research results were analyzed using participatory observation, in-depth interviews with relevant persons, seminars, and analytical seminars. The research results found that 1) the context of the area was approximately 1 rai where fish can swim back and forth naturally, with a sloping system that can receive and release water as needed, with high and wide ridges of approximately 6 meters around the rectangular rice field, with tall trees providing shade; 2) the development model of fish management in rice farming was a model of using wisdom from the previous generation who farmed rice and raised fish. Then, there was intensive observation and learning, and then further development. Then, a small-scale experiment was done by adding water to soak the stubble to soften it. The fish helped to remove the stubble, and the fish rolled on the mud to spawn. It was a way of plowing the field to prepare for sowing seedlings. When the rice grew, the fish helped each other eat underwater weeds in the field. The fish jumped to eat insects and aphids in the field; 3) analysis of the wisdom model of using fish in rice farming found that it was caused by management that affected the behavior of the fish. Observation and learning of fish behavior were related to the use of fish in rice farming.

Keywords: Rice Field, Fish Field, Development, Wisdom

บทนำ

การจัดการภูมิปัญญา การนำภูมิปัญญาที่มีอยู่ เรียนรู้และพัฒนาเกี่ยวกับการทำนาและเลี้ยงปลาในนาข้าว เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชาวนาขนาดเล็ก มีความเข้มแข็งภายใต้ข้อมูลข่าวสาร การสื่อสารผ่านการโฆษณาแนวเกษตรสมัยใหม่ที่เน้นเทคโนโลยีและต้องใช้ทุนจำนวนมาก ตามด้วยความเสี่ยงต่อการขาดทุนสูง

การทำนาแบบทันสมัยที่ต้องใช้ต้นทุนการผลิตสูง ทั้งการไถ ปักดำด้วยเครื่องจักรกลและตามมาด้วยการทำร้ายสิ่งแวดล้อมทั้งความอุดมสมบูรณ์ของดิน ระบบนิเวศในน้ำ จึงนำมาสู่การขับเคลื่อนภูมิปัญญา ด้วยการพยายามเรียนรู้ด้วยตนเองเพิ่มเติมบนฐานภูมิปัญญาการทำนาที่รับการถ่ายทอดมาจากคนรุ่นก่อน รวมกับการสังเกตเรียนรู้ คติวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจริงด้วยตนเอง เป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมได้แรงจูงใจให้พัฒนาภูมิปัญญาให้ดีขึ้น (Barker, C., 2012) เป็นปัจจัยหลักที่สำคัญให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงพัฒนากระบวนการผลิตด้วยฐานภูมิปัญญานบนความคิดพึ่งตนเอง ด้วยการเรียนรู้สภาพแวดล้อม ปัจจัยการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการทำนาและเลี้ยงปลา ด้วยการใช้อนุปัญญาที่รับรู้จากคนรุ่นก่อน ๆ การพยายามเรียนรู้และทดลองขนาดเล็กด้วยตนเอง การตั้งข้อสงสัยและพยายามสังเกตด้วยตนเอง ค่อย ๆ ทดลองพัฒนานำมาซึ่งภูมิปัญญาที่น่าภาคภูมิและยั่งยืน เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากฐานรากอย่างแท้จริง

ภูมิปัญญาในการเลี้ยงปลาจากอดีต ที่ตอนทำนาจะนำน้ำจากแหล่งธรรมชาติที่มีลูกปลา มาเติบโตในผืนนา และบางครั้งมีการให้รำข้าวเพิ่มเติม เมื่อเปิดนาให้น้ำออกตอนข้าวออกรวง จะได้ปลาจำนวนหนึ่ง เป็นการทำนาข้าวนาปลารอบเดียว เมื่อเริ่มใหม่ก็เริ่มทั้งนาข้าวและนาปลาต่อมาได้พัฒนาระบบคู่อ้อมน้ำในนา กักเก็บน้ำให้ลูกปลายังคงอยู่ จนทำนาใหม่เปิดน้ำเข้านา ปลาก็จะเจริญเติบโตไปกับนาข้าวรุ่นใหม่ เป็นแนวการพัฒนาภูมิปัญญาการทำนาและเลี้ยงปลาไปพร้อม ๆ กัน การเรียนรู้ด้วยการทดลองปฏิบัติขนาดเล็ก เน้นการสังเกตตรวจสอบ คติวิเคราะห์ที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นแนวทางหลักในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำนาและเลี้ยงปลาในนาข้าว การดำเนินชีวิตในภาวะที่ต้นทุนการผลิตสูง ปรับมาใช้ภูมิปัญญาแบบพึ่งตนเอง เพิ่มคุณค่าต่อชีวิต สิ่งแวดล้อม ลดต้นทุนด้านการเงิน ลดความเครียดจากต้นทุนการผลิต

พลักรกลุ่มขับเคลื่อนภูมิปัญญา ลักษณะของบุคคลในสมาชิกกลุ่ม องค์กรชุมชนหรือหน่วยสังคม (Characteristics) เป็นกระบวนการเคลื่อนไหวติดต่อสัมพันธ์กันของสมาชิกในกลุ่มสังคม และมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกัน จากสภาพสังคมที่มีกิจกรรมเชื่อมโยงต่อกันแบบหลวม ๆ เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เหนียวแน่น แน่นแฟ้นมากขึ้น จากสังคมแบ่งแยกมาเป็นสังคมที่มีความสมาน

สามัคคีมากขึ้น การทำกิจกรรมดำเนินงานไปด้วยกัน แลกเปลี่ยนภูมิรู้ ประสบการณ์ต่อกันบ่อย ๆ ทำให้เกิดแนวความคิด เกิดการพัฒนาสิ่งใหม่ให้เกิดขึ้น ความคิด (Idea) ได้แก่ ความคิดความรู้ของบุคคลและกลุ่มคนแห่งการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในตัวของคนที่มีระบบการคิด จะนำเอาข้อมูลนั้นมาจัดระบบและเชื่อมโยงสัมพันธ์ต่อกัน โดยใช้สมองไตร่ตรองเรื่องนั้น ๆ ทำให้เกิดความรู้กระจายถึงเหตุและผลจากตัวป้อนสู่กระบวนการที่มีปฏิริยาเชื่อมโยงต่อกัน นำไปสู่ผลลัพธ์ในเรื่องนั้น ๆ ผลลัพธ์จึงเกิดจากกระบวนการใช้ความคิด นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Culture Change) ส่งผลให้การดำเนินชีวิตต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบออกไปจากเดิมบางส่วน ชวนาที่เลี้ยงปลาในนาข้าว เป็นบุคคลและกลุ่มคนแห่งการเรียนรู้ ที่รวมกลุ่มกันเรียนรู้ ร่วมกันนำภูมิปัญญามาสร้างแนวทางขึ้นมาใช้ให้เห็นผลที่เกิดขึ้น จะเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ที่บุคคลแห่งการเรียนรู้รวมกลุ่มเป็นกลุ่มคนแห่งการเรียนรู้ (สังเคราะห์จากปัญญา เลิศไกร)

การจัดการความรู้ ภูมิปัญญา (Management) เกษตรกรจะคิดวางแผนจัดกระบวนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย ด้วยการจัดระบบการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า การจัดการจึงหมายถึงการนำภูมิรู้ ภูมิปัญญามาวางแผน มาคิดหาเทคนิควิธีการในการทำงาน การจัดการปัจจัยต่าง ๆ ในการทำงานและเลี้ยงปลา ให้เป็นไปตามแผนและบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

การพัฒนาภูมิปัญญาจากคนรุ่นก่อนและประสบการณ์ในการทำนาข้าว และมีปลามาเติบโตในนาข้าว พบว่า การควบคุมจัดการน้ำในนาข้าว มีผลต่อพฤติกรรมของปลาในนาข้าว จึงได้สืบค้นและเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการน้ำเพื่อทำนาข้าวและนาปลา พบว่า การจัดการน้ำเพื่อทำนาข้าว น้ำที่ใช้ในการเกษตร จะมาจากปริมาณฝนที่ตกตามธรรมชาติเป็นหลัก ปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมาแต่ละครั้ง จะมีปริมาณมากพอสมควร โดยธรรมชาติของน้ำ น้ำจะไหลลงจากที่สูงสู่ที่ต่ำในทันที ช่วงฝนตกและมีน้ำจำนวนมาก น้ำจะไหลสู่ที่ต่ำตลอดเวลา พื้นที่นาจึงต้องเป็นพื้นที่ต่ำที่รองรับน้ำที่ไหลลงมา กักเก็บขังไว้ทำนา เพราะธรรมชาติของข้าว เป็นพืชที่ต้องการน้ำมาก การจัดการน้ำจึงต้องมีการกักเก็บน้ำในการควบคุมจัดการ เปิด-ปิดน้ำในการควบคุมปริมาณให้เหมาะสมกับความต้องการของข้าวในแปลงนา แต่ละช่วงตามที่ต้องการ การสร้างทางน้ำที่ขุดหรือก่อสร้างขึ้น เพื่อนำน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติจากอ่างเก็บน้ำ และจากแหล่งน้ำด้านหน้าฝาย หรือหน้าเขื่อนระบายน้ำ แจกจ่ายไปยังพื้นที่เพาะปลูก หรือบริเวณที่ต้องการน้ำที่จะส่งน้ำในปริมาณที่ต้องการ และมีระดับน้ำสูงกว่าพื้นนา เพื่อการส่งน้ำออกไปยังบริเวณที่ต้องการน้ำได้อย่างสะดวก เพื่อใช้ควบคุม และบังคับน้ำให้ไปถึงพื้นที่เป้าหมาย (สังเคราะห์จาก สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร, 2565)

การจัดการน้ำในนาข้าว ต้องจัดการแบบเปียกสลับแห้ง ในแปลงนาต้องใช้น้ำในการเพาะปลูก ด้วยการขังน้ำเพื่อให้ดินซึมซับน้ำ จนดินชื้นชุ่มเป็นโคลนตม แล้วไขน้ำออก ให้สภาพพื้นนาพร้อมสำหรับหว่านกล้า ลดระดับน้ำเพื่อหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว หลังหว่านข้าว 1 ถึง 2 วัน คมก่อนวัชพืชงอกหลังหว่านข้าวแล้ว 15-20 วัน ถ้าระดับน้ำในท่อลดลงมากกว่า 10 เซนติเมตร ให้นำนํ้าเข้าแปลงนาจนท่วมแล้วขังน้ำไว้ 3 วัน รักษาระดับน้ำให้ท่วมผิวดิน หลังจากนั้นปล่อยให้ให้น้ำในนาเริ่มลดลง และแห้งลงตามธรรมชาติ เป็นช่วงระยะเวลาจัดการน้ำแบบเปียกสลับแห้ง ช่วงข้าวเริ่มตั้งท้องเป็นช่วงที่ข้าวขาดน้ำไม่ได้ ให้รักษาระดับน้ำในแปลงนาให้สูงระดับน้ำเป็น 10 เซนติเมตรหลังข้าวออกดอกแล้ว 20 วัน ข้าวไม่ต้องการน้ำแล้วระบายน้ำออกจากแปลงนาให้แห้ง เพื่อเร่งการสุกแก่การทำนาแบบเปียกสลับแห้งนั้น เหมาะสำหรับพื้นที่ทำนาในเขตชลประทานที่ควบคุมการระบายน้ำได้ (มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืนประเทศไทย, 2566) นาข้าว-นาปลา การทำนาปลูกข้าวต้องใช้น้ำขังเป็นเวลานานหลายเดือน ช่วงที่น้ำขังในแปลงนา สามารถเลี้ยงปลาควบคู่กันได้ การเลี้ยงปลาด้วยการจัดการที่เหมาะสม ให้สอดคล้องไปด้วยกัน การเลี้ยงปลาจึงต้องปรับให้เข้ากับการปลูกข้าว หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวในระยะข้าวสุกพร้อมที่จะเก็บเกี่ยวต้องลดระดับน้ำลง ปลาจะลงหลบอาศัยในส่วนลึกหลังจากเก็บเกี่ยวเรียบร้อยแล้ว เตรียมแปลงนาสำหรับเลี้ยงต่อปลาโดยเก็บตอซังข้าวในผืนนามากองไว้เป็นที่สำหรับเป็นปุ๋ยและระบายน้ำเข้าเพื่อเลี้ยงปลาต่อไป

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากระบวนการนำภูมิปัญญา การจัดการทำนาข้าวและนาปลาในพื้นที่เดียวกัน ดำเนินการไปพร้อม ๆ กันอย่างเป็นระบบที่สมดุลต่อกัน ว่ามีรูปแบบการเรียนรู้และพัฒนาอย่างไร โดยศึกษาบริบทและปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กระบวนการทดลองขนาดเล็กและการพยายามปรับปรุงพัฒนาองค์ความรู้ที่เกิดขึ้น ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ กระบวนการที่ทำให้เกิดความคิด วิเคราะห์ วิเคราะห์ พัฒนารูปแบบขึ้นมาแก้ไขปัญหา การมองหาแนวทาง การจัดการเชิงระบบเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การปรับรูปแบบการจัดการที่ต่อเนื่อง จนได้องค์ความรู้ที่เด่นชัดชัดเจน รูปแบบการและแนวความคิดที่จะวิเคราะห์ วางแผนพัฒนาปรับปรุงค้นหาแนวทางใหม่ ๆ ที่มีความที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ สามารถป้องกันและแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้น จึงศึกษาวิจัยภูมิปัญญา ใช้ปลาทำนาข้าวขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทเกี่ยวกับภูมิปัญญาจัดการนาข้าวนาปลา อำเภอฟิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาการจัดการใช้ปลาทำนาข้าวอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบภูมิปัญญาใช้ปลาทำนาข้าวอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการถอดองค์ความรู้หลังประสบการณ์เพื่อการพัฒนา (After Action Review) การเก็บข้อมูลใช้แนวปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม นำสิ่งที่เกิดขึ้นมาตีความเชิงทฤษฎี (Atkinson, P., Coffey, A., Delamont, S., Lofland, J. & Lofland, L., 2007) นำมาใช้ในการออกแบบการเก็บข้อมูล การศึกษาบริบทเกี่ยวกับภูมิปัญญาจัดการนาข้าวนาปลาในทีเดียวกัน และนำข้อมูลมาใช้ในการสนทนาพูดคุยย้อนประสบการณ์ (Ex-Post facto Approach) การสัมภาษณ์วิเคราะห์ (Focus Group Discussion) การสนทนา สังเกตรอบทิศทางเพื่อเก็บข้อมูล ผู้วิจัยพยายามเก็บแบบมีส่วนร่วมในบรรยากาศปกติ (Creswell, J. W. & Creswell, J. D., 2018) จะนำมาใช้ศึกษารูปแบบการพัฒนาการจัดการใช้ปลาทำนาข้าว นำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงทฤษฎีแต่ละประเด็นจนครบถ้วน

ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้ศึกษาเลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Selective) จากพื้นที่ โครงการนาหนึ่งไร่ได้หลายแสนหมู่ที่ 3 ตำบลเขาพระ อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจาก มีครอบครัวที่เป็นผู้ขับเคลื่อนงานวิจัยและให้ข้อมูลหลัก 2 ครัวเรือน และพร้อมที่จะร่วมวิจัยและพัฒนาจำนวน 10 ครัวเรือน รวม 12 ครัวเรือน ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่เป็นพื้นที่วิจัยดังนี้

- 1) เป็นพื้นที่ที่มีครัวเรือนทำนาข้าว นาปลาในทีเดียวกัน 12 ครัวเรือน
- 2) เป็นพื้นที่สามารถควบคุมระบบน้ำในการทำนาข้าวนาปลาได้ตลอดปี
- 3) ครัวเรือนมีบุคคลแห่งการแห่งการเรียนรู้การทำนาข้าวนาปลา 2 ครัวเรือน

เนื่องจากพื้นที่ได้เชื่อมคลองดินแดง เป็นพื้นที่ที่สามารถควบคุมระบบน้ำได้อย่างสมบูรณ์ เพราะเป็นพื้นที่ที่ทางราชการจัดสรรให้เป็นพื้นที่โครงการนาหนึ่งไร่ได้หลายแสน และมีบุคคลแห่งการเรียนรู้ ที่ใช้ภูมิปัญญาเป็นแกนหลักในการดำเนินการ ที่มีรูปแบบการจัดการภูมิปัญญา มีการเรียนรู้และพัฒนาต่อยอดสร้าง รูปแบบการจัดการนาข้าวนาปลา สู่ภูมิปัญญาใช้ปลาทำนาข้าว มีชาวนาที่เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้และพัฒนาภูมิปัญญาที่ โดดเด่นเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก และพร้อมที่จะปฏิบัติกรวิจัยและพัฒนา การเลือกพื้นที่ เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selective) กระบวนการดำเนินงานของบุคคลแห่งการเรียนรู้ด้านการจัดการน้ำ การจัดการนาข้าว นาปลา มี

การพัฒนาภูมิปัญญาสร้างรูปแบบการจัดการนาข้าว นาปลาที่โดดเด่น (Beast Practice) และมีการเคลื่อนไหว เรียนรู้ พัฒนา เพื่อปรับปรุงรูปแบบ การจัดการ พัฒนารูปแบบการจัดการภูมิปัญญาให้มีความเหมาะสมตามสภาพการเปลี่ยนแปลงทางของบริบทแวดล้อมที่ต่อเนื่อง

พื้นที่วิจัย ผู้วิจัยเลือกพื้นที่เป็นพื้นที่ที่มีบุคคลแห่งการเรียนรู้ด้านการ จัดการภูมิปัญญา การจัดการนาข้าว นาปลา สู่ภูมิปัญญาใช้ปลาทำนาข้าว เป็นพื้นที่ที่สามารถควบคุมน้ำในพื้นที่นาได้อย่างสมบูรณ์ และเป็นพื้นที่ที่มีบริบทด้านการเกษตรอินทรีย์ เน้นใช้ภูมิปัญญาในการจัดการนาข้าว นาปลาเป็นหลัก

ประชากรศึกษาจากบุคคล ผู้ให้ข้อมูลหลัก 2 คร้วเรือน ในพื้นที่โครงการนาหนึ่งไร่ได้หลายแสน ตำบลเขาพระ อำเภอพิบูลย์ ที่เป็นกลุ่มคนแห่งการเรียนรู้และพัฒนาภูมิปัญญา ศึกษาต้นแบบในการจัดการนาข้าว นาปลา ใช้การศึกษาวิวัฒนาการจัดการภูมิปัญญาในการสกัดองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้และพัฒนา ติดตามงานด้านการพัฒนา การจัดการภูมิปัญญา และเป็นผู้ที่มีการประสานความร่วมมือจากหลายภาคส่วนให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากส่วนที่เกี่ยวข้อง (Jerolmack, C. & Khan, S., 2018) และผู้ให้ข้อมูลการวิจัย จาก 10 คร้วเรือน ในโครงการนาหนึ่งไร่ได้หลายแสน และสนับสนุนวิจัยผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้และพัฒนา โดยมีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย และนักพัฒนาชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญา และนักวิชาการด้านการเกษตร จากสำนักงานเกษตรอำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขอบเขตเนื้อหา กระบวนการเรียนรู้ พัฒนารูปแบบ การจัดการพัฒนาภูมิปัญญาการจัดการนาข้าว นาปลา มีผลการจัดการที่ชัดเจนด้านการจัดการพัฒนาภูมิปัญญา ศึกษาปรากฏการณ์เกี่ยวกับบริบท ปัจจัยและกระบวนการเรียนรู้วิถีคิดวิเคราะห์ การพัฒนารูปแบบการจัดการภูมิปัญญา กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาภูมิปัญญา การนำภูมิปัญญามาสร้างรูปแบบการจัดการนาข้าว นาปลาสู่การใช้ปลาทำนาข้าว กระบวนการเรียนรู้ วิถีคิดด้านการจัดการภูมิปัญญาการจัดการนาข้าว นาปลา กระบวนคิดและพัฒนาเทคนิควิธีต่าง ๆ รูปแบบภูมิปัญญาการจัดการนาข้าว นาปลา ด้วยการศึกษาดูแบบเรียนและองค์ความรู้การใช้ภูมิปัญญาพัฒนาต่อยอดสร้างรูปแบบการจัดการนาข้าว นาปลา สู่รูปแบบการจัดการนาข้าว นาปลา 2562-2565 ซึ่งเป็นช่วงที่บุคคลแห่งการเรียนรู้ที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำนาเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักและขับเคลื่อนงานวิจัย (Nanda, S. & Warmes, R. L., 2017) ที่ได้ดำเนินงานการจัดการนาข้าว นาปลาใช้บริบทแวดล้อมที่ให้เอื้อต่อกระบวนการพัฒนาภูมิปัญญา ด้วยการทดลองทำจริง ใช้วิธีการสังเกตจากหลักฐานร่องรอยที่ผ่านมา ใช้สนทนากลุ่ม (Focus Group) และสัมภาษณ์โดยศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก เกี่ยวกับการเรียนรู้วิถีคิด วิเคราะห์ การต่อยอดภูมิปัญญา การถอดบทเรียนและพัฒนารูปแบบการจัดการนาข้าว นาปลา ใช้แนว

ศึกษาวิเคราะห์ตรวจสอบทางเชิงทฤษฎีการเรียนรู้ของนักวิชาการการศึกษา เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้แบบชี้นำตนเอง (Self-directed Learning) รูปแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิต วิเคราะห์ระบบการเกษตรเพื่อยังชีพ (Agricultural Subsistence) และระดับระบบการเกษตรเชิงทวิลักษณ์ (Agricultural Dual) นานาข้าวนาปลาจากภูมิปัญญาสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นกระบวนการใช้ภูมิปัญญาและพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญา การทำนาข้าวนาปลา และสร้างต้นแบบเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านการทำนาข้าวนาปลา

สรุปผลการวิจัย

การจัดการใช้ปลาทำนาข้าว เป็นรูปแบบการใช้ภูมิปัญญาจากคนรุ่นก่อน ในการทำนาข้าวและเลี้ยงปลาไปพร้อม ๆ กัน เป็นหลักจากนั้นมีการสังเกตเรียนรู้แบบเข้มข้น ด้วยการคิดต่อยอดแล้วทดลองขนาดเล็ก (เป็นลักษณะของบุคคลแห่งการเรียนรู้) และตรวจสอบพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนได้รูปแบบที่เหมาะสม

ตารางที่ 1 รูปแบบการพัฒนาการจัดการบริบทพื้นที่

	แบบเดิม	แบบพัฒนา	ภูมิปัญญา
คันนา	คันนามีขนาดเล็ก	คันนาสูง และกว้าง	คันนาสูง กว้าง มีสวนป่า สวนผัก
คูร่อนน้ำ ระหว่างนาข้าวกับคันนา	ไม่มีคู ร่อนน้ำ	มีคู ร่อนน้ำ กว้าง 1 เมตรความลึกเท่ากัน	มีคู ร่อนน้ำ กว้าง 1 เมตร มีระดับลาดเอียงเพื่อควบคุมระบบน้ำ
พันธุ์ข้าว	ข้าวอายุ 5-6 เดือน	ข้าวอายุ 4-5 เดือน	ข้าวอายุ 3 เดือน เพื่อปลูก 3 รอบ พักนา 1 รอบ
พันธุ์ปลา	ปลาธรรมชาติทั่วไป	ปลากินพืชและปลาธรรมชาติ	ปลานิลและปลากินพืชธรรมชาติ

รูปแบบการจัดการของผู้ให้ข้อมูลหลักและขับเคลื่อนงานวิจัย 2 ครั้วเรือน ได้ทดลองในช่วงปีแรก จนได้การจัดคันนา คูร่อนน้ำตามแบบที่พัฒนา และระบบควบคุมน้ำ 4 รอบต่อปี ต่อจากนั้น อีก 10 ครั้วเรือนก็ทยอยนำรูปแบบที่พัฒนาไปใช้การจัดการน้ำ เพื่อนาข้าวเปียกสลับแห้ง 3 รอบรอบละ 3 เดือน พักนา 1 รอบ มีผลต่อการจัดการนาปลา เมื่อเพิ่มระดับน้ำ ทำให้ปลาเตรียมวางไข่ โดยธรรมชาติปลาวางไข่ปีละ 2 ครั้ง เมื่อควบคุมน้ำเพิ่มระดับน้ำ ปลาจะปรับตัวและวางไข่ จึงสามารถกระตุ้นให้ปลาวางไข่ปีละ 3 ครั้ง ช่วงจัดระบบน้ำให้สูงกว่าผิวน้ำหลังเก็บเกี่ยวข้าว ปลาจะขึ้นมากัดกินตอซังที่เปียกยุ่ย ปลาจะเดินกลิ้งไปมาจนดินเป็นบ่อโคลนเพื่อวางไข่จนไม่ตอใด

นาปรับพื้นที่ให้พร้อมหว่านกล้า เมื่อผ่านการหว่านกล้าจนต้นข้าวเริ่มแข็งแรงจะเพิ่มน้ำให้สูงกว่าผิวน้ำ 10-20 เซนติเมตร ปลาจะว่ายน้ำทั่วผืนนา และกระโดดกินแมลง เพลี้ยที่ต้นข้าว ซึ่งการจัดการน้ำในนาข้าวนาปลา เป็นการกำหนดกิจกรรมให้ปลาช่วยทำนาข้าว ระบบความเชื่อมโยง สวนป่าบนคันนา คู่องน้ำลาดเอียง จำนวนน้ำ เกี่ยวข้องสัมพันธ์เชิงโครงสร้างหน้าที่ (Kottak, C. P., 2015)

การจัดการนาปลา โดยเพิ่มอาหารปลา ด้วยการทำแซนด์วิชปลา (แพลงก์ตอนที่ใส่ฟางข้าวและมูลไก่ ฯ ทำให้มีจุลินทรีย์ ที่เป็นอาหารปลา) จัดบันไดปลา (ทางลาดน้ำไหล) ให้ปลาว่ายทวนน้ำ หรือกิจกรรมปลาฟิสเนส ทำให้ปลาแข็งแรง

ภาพที่ 2 บันไดปลา (ฟิสเนสปลา)

3. การวิเคราะห์รูปแบบภูมิปัญญาใช้ปลาทำนาข้าว ผู้ให้ข้อมูลหลัก 2 คราวเรือน ได้ทดลองในผืนนา ก่อน จากคนผู้ร่วมวิจัยอีก 10 คราวเรือนได้มาเรียนรู้ และได้นำไปทำตาม โดยมีการจัดการให้ปลาช่วยทำนาข้าว เป็นช่วงดังนี้

3.1 ปลาช่วยเตรียมผืนนา (ขจัดตอซัง) ผู้ให้ข้อมูลหลักและขับเคลื่อนงานวิจัยได้เปิดน้ำท่วมตอซัง เมื่อตอซังข้าวเริ่มเปื่อย ปลาจะว่ายน้ำไปมา และกัดกินตอซังข้าว เป็นการเคลียร์พื้นที่ (ผลจากการสังเกตพฤติกรรมของปลา) การออกแบบการเก็บข้อมูลจากการสังเกตเข้มข้นนำมาวิเคราะห์พัฒนา (Symon, G. & Cassell, C., 2012) กิจกรรมเหล่านี้ทำให้ปลากินอาหาร โตเร็วและแข็งแรง

3.2 ปลาช่วยไถนา (การทำเทือกด้วยการดิน ดันหลุมโคลน) การเรียนรู้พฤติกรรมปลา เมื่อน้ำลดจะเริ่มเตรียมวางไข่ เป็นภูมิปัญญาที่เกิดประโยชน์ในการใช้ปลาทำนาข้าว จากปลาที่แข็งแรง สุขภาพดี ถูกกระตุ้นด้วยระบบน้ำ จึงพร้อมวางไข่ตามช่วงที่จัดการน้ำ หลุมโคลนกลายเป็นเทือก จากนั้นจะลုပ်เทือกแล้วปักดำกล้า

3.3 ปลาให้ปุ๋ยและกำจัดวัชพืช การจัดการควบคุมน้ำอิงธรรมชาติ หลักปักดำกล้า จะเปิดน้ำให้สูงเพื่อเลี้ยงต้นข้าว แมลงขนาดเล็กและเพลี้ยที่เกาะใบข้าว ปลาจะว่ายน้ำมากกระโดดกินแมลง กัดกินวัชพืชที่กอข้าว และถ่ายมูลเป็นปุ๋ยอย่างดีให้กับต้นข้าว

ภาพที่ 3 ปลาทำเทือก (แทนการไถ)

การจัดการนาข้าว นาปลาตามแนวการพัฒนาภูมิปัญญา พบว่า นอกจากได้ข้าว และปลาแล้วยังพบว่า การจัดการแนวน้ำปลาจะวางไข่ตามระบบน้ำ จากปกติปีละ 2 ครั้ง เป็น 3 ครั้ง และจากปลาที่มีอาหารสมบูรณ์รวมถึงสุขภาพแข็งแรงเพราะได้ว่ายทวนน้ำขึ้นบันไดปลา (ฟิสเนสปลา) ทำให้แต่ละช่วงมีลูกปลามากมาย และมีปลาที่ตัวโตสุขภาพแข็งแรงจำนวนมาก เป็นการสร้างรายได้ ปีละ 3 รอบ นำไปสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และกลายเป็นต้นแบบให้กับนักวิจัยร่วมในพื้นที่อีก 10 ครัวเรือน และมีนักศึกษาผู้สนใจมาศึกษาดูงานจำนวนมาก

อภิปรายผลการวิจัย

ภูมิปัญญา การจัดการนาข้าวนาปลา ประสบการณ์ตรงและการถ่ายทอดภูมิรู้เทคนิควิธีการทำนาพร้อม ๆ กับการหาปลาในนา เป็นการเรียนรู้จากปรากฏการณ์ที่เกิดจากการทำนา ถ่ายทอดต่อเนื่องมา ให้ชาวนารับรู้ว่า ในนามีน้ำมีปลาและมีข้าวสามารถจัดการผืนนาให้ได้ทั้งข้าว และปลาหลายรุ่น การทำนาจึงได้ปลาเป็นผลพลอยได้เรื่อยมาดังการศึกษาของณวิญ เสริฐผล (2564) พบว่า ภูมิปัญญาชาวนา ช่วยให้สามารถปรับตัว เรียนรู้ ประยุกต์ ในการวางแผนทำนา ตั้งแต่เตรียมการ (ต้นน้ำ) การดำเนินการ (กลางน้ำ) และหลังเก็บเกี่ยวในการคัดเลือกพันธุ์เตรียมไว้ และการจำหน่ายผลผลิต การนำภูมิปัญญามาวางแผนในการจัดการนาข้าว นาปลา จนพัฒนามาสู่ การทำนาข้าวนาปลาจากภูมิปัญญาสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจการใช้พื้นที่นาข้าวเลี้ยงปลา สามารถจัดการทั้งนาข้าว นาปลาไปด้วยกันได้ ดังการศึกษางานวิจัยของจิรณธนิ ปะภิรณะ (2564) พบว่า เป็นการใช้ที่ดินอย่างถูกต้องตามหลักเศรษฐศาสตร์ คือ สามารถใช้ประโยชน์ได้สูงสุด ประหยัด ค่าอาหารปลา เพิ่มผลผลิตให้แก่ข้าว ปลาช่วยเพิ่มปุ๋ยให้แก่ดินในนาข้าวจากการขับถ่าย ปลาช่วยพรวนดิน ฆะวายน้ำและปรับปรุงหน้าดินจากการหาอาหาร ช่วยกำจัดพันธุ์ไม้น้ำและวัชพืชต่าง ๆ ปลาช่วยกำจัด ศัตรูข้าว คือ แมลงที่จะเป็นศัตรูต้นข้าว มีผลผลิตปลาเพิ่มขึ้น และช่วยเพิ่มรายได้แก่

ผู้เลี้ยง ตามหลักวิชาการในการเลี้ยงปลาในนาข้าว กรมประมง แนวการเลี้ยงปลาในนาข้าวที่นำเอา ภูมิปัญญาเข้ามาจัดการ จะสามารถเพิ่มจำนวนรอบการทำนา และเลี้ยงปลาในแต่ละปี เพิ่มผลผลิต ได้อีกมากมาย

บุคคลแห่งการเรียนรู้กับการจัดการความรู้ ปี 2562-2565 โครงการนาหนึ่งไร่ได้หลาย แสน ตำบลเขาพระ อำเภอพิบูลย์ ได้มีบุคคลที่เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ที่พยายามนำเอาภูมิปัญญา จากคนรุ่นก่อนและประสบการณ์ตรงของตน มาคิดพัฒนาต่อยอด จุดเด่นของบุคคลแห่งการเรียนรู้ (ผู้ให้ข้อมูลหลักและขับเคลื่อนงานวิจัย 2 คร้วเรือน) คือ การสังเกตเก็บข้อมูลพฤติกรรมปลาในนา ข้าว และทดลองขนาดเล็ก มีการนำเอาข้อสังเกตมาคิดวิเคราะห์ ประเมินและกันรวมถึงหารือกับ อาจารย์มหาวิทยาลัยชีวิต นักวิชาการเกษตรอำเภอ นักพัฒนาชุมชนอำเภอ และกับผู้วิจัยเป็นระยะ ๆ นำประเด็นที่คิดไปทดลองขนาดเล็กและตรวจสอบ ติดตามต่อเนื่อง มีการพัฒนาทดลองอยู่เสมอ ผู้วิจัยได้ร่วมสังเกตแบบมีส่วนร่วมตลอด 3 ปี พบว่ามีการพัฒนารูปแบบภูมิปัญญาในกลุ่มนี้ตลอด และรวมถึงเมื่อมีชาวนาที่สนใจมาดูงาน มีอาจารย์และนักศึกษามาศึกษาดูงาน ยิ่งเป็นการเสริมพลัง การเรียนรู้และพัฒนา การจัดการนาข้าวนาปลา สู่ภูมิปัญญาใช้ปลาทำนาข้าวที่ชัดเจนขึ้น ดัง การศึกษาของนันทวิช นุชนารถ (2560) ที่สรุปว่าภูมิปัญญาไทยเป็นเป็นการการศึกษาตลอดชีวิต จะ ส่งผลให้คนใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุข ช่วยสร้างสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้ง ช่วยให้เกิดปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบที่เกิดจากสังคมภายนอก ภูมิ ปัญญาจึงสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการนาข้าว นาปลาจึงเกิดภูมิปัญญา การใช้ปลาทำ นาข้าว ดังการศึกษาของพุมิภัทร เป็กเตปิน (2565) พบว่า รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่น มาจัดการจัดการความรู้ที่เป็นระบบ จึงได้รูปแบบเอกลักษณ์ในพื้นที่ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ การแสวงหาความรู้เป็นการรวบรวม สรรหา และคัดเลือกความรู้ด้านภูมิปัญญาในท้องถิ่น ที่เสี่ยงจะ สูญหาย มาจัดเก็บอย่างเป็นระบบ ได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ระหว่างชาวบ้านในท้องถิ่นเดียวกัน หรือจากสถานที่อื่นมาแลกเปลี่ยนการเรียนรู้กัน ซึ่งการแลกเปลี่ยน ความรู้จึงทำให้ชาวบ้านเกิด ทักษะประสบการณ์และการเปรียบเทียบกัน มีการจัดเก็บความรู้ผ่านตัวบุคคล โดยต้องใช้ความรู้ ทักษะ ความชำนาญเฉพาะตัว ได้มีการถ่ายทอด ความรู้เป็นการถ่ายทอดจากบุคคลเป็นหลัก ซึ่งภูมิ ปัญญาใช้ปลาทำนาข้าว ได้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญา และพัฒนาภูมิปัญญา จนได้ รูปแบบการจัดการภูมิปัญญาใช้ปลาช่วยทำนาข้าว พื้นที่อำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

องค์ความรู้ใหม่

การเรียนรู้จากปรากฏการณ์ ทดลองขนาดเล็กและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการเรียนรู้ปฏิบัติการ (Active Learning Model) ที่นำข้อมูลจากปรากฏการณ์จริง มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเชิงทฤษฎี จึงสกัดออกมาเป็นองค์ความรู้ในการจัดการภูมิปัญญาใช้ปลาช่วยทำนาข้าว พื้นที่อำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช

เตรียมให้เป็นบุคคล แห่งการเรียนรู้	ใช้ภูมิปัญญาและ ประสบการณ์มาต่อยอด	ทดลองทำตามที่ต่อยอด สังเกตประเมินเข้มข้น	สรุปผลการพัฒนา เป็น รูปแบบการจัดการ
เตรียมพื้นที่	พื้นที่ที่มีน้ำสมบูรณ์และ ควบคุมน้ำได้ตามที่ ต้องการ	ปรับระดับคู ร่องน้ำระหว้าผืน นา กับคันนาให้กว้างและลึก ลาดเอียงตามเหมาะสม	คันนายกสูงและกว้างเพื่อ ทำสวนป่าขนาดเล็ก
การจัดการน้ำ	เปิดน้ำ เข้าออกเพื่อทำ นาเปียกสลับแห้ง	เปิดน้ำเข้า ลดน้ำให้ปลาหา อาหาร และวางไข่	จัดระบบน้ำ สำหรับ ฟิสนะปลา
รูปแบบการจัดการ (Model)	ใช้ปลาจัดตอซังก่อน เริ่มทำนา	ใช้ปลาทำเทือก แทนการไถ นา โดยปลาเดิน ทำหลุมโค ลอนวางไข่	ใช้ปลากินแมลง วัชพืช และมูลปลาเป็นปุ๋ยให้นา ข้าว

ภูมิปัญญาการทำนาข้าว และการทำนาปลา สามารถบูรณาการเป็นรูปแบบ ภูมิปัญญาใช้ปลาช่วยทำนาข้าว พื้นที่อำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของชาวนา จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สร้างสังคมแห่งความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน และช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เป็นสถานที่ที่เปิดให้ผู้สนใจ ได้เรียนรู้ ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของชาวนา คนทำนาข้าว นาปลาที่สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจด้วยทุนภูมิปัญญา

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานการพัฒนาท้องถิ่น ควรมีนโยบายสนับสนุน ระบบการจัดการน้ำชลประทานเพื่อการเกษตรอย่างเป็นระบบในมิติเชิงซ้อน (ทั้งปลาทั้งพืช) และอำนวยความสะดวกให้กับชาวนา ได้เรียนรู้พัฒนาภูมิปัญญาการทำนาข้าวนาปลาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หน่วยงานระดับจังหวัด อำเภอที่มีประชากรประกอบอาชีพทำนา ควรจัดอบรมปฏิบัติการแนะนำชาวนา ให้มีองค์ความรู้ เทคนิควิธีเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาการจัดการนาข้าว นาปลา ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และสร้างฐานการเรียนรู้พัฒนาภูมิปัญญานาข้าว นาปลาให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน ควรสนับสนุนให้มีการวิจัย ปฏิบัติการเกี่ยวกับระบบนิเวศน์ น้ำ ดิน และการจัดการที่เหมาะสมในผืนนา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ คุณภาพ การจัดการนาข้าวนาปลาในทีเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

- จรรย์ธนิน ปะภิระณะ. (2564). *ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลี้ยงปลาในนาข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรจังหวัดอำนาจเจริญ*. (รายงานการวิจัย). กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ : สำนักงานประมงจังหวัดอำนาจเจริญ.
- ณวิญ เสริฐผล. (2564). *นวัตกรรมภูมิปัญญาการทำนาข้าวในพื้นที่สูงของชาวนา ในจังหวัดพะเยา*. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 21(4), 57-65.
- นันทวัช นุชนารถ. (2560). *ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าแห่งวิถีชีวิต วัฒนธรรม เพื่อการศึกษาที่ยั่งยืน*. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*, 12(34), 17-26.
- พุดมภัทร เป็กเตปิน. (2565). *รูปแบบการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิเกษตรรักษาสีสิ่งแวดล้อม ประเทศไทย. (2566). *เทคนิคการจัดการน้ำในนาข้าวแบบเปียกสลับแห้ง*. เข้าถึงได้จาก <http://www.aecth.org/Article/Detail/138197>
- สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร. (2565). *น้ำกับการทำเกษตรในประเทศไทย*. เข้าถึงได้จาก https://www.arda.or.th/knowledge_detail.php?id=13
- Atkinson, P., Coffey, A., Delamont, S., Lofland, J. & Lofland, L. (2007). *Handbook of ethnography*. Los Angeles : Sage.
- Barker, C. (2012). *Cultural Studies Theory and Practice*. Los Angeles : Sage.
- Creswell, J. W. & Creswell, J. D. (2018). *Research Design Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Los Angeles : Sage.

- Jerolmack, C. & Khan, S. (2018). *Approaches to Ethnography Analysis and Representation in Participant Observation*. New York : Oxford University Press.
- Kottak, C. P. (2015). *Cultural Anthropology Appreciation Cultural Diversity*. New York : Mc Graw Hill Education.
- Nanda, S. & Warms, R. L. (2017). *Culture Counts a Concise Introduction to Cultural Anthropology*. United States : Cengage Learning.
- Symon, G. & Cassell, C. (2012). *Qualitative Organizational Research Core methods and Current challenges*. Los Angeles : Sage.

แนวทางพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนิกชนใน จังหวัดนครสวรรค์

Guidelines for Developing Factors Affecting the Belief in the Law of Karma of Buddhists in Nakhon Sawan Province

เพ็ญแข คงเพชรศักดิ์¹ วัฒนะ กัลยาณพัฒน์กุล² และสามารถ สุขุประการ³

Penkhae Kongpetsak, Watthana Kanlayapatthanakul and Sarmart Sukhuprakarn

Received: May 31, 2023

Revised: December 15, 2023

Accepted: January 07, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนา 2) ศึกษาความเชื่อและพฤติกรรมเรื่องกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครสวรรค์ และ 3) นำเสนอแนวทางการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครสวรรค์ วิธีดำเนินการวิจัย บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 22 รูป/คน ได้แก่ พระสังฆาธิการ อุบาสก และอุบาสิกา และการสนทนากลุ่ม) โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 8 รูป/คน ได้แก่ นักวิชาการด้านพุทธศาสนา พระสงฆ์นักเผยแผ่พุทธศาสนา และอุบาสิกา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาอธิบาย ผลการวิจัย พบว่า 1) คำสอนเรื่องกรรมในคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนา อธิบายความหมายและลักษณะของกรรมมูลเหตุให้เกิดกรรม การให้ผลของกรรมตามเหตุปัจจัย และการปฏิบัติต่อกรรมที่มีเป้าหมายสูงสุด คือ การดับกรรมเพื่อเข้าสู่พระนิพพาน 2) สภาพความเชื่อและพฤติกรรมเรื่องกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครสวรรค์ ด้วยชาวพุทธไทยมี

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: penkhae36008@gmail.com

ความเชื่อเพื่อเพื่อแผ่ ดังนั้น จึงนิยมทำบุญ การทำบุญเกิดจากความเชื่อว่ามีอานิสงส์ทำให้ไปบังเกิดในสุคติภูมิ และ 3) แนวทางการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครสวรรค์ ให้มีการปลูกฝังความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมจากครอบครัว โรงเรียน วัด ตั้งแต่เด็ก ๆ เพื่อจะได้มีพฤติกรรมที่มีความละเอียดรอบคอบกลัวต่อบาปทำให้ไม่สร้างบาปอกุศลกรรมซึ่งเป็นปัญหาความเดือดร้อนต่อตนเองและสังคมต่อไป

คำสำคัญ: กรรม, กฎแห่งกรรม, ความเชื่อในสังคมไทย, บุญบาป

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the teachings on the law of karma in Buddhism; 2) to study the belief and behavior on the law of karma of Buddhists in Nakhon Sawan Province; and 3) to present guidelines for developing factors affecting the belief on the law of karma of Buddhists in Nakhon Sawan Province. This was a quantitative research. It consisted of a study of related research documents and collecting field data using in-depth interviews with 22 key informants, namely Buddhist monks, laymen, laywomen, and focus group discussions with 8 key informants, including Buddhist scholars, Buddhist propagator monks, and laywomen. The research instruments included in-depth interviews and descriptive content analysis. The research results found that 1) the teachings on karma in Buddhist scriptures explained the meaning and characteristics of karma, the cause of karma, the results of karma according to causes and conditions, and the practice of karma with the highest goal of extinguishing karma to enter Nirvana; 2) the belief and behavior of Buddhists in Nakhon Sawan Province regarding the law of karma made them generous. Therefore, they liked to make merit. Making merit came from the belief that it will bring them to a good destination; and 3) the guidelines for developing factors that affected the belief in the law of karma of Buddhists in Nakhon Sawan Province to instill belief in the law of karma from the family, school, and temple since childhood so that they will have behavior that was ashamed and afraid

of sin, preventing them from creating sinful karma, which was a problem that caused suffering to themselves and society in the future.

Keywords: Karma, Law of Karma, Belief in Thai Society, Merit and Sin

บทนำ

สังคมในยุคปัจจุบันที่ความเจริญทางด้านวัตถุส่งผลกระทบในการดำเนินชีวิตตามวิถีทางเพื่อความอยู่รอดในสังคมวัตถุนิยม สนใจวัตถุมากกว่าความเจริญทางด้านจิตใจ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมจากการทำความดีเพื่อความดี มาเป็นการทำความดีเพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตน โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม มนุษย์ให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจน้อยลงกระทำทุกอย่างไปเพื่อสนองความต้องการ คือ กิเลสทั้งสิ้น มนุษย์ส่วนใหญ่หวังความสำเร็จทางชื่อเสียงเกียรติยศ เงินทอง ความคิดจิตใจเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อม ส่งผลต่อการกระทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมเช่นกัน ซึ่งการกระทำทุกอย่างของมนุษย์นั้นอยู่ใต้อำนาจการบังคับของกิเลสทั้งสี่ ดั่งพุทธพจน์ “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าบุคคลมีจิตใจเสียหยาแล้วจะพูดก็ตาม จะทำก็ตาม ความทุกข์ย่อมติดตามเขาไปเหมือนล้อหมุนตามโคที่ลากเกวียน ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว จะพูดก็ตามจะทำตามความทุกข์ย่อมติดตามมาเหมือนดังเงาที่ติดตามตัว” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จากพุทธพจน์ข้างต้น แสดงให้เห็นผลของการมีความคิดที่ชั่วที่เปรียบเสมือนล้อที่หมุนตามโคที่ลากเกวียน ฉะนั้นถ้าคนมีใจชั่วก็พูดชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วยและสอนให้เห็นผลของการมีความคิดที่ดีว่าการกระทำที่เกิดจากความคิดทั้งหมดของเรานั้นเกิดจากใจและทุกสิ่งก็สำเร็จได้ด้วยใจ หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้ความหมาย กฎแห่งกรรม หรือ กรรมนิยามเป็นกฎข้อหนึ่งของกฎธรรมชาติเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์ กล่าวคือ กฎแห่งกรรมหมายถึงกระบวนการก่อกรรมและการให้ผลของกรรมอย่างเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งกระบวนการก่อกรรมนั้นต้องประกอบด้วยเจตนา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2531) คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความตั้งใจ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนาเรียกว่าไม่เป็นกรรมเป็นแค่เพียงกิริยาเท่านั้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558)

สังคมไทยปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุเป็นอย่างมากแต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวหาได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขที่แท้จริงของคนไทยไม่คนนิยมวัตถุหรือวัตถุนิยมมากไปมีกิเลสมากขึ้นและสิ่งที่ขาดคือศีลธรรมสภาพสังคมที่ฟอนเฟะเพราะรับอิทธิพลอารยะธรรมตะวันตก (พุทธ

ทาสถิกขุ, 2545) จากค่านิยมเดิมที่ยกย่องคนดี คือ คนมีคุณธรรมและเชื่อในกฎแห่งกรรมตามสำนวนที่ว่า “ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว” ในปัจจุบันได้จางหายไปกับคนไทยรุ่นใหม่สังคมไทยได้เปลี่ยนค่านิยมไปยกย่องวัตถุนั่นคือคนที่มีความมั่งคั่งและมีอำนาจและผลตอบแทนของการทำดีได้ดี “ดี” ในความหมายของคนรุ่นใหม่คือได้วัตถุนั่นคือเงินทองชื่อเสียงเกียรติยศทั้ง ๆ ที่ผู้ที่ได้รับการยกย่องเป็นผู้ประพาศเสื่อมเสียแต่สังคมไม่ได้ให้ความสนใจความประพาศหรือวิธีการที่ทำให้ได้มาซึ่งวัตถุนั้นเหล่านั้นเพียงแต่ขอให้ได้มาเป็นพอกจึงเกิดสำนวนที่นำมาใช้ในสังคมใหม่ว่า “ทำดีได้ดีที่ไหนทำชั่วได้ดีมีถมไป” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลกระทบของความเชื่อเรื่องกรรมในสังคมไทยได้คลอนแคลนสังคมเกิดความเชื่อเรื่องกรรมคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงและไม่เชื่อกฎแห่งกรรมว่ามีจริงความจริงเหล่านี้ไม่ได้มีผลเฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้นแต่ได้ส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างมากกับเด็กและวัยรุ่นที่จะเป็นกำลังของชาติทำให้เกิดความเชื่อเรื่องกรรมคลาดเคลื่อนและผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริงและไม่เชื่อเรื่องกรรมและผลแห่งกรรมว่ามีจริงสาเหตุมาจากเห็นการกระทำของผู้ใหญ่ที่กระทำตัวอย่างที่ไม่ดีไว้และกฎแห่งกรรมก็ไม่ได้ลงโทษผู้กระทำผิดให้เห็นทันตานอกจากนี้วัฒนธรรมตามกระแสโลกาภิวัตน์ยุคของการสื่อสารที่ไร้พรมแดนเครื่องมือสื่อสารต่าง ๆ ได้ช่วยกระตุ้นให้เกิดความต้องการทางวัตถุและบริโภคนิยมเพื่อสนองกิเลสอยู่ตลอดเวลาความสุขเกิดจากการมีวัตถุจึงต้องมีการแสวงหาด้านเดียวรวมถึงการห่างเหินจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผลจากการมีความเชื่อเรื่องกรรมที่ผิดไปจากเดิมได้ก่อให้เกิดปัญหาในสังคมปัจจุบันเช่นปัญหายาเสพติดปัญหาอบายมุขปัญหาอาชญากรรมและอื่น ๆ อีกมากมายนานับการ สาเหตุแห่งปัญหาดังกล่าวนี้นี้มีหลายประการ คือในประการแรกปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันที่เกิดจากความย่อหย่อนในด้านศีลธรรมหรือคุณธรรมที่ทวีความรุนแรงขึ้นโดยลำดับ ในระดับสังคม มีปัญหาเรื่องการทุจริตคอร์รัปชัน การค้ำมนุษย์ การแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาการเกิดอาชญากรรมสูงขึ้น โดยมีข้อเท็จจริงที่สนับสนุนคือ ปีพุทธศักราช 2564 สถิติฐานความผิดคดีอาญาคดี 4 กลุ่ม 1) ฐานความผิดเกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย และเพศ มีการรับแจ้ง รวม 12,773 คดี 2) ฐานความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ รวม 42,512 คดี (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2565) สำหรับปัญหาสังคมที่เป็นปัญหาของปัจเจกบุคคล เช่น ปัญหาการฆ่าตัวตาย ปัญหาหนี้สินครัวเรือนที่สูงขึ้น เป็นต้น ปัญหาทั้งสองระดับนี้มีพื้นฐานมาจากความเชื่อหรือทฤษฎีของบุคคลเป็นสำคัญความเชื่อที่เป็นสัมมาทิฐิ ย่อมทำให้บุคคลดำเนินชีวิตอยู่ในวิถีทางที่ถูกต้อง ความเชื่อที่เป็นมิถิฐิ ย่อมทำให้บุคคลคิดตัดสินใจและกระทำการไปแนวทางที่ผิด นำพาชีวิตไปสู่ความเสื่อมตถ์และเสียหาย รวมทั้งส่งผลให้เกิดความเดือดร้อนแก่สังคม ความเห็นที่ถูกต้องซึ่งเป็นสัมมาทิฐิประการหนึ่ง คือ ความเชื่อถึงการมีอยู่ของโลกว่า หรือชีวิต

หลังความตายซึ่งหมายถึงชีวิตมิได้สิ้นสุดที่สุดที่การตายและจะต้องมีการเกิดใหม่ต่อไปจะช่วยเหลือส่งเสริมให้คนมีความเพียรและกระทำแต่กรรมดีในขณะเดียวกันความเชื่อที่เป็นมิจฉาทิฐิในเรื่องนี้จะทำให้คนตัดสินใจกระทำการไปในทางที่ผิดด้วยเช่น ปัญหาการฆ่าตัวตาย เพราะคิดว่าความตาย คือ การสิ้นสุดของปัญหา ปัญหาการใช้ชีวิตอย่างสุดโต่ง และปัญหาการกระทำผิด ศีลธรรมทั้งหลาย เช่น การฉ้อโกง ทูจริต การฆ่า การทำร้ายผู้อื่นหากใช้อำนาจหรืออิทธิพลหลีกเลี่ยงการรับโทษทางกฎหมายบ้านเมืองหรือหลบหนีไปได้ในชาตินี้ก็ไม่ต้องไปรับโทษทัณฑ์ในผลของกรรมในชาติต่อไปอีกแต่อย่างใด

ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ปัญหาดังกล่าวนี้นี้มีความสำคัญ และเป็นรากฐานที่จะใช้แก้ปัญหาสังคมดังกล่าวข้างต้นในปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครสวรรค์ในสมัยปัจจุบันว่ามีความเข้าใจสอดคล้องและถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาหรือไม่อย่างไร เพื่อจะได้ทราบสาเหตุที่มีผลต่อความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขและเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาความเชื่อและพฤติกรรมเรื่องกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครสวรรค์
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครสวรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย การศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 22 รูป/คน ได้แก่ พระสังฆาธิการ จำนวน 9 รูป อุบาสก จำนวน 9 คน และอุบาสิกา จำนวน 4 คน และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview) จำนวน 8 รูป/คน ได้แก่ นักวิชาการด้านพุทธศาสนา จำนวน 3 รูป พระสงฆ์นักเผยแผ่พุทธศาสนา จำนวน 4 รูป และอุบาสิกา 1 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก สถิติหรือวิธีการที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลเป็นแบบวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาอธิบาย (Descriptive Content Analysis)

สรุปผลการวิจัย

1. คำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา พบว่า กรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดับไปตามเหตุปัจจัย โดยมีกิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมแล้วย่อมต้องรับผลกรรม เมื่อรับผลกรรมแล้วก็เกิดกิเลสที่เป็นเหตุให้ทำกรรมวนเวียนต่อไป กรรม คือ เจตนาที่จะกระทำทางกาย วาจา ใจ โดยมีผัสสะที่ทำให้เกิดเวทนา เวทนาทำให้เกิดตัณหา และตัณหาทำให้เกิดกรรมหรือเจตนาที่จะกระทำทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว เพื่อให้ได้ตามความต้องการหรือไม่ต้องการของตัณหาที่เกิดขึ้น กรรมที่ทำแล้วย่อมให้ผลในอบายภูมิ มนุษยโลกหรือเทวโลก

2. ความเชื่อและพฤติกรรมเรื่องกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า อิทธิพลความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ที่มีต่อการศึกษา คือ พุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครสวรรค์ได้รับการปลูกฝังเรื่องนรก-สวรรค์จากบรรพบุรุษมาโดยลำดับและมีความเชื่ออย่างลึกซึ้งในจิตใจแล้ว ผู้สูงอายุที่เข้าวัดฟังธรรมอยู่เป็นประจำ นอกจากจะมีความเชื่อแล้วยังปฏิบัติตามได้อีกส่วนเยาวชนแม้จะมีความเชื่อแต่ปฏิบัติตามได้บ้างไม่ได้บ้าง สาเหตุสำคัญเพราะใช้ชีวิตอยู่กับสื่อต่างๆ มากจนเกินไป ทำให้จิตใจเหินห่างจากศีลธรรม

3. แนวทางการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า แนวคิดเรื่องกรรมที่ปรากฏในสังคมไทยปัจจุบันสอดคล้องกับคำสอนเรื่องกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เฉพาะแนวคิดหลักตามคำสอนเรื่องกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่สรุปได้ว่า กรรม คือ เจตนาที่แสดงออกทางกาย วาจา ใจ กรรมเป็นการกระทำของตนเมื่อทำกรรมแล้วต้องรับผลของกรรมนั้น การให้ผลของกรรมเป็นไปตามหลักที่ว่า ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว และการปฏิบัติต่อกรรมคือการละเว้นกรรมชั่วทำกรรมดี ส่วนแนวคิดเรื่องกรรมที่ปรากฏในสังคมไทยปัจจุบันที่ไม่สอดคล้องกับคำสอนเรื่องกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ สรรพสิ่งทั้งหลายในจักรวาลดำเนินไปตามกฎแห่งกรรม ผลกรรมคือการรับรู้อารมณ์หรือสิ่งที่กระทบอายตนะ เจ้ากรรมนายเวรเป็นผู้ให้ผลกรรมโดยผลกรรมจะระงับหรือบรรเทาลงได้หากเจ้ากรรมนายเวรยอมอโหสิกรรมการเปลี่ยนแปลงผลกรรมด้วยการทำกรรมดีเพื่อให้ผลกรรมชั่วเบาบางลง การตรองผลกรรมชั่วไม่ให้ติดตามให้ผลได้ การแก้กรรม การให้ผลกรรมแบบตรงไปตรงมา กรรมให้ผลกับผู้อื่นที่ไม่ใช่ผู้ทำกรรมการทำอภัยทานจะทำให้เศษกรรมเป็นอโหสิกรรมหรือเป็นกรรมที่เลิกให้ผล และการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อการแก้กรรม

นอกจากนี้จุดแข็ง จุดอ่อนของแนวคิดเรื่องกรรมที่ปรากฏในสังคมไทยปัจจุบัน พบว่าจุดแข็งของแนวคิดเรื่องกรรมที่อ้างอิงตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ 1) นำเสนอเนื้อหาสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาตนในทางพระพุทธศาสนา 2) นำเสนอหลักกรรมควบคู่กับการปฏิบัติต่อกรรม ช่วยส่งเสริมการปฏิบัติตนในทางพระพุทธศาสนา และ 3) การอ้างอิงคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา จุดอ่อนของแนวคิดนี้ คือ 1) การให้ผลกรรมที่รับรู้ได้ยากคือ การให้ผลกรรมแบบข้ามภพข้ามชาติที่อาจทำให้คนในสังคมมองว่า เรื่องกรรมเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อให้คนทำความดี 2) การพิจารณาเรื่องกรรมของบุคคลอื่น ตัวอย่างเรื่องกรรมที่นำเสนออาจทำให้เกิดความคุ่นชินในการพิจารณาเรื่องกรรมของบุคคลอื่นแทนที่จะพิจารณาเรื่องกรรมของตนเอง 3) เรื่องกรรมที่นำเสนอยังไม่สามารถกระตุ้นให้คนในสังคมตระหนักรู้เรื่องกรรมได้อย่างเต็มที่ คนในสังคมอาจมองเรื่องกรรมในขอบเขตที่จำกัด และคิดว่าเรื่องกรรมไม่เกี่ยวข้องกับตนเอง และ 4) การให้ผลกรรมในนรก สวรรค์ เป็นดินแดนที่ไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยอายตนะของคนทั่วไป อาจมีผลต่อความเชื่อเรื่องกรรมของคนในสังคมไทย

จุดแข็งของแนวคิดเรื่องกรรมที่อ้างอิงประสบการณ์กรรม คือ 1) เรื่องเล่าประสบการณ์กรรมนำเสนอแบบตรงไปตรงมาเฉพาะเรื่องการทำกรรมและการรับผลกรรม ทำให้ง่ายต่อการเรียนรู้ กระตุ้นความสนใจ และเป็นเรื่องราวที่พบเห็นได้ในสังคมโดยทั่วไป 2) ประสบการณ์กรรมเกิดจากการทบทวนการกระทำกรรมชั่วของตนเอง ซึ่งความเชื่อในเรื่องผลของการกระทำนี้มีผลดีต่อการเรียนรู้เรื่องกรรม สำหรับจุดอ่อนของแนวคิดนี้คือ 1) ตัวอย่างเรื่องกรรมที่นำเสนอขาดความน่าเชื่อถือในความเป็นเหตุเป็นผล เนื่องจากการรับรู้ผลกรรมนั้นเป็นการเชื่อมโยงเหตุการณ์ร้ายที่เกิดขึ้นในปัจจุบันกับเหตุการณ์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันในอดีตโดยไม่มีมูลเหตุหรือความเชื่อมโยงของเหตุการณ์แต่อย่างใด 2) การเปลี่ยนแปลงผลกรรมด้วยการทำบุญ ส่งผลต่อความน่าเชื่อถือในเรื่องกรรมและมีผลกระทบต่อหลักกรรมที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เนื่องจากผลกรรมชั่วเปลี่ยนแปลงได้ จึงไม่ต้องรับผลกรรมหรือรับผลกรรมเพียงบางส่วน 3) การนำเสนอเรื่องเหนือธรรมชาติ เช่น เจ้ากรรมนายเวรเข้าไปแฝงในร่างกายทำให้เกิดการเจ็บป่วย การเดินทางไปสู่ นรกและสวรรค์แล้วนำเรื่องกรรมมาบอกสอนผู้อื่นหรือการรู้เรื่องกรรมของผู้อื่นโดยผู้ที่ยังอ้างว่ามีความสามารถพิเศษ อาจทำให้คนในสังคมเกิดความสงสัยและมองว่าเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือในเรื่องกรรม

แนวทางการนำเสนอเรื่องกรรมที่สอดคล้องกับสังคมไทยปัจจุบัน เป็นการนำเสนอคำสอนเรื่องกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเพื่อให้คนในสังคมไทยตระหนักรู้เรื่องกรรม โดยมุ่งหวังผลทางด้านศีลธรรม แนวทางการนำเสนอเรื่องกรรมที่ผู้วิจัยนำเสนอครั้งนี้มีหลักการสำคัญ 2 ประการ คือ

1) การเรียนรู้กรรม เป็นการอธิบายเรื่องกรรมเพื่อให้เกิดแนวคิดที่จะนำไปพิจารณาเรื่องกรรมจากประสบการณ์ของตนเอง การอธิบายเรื่องกรรมมี 2 ลักษณะคือ 1.1) เรื่องกรรมในชีวิตประจำวันอธิบายเรื่องกรรมและการให้ผลกรรมในชีวิตประจำวัน นำเสนอต่อบุคคลทั่วไปเพื่อให้เกิดการตระหนักรู้เรื่องกรรม โดยอธิบายเรื่องกรรมร่วมกับการทำงานของชั้น 5 เนื่องจากความรู้เรื่องร่างกายกับจิตใจของมนุษย์เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมโดยทั่วไปจึงทำให้เข้าใจง่าย และสะดวกต่อการเข้าถึงเรื่องกรรม และ 1.2) เรื่องกรรมทั้งกระบวนการ อธิบายเรื่องกรรมแบบข้ามภพข้ามชาติ นำเสนอต่อผู้ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เนื่องจากคำสอนเรื่องกรรมในส่วนนี้อธิบายการให้ผลกรรมที่ไม่สามารถเข้าถึงด้วยอายตนะของคนทั่วไปจึงต้องอาศัยศรัทธาเป็นตัวนำในการเข้าถึงเนื้อหาเรื่องกรรม สำหรับวิธีการอธิบายเรื่องกรรม เน้นการใช้ตัวอย่างเรื่องกรรมที่พบเห็นได้ทั่วไป เพื่อให้ผู้ศึกษาเรื่องกรรมสามารถนำไปพิจารณาความมีอยู่ของกรรมจากประสบการณ์เรื่องกรรมของตนเองได้

2) การพิจารณากรรม คือ การพิจารณาเรื่องกรรมที่เกิดขึ้นในประสบการณ์ของตนเองว่า เรื่องกรรมที่เรียนรู้มานั้นสอดคล้องกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ในชีวิตตนเองอย่างไร โดยพิจารณาด้วยความเป็นเหตุเป็นผล สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการพิจารณา คือ การสังเกต การตั้งคำถาม และคิดหาคำตอบตามหลักโยนิโสมนสิการ

อภิปรายผลการวิจัย

1. คำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา มีผลต่อการเรียนรู้และการใช้ชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบัน การพัฒนาความรู้และสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตล้วนมีพื้นฐานจากแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งแนวคิดทางวิทยาศาสตร์มีผลต่อความเชื่อเรื่องกรรม เนื่องจากความรู้เรื่องกรรมบางส่วนไม่สามารถตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ เช่น เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด การให้ผลกรรมแบบข้ามภพข้ามชาติ ดังนั้นคนในสังคมไทยบางส่วนจึงยังไม่เชื่อมั่นในคำสอนเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา โดยตั้งประเด็นข้อสงสัยในเรื่องที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ในการศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่า คนในสังคมไทยมีความเชื่อเรื่องกรรมตามแนวคิดเรื่องกรรมที่อ้างอิงประสบการณ์กรรมมากกว่าแนวคิดอื่นซึ่งแนวคิดเรื่องกรรมที่อ้างอิงประสบการณ์กรรมเป็นแนวคิดที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ในหลายประเด็น เช่น ประสบการณ์เรื่องกรรมขาดความน่าเชื่อถือตามหลักเหตุและผล การรับรู้เรื่องกรรมจากผู้ที่ยังว่ามีประสบการณ์เหนือธรรมชาติ เช่น การติดต่อดวงวิญญาณ และการเดินทางไปภพภูมิอื่น รวมทั้งการแก้กรรมที่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขเหตุการณ์ร้ายได้โดยไม่ต้องแก้ไขที่ตัวปัญหาของเหตุการณ์นั้น

2. สังคมไทยแม้ว่าจะมีความเชื่อเรื่องกรรม เป็นพื้นฐานทางด้านความคิดและการพัฒนา แต่ความเชื่อเรื่องกรรมของคนในสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นแนวคิดที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ โดยเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติที่อ้างอิงจากประสบการณ์บุคคลเป็นสำคัญ สอดคล้องกับงานวิจัยของมัลลิกา ชมสุวรรณ (2560) พบว่า กฎแห่งกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ กฎที่กล่าวถึงเหตุและผลของการกระทำกรรม หมายถึง การกระทำทางกาย วาจา และใจ ที่ประกอบไปด้วยเจตนาหรือความจงใจในการกระทำ เจตนาที่นั้นถ้าถูกจงใจหรือตั้งใจด้วยกุศลมูลจะให้ผลเป็นวิบากกุศล ถ้าเจตนาที่นั้นถูกจงใจหรือตั้งใจด้วยอกุศลมูลจะให้ผลเป็นวิบากอกุศล การสิ้นกรรมคือการบรรลุถึงพระนิพพานสามารถทำได้ด้วยการละอกุศลอันเป็นเหตุให้อกุศลกรรมดับไป โดยใช้หลักปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นทางปฏิบัติอันสูงสุดที่นำไปสู่การดับทุกข์และสิ้นกรรมโดยสิ้นเชิง ในทางพระพุทธศาสนาเรียกมูลเหตุที่ทำให้เกิดความคิดนั้นว่าเป็นเจตนาภายใต้กุศลมูลและอกุศลมูล กฎแห่งกรรมมีคุณลักษณะที่สำคัญที่กล่าวได้ว่าเป็นแรงดึงดูดคือกุศลมูลและอกุศลมูล โดยถ่ายทอดหรือส่งผ่านไปสู่เจตนาแล้วให้เกิดเป็นพฤติกรรมกรรมการกระทำการแสดงออกทางกาย วาจา แล้วรับผลของการกระทำตามแรงดึงดูดให้กระทำสิ่งนั้น ๆ ส่วนกฎแห่งการดึงดูดเรียกคุณสมบัติที่นำไปสู่การดึงดูดผ่านคำสำคัญ 3 คำ คือ “ขอ” “เชื่อ” และ “รับ” ที่ถูกฝังลึกลงไปในภวังคจิตหรือจิตใต้สำนึก จนกระทั่งถูกกระตุ้นแล้วสืบเนื่องให้กลายเป็นแรงจูงใจหรือแรงดึงดูดให้มีพฤติกรรมกรรมการกระทำให้เกิดผลขึ้นมา ดังนั้นความเหมือนกันของกฎทั้งสองจึงมีลักษณะที่ถูกจงใจหรือคุณสมบัติพิเศษบางอย่างดึงดูดให้เกิดการกระทำจนเกิดผลขึ้นมาและกฎทั้งสองยังให้ความสำคัญกับกระบวนการทำงานของจิตเหมือนกัน ยังสอดคล้องกับพระวิพัสน์ อดตเปโม (เอี่ยมเปรมจิต) (2553) พบว่า ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น กรรม คือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา และสามารถจำแนกกรรมออกไปตามรูปแบบได้หลายรูปแบบ คือ 1) จำแนกตามเวลาที่เกิด 2) จำแนกตามลักษณะทางที่ทำให้เกิดกรรม 3) จำแนกตามลักษณะการให้ผล 4) จำแนกตามลักษณะอาการแสดงออก และ 5) จำแนกตามคุณภาพของกรรม ในคัมภีร์อรรถกถา จำแนกตามเวลาที่ให้ผล มี 4 ประเภท ได้แก่ 1) กรรมให้ผลในปัจจุบัน กรรมให้ผลในภพที่จะไปเกิดคือในภพหน้า กรรมให้ผลในภพต่อไป และกรรมเล็กให้ผล 2) จำแนกตามการให้ผลตามหน้าที่ มี 4 ประเภท ได้แก่ กรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด กรรมที่เข้าช่วยสนับสนุน กรรมที่บีบคั้นกรรมอื่นให้ทุเลาลง และกรรมตัดรอนกรรมอื่นให้ขาดไป 3) จำแนกตามความยั่งยืนหรือระดับความแรงในการให้ผล มี 4 ประเภท ได้แก่ กรรมหนัก กรรมที่ทำมามาก กรรมที่ทำเมื่อจวนจะตาย และกรรมสักว่าทำ กรรมยังมีความสัมพันธ์กับสังสารวัฏและปัจจุสมุปบาทและหลักอริยสัจ และ 4) ในฐานะที่เป็นผล คือทำให้ต้องเสวยกรรมและเวียนว่ายตายเกิด จึง

ทำให้เกิดทุกข์ พระอรรถกถาจารย์ให้ความสำคัญในการศึกษาคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทว่าเพื่ออธิบายความพระคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ให้กับผู้ที่กำลังศึกษาคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทนี้ มีตัวอย่างของการให้ผลของกรรมที่สามารถยกมาศึกษาได้ 86 ตัวอย่างด้วยกัน และสามารถวิเคราะห์จำแนกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและสังเคราะห์เข้ากับหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาได้หลายกรณีนอกจากนี้ยังสามารถจำแนกการให้ผลของกรรมที่มีส่วนสัมพันธ์กับเวลาให้ผลของกรรมซึ่งมีทั้งให้ผลในชาตินั้น และมีให้ผลแบบข้ามภพข้ามชาติ การอธิบายเรื่องกรรมของพระพุทธเจ้าจะมีปรากฏอย่างเห็นได้ชัดในพระคาถา ส่วนพระอรรถกถาจารย์ใช้วิธีการเล่าเรื่องที่ที่เกิดขึ้นประกอบ นอกจากนี้ เรื่องกรรมที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทยังมีอิทธิพลต่อคนในสังคมไทยหลายด้าน เช่น 1) ด้านวิถีชีวิตเช่น วิถีชีวิตส่วนปัจเจกบุคคล และส่วนสังคม 2) ด้านศิลปวัฒนธรรม เช่นงานสถาปัตยกรรม งานประติมากรรม และงานจิตรกรรม 3) ด้านการปฏิบัติธรรม และ 4) ผลงานทางด้านวรรณกรรมทั้งหมดนี้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของคนในสังคมเพื่อให้อยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงาม

3. แนวทางการนำเสนอเรื่องแนวทางการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครสวรรค์ที่ นำเสนอในครั้งนี้ถือเป็นทางเลือกหนึ่งในการนำเสนอเรื่องกรรมสู่สังคมไทย ซึ่งแตกต่างจากการนำเสนอเรื่องกรรมที่ปรากฏในสังคมไทยปัจจุบัน และแตกต่างจากแนวทางการนำเสนอเรื่องกรรมที่มีการศึกษาวิจัยไว้แล้วคือ ดุษฎีนิพนธ์เรื่องวิเคราะห์แนวอธิบายเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่อธิบายเรื่องกรรมโดยจัดเรียงเนื้อหาและอธิบายตามทฤษฎีระบบ คือ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต โดยปัจจัยนำเข้า คือ ผัสสะ กระบวนการคือการเกิดขึ้นของกรรม และผลผลิตคือการให้ผลของกรรม (สุรวุฒน์ หิรัญย์สิริกุล, 2563) สำหรับการอธิบายเรื่องกรรมตามแนวทางของผู้วิจัยนี้ได้ประยุกต์เนื้อหาให้ง่ายต่อการเข้าถึงเรื่องกรรมของคนในสังคมไทยปัจจุบัน โดยอธิบายเรื่องกรรมรวมกับการทำงานของชั้น 5 ที่ประกอบด้วยร่างกายและจิตใจ รวมทั้งการรับรู้และตอบสนองต่อสิ่งเร้า ซึ่งเรื่องของร่างกาย จิตใจ และสิ่งเร้านี้เป็นความรู้ที่คนในสังคมปัจจุบันได้รับจากการศึกษาทางวิทยาการสมัยใหม่ ดังนั้นการอธิบายเรื่องกรรมในแนวทางนี้จะช่วยให้คนในสังคมไทยเข้าถึงเรื่องกรรมได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เสนอให้มีการกระตุ้นให้เกิดการพิจารณาเรื่องกรรมจากประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งการพิจารณาเรื่องกรรมนี้มีผลอย่างมากต่อการตระหนักรู้เรื่องกรรมดังที่เสนอในงานวิจัยฉบับนี้

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาวิจัยนี้คือ การอธิบายการให้ผลของกรรมซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการอธิบายเรื่องกฎแห่งกรรม จากคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาสามารถแบ่งเนื้อหาได้ 2 ส่วนสำคัญคือ การทำกรรมและการให้ผลของกรรม ที่ผ่านมาการอธิบายการให้ผลกรรมของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งการให้ผลกรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ การให้ผลภายในซึ่งเป็นความสุขทุกข์ทางใจ และการให้ผลภายนอกซึ่งเป็นเรื่องของลาภ ยศ สรรเสริญ ชีวิตความเป็นอยู่ และเหตุการณ์ดีร้าย การอธิบายลักษณะนี้คนในสังคมก็ยังคงมีคำถามในเรื่องการให้ผลกรรมเช่นเดิม เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องเวลาที่จะให้ผลของกรรมที่ไม่สามารถรู้ได้ คนในสังคมบางส่วนจึงยังไม่เชื่อมั่นในเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา แนวทางการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า แนวทางการพัฒนา ควรเริ่มจากการสร้างศรัทธา ปรับทัศนคติเรื่องต่อเรื่องกฎแห่งกรรมให้ถูกต้อง ส่วนวิธีการนำไปใช้ สามารถทำได้ในรูปแบบของการจัดอบรมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม หรือการให้ความรู้ ความเข้าใจความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมอย่างลึกซึ้ง การพัฒนาความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมจากภายนอก คือ ความรู้ที่ได้รับความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมที่ถูกต้อง สามารถนำไปใช้ได้ ส่วนภายในคือ มีจิตสำนึกควรมีการปลูกฝังให้ตระหนักถึงความสำคัญของกฎแห่งกรรม สามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อตนเองและสังคม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การสร้างศรัทธาในเรื่องกฎแห่งกรรม โดยพระสงฆ์หรือผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา วิทยากร นักบรรยาย สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปประกอบการเทศน์ การบรรยายเพื่อเสริมศรัทธาและความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมต่อคนในสังคมต่อไป
2. การให้ความรู้ ความเข้าใจความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมอย่างลึกซึ้ง โดยผู้บริหารสถานศึกษาควรนำองค์ความรู้เรื่องกฎแห่งกรรมถ่ายทอดสู่ผู้เรียนและบุคลากรในสถานศึกษา เพื่อจะได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันก็จะก่อให้เกิดความสุขในชีวิตและสังคมต่อไป
3. ควรมีการปลูกฝังให้ตระหนักถึงความสำคัญของกฎแห่งกรรม โดยพ่อแม่ ผู้ปกครองเด็กสามารถนำองค์ความรู้เรื่องกฎแห่งกรรมไปสอนบุตรหลานหรือคนในปกครองเพื่อให้มี

พฤติกรรมที่ดีมีความละเอียดเกรงกลัวต่อบาป ไม่ทำผิดศีลธรรมและกฎหมายต่อไป จะทำให้สังคมมีความสุข

4. การจัดอบรมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมเพื่อประกอบการเรียน การสอนด้านศีลธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา โดยครู อาจารย์ทั้งในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย

5. การปรับทัศนคติในเรื่องกฎแห่งกรรมให้ถูกต้อง โดยผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่นควรจัดอบรมความรู้เรื่องกฎแห่งกรรมแก่ประชาชนในพื้นที่เพื่อจะได้นำความรู้นี้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและถ่ายทอดสู่สมาชิกในครอบครัวจะเป็นประโยชน์ทำให้สมาชิกครอบครัวมีความละเอียดเกรงกลัวจะบาป ทำให้ไม่กล้าทำผิดศีลธรรมและผิดกฎหมายซึ่งจะส่งผลให้ครอบครัวมีความสุข

เอกสารอ้างอิง

- พระวิวัฒน์ อดตเปโม (เอี่ยมเปรมจิต). (2553). *การศึกษาวิเคราะห์หลักกรรมและการให้ผลของกรรมในอรรถกถาธรรมบท*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2545). *ท่านพุทธทาสกับการศึกษา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มัลลิกา ชมสุวรรณ. (2560). *วิเคราะห์ความเหมือนกันระหว่างกฎแห่งกรรมกับกฎแห่งการดึงดูด*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2531). *กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. (2565). *สถิติฐานความผิดคดีอาญา (คดี 4 กลุ่ม) หน่วยงานทั่วประเทศ*. เข้าถึงได้จาก https://data.go.th/dataset/rtp_crimes_stat
- สุรวัฒน์ หิรัญย์สิริกุล. (2563). *แนวทางการนำเสนอเรื่องกรรมที่สอดคล้องกับสังคมไทยปัจจุบัน*. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(2), 138-154.

แนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8

Guidelines for Developing Participation in Internal Quality Assurance
Operations of Special Education Center Efficiency Promotion Network

Group teachers, Network Group 8

นุชนารถ แซ่ไคว¹ และภูมิพิพัฒน์ รักพรหมมงคล²

Nuchaunat Seakhow and Poompipat Rukponmongkol

Received: November 06, 2023

Revised: December 27, 2023

Accepted: January 10, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและปัญหาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู 2) เปรียบเทียบสภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู จำแนกตามระดับการศึกษาและประสบการณ์การปฏิบัติงาน และ 3) ศึกษาแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 เป็นการวิจัยเชิงผานวิธี การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูศูนย์การศึกษาพิเศษจำนวน 181 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางจิสี่ และมอร์แกน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.60-1.00 และค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.875 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เพื่อวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ การทดสอบที การทดสอบเอฟ และการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 17 คน โดยแบบสัมภาษณ์แบบโครงสร้างที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นตามกรอบแนวคิดในการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์เนื้อหา

¹⁻² มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร; Kamphaeng Phet Ragabhat University

Corresponding author, e-mail: nuchaunat.mouiy27@gmail.com, Tel. 087-3312160

ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 โดยรวมอยู่ในระดับมากและปัญหาการมีส่วนร่วมครูส่วนใหญ่ขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกันคุณภาพ ไม่รู้วิธีขั้นตอนการดำเนินงาน ไม่มีการสร้างรูปแบบใหม่ ๆ ที่ควรนำมาดำเนินการ สถานศึกษาส่วนใหญ่ขาดการควบคุม ตรวจสอบและประเมินผล 2) ผลเปรียบเทียบสภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 จำแนกตามระดับการศึกษาและจำแนกตามประสบการณ์การปฏิบัติงาน พบว่า ไม่แตกต่าง และ 3) แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู คือ ผู้บริหารควรส่งเสริมสนับสนุน ให้ครูมีส่วนร่วมในการดำเนินงานประกันคุณภาพทุกขั้นตอน จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับระบบงานประกันคุณภาพให้ครูมีความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจน

คำสำคัญ: การประกันคุณภาพภายใน, การมีส่วนร่วม, แนวทางการพัฒนา, ศูนย์การศึกษาพิเศษ

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the conditions and problems of participation in internal quality assurance operations of teachers; 2) to compare the conditions of participation in internal quality assurance operations of teachers classified by educational level and work experience; and 3) to study the guidelines for developing participation in internal quality assurance operations of teachers in the Special Education Center Efficiency Promotion Network, Group 8. This was a mixed methods research. For quantitative research, the sample group used in the research was 181 special education center teachers. The sample size was determined using the Krejci and Morgan tables. The instrument used was a questionnaire with a consistency index of 0.60-1.00 and a reliability of 0.875. Data were analyzed using a ready-made statistical program to analyze mean, standard deviation, frequency, percentage, t-test, F-test, and for qualitative research, interview with 17 experts was conducted using a structured interview form developed by the researcher according to the conceptual framework of the interview. Content analysis was done. The research results found that 1) the participation conditions in internal

quality assurance operations of teachers in the Special Education Center Efficiency Promotion Network Group 8 were overall at a high level and the problems of participation of most teachers lacked knowledge and understanding of quality assurance, did not know how to proceed with the operation, did not create new models that should be implemented, and most educational institutions lacked control, inspection and evaluation; 2) the results of the comparison of the participation conditions in internal quality assurance operations of teachers in the Special Education Center Efficiency Promotion Network Group 8 classified by education level and classified by work experience found no difference; 3) the guidelines for developing participation in internal quality assurance operations of teachers were that administrators should promote and support teachers to participate in quality assurance operations at every step, organize training to provide knowledge about the quality assurance system so that teachers had clear knowledge and understanding.

Keywords: Internal Quality Assurance, Participation, Development Guideline, Special Education Center

บทนำ

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้ใช้มาตรฐานการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษเพื่อการประกันคุณภาพภายใน เป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในศูนย์การศึกษาพิเศษ โดยกำหนดไว้ 3 มาตรฐาน ดังนี้ มาตรฐานที่ 1 ด้านคุณภาพของผู้เรียน มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการและมาตรฐานที่ 3 กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มาตรฐานถูกกำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมและกำกับดูแล การตรวจสอบ การประเมินผล และการประกันคุณภาพการศึกษา (สำนักทดสอบทางการศึกษา, 2561) เป็นมาตรฐานที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพของการจัดการศึกษาโดยองค์รวม กำหนดให้มีมาตรฐานการศึกษาทำให้เกิดโอกาสที่เท่าเทียมในการพัฒนาคุณภาพที่แท้จริง การกำหนดมาตรฐานการศึกษาจึงเป็นการให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษา 2 ประการ คือ 1) ศูนย์การศึกษาพิเศษทุกแห่งมีเกณฑ์เปรียบเทียบมาตรฐานค่าเป็นมาตรฐานเดียวกัน 2) มาตรฐานทำให้

ศูนย์การศึกษาพิเศษเข้าใจชัดเจนว่าควรจะพัฒนาการศึกษาไปในทิศทางใด อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ปัจจุบันศูนย์การศึกษาพิเศษ เป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาสำหรับคนพิการ ต้องมีรูปแบบการบริหารที่หลากหลายเพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของคนพิการ

ภูมิพัฒน์ รักพรหมงคล (2560) กล่าวว่า ระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา เป็นระบบที่สถานศึกษาร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายใต้การกำกับ ดูแล และสนับสนุนส่งเสริมของหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อสร้างความมั่นใจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักวิชา ข้อมูลหลักฐานที่ตรวจสอบได้ และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องว่าผู้เรียนทุกคนจะได้รับบริการด้านการศึกษาที่มีคุณภาพจากสถานศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถและคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ตามที่กำหนดในมาตรฐานหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและมาตรฐานการศึกษาและตัวบ่งชี้ เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับสมใจ ยอดปราง (2560) กล่าวว่า ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบไปด้วย 5 ปัจจัย คือ ปัจจัยด้านผู้บริหาร ปัจจัยด้านครู ปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านวิชาการ และปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาต้องอาศัยหลักการร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ครู นักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาและชุมชน ที่จะต้องช่วยกันวางแผนว่าจะต้องทำอะไร ช่วยกันทำ ช่วยกันตรวจ และปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งระบบการประกันคุณภาพภายในโรงเรียนจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา ในการปฏิบัติงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนส่วนใหญ่ยังเป็นที่กังวล เกิดความสับสน ไม่เข้าใจในหลักการปฏิบัติ อย่างที่กล่าวมาข้างต้น การประกันคุณภาพภายในโรงเรียนจะเกิดขึ้นได้นั้น ทุกฝ่ายจะต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมซึ่งครูก็เป็นทรัพยากรหลักในการขับเคลื่อนสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมาย การประกันคุณภาพภายในก็เป็นส่วนหนึ่งในหน้าที่ที่ต้องให้ความร่วมมือ

จากการสังเคราะห์การดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ ในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 ทั้ง 8 จังหวัด พบว่า การประกันคุณภาพเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเพราะจะทำให้ศูนย์การศึกษาพิเศษมีระบบบริหารจัดการที่มีเป้าหมายชัดเจน มีการดำเนินงานตามแผน มีการประเมินคุณภาพภายใน เพื่อให้ได้สารสนเทศที่สะท้อนให้เห็นถึงข้อบกพร่องและจุดเด่นในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่าศูนย์การศึกษาพิเศษทุกแห่งต้องดำเนินการประกันคุณภาพภายใน โดยถือว่าเป็นภารกิจ

หลักของศูนย์การศึกษาพิเศษ จากการสังเคราะห์รายงานการประเมินตนเอง (Self-assessment Report : SAR) ทั้ง 8 ศูนย์การศึกษาพิเศษของกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 แล้วนั้น พบว่า ศูนย์การศึกษาพิเศษได้ดำเนินงานตามระบบการประกันคุณภาพภายในจนถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว แต่เนื่องด้วยมีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรภายในศูนย์การศึกษาพิเศษบ่อยครั้ง ทำให้ครูส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินงานประกันคุณภาพ และยังขาดแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครูที่ชัดเจน จึงทำให้ครูส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเท่าที่ควร

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครูศูนย์การศึกษาพิเศษ ที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน ซึ่งถือว่าเป็นงานหนึ่งที่มีความสำคัญ เพราะเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาให้ได้มาตรฐานเพื่อสร้างความมั่นใจในการเข้ามารับบริการทางการศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพ ปัญหาและเปรียบเทียบการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 ตลอดจนจัดทำแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู เพื่อให้ครูมีความรู้ ความเข้าใจ เล็งเห็นความสำคัญของการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของครูและบุคลากรทุกฝ่าย ส่งผลให้การดำเนินงานของศูนย์การศึกษาพิเศษ ที่อยู่ในกลุ่มส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 ทั้ง 8 จังหวัด เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8
2. เพื่อเปรียบเทียบสภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 จำแนกตามระดับการศึกษา และประสบการณ์การปฏิบัติงาน
3. เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพ ปัญหาและเปรียบเทียบการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครูศูนย์การศึกษาพิเศษเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ เครือข่ายที่ 8 จำนวน 347 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูศูนย์การศึกษาพิเศษเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ เครือข่ายที่ 8 จำนวน 181 คน โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จากการใช้ตารางเครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie, R.V. & Mogan, D.W., 1970) และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น ตามจำนวนครูศูนย์การศึกษาพิเศษเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ เครือข่ายที่ 8

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามสภาพปัญหาและเปรียบเทียบการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Multiple Choice) ประกอบด้วย เพศ อายุ ตำแหน่ง วุฒิการศึกษาและประสบการณ์การทำงาน ตอนที่ 2 สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 โดยเครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ และมีข้อคำถามทั้งหมด 61 ข้อ โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ .875 ตอนที่ 3 สอบถามปัญหาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 โดยเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ (Multiple Response Questions) จากคำตอบหลายคำตอบที่กำหนดให้

สถิติที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1. การหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และหาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วเปรียบเทียบกับเกณฑ์ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2560)

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.51 – 5.00 หมายถึง มีส่วนร่วมมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.51 – 4.50 หมายถึง มีส่วนร่วมมาก

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.51 – 3.50 หมายถึง มีส่วนร่วมปานกลาง

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.51 – 2.50 หมายถึง มีส่วนร่วมน้อย

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00 – 1.50 หมายถึง มีส่วนร่วมน้อยที่สุด

2. การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบที (t-test) และการทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติทดสอบ (F-test) หรือ One-way Anova

ขั้นตอนที่ 2 การหาแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 17 คน ที่มีคุณสมบัติดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีวิทยฐานะเชี่ยวชาญขึ้นไปหรือมีประสบการณ์ในการบริหารสถานศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 8 คน ครูผู้รับผิดชอบงานประกันคุณภาพที่มีประสบการณ์ทำงานไม่น้อยกว่า 5 ปีหรือมีวิทยฐานะชำนาญการขึ้นไป จำนวน 7 คน นักวิชาการหรืออาจารย์มหาวิทยาลัยที่มีผลงาน/งานวิจัยที่เกี่ยวกับงานประกันคุณภาพหรือมีตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ขึ้นไป จำนวน 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบโครงสร้างที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นตามกรอบแนวคิดในการสัมภาษณ์ โดยการนำผลการศึกษาสภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันภายในของครู ที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด 2 ลำดับสุดท้ายของแต่ละด้านและปัญหาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานงานประกันคุณภาพภายในของครู ที่มีค่าร้อยละสูงที่สุด 2 ลำดับแรก มาเป็นตัวกำหนดกรอบแนวคิด

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สรุปแจกแจงความถี่ จัดอันดับ แล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์ เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วม การดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครูกลุ่มส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 ต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินการประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8

ตารางที่ 1 สภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 โดยรวม

(n = 181)

ข้อที่	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1.	การกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา	4.19	0.79	มาก
2.	การจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา	4.15	0.85	มาก
3.	การดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา	4.17	0.79	มาก

ข้อที่	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4.	การประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา	4.07	0.85	มาก
5.	การติดตามผลการดำเนินการของสถานศึกษา	4.11	0.81	มาก
6.	การจัดส่งรายงานผลการประเมินตนเองให้แก่หน่วยงานต้นสังกัด	4.12	0.84	มาก
เฉลี่ยรวม		4.13	0.82	มาก

จากตารางที่ 1 ผลการศึกษาสภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินการประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับสูงที่สุด คือ ด้านการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา รองลงมา คือ ด้านการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ส่วนที่มีค่าเฉลี่ยการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับต่ำที่สุด คือ ด้านการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา

2. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบสภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบสภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 จำแนกตามระดับการศึกษา (n = 181)

ข้อ	สภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู	ปริญญาดรี (n = 127)		สูงกว่าปริญญาดรี (n = 54)		t-test	Sig
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1.	การกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา	4.17	0.66	4.27	0.73	-0.878	0.381
2.	การจัดทำแผนการจัดการศึกษาของสถานศึกษา	4.11	0.74	4.24	0.77	-1.035	0.302
3.	การดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา	4.13	0.67	4.28	0.75	-1.342	0.181
4.	การประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา	4.04	0.71	4.16	0.87	-0.912	0.363
5.	การติดตามผลการดำเนินการของสถานศึกษา	4.09	0.68	4.17	0.83	-0.646	0.519
6.	การจัดส่งรายงานผลการประเมินตนเองให้แก่หน่วยงานต้นสังกัด	4.12	0.68	4.13	0.90	-0.142	0.887

จากตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบสภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบสภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 จำแนกตามประสบการณ์การปฏิบัติงาน (n = 181)

ข้อ	สภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู		SS	df	MS	F	Sig
1	การกำหนดมาตรฐาน	ระหว่างกลุ่ม	0.758	2	0.379	0.825	0.440
	การศึกษาของสถานศึกษา	ภายในกลุ่ม	81.759	178	0.459		
		รวม	82.516	180			
2	การจัดทำแผนการจัด	ระหว่างกลุ่ม	0.545	2	0.272	0.486	0.616
	การศึกษาของสถานศึกษา	ภายในกลุ่ม	99.900	178	0.561		
		รวม	100.445	180			
3	การดำเนินงานตามแผน	ระหว่างกลุ่ม	1.185	2	0.593	1.237	0.293
	พัฒนาการจัดการศึกษา	ภายในกลุ่ม	85.271	178	0.479		
	ของสถานศึกษา	รวม	86.456	180			
4	การประเมินผลและตรวจ	ระหว่างกลุ่ม	0.824	2	0.412	0.702	0.497
	สอบคุณภาพการศึกษา	ภายในกลุ่ม	104.487	178	0.587		
	ภายในสถานศึกษา	รวม	105.310	180			
5	การติดตามผลการดำเนิน	ระหว่างกลุ่ม	0.516	2	0.258	0.489	0.614
	การของสถานศึกษา	ภายในกลุ่ม	93.992	178	0.528		
		รวม	94.508	180			
6	การจัดส่งรายงานผลการ	ระหว่างกลุ่ม	0.242	2	0.121	0.212	0.809
	ประเมินตนเองให้แก่	ภายในกลุ่ม	101.499	178	0.570		
	หน่วยงานต้นสังกัด	รวม	101.740	180			

จากตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบสภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 จำแนกตามประสบการณ์การปฏิบัติงาน พบว่า ไม่แตกต่างกัน

3. ผลการหาแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 พบว่า ผู้บริหารควรจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการเป็นประจำทุกปีการศึกษาเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาโดยมีการวิเคราะห์มาตรฐานและจัดทำเป็นคู่มือมาตรฐานการศึกษา ผู้บริหารควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูมีความรู้และความเข้าใจ ตลอดจนสร้างความตระหนักในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเพียงพอ ผ่านการประชุมบุคลากรประจำทุกเดือน ผู้บริหารควรกระจายอำนาจในการจัดการศึกษาให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders) ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดผู้เรียนมากที่สุด ผู้บริหารควรร่วมกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในแต่ละตัวชี้วัดในการประเมินผลการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมของสถานศึกษากับหัวหน้างานและครูที่เกี่ยวข้องจัดประชุมชี้แจงการนำเกณฑ์มาตรฐานในแต่ละตัวชี้วัดในการประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อให้ครูและผู้ที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจการประเมินอย่างชัดเจน ผู้บริหารควรให้ความสำคัญในการติดตามผลการดำเนินงาน โดยมีการจัดอบรมเกี่ยวกับระบบงานประกันคุณภาพเพื่อให้ครูและบุคลากรเข้าใจกระบวนการขั้นตอนของการติดตามผลการดำเนินงานอย่างแท้จริง และสถานศึกษาควรจัดทำคู่มือในการจัดทำรายงานการประเมินตนเอง เพื่อให้ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดทำ

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 พบว่า มีค่าเฉลี่ยการมีส่วนร่วมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เพราะสถานศึกษาต้องจัดให้มีการดำเนินการตามระบบประกันคุณภาพภายในขึ้นเป็นไปตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ได้กำหนดหลักการสำคัญข้อหนึ่งของการประกันคุณภาพภายใน คือ ให้มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษาและจัดระบบประกัน คุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา โดยที่กำหนดให้ “มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา” เป็นภารกิจสำคัญหมวดหนึ่งที่สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการ อีกทั้งต้องเป็นไปตามแนวทางการประเมินคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานศูนย์การศึกษาพิเศษ (สำนักทดสอบทางการศึกษา, 2561) สอดคล้องกับงานวิจัยของสุพรรณิ จันทรงาม และภูมิพิพัฒน์ รักพรหมงคล (2563) พบว่า สภาพการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเทศบาลตำบลแม่กุ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

2. ผลการเปรียบเทียบสภาพการมีส่วนร่วม ดำเนินการประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 จำแนกตามระดับ การศึกษาและประสบการณ์การปฏิบัติงาน พบว่า ครูที่มีระดับการศึกษาและประสบการณ์การ ปฏิบัติงานที่ต่างกัน มีส่วนร่วมดำเนินการประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริม ประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 ในด้านการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของ สถานศึกษา ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ด้านการดำเนินงานตาม แผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ด้านการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษา ภายในสถานศึกษา ด้านการติดตามผลการดำเนินการของสถานศึกษาและด้านการจัดส่งรายงานผล การประเมินตนเองให้แก่หน่วยงานต้นสังกัด พบว่า ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัย ของภูมิพิพัฒน์ รักพรหมงคล (2558) พบว่า ผลการเปรียบเทียบการพัฒนาสถานศึกษาเป็นองค์กร แห่งการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาตามแบบภาวะผู้นำทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านบุคคลที่รอบรู้ ด้าน รูปแบบวิธีความคิด ด้านการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ด้านการเรียนรู้เป็นทีม และด้านการคิดอย่างเป็น ระบบ พบว่า ไม่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของกัณหา คงหอม (2560) พบว่า วุฒิ การศึกษาของครูและบุคลากรของศูนย์การศึกษาพิเศษ มีส่วนร่วมในการประกันคุณภาพภายในศูนย์ การศึกษาพิเศษ ไม่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของวราภรณ์ ไทยมา (2564) พบว่า วุฒิ การศึกษาที่ใช้ในการบริหารความร่วมมือในการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนไม่แตกต่าง กัน

3. ผลการหาแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 ตามความคิดเห็นของ ผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ควรจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการเป็นประจำทุกปีการศึกษาเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาโดยมีการวิเคราะห์มาตรฐาน และจัดทำเป็นคู่มือมาตรฐานการศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ครูและบุคลากรยังขาดความรู้ ความ เข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการดำเนินงานประกันคุณภาพที่ชัดเจน ตลอดจนสร้างความตระหนักในการ ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเพียงพอผ่านการประชุมประจำเดือน และควรกระจายอำนาจในการ ดำเนินงานให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และที่สำคัญผู้บริหารควรร่วมกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในแต่ละ ตัวชี้วัดร่วมกับครูและบุคลากร เพื่อให้มีความเข้าใจที่ตรงกันในการปฏิบัติงาน มีการติดตามผลการ ดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และสถานศึกษาควรจัดทำคู่มือในการดำเนินงานประกันคุณภาพที่ชัดเจน ทุกขั้นตอน สอดคล้องกับงานวิจัยของมินา เนียมนคร และภูมิพิพัฒน์ รักพรหมงคล (2563) พบว่า แนวทางการพัฒนาด้านปัจจัยนำเข้าของโครงการประเมินโครงการพัฒนาระบบการประกัน

คุณภาพภายในสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ทั้ง 4 ด้านสรุปได้ดังนี้ 1) จัดกิจกรรมให้ชุมชนและผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน 2) ใช้งบประมาณตรงตามแผนงานและใช้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา 3) คำนึงถึงประโยชน์ของวัสดุ อุปกรณ์ แต่ละชิ้นให้มีความคุ้มค่าต่อการใช้งานมากที่สุด 4) มีการประสานความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ผู้เรียน และสอดคล้องกับงานวิจัยของธัญญกนก ผดุงทรง และภูมิพิพัฒน์ รักพรหมคล (2565) พบว่า แนวทางด้านปัจจัยนำเข้า คือ ควรจัดให้มีการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติตามนโยบายที่กระทรวงกำหนด

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาสภาพ ปัญหาและเปรียบเทียบการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 8 เพื่อเป็นแนวทางให้ศูนย์การศึกษาพิเศษนั้นดำเนินงานประกันคุณภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

ภาพที่ 1 แนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาเชิงนโยบาย (Policy) สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ควรสนับสนุนให้ศูนย์การศึกษาพิเศษทุกแห่งพัฒนาการมีส่วนร่วม ดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของครู เพื่อเพิ่มคุณภาพของการจัดการศึกษาและคุณภาพการบริหารจัดการศูนย์การศึกษาพิเศษ โดยสร้างความตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญของการประเมินคุณภาพภายใน เปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรทุกคนได้มีส่วนร่วม ผ่านกระบวนการ Professional Learning Community (PLC) เพื่อวิเคราะห์และสะท้อนผลการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในร่วมกัน
2. ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาองค์กร (Organization) ศูนย์การศึกษาพิเศษทุกแห่งควรส่งเสริมให้ครูมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษร่วมกัน มีการจัดประชุมชี้แจงในการนำเกณฑ์มาใช้เพื่อครู บุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องมีความรู้ความเข้าใจในการประเมินผลการพัฒนาคุณภาพอย่างชัดเจน
3. ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาบุคลากร (Personal) ผู้บริหารศูนย์การศึกษาพิเศษทุกแห่งควรจัดการอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาระบบงานประกันคุณภาพภายใน เพื่อให้ครูและบุคลากรมีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการ ขั้นตอนของการดำเนินงานประกันคุณภาพ ให้ครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในการดำเนินงานประกันคุณภาพในทุกขั้นตอน

เอกสารอ้างอิง

- กันหา คงหอม. (2560). การดำเนินงานตามมาตรฐานการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เพื่อการประกันคุณภาพภายใน สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ธัญญกนก ผดุงทรง และภูมิพิพัฒน์ รักพรหมงคล. (2565). การประเมินโครงการเรียนฟรี 15 ปี อย่างมีคุณภาพของสถานศึกษาเอกชน จังหวัดกำแพงเพชร. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 5(6), 37-48. <https://doi.org/10.14456/jra.2022.133>
- บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุวิริยาสาน.
- ภูมิพิพัฒน์ รักพรหมงคล. (2558). แนวทางพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสถานศึกษาเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง*, 4(1), 143-160.

- ภูมิพัฒน์ รักพรหมงคล. (2560). *เอกสารประกอบการสอนวิชาความเป็นครู*. กำแพงเพชร : คณะครู
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- มินา เนียมนคร และภูมิพัฒน์ รักพรหมงคล. (2563). การประเมินโครงการ การพัฒนาระบบการ
ประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ของโรงเรียนบ้านร่วมเกล้า 4 สังกัดสำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษาปฐมศึกษาตาก เขต 2. *วารสารครุศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏกำแพงเพชร*, 5(9), 46-59.
- วราภรณ์ ไทมา. (2564). *การบริหารความร่วมมือในการประกันคุณภาพการศึกษาภายในของ
โรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาราชบุรี*. (รายงานการวิจัย).
นครปฐม : สถาบันการอาชีวศึกษาภาคกลาง 4.
- สมใจ ยอดปราง. (2560). *ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาชั้น
พื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา*. (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชาการบริหารเพื่อการพัฒนาการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
ราชภัฏกาญจนบุรี.
- สำนักทดสอบทางการศึกษา. (2561). *แนวทางการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในของ
สถานศึกษา ตามกฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพ
การศึกษา พ.ศ. 2553*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สุพรรณิ จันทรงาม และภูมิพัฒน์ รักพรหมงคล. (2563). *แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของ
ผู้ปกครองนักเรียนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเทศบาลตำบลแม่กุ อำเภอแม่สอด
จังหวัดตาก*. *วารสารครุศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร*, 5(9),
90-103.
- Krejcie, R.V. & Mogan, D.W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities.
Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

แนวปฏิบัติที่ดีของสถาบันอุดมศึกษาสำหรับการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส ในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ

Best Practices of Higher Education Institutions for Integrity and
Transparency Assessment (ITA) in the Operations of Government Agencies

จักรกฤษณ์ พางาม¹ จักรกฤษณ์ โปณะทอง² และอรอุมา เจริญสุข³
Chakrakrishna Bhangam, Chakrit Ponathong and Orn-uma Charoensuk

Received: December 24, 2023

Revised: February 03, 2024

Accepted: February 14, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีของสถาบันอุดมศึกษาสำหรับการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ 1) ด้านรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายใน 2) ด้านรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก และ 3) ด้านการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้บริหารและบุคลากรผู้เกี่ยวข้องของสถาบันอุดมศึกษาจำนวน 5 แห่งที่มีแนวปฏิบัติที่ดี ผลการวิจัย พบว่า แนวปฏิบัติที่ดีของสถาบันอุดมศึกษามีดังนี้ 1) ด้านการรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายใน ประกอบด้วย (1) ควรมีการวิเคราะห์ผลการประเมิน (2) กำหนดแนวทางการพัฒนาในประเด็น บุคลากรมีจิตสำนึกในการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมด้านงบประมาณ การบริหารงานบุคคลเป็นธรรม การกำหนดแนวปฏิบัติการใช้ทรัพย์สินที่ชัดเจน การดำเนินการทางวินัยกับผู้ทุจริตหรือประพฤติมิชอบ การสื่อสารภายในองค์กรที่มีประสิทธิภาพ และกิจกรรม/โครงการส่งเสริม (3) การทบทวนนโยบาย/มาตรการอย่างต่อเนื่อง และ (4) ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญ 2) ด้านการรับรู้

¹⁻³ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; Srinakharinwirot University

Corresponding author, e-mail: chakrakrishna.bhangam@gs.wu.ac.th, Tel. +66 (0) 8399 6033

ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก ประกอบด้วย (1) ควรมีการวิเคราะห์ผลการประเมิน (2) กำหนดแนวทางการพัฒนาในประเด็น การเผยแพร่ข้อมูลการดำเนินงานและการให้บริการ การมีส่วนร่วมจากผู้รับบริการ การนำเทคโนโลยีมาใช้ การมีระบบติดตามการบริการ การประเมินความพึงพอใจ การสื่อสารกับผู้รับบริการที่มีประสิทธิภาพ และกิจกรรม/โครงการส่งเสริม (3) การทบทวนนโยบาย/มาตรการอย่างต่อเนื่อง และ (4) ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญ และ 3) ด้านการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ ประกอบด้วย (1) ควรมีการวิเคราะห์ผลการประเมิน (2) กำหนดแนวทางการพัฒนาในประเด็น การกำหนดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน การทำความเข้าใจกับหลักเกณฑ์ การชี้แจงผู้รับผิดชอบ รวบรวมข้อมูลจากผู้รับผิดชอบ การนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ การสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานด้านสารสนเทศ และกิจกรรม/โครงการส่งเสริม (3) การทบทวนนโยบาย/มาตรการอย่างต่อเนื่อง และ (4) ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญ

คำสำคัญ: แนวปฏิบัติที่ดี, สถาบันอุดมศึกษา, การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ

Abstract

This research article aimed to study the best practices of higher education institutions for assessing integrity and transparency in the operations of government agencies, namely 1) the perception of internal stakeholder aspect; 2) the perception of external stakeholder aspect; and 3) the disclosure of public information aspect. The research instrument was a semi-structured interview form by collecting data through in-depth interviews with executives and related personnel of 5 higher education institutions with the best practices. The research results found that the best practices of higher education institutions were as follows: 1) in terms of the perception of internal stakeholder, it consisted of (1) there should be an analysis of the evaluation results, (2) there should be determining development guidelines in the issues of personnel having a sense of duty, budget participation, fair personnel management, setting clear guidelines for the use of assets, taking disciplinary action against corrupt or misconducting individuals, effective internal communication, and promotional activities/projects, (3) there should be reviewing policies/measures

continuously, and (4) executives must give importance; 2) in the aspect of the perception of external stakeholder, it consisted of (1) there should be an analysis of the evaluation results, (2) development guidelines should be set in the following areas: dissemination of operational and service information, participation from service recipients, use of technology, having a service tracking system, assessing satisfaction, effective communication with service recipients, and promotional activities/projects, (3) continuous review of policies/measures, and (4) executives must give importance; and 3) public information disclosure aspect included (1) there should be an analysis of the evaluation results, (2) development guidelines should be set in the following areas: clear assignment of responsible persons, understanding of criteria, explaining responsible persons, collecting information from responsible persons, use of information technology systems, supporting information infrastructure, and promotional activities/projects, (3) continuous review of policies/measures, and (4) executives must give importance.

Keywords: Best Practice, Higher Education Institutions, Integrity and Transparency Assessment (ITA) in the Operations of Government Agencies

บทนำ

องค์กรความโปร่งใสนานาชาติ หรือ Transparency International ได้เปิดเผยผลการจัดอันดับการรับรู้การทุจริตในระดับนานาชาติ (Corruption Perceptions Index) หรือค่า CPI ประจำปี ค.ศ. 2022 หรือปี พ.ศ. 2565 พบว่าคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริตของประเทศไทยได้ 36 คะแนน จากคะแนนเต็ม 100 คะแนนจัดอยู่ในอันดับที่ 101 ของโลก และอยู่ในอันดับที่ 4 ของกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน ซึ่งประเทศที่ได้คะแนนสูงสุด คือ ประเทศสิงคโปร์ได้ 83 คะแนน จัดอยู่ในอันดับที่ 4 ของโลก (สำนักงาน ป.ป.ช., 2566) และหากพิจารณาจากค่า CPI ย้อนหลังเป็นระยะเวลา 5 ปีจะพบว่า ประเทศไทยมีคะแนนไม่เกิน 36 คะแนน ติดต่อกันมากกว่า 5 ปีจนถึงปัจจุบันหรือ ปี พ.ศ. 2565 ซึ่งชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยยังคงมีประเด็นที่ต้องพัฒนาในด้านคุณธรรม ความโปร่งใส และการต่อต้านการทุจริตอย่างต่อเนื่อง

ด้วยเหตุนี้ ประเทศไทยจึงมีความพยายามที่จะพัฒนาในเรื่องดังกล่าวจึงทำให้เกิดแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็น การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ (พ.ศ. 2561 - 2580) มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างวัฒนธรรมต่อต้านการทุจริต ยกย่องธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการทุกภาคส่วนแบบบูรณาการและปฏิรูปกระบวนการป้องกันและปราบปรามการทุจริตทั้งระบบให้มีมาตรฐานสากล ซึ่งเป้าประสงค์ตามแผนแม่บทฉบับดังกล่าวมุ่งในการยกระดับค่าคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริต หรือค่า CPI ให้สูงกว่า 50 คะแนนจึงทำให้เกิดแนวทางการยกระดับคะแนนดังกล่าวผ่านเครื่องมือที่เรียกว่า “การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment: ITA)” หรือการประเมิน ITA ซึ่งถือเป็นการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสระดับชาติมีจุดมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดการปรับปรุงพัฒนาด้านคุณธรรมและความโปร่งใสในหน่วยงานภาครัฐ ถือเป็นการประเมินที่ครอบคลุมหน่วยงานภาครัฐทั่วประเทศ โดยคณะรัฐมนตรีในการประชุมเมื่อวันที่ 23 มกราคม 2561 ได้มีมติเห็นชอบให้หน่วยงานภาครัฐทุกหน่วยงานให้ความร่วมมือและเข้าร่วมการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐโดยใช้แนวทางและเครื่องมือการประเมินตามที่สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือสำนักงาน ป.ป.ช. กำหนด ซึ่งการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ ถือเป็นเครื่องมือที่มีการประเมินหรือวัดระดับคุณธรรม ความโปร่งใส และธรรมาภิบาลที่เป็นรูปธรรมและเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน

แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ (พ.ศ. 2561-2580) ฉบับดังกล่าวกำหนดให้หน่วยงานภาครัฐที่เข้ารับการประเมินจะต้องมีค่าคะแนนการประเมิน ITA 85 คะแนนขึ้นไปจากคะแนนเต็ม 100 คะแนน เป็นจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของหน่วยงานภาครัฐทั้งหมด หรือจำนวน 6,643 แห่งจากจำนวนทั้งหมด 8,303 แห่ง (คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561)

จากผลการดำเนินงานตามแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ (พ.ศ. 2561-2580) ในปี พ.ศ. 2565 พบว่ามีหน่วยงานภาครัฐผ่านค่าเป้าหมายจำนวนร้อยละ 70.52 ของหน่วยงานภาครัฐทั้งหมด ซึ่งหมายความว่าในปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 หน่วยงานภาครัฐยังไม่สามารถบรรลุค่าเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ หากพิจารณาผลการดำเนินงาน 5 ปีย้อนหลังจะพบว่า ปี พ.ศ. 2561 ผ่านค่าเป้าหมายจำนวนร้อยละ 7.29 ปี พ.ศ. 2562 ผ่านค่าเป้าหมายจำนวนร้อยละ 11.69 ปี พ.ศ. 2563 ผ่านค่าเป้าหมายจำนวนร้อยละ 13.19 และปี พ.ศ. 2564 ผ่านค่าเป้าหมายจำนวนร้อยละ 49.95

กล่าวคือจากที่ได้กำหนดเป้าหมายตามแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ (พ.ศ. 2561-2580) ในระยะ 5 ปีแรกตั้งแต่ปี 2561 จนถึง พ.ศ. 2565 ยังไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายตามแผนแม่บทได้

หากพิจารณาตามประเภทหน่วยงานภาครัฐที่เข้ารับการประเมิน ITA ในปัจจุบันทั้งหมด 17 ประเภท ได้แก่ 1) องค์การอิสระ 2) องค์การศาล 3) องค์การอัยการ 4) หน่วยงานในสังกัดรัฐสภา 5) กรมหรือเทียบเท่า 6) องค์การมหาชน 7) รัฐวิสาหกิจ 8) หน่วยงานของรัฐอื่น ๆ 9) กองทุน 10) สถาบันอุดมศึกษา 11) จังหวัด 12) องค์การบริหารส่วนจังหวัด 13) เทศบาลนคร 14) เทศบาลเมือง 15) เทศบาลตำบล 16) องค์การบริหารส่วนตำบล และ 17) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ จะพบว่ามีหน่วยงานภาครัฐจำนวน 7 ประเภทที่ยังไม่ผ่านค่าเป้าหมายตามแผนแม่บท ได้แก่ 1) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ 2) องค์การบริหารส่วนตำบล 3) เทศบาลตำบล 4) เทศบาลเมือง 5) เทศบาลนคร 6) กองทุน และ 7) สถาบันอุดมศึกษา (สำนักงาน ป.ป.ช., 2565) จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ายังมีหน่วยงานภาครัฐจำนวนหนึ่งที่ยังไม่ผ่านค่าเป้าหมายคิดเป็นร้อยละ 29.48 ซึ่งที่มีความจำเป็นจะต้องพัฒนาในเรื่องดังกล่าวโดยเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาซึ่งเป็นหนึ่งหน่วยงานภาครัฐในจำนวน 7 ประเภทที่ไม่ผ่านค่าเป้าหมายตามแผนแม่บทดังกล่าว หากพิจารณาในรายละเอียดพบว่า มีสถาบันอุดมศึกษาที่เข้ารับการประเมินจำนวน 86 แห่ง ผ่านเกณฑ์การประเมิน 66 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 76.74 ยังไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน 20 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 23.26 ซึ่งยังไม่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ร้อยละ 80 (สำนักงาน ป.ป.ช., 2565)

จากรายงานสภาพปัจจุบันของการดำเนินงานด้านคุณธรรม ความโปร่งใส และธรรมาภิบาลของสถาบันอุดมศึกษาซึ่งชี้ให้เห็นว่ายังต้องพัฒนาในเรื่องดังกล่าว โดยสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายในระบบอุดมศึกษาตามแผนอุดมศึกษาระยะยาว 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) พบว่าสถาบันอุดมศึกษาต้องเผชิญกับปัญหาดรรมาภิบาล เช่น การบริหารงานที่ยังไม่เป็นไปตามหลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักประสิทธิภาพ ประสิทธิผลในหลายด้าน ๆ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพการจัดการศึกษา ปัญหาเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล และปัญหาในการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ทั้งในมิติด้านจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคามของอุดมศึกษาในอนาคต และพบว่าการศึกษาของไทยมีจุดอ่อนที่สำคัญ คือ ติดขัดอยู่กับการสนับสนุน ปกป้อง และคุ้มครองจากภาครัฐจนทำให้การพัฒนาประสิทธิภาพเชิงบริหารเป็นไปอย่างล่าช้า ยังปรับตัวให้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างล่าช้าไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และยังคงเผชิญปัญหาดรรมาภิบาลในการบริหารจัดการตนเอง และส่งผลกระทบต่อคุณภาพในการจัดการเรียนการสอน

การวิจัยและนวัตกรรม (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2561) ประกอบกับแผนด้านการอุดมศึกษาเพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนของประเทศ พ.ศ. 2564-2570 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2566-2570) ในยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการจัดระบบอุดมศึกษาใหม่ (Higher Education Transformation) ที่มุ่งเน้นการจัดระบบอุดมศึกษาใหม่ต้องเร่งปรับเปลี่ยนและปฏิรูปข้อจำกัดอันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของอุดมศึกษาอย่างเร่งด่วน โดยมุ่งเน้นปรับการบริหารจัดการในสถาบันอุดมศึกษาให้ยึดมั่นตามหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ให้ประชาชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถเข้าถึงข้อมูลข้อเท็จจริง ที่มีความโปร่งใส อันเป็นฐานการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานของสถาบัน ควบคู่ไปกับการสร้างความมั่นคงทางการเงินในระบบอุดมศึกษาให้ใช้จ่ายงบประมาณที่ภาครัฐสนับสนุนอย่างคุ้มค่า คุ่มทุน และมีประโยชน์สูงสุด โดยมุ่งเน้นการตอบสนองผ่านอุปสงค์ (Demand Side Financing) (สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2565)

หากพิจารณาตามกฎหมายจะพบว่าสถาบันอุดมศึกษาและบุคลากรจำเป็นจะต้องปฏิบัติตามหน้าที่ตามหลักธรรมาภิบาลตามมาตรา 19 ถึงมาตรา 22 (ส่วนที่ 6 หลักธรรมาภิบาล) แห่งพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 โดยจะต้องมีระบบการควบคุมภายในและการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ เพื่อการป้องกันและจัดการขัดกันแห่งผลประโยชน์ และการทุจริตและประพฤติมิชอบ และจะต้องมีประมวลจริยธรรมของบุคลากรทุกระดับซึ่งสอดคล้องตามพระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ. 2562 กำหนดให้มีมาตรฐานทางจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และแนวทางการรักษาจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ (ราชกิจจานุเบกษา, 2562)

จากความเป็นมา ความสำคัญ ประเด็นที่จะต้องพัฒนา สภาพการณ์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่ได้อธิบายในข้างต้นชี้ให้เห็นว่าสถาบันอุดมศึกษายังต้องพัฒนาในเรื่องดังกล่าว เนื่องจากสถาบันอุดมศึกษาซึ่งเป็นแหล่งในการบ่มเพาะสรรพวิชาชั้นสูงเป็นแหล่งในการผลิตและพัฒนากำลังคนระดับสูงจำเป็นจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการดำเนินงานและการบริหารจัดการที่มีหลักธรรมาภิบาลเพื่อให้สถาบันอุดมศึกษามีความยั่งยืนและเป็นกำลังหลักในการพัฒนาคนตลอดจนการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของประเทศ จึงเป็นที่มาของการวิจัยนี้ที่มุ่งพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาโดยการวิจัยเพื่อศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีของสถาบันอุดมศึกษาในการดำเนินงานเรื่องดังกล่าวเพื่อให้สถาบันอุดมศึกษามีแนวทางในการยกระดับคะแนนการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment) ให้สูงขึ้นและบรรลุตามเป้าหมายตามแผนแม่บทบูรณาการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) เป้าหมายการพัฒนาด้านธรรมาภิบาลของสถาบันอุดมศึกษา และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีของสถาบันอุดมศึกษาสำหรับการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐด้านรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายใน
2. เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีของสถาบันอุดมศึกษาภายนอกสำหรับการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐด้านรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
3. เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีของสถาบันอุดมศึกษาสำหรับการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐด้านการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีของสถาบันอุดมศึกษาสำหรับการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐตามเกณฑ์การประเมินจำนวนสามด้าน ได้แก่ 1) ด้านรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายใน 2) ด้านการรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก และ 3) ด้านการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ

ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant interviews) แบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยสัมภาษณ์ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา จำนวน 1 คน และบุคลากร จำนวน 1 คน ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบงานด้านคุณธรรม ความโปร่งใส ธรรมาภิบาลหรือจริยธรรมของสถาบันอุดมศึกษาที่มีแนวปฏิบัติที่ดีจำนวน 5 แห่ง รวมทั้งสิ้น 10 คน ซึ่งถือเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง และสถาบันอุดมศึกษาที่มีแนวปฏิบัติที่ดีผู้วิจัยพิจารณาเลือกจากสถาบันอุดมศึกษาจำนวน 5 แห่งจากจำนวน 10 แห่ง ที่มีผลคะแนนการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment: ITA) เมื่อปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 คะแนนสูงที่สุด

เมื่อเก็บข้อมูลครบถ้วนแล้วจึงนำข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) แล้วรายงานผลการวิจัยเป็นแบบพรรณนา โดยโครงการวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ หมายเลขรับรองโครงการวิจัย SWUEC-662040

สรุปผลการวิจัย

แนวปฏิบัติที่ดีของสถาบันอุดมศึกษาตามเกณฑ์การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment : ITA) มีดังต่อไปนี้

แนวปฏิบัติที่ดีสำหรับสถาบันอุดมศึกษาสำหรับการเข้ารับการประเมินในภาพรวมพบว่า ผู้บริหารสูงสุดหรืออธิการบดี ตลอดจนคณะผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา และบุคลากรทุกคนจะต้องให้ความสำคัญ เอาใจใส่จริงใจในการพัฒนาด้านคุณธรรมและความโปร่งใส เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ผู้บริหารจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุคลากร ต้องให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดของสถาบันอุดมศึกษา และอาจนำผลการประเมินไปกำหนดเป็นตัวชี้วัดในการปฏิบัติงานหรือการประเมินผลการดำเนินงานทั้งในระดับองค์กรหรือระดับบุคคลเพื่อแสดงถึงการให้ความสำคัญโดยแนวปฏิบัติที่ดีทั้งสามด้านตามเกณฑ์การประเมินมีดังนี้

1. แนวปฏิบัติที่ดีสำหรับการดำเนินงานด้านรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายใน (Internal Integrity and Transparency Assessment: IIT) พบว่า

1.1 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการวิเคราะห์ข้อควรปรับปรุงและพัฒนาจากผลการประเมินของปีที่ผ่านมา

1.2 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการนำผลการวิเคราะห์มากำหนดแนวทางการพัฒนาและปรับปรุงโดยมุ่งเน้นการพัฒนาประเด็นซึ่งประกอบด้วย

1.2.1 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการส่งเสริมให้บุคลากรมีจิตสำนึกในการปฏิบัติงาน/การให้บริการที่มุ่งผลสำเร็จของงาน เท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

1.2.2 สถาบันอุดมศึกษาควรเปิดโอกาสให้บุคลากรทุกคนมีส่วนร่วมในด้านงบประมาณตลอดกระบวนการ

1.2.3 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการพัฒนาแนวทางการให้ผู้บังคับบัญชาในระดับต่าง ๆ มีการมอบหมายงาน ประเมินผลการปฏิบัติงานที่สอดคล้องกับผลการปฏิบัติงานและสมรรถนะในการปฏิบัติงาน ตลอดจนการให้คำปรึกษาหรือให้โทษที่มีความเป็นธรรม

1.2.4 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการกำหนดแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพย์สินที่มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์สำหรับการดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษาเท่านั้น และการสร้างความรู้ความเข้าใจให้บุคลากรไม่นำทรัพย์สินไปใช้เรื่องส่วนตัว

1.2.5 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการดำเนินการด้านจริยธรรม จรรยาบรรณ วินัยบุคลากรโดยมีบทลงโทษสำหรับผู้ทุจริตหรือประพฤติมิชอบอย่างเด็ดขาด

1.2.6 สถาบันอุดมศึกษาควรมีกระบวนการสื่อสารภายในองค์กรที่มีประสิทธิภาพ

1.2.7 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจให้บุคลากรภายในเป็นลักษณะกิจกรรมหรือโครงการในเรื่องดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

1.3 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการทบทวนนโยบาย/มาตรการ ผลการดำเนินงาน ด้านการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

1.4 ผู้บริหารของสถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสำคัญและกำกับติดตามการดำเนินงานในเรื่องดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

2. แนวปฏิบัติที่ดีสำหรับการดำเนินงานด้านการรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก (External Integrity and Transparency Assessment: EIT) พบว่า

2.1 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการวิเคราะห์ข้อควรปรับปรุงและพัฒนาจากผลการประเมินของปีที่ผ่านมา

2.2 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการนำผลการวิเคราะห์มากำหนดแนวทางการพัฒนา และปรับปรุงโดยมุ่งเน้นการพัฒนาประเด็นซึ่งประกอบด้วย

2.2.1 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการเผยแพร่ข้อมูลการให้บริการ/การดำเนินงาน ตลอดจนข้อมูลที่สาธารณะชนควรรับรู้รับทราบผ่านช่องทางที่หลากหลายและเป็นที่ยอมรับ โดยข้อมูลจะต้องเข้าถึงได้ง่ายไม่ยุ่งยากซับซ้อน มีความถูกต้อง ครบถ้วน และเป็นปัจจุบัน

2.2.2 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกมีส่วนร่วมในการพัฒนาและปรับปรุงการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น เช่น นักศึกษา ผู้รับบริการ หรือผู้มาติดต่อ

2.2.3 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการปฏิบัติงาน/การดำเนินงาน มีช่องทางการติชม หรือร้องเรียนบริการ หรือร้องเรียนทุจริต และมีช่องทางการติดต่อสื่อสาร เช่น Facebook, Line, Chatbot หรือโซเชียลมีเดียที่เป็นที่นิยม

2.2.4 สถาบันอุดมศึกษาควรมีระบบติดตามความคืบหน้าในการรับบริการ หรือติดตามแบบเรียลไทม์ได้ และมีเจ้าหน้าที่ตอบข้อซักถามหรือกังวลสงสัยอย่างชัดเจน

2.2.5 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการประเมินความพึงพอใจของผู้รับบริการเพื่อนำข้อมูลมาพัฒนาการให้บริการให้ดียิ่งขึ้น

2.2.6 สถาบันอุดมศึกษาควรมีกระบวนการสื่อสารกับผู้รับบริการที่มีประสิทธิภาพ

2.2.7 สถาบันอุดมศึกษาควรมีกิจกรรมหรือโครงการเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าวกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกอย่างต่อเนื่อง

2.3 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการทบทวนนโยบาย/มาตรการ ผลการดำเนินงาน ตลอดจนนำข้อเสนอแนะหรือผลการประเมินความพึงพอใจมาพัฒนาการให้บริการให้ดียิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

2.4 ผู้บริหารของสถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสำคัญและกำกับติดตามการดำเนินงานในเรื่องดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

3. แนวปฏิบัติที่ดีสำหรับการดำเนินงานด้านการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ (Open Data Integrity and Transparency Assessment: OIT) พบว่า

3.1 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการวิเคราะห์ข้อควรปรับปรุงและพัฒนาจากผลการประเมินของปีที่ผ่านมา

3.2 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการนำผลการวิเคราะห์มากำหนดแนวทางการพัฒนาและปรับปรุงโดยมุ่งเน้นการพัฒนาประเด็นซึ่งประกอบด้วย

3.2.1 สถาบันอุดมศึกษาควรกำหนดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนในการรวบรวมข้อมูลสาธารณะเพื่อเผยแพร่ เช่น การแต่งตั้งคณะกรรมการ หรือคณะทำงาน หรือมอบหมายหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเพื่อเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการรวบรวมข้อมูลที่กระจัดกระจายตามหน่วยงานต่าง ๆ

3.2.2 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการทำความเข้าใจกับหลักเกณฑ์และวิธีการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะตามเกณฑ์การประเมินฉบับล่าสุด

3.2.3 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการชี้แจงหน่วยงานผู้รับผิดชอบเพื่อจัดทำและปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบันสอดคล้องตามเกณฑ์การประเมิน

3.2.4 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานผู้รับผิดชอบเพื่อมาเผยแพร่ต่อสาธารณะทางเว็บไซต์ที่เป็นทางการของสถาบัน โดยข้อมูลจะต้องทันเวลา และทันรอบการรายงาน

3.2.5 สถาบันอุดมศึกษาจะต้องนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการรายงานผลที่เป็นปัจจุบันและทันเวลา

3.2.6 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานด้านสารสนเทศในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และการรายงานผลข้อมูล เช่น ระบบอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง ระบบสารสนเทศที่มีความเสถียรภาพมั่นคงและปลอดภัย ตลอดจนระบบจัดเก็บข้อมูลเพียงพอทั้งการจัดเก็บแบบฮาร์ดแวร์หรือแบบคลาวด์ และเจ้าหน้าที่ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่เพียงพอ

3.3 สถาบันอุดมศึกษาควรมีการทบทวนนโยบาย/มาตรการ ตลอดจนผลการดำเนินงานด้านการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

3.4 ผู้บริหารควรให้ความสำคัญและกำกับติดตามการดำเนินงานในเรื่องดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

1. แนวปฏิบัติที่ดีของสถาบันอุดมศึกษาสำหรับการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐด้านการรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายใน ประกอบด้วย การวิเคราะห์ผลการประเมิน กำหนดแนวทางการพัฒนาในประเด็น บุคลากรมีจิตสำนึกในการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมของบุคลากรด้านงบประมาณ การบริหารงานบุคคลเป็นธรรม การกำหนดแนวปฏิบัติการใช้ทรัพย์สินที่ชัดเจน การดำเนินการทางวินัยกับผู้ทุจริตหรือประพฤติมิชอบอย่างเด็ดขาด การสื่อสารภายในองค์กรที่มีประสิทธิภาพ และกิจกรรม/โครงการส่งเสริม การทบทวนนโยบาย/มาตรการที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง และผู้บริหารให้ความสำคัญ ทั้งนี้ เพราะประเด็นการพัฒนาด้านจิตสำนึกของบุคลากรในการปฏิบัติงานที่มุ่งผลสำเร็จของงาน เท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาด้านคุณธรรมและความโปร่งใสซึ่งจำเป็นต้องพัฒนาในระดับบุคคลก่อนจึงจะส่งผลในภาพกว้างหรือในระดับองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับสำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการผู้แทนราษฎร (2559) ที่ได้อธิบายว่าหน่วยงานภาครัฐหรือส่วนราชการยังจำเป็นต้องพัฒนาข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนที่ยังเห็นประโยชน์ส่วนตนประโยชน์ส่วนตนประโยชน์ส่วนรวม

2. แนวปฏิบัติที่ดีของสถาบันอุดมศึกษาสำหรับการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐด้านการรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก ประกอบด้วย การวิเคราะห์ผลการประเมิน กำหนดแนวทางการพัฒนาในประเด็น การเผยแพร่ข้อมูลการดำเนินงาน และการให้บริการ การมีส่วนร่วมจากผู้รับบริการการนำเทคโนโลยีมาใช้ การมีระบบติดตามการบริการ การประเมินความพึงพอใจการรับบริการ การสื่อสารกับผู้รับบริการที่มีประสิทธิภาพ และ

กิจกรรม/โครงการส่งเสริม การทบทวนนโยบาย/มาตรการที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง และผู้บริหารให้ความสำคัญ ทั้งนี้ เพราะประเด็นการพัฒนาด้านการเข้าถึงข้อมูลการให้บริการ/การดำเนินงาน การมีส่วนร่วมจากผู้รับบริการ การนำเทคโนโลยีมาใช้ การรับฟังความคิดเห็นหรือการประเมินความพึงพอใจถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาด้านการรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของธีระพงศ์ มลิวัดย์ (2565) กล่าวว่า การพัฒนาด้านการรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกจำเป็นต้องพัฒนาการเผยแพร่ข้อมูลของหน่วยงานในเรื่องต่าง ๆ ต่อสาธารณชนผ่านช่องทางที่หลากหลายสามารถเข้าถึงได้ง่ายและไม่ซับซ้อน ครบถ้วนและเป็นปัจจุบัน รวมทั้งพัฒนาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่และกระบวนการทำงานของหน่วยงานให้ดียิ่งขึ้น การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น มีกระบวนการเปิดโอกาสให้ผู้รับบริการหรือผู้มาติดต่อเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงานเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการด้วย

3. แนวปฏิบัติที่ดีของสถาบันอุดมศึกษาสำหรับการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐด้านการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ ประกอบด้วย การกำหนดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน การทำความเข้าใจกับหลักเกณฑ์ การชี้แจงหน่วยงานผู้รับผิดชอบ รวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานผู้รับผิดชอบ การนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ การสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานด้านสารสนเทศ และกิจกรรม/โครงการส่งเสริม การทบทวนนโยบาย/มาตรการที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง และผู้บริหารให้ความสำคัญ ทั้งนี้ เพราะการดำเนินการหรือการขับเคลื่อนใด ๆ ที่มีประสิทธิภาพสำหรับองค์กรจำเป็นจะต้องมีการกำหนดแผนหรือแนวทางการดำเนิน การดำเนินการ การสรุปรายงานผล และการปรับปรุงและพัฒนา สอดคล้องกับแนวคิดวงจรการควบคุมคุณภาพหรือวงจรเดมมิง (Deming Cycle) (ณัฐธัญพัชร อ่อนตาม, 2562) เป็นกระบวนการที่ใช้ปรับปรุงการทำงานขององค์กรอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าสถาบันอุดมศึกษาที่มีแนวปฏิบัติที่ดีสำหรับการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐด้านการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบตั้งแต่การวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน การวางแผนงานดำเนินงาน การดำเนินกิจกรรมหรือโครงการ การทบทวนผลการดำเนินงานซึ่งสอดคล้องตามแนวคิดวงจรการควบคุมคุณภาพ

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยสามารถสรุปและนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวแนวปฏิบัติที่ดีของสถาบันอุดมศึกษาสำหรับการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment: ITA) ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 แนวปฏิบัติที่ดีของสถาบันอุดมศึกษาสำหรับการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment: ITA)

จากการสรุปและนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ข้างต้นพบว่าในปัจจุบันยังไม่มีผู้ใดหรือหน่วยงานใดมีข้อมูลที่มีความเหมือนแนวปฏิบัติดังกล่าวโดยมีวิธีการดำเนินการตลอดกระบวนการ ตั้งแต่การวางแผน วิธีดำเนินการ การแนวทางของกิจกรรมหรือโครงการที่ต้องดำเนินการ ตลอดจนการทบทวน วิเคราะห์ และสรุปผล ซึ่งเป็นบริบทเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและในกำกับของรัฐ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สำนักงาน ป.ป.ช. ควรกำหนดเกณฑ์การประเมินให้มีความเหมาะสมกับบริบทของหน่วยงานภาครัฐแต่ละประเภทยิ่งขึ้น เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน เช่น พันธกิจ ระบบการดำเนินงาน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
2. หน่วยงานที่เป็นผู้รับผิดชอบในการกำกับดูแลสถาบันอุดมศึกษา เช่น กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ควรผลักดันให้การพัฒนาด้านคุณธรรมและความโปร่งใสของสถาบันอุดมศึกษาเป็นวาระที่สำคัญและสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งอย่างน้อยจะต้องอยู่ในเกณฑ์ผ่าน
3. เสนอให้สถาบันอุดมศึกษานำการพัฒนาด้านคุณธรรมและความโปร่งใสไปกำหนดเป็นนโยบายที่สำคัญที่จะต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สถาบันอุดมศึกษาที่มีผลคะแนนการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐไม่อยู่ในเกณฑ์ผ่านควรนำแนวปฏิบัติที่ดีจากผลการวิจัยนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานอย่างเร่งด่วนเพื่อยกระดับให้มีผลคะแนนสูงขึ้น
2. หากสถาบันอุดมศึกษาหรือหน่วยงานใดจะนำข้อมูลผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์สามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมดโดยเฉพาะหน่วยงานของรัฐทุกแห่งเนื่องจากการวิจัยบนพื้นฐานและบริบทของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและในกำกับของรัฐ
3. สำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์โดยการอ้างอิงเชิงวิชาการผู้วิจัยยินดีเป็นอย่างยิ่งเพียงอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลให้ถูกต้อง ครบถ้วน และสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). *แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็น การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ (พ.ศ. 2561-2580)*. เข้าถึงได้จาก <https://nacc.go.th/categorydetail/2020091618461168/20220627144705?>
- ณัฐธณิพัทธ์ อ่อนตาม. (2562). เทคนิคการบริหารงานแบบ PDCA (Deming Cycle) PDCA (Deming Cycle) Management Techniques. *วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย*, 1(3), 39-46.

- ธีระพงศ์ มลิวัลย์. (2565). การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานขององค์กรจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกกรณีศึกษาสถาบันการเงินของรัฐ. *วารสารวิชาการและวิจัยมหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*, 12(3), 197-210.
- พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562. (2562, 1 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 136 ตอนที่ 57 ก, หน้า 54-78.
- พระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ. 2562. (2562, 16 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 136 ตอนที่ 50 ก, หน้า 1-10.
- สำนักงาน ป.ป.ช. (2566). *ป.ป.ช. เผยองค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติประกาศผลดัชนีการรับรู้การทุจริต (CPI) ประจำปี 2565 ประเทศไทย ได้ 36 คะแนน จัดอยู่ในอันดับที่ 101 ของโลก*. เข้าถึงได้จาก <https://www.nacc.go.th/categorydetail /2018083118464105/20230131152920>
- สำนักงาน ป.ป.ช.. (2565). *รายงานผลการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 (ITA Report 2022)*. เข้าถึงได้จาก <https://itas.nacc.go.th/home/detailnews/2983>
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2561). *แผนอุดมศึกษาระยะยาว 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580)*. (อัดสำเนา)
- สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2565). *แผนด้านการอุดมศึกษาเพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนของประเทศ พ.ศ. 2564-2570 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2566-2570)*. (อัดสำเนา)
- สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการผู้แทนราษฎร. (2559). *Academic Focus การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ*. กรุงเทพฯ : สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอธิรณสมณะสำหรับพนักงานสอบสวน จังหวัด

นครสวรรค์

Guidelines for the Application of Adhikarana Samatha for Inquiry Officers
in Nakhon Sawan Province

สุธีระ ชาชุมพร¹ ศิริโรจน์ นามเสนา² และสามารถ สุขุประการ³

Sutira Chansamorn, Siriroe Namsena and Samart Sukhuprakan

Received: March 24, 2023

Revised: February 03, 2024

Accepted: February 14, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักการและวิธีการสอบสวนตามหลักนิติศาสตร์ 2) ศึกษาหลักการและวิธีการของการระงับอธิรณสมณะตามหลักอธิรณสมณะ และ 3) ประยุกต์ใช้หลักอธิรณสมณะสำหรับพนักงานสอบสวนจังหวัดนครสวรรค์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 16 รูป/คน ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ ผลการวิจัย พบว่า 1) หลักการและวิธีการสอบสวนตามหลักนิติศาสตร์ หลักการและวิธีการสอบสวนตามหลักนิติศาสตร์ของการสอบสวน การรวบรวมพยานหลักฐาน และตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา 2) วิธีการของการระงับอธิรณสมณะตามหลักอธิรณสมณะ 2.1) วิวาทาธิรณ 2.2) อนูวาทาธิรณ 2.3) อาปัตตาธิรณ 2.4) กิจจาธิรณ และ 3) ประยุกต์ใช้หลักอธิรณสมณะสำหรับพนักงานสอบสวนใช้ 5 ประเด็นคือ 3.1) สัมมุขวินัย 3.2) อุมุขวินัย 3.3) ปฏินุญจาตกรณะ 3.4) ตัสสปาปิยสิกา 3.5) ฌัตถการวินัยโดยการตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิด

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: sombat01011986@gmail.com

คำสำคัญ: แนวทางการประยุกต์, หลัก่อธิกธนะ, พนักงานสอบสวน

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the principles and methods of investigation according to the principles of jurisprudence; 2) to study the principles and methods of dispute resolution according to the Adhikarana Samatha principles; and 3) to apply the Adhikarana Samatha principles for inquiry officers in Nakhon Sawan Province. This was a qualitative research by studying documents and conducting in-depth interviews with 16 key informants. The analysis technique was used. The research results found that 1) principles and methods of investigation according to the principles of jurisprudence were the principles and methods of investigation according to the principles of jurisprudence of investigation, and evidence collection according to the Provisions of Code that the inquiry officers have done regarding the wrong accusation; 2) methods of dispute resolution according to the Adhikarana Samatha principles: 2.1) Vivadadhikarana, 2.2) Anuvadadhikarana, 2.3) Apattadhikarana, 2.4) Kiccadhikarana; 3) applying Adhikarana Samatha for inquiry officers used 5 issues: 3.1) Sammukhavinaya, 3.2) Amulahavinaya, 3.3) Patinyatakarana, 3.4) Tassapapiyasika 3.5) Navattharakavinaya by sentencing the offenders.

Keywords: Application Guidelines, Adhikarana Samatha Principle, Inquiry Officer

บทนำ

กฎหมายอาญาและกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ไม่อาจมีสังคมไหนจะดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องกรกฎเกณฑ์สำหรับจัดระเบียบพฤติกรรมในสังคม แต่กฎหมายที่มีผลกระทบต่อสังคมมากที่สุดคือกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นกฎหมายที่ผู้กระทำความผิดกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ต้องได้รับโทษ แต่สังคมยอมรับได้ ถ้ากฎหมายอาญานั้นให้ความเป็นธรรมทั้ง 2 ฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน ไม่เลือกปฏิบัติ พนักงานสอบสวน มีส่วนทำให้ปัญหาอาชญากรรมลดลง โดยที่พนักงานสอบสวนที่เป็นตำรวจย่อมมีอำนาจสืบสวนทุกคนอยู่แล้วตามกฎหมาย แต่พนักงานสอบสวนในปัจจุบัน ทำหน้าที่ของตนแบบไม่

มีประสิทธิภาพ ไม่สามารถจับกุมผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้ ปลอ่ยให้คนชั่วลอยนวล ทำให้ผู้ก่ออาชญากรรมเหิมกำเริบได้ใจ ทำความผิดแต่ไม่รับโทษ เป็นสาเหตุให้คนไม่เกรงกลัวกฎหมาย บ้านเมือง ความผิดกฎหมายซึ่งเป็นความผิดต่อแผ่นดิน ซึ่งไม่ใช่ความผิดส่วนตัว พนักงานสอบสวนส่วนใหญ่จะต้องรอให้ผู้เสียหายต้องมาแจ้งความร้องทุกข์เสียก่อน ทั้งที่ประชาชนทั่วไปรู้กันทั่วแล้ว แม้แต่พนักงานสอบสวนก็รู้เองตามข่าวสาร ทำให้ผู้กระทำความผิดหลบหนีไปก่อน ยากต่อการจับกุม หรืออาจไม่สามารถจับกุมได้จนหมดอายุความก็ได้

ปัญหาการใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวนในการควบคุมขัง ปลอ่ยตัวชั่วคราวผู้ต้องหา การออกหมายเรียก หมายจับตัวผู้ต้องหา พนักงานสอบสวนใช้ดุลพินิจตามอำเภอใจ หลายมาตรฐาน ทำให้ผู้ต้องหาได้รับสิทธิเสรีภาพไม่เท่าเทียมกัน อาจโดยตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจของพนักงานสอบสวน แต่ก็มีผลเสียแก่ผู้ต้องหาที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม ดังนั้นควรต้องมีการปรับปรุงแก้ไขส่วนที่บกพร่อง และมีปัญหาอื่น ๆ เช่นกัน ประเด็นสำคัญที่ทำให้เกิดกฎหมาย คือ ความไม่เป็นความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ได้ ความโลภ กิเลส ฯลฯ ของบุคคลบางคน แต่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบเป็นความเสียหาย หรือความเดือดร้อนต่อบุคคลในสังคมโดยรวม เมื่อเกิดความเดือดร้อนย่อมมีผู้เสียหาย ซึ่งเกิดจากการกระทำของผู้กระทำความผิดกฎหมาย และผู้เสียหายจึงได้มาร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนเพื่อดำเนินคดีตามกฎหมาย พนักงานสอบสวนจะต้องดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมหนึ่งที่มีกลไกการบริหารจัดการที่จะหลีกเลี่ยงจากภาวะของการขัดแย้งไม่ได้ พระพุทธองค์ทรงเรียกปัญหาที่เกิดจากความขัดแย้งหรือปัญหาที่เกิดขึ้นภายในสังคมสงฆ์ว่า “อภิรณ” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2551) หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัด ต้องทำ หรือเรื่องที่จะต้องดำเนินการมีอยู่ 4 หมวด คือ 1) วิวาทาภิรณ หมายถึง ปัญหาที่เกิดจากการทะเลาะวิวาทกัน 2) อนุวาทาภิรณ หมายถึง ปัญหาที่เกิดจากการโจทก์ฟ้องกัน 3) อาปัตตาภิรณ หมายถึง ปัญหาอันเกิดจากการวินิจฉัยตัดสินความล่งละเมิดข้อบัญญัติ และ 4) กิจจาภิรณ หมายถึง ปัญหาหรือกิจธุระที่สงฆ์พึงจะร่วมกันให้เสร็จด้วยสังฆกรรมพระพุทธองค์ทรงนำวิธีการที่เหมาะสมมาใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น โดยทรงนำ “วินัย” หรือ “ศีล” มาเป็นกรอบหรือกฎเกณฑ์ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา โดยมีจุดมุ่งหมายของการใช้วินัย เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นคนโหดร้าย เพื่อป้องกันการลวงโลกเลี้ยวซีก เพื่อป้องกันความชั่วร้าย และเพื่อป้องกันความประพฤติเลวทรามเป็นต้น และทรงบัญญัติวิธีการเพื่อนำมาแก้ปัญหาเรียกว่า “อภิรณสมถวิธี” ซึ่งมีอยู่ 7 ประการ คือ

1. สัมภาษณ์ ว่าด้วยการระงับอิทธิพลในที่พร้อมหน้า
2. สติวินัย ว่าด้วยการระงับอิทธิพลโดยประกาศสมมติให้เป็นผู้มีสติสมบูรณ์
3. อมูพหุวินัย ว่าด้วยการระงับอิทธิพลโดยยกประโยชน์ให้ว่าต้องอาบัติในขณะที่เป็นบ้า
4. ปฏิญญาตรณณะ ว่าด้วยการระงับอิทธิพลตามคำรับสารภาพของจำเลย
5. เภยยสิกา ว่าด้วยการระงับอิทธิพลโดยการถือเอาเสียงข้างมากเป็นสำคัญ
6. ตัสสปาปิยสิกา ว่าด้วยการระงับอิทธิพลโดยการลงโทษแก่ผู้กระทำผิดโดยการเพิ่มโทษ หรือพิจารณาผลของการกระทำตามข้อมูลหลักฐาน
7. ตินวัตถการกะ ว่าด้วยการระงับอิทธิพลโดยการประนีประนอม

อิทธิพลสมณะถือว่าเป็นวิธีการที่เหมาะสม มีความหลากหลายและยืดหยุ่น ครอบคลุมปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสงฆ์เป็นอย่างดี สามารถแก้ปัญหาได้ตรงประเด็นและก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยได้ในเวลาอันรวดเร็ว (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543)

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิพลสมณะสำหรับพนักงานสอบสวน ที่มีความเกี่ยวข้องกับกฎหมายสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สุขในสังคม และก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนชีวิตมนุษย์ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขอย่างแท้จริงให้กับสังคม และยังให้เกิดประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์และสามารถพัฒนามนุษย์ทุกคนผู้มีปัญญาให้สามารถพัฒนาทางด้านจิตและพัฒนาศักยภาพไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในที่สุด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพแนวทางหลักการและวิธีการสอบสวนตามหลักนิติศาสตร์
2. เพื่อศึกษาหลักการและวิธีการของการระงับอิทธิพลตามหลักอิทธิพลสมณะ
3. เพื่อประยุกต์ใช้หลักอิทธิพลสมณะสำหรับพนักงานสอบสวนจังหวัดนครสวรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวข้องกับหลักการและวิธีการสอบสวนตามหลักนิติศาสตร์ศึกษา ศึกษาหลักการ และวิธีการของการระงับอิทธิพลตามหลักอิทธิพลสมณะ วิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิพลสมณะสำหรับพนักงานสอบสวนจังหวัดนครสวรรค์ และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล จากกลุ่มพระสงฆ์และกลุ่มพนักงานสอบสวน

จังหวัดนครสวรรค์ โดยการเจาะจงผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มพระสงฆ์เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และกลุ่มตัวแทนพนักงานสอบสวน สังกัดสถานีตำรวจจังหวัดนครสวรรค์ รวมทั้ง 2 กลุ่ม จำนวน 16 รูป/คน

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพแนวทางหลักการและวิธีการสอบสวนตามหลักนิติศาสตร์ พบว่า การสอบสวนการรวบรวมพยานหลักฐาน และการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 ซึ่งพนักงานสอบสวนได้แก่ เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้อำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน ถ้าเป็นพื้นที่จังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี พนักงานสอบสวนหมายถึง ข้าราชการตำรวจที่มียศตั้งแต่ร้อยตำรวจตรี หรือเทียบเท่านายร้อยตำรวจตรีขึ้นไป หากเป็นพื้นที่ต่างจังหวัดได้ให้อำนาจแก่พนักงานฝ่ายปกครอง หรือ ตำรวจชั้นผู้ใหญ่ และปลัดอำเภอสอบสวนได้ ซึ่งการสอบสวนมีการรวบรวมทั้งพยานเอกสารและพยานบุคคลรวมทั้งมิติทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องเป็นธรรมแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่าย การสอบสวนต้องรวดเร็วต่อเนื่องและเป็นธรรมตาม ป.วิ.อาญา มาตรา 130 การดำเนินคดีในชั้นสอบสวนของไทยนั้นเป็นความลับ สถานที่และเวลาทำการสอบสวนพนักงานสอบสวนจะทำการสอบสวน ณ ที่ใดเวลาใดแล้วแต่จะเห็นสมควร เป็นดุลพินิจของพนักงานสอบสวน ต่างกับในชั้นพิจารณาคดีโดยศาล ที่จะต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย

2. หลักการและวิธีการของการระงับอธิกรณ์ตามหลักอธิกรณ์สมณะ พบว่า อธิกรณ์สมณะ กระบวนการในการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนา มาจากคำ 2 คำ คือ “อธิกรณ์” หมายถึง ปัญหา เหตุ หรือ คดีความ ส่วนคำว่า “สมณะ” หมายถึง การระงับ หรือ ทำให้สงบ ปรากฏในคัมภีร์มหาวรรคแห่งพระวินัยปิฎก อธิกรณ์ หรือ ปัญหา มี 4 ชนิด คือ 1) วิวาทาธิกรณ์ 2) อนุวาทาธิกรณ์ 3) อาปัตตาธิกรณ์ การทำผิดระเบียบหรือการต้องอาบัติด้วยตนเอง และ 4) กิจจาธิกรณ์ ส่วนอธิกรณ์สมณะมี 7 วิธี ได้แก่ 1) สัมมุขาวินัย วิธีระงับต่อหน้าใช้ได้ทั้ง 4 อธิกรณ์ 2) สติวินัยวิธีระงับโดยถือสติเป็นใหญ่ 3) อมูหวินัยวิธีระงับสำหรับผู้หายจากบ้า 4) ตัสสปาปิยสิกา วิธีตัดสินลงโทษแก่ผู้ผิดที่ไม่รับ ทั้ง 3 วิธีนี้ใช้สำหรับอนุวาทาธิกรณ์หรือการโจทก์ฟ้องกันเท่านั้น 5) เยภุยสิกาวิธีตัดสินตามเสียงข้างมาก วิธีนี้ใช้เฉพาะวิวาทาธิกรณ์การโต้แย้งในเรื่องกฎระเบียบ ส่วน 6) ปฎิญาตกรณะ การทำตามที่รับ และ 7) ตินวัตถการวินัย วิธีตุกลงไว้ด้วยหญ้าหรือวิธีประณิประนอนนั้นให้นำมาใช้เฉพาะอาปัตตาธิกรณ์ การทำผิดศีลหรือผิดกฎระเบียบเท่านั้น

3. การประยุกต์ใช้หลักอธิรณสมณะสำหรับพนักงานสอบสวนจังหวัดนครสวรรค์ พบว่าหลักอธิรณสมณะ 7 มาประยุกต์ใช้ 5 หลักการคือ 1) สัมมาวินัย หมายถึง ระเบียบอันพึงทำในที่พร้อมหน้าในส่วนของการพนักงานสอบสวนได้นำรูปแบบสอบสวนพิจารณาโดยพร้อมหน้าบุคคล ซึ่งอาจทำให้คดีง่ายและเกิดความยุติธรรมรวดเร็วมากขึ้น 2) อมูหวินัย หมายถึง วิธีระงับอนุวาทาธิกรณ์ โดยยกประโยชน์ให้แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้าแล้วในส่วนของการพนักงานสอบสวนได้นำไปใช้เมื่อทำการไต่สวนแล้วปรากฏว่าผู้ต้องหามีอาการวิกลจริตโดยการรับรองจากโรงพยาบาลจิตเวชว่ามีอาการผิดปกติทางจิตต้องเข้ารับการรักษาในเบื้องต้น 3) ปฏินญาตกรรม หมายถึง วิธีการระงับโดยการปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของภิกษุผู้ต้องอาบัติ (จำเลย) ส่วนพนักงานสอบสวนได้นำไปใช้ถ้าผู้ต้องหาสอบสวนแล้วมีความผิดให้การรับสารภาพก็จะส่งเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตัดสินของศาลโดยมีการลดโทษตามความผิด 4) ตัสสปายสิกา หมายถึง วิธีการตัดสินลงโทษผู้กระทำผิด (ที่ไม่รับผิด) ในส่วนพนักงานสอบสวนได้นำไปใช้ถ้าผู้ต้องหาสอบสวนแล้วมีความผิดให้การปฏิเสธไม่รับสารภาพก็จะส่งเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตัดสินของศาลโดยไม่มีการลดโทษ และ 5) ตินวตถารกวินัย หมายถึง วิธีการระงับโดยการให้ทั้ง 2 ฝ่ายประนีประนอมกันส่วนพนักงานสอบสวนได้นำไปใช้ได้การไกล่เกลี่ยของผู้เสียหายและผู้ต้องหาภาพพอใจตกลงกันได้ก็ให้คดีอาญาระงับไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. การสอบสวนคดีอาญาเป็นกระบวนการขั้นตอนที่สำคัญขั้นตอนหนึ่งและเป็นต้นทางของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพราะการสอบสวนเป็นการรวบรวมพยานหลักฐาน หลักฐานที่จะพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การสอบสวน คือ การตรวจสอบว่าคดีอาญาที่เกิดขึ้น ผู้ต้องหาน่าจะกระทำผิดตามที่ถูกกล่าวหาหรือไม่ ดังนั้นในคดีอาญา การสอบสวนจึงมีความสำคัญโดยเฉพาะการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐที่จำเป็นต้องผ่านการสอบสวนก่อนจึงจะฟ้องคดีผู้ต้องหาต่อศาลได้ ดังนั้นหากไม่มีการสอบสวนหรือการสอบสวนไม่ชอบก็จะมีผลต่ออำนาจฟ้องของพนักงานอัยการสอดคล้องกับงานวิจัยของการ์ณ รักษาสุข (2538) พบว่ากระบวนการยุติธรรมของไทย เป็นการอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนโดยทั่วไป ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความ โดยมืองค์การของรัฐซึ่งถูกกำหนดบทบาทและหน้าที่อย่างเป็นอิสระต่อกัน ตามหลักการแห่งการถ่วงดุลอำนาจ ต่างเป็นผู้ดำเนินการเพื่อพิสูจน์ความผิดในศาลจนกระทั่งสามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามพยานหลักฐานที่ปรากฏ โดยใช้หลักเกณฑ์ที่เป็นสากลประกอบการพิจารณา เช่น หลักการดำเนินคดีโดยรัฐ หลักค้นหาความจริงในเนื้อหา หลักฟังความทุกฝ่าย หลักวาจา หลักพยานโดยตรง หลักเปิดเผย หลักความเป็นอิสระ และหลักประโยชน์

แห่งความสงสัย ส่วนคุณธรรมและจริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรในองค์การจะถูกกำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร หากการปฏิบัติหน้าที่อยู่ในกรอบเหล่านั้นแล้ว ผลของการปฏิบัติจะเป็นเช่นไร กฎหมายจะให้ความคุ้มครองบุคลากรเหล่านั้น

2. กระบวนการขั้นตอนและกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยอภิภรณ์สมถะวิธีมีหลายวิธีด้วยกันในการระงับอภิภรณ์สงฆ์ มี 13 ขั้นตอนกล่าวคือ ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนการกำหนดเหตุหรืออภิภรณ์ พระพุทธศาสนาได้แบ่งหมวดของปัญหาไว้ เป็น 4 หมวด ดังนี้ 1) วิวาทาธิภรณ์ 2) อนูวาทาธิภรณ์ 3) อาปัตตาธิภรณ์ 4) กิจจาธิภรณ์ ซึ่งมีอยู่ 2 ประเภท คือ (1) ประเภทพิธีกรรมที่สงฆ์จะพึงดำเนินการให้ถูกต้องตามพระวินัย (2) กิจประเภทการลงโทษผู้ที่กระทำความผิดวินัย เรียกว่า นิคหกรรมมีอยู่ 2 ชนิด คือ (2.1) นิคหกรรมประเภทมีเงื่อนไขซึ่งมีอยู่ 9 ประเภท (2.2) นิคหกรรมประเภทพิเศษเรียกว่า นาสนา ขั้นตอนที่ 2 การฟ้อง (โจทก์) เมื่อทราบว่ามีปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว ขั้นตอนต่อไปที่จะต้องดำเนินการก็คือการฟ้อง ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนการตรวจคำฟ้อง สำหรับขั้นตอนในการตรวจคำฟ้องถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญเพราะการตรวจคำฟ้องเป็นการป้องกันไม่ให้มีการฟ้องผู้อื่นโดยไม่มีมูล ขั้นตอนที่ 4 ขั้นตอนการไต่สวน สำหรับการไต่สวนจะมีขึ้นโดยมติของสงฆ์ซึ่งจะเป็นการดำเนินการโดยเร็วไม่ปล่อยให้เนิ่นช้า ขั้นตอนที่ 5 การลงมติให้คำวินิจฉัย สำหรับขั้นตอนในการให้คำวินิจฉัยเป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังจากที่สงฆ์ได้มีการไต่สวนเรียบร้อยแล้วจากคำให้การของโจทก์จำเลยและพยานที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนที่ 6 การปรับอาบัติ หลังจากที่ได้จำเลยหรือโจทก์ต่อสู้กันจนในที่สุดฝ่ายกระทำผิดก็สารภาพเพราะมีหลักฐานพยานเพียงพอที่จะเอาผิด ขั้นตอนที่ 7 การทำสังฆกรรมเพื่อชำระอภิภรณ์ ขั้นตอนที่ 8 ขั้นตอน การประกาศให้สังฆมได้รับทราบเพื่อรับรองโจทก์หรือลงโทษจำเลย ถือเป็นขั้นตอนที่กระทำหลังจากที่ได้มีการทำสังฆกรรมแล้ว ขั้นตอนที่ 9 ขั้นตอนการลงโทษจำเลยโดยมติสงฆ์และสังฆมภายใต้เงื่อนไขตามมติของสงฆ์ ขั้นตอนที่ 10 ขั้นตอนจำเลยสำนึกผิดแล้วมาแจ้งแก่สงฆ์ เมื่อจำเลยถูกลงโทษและสำนึกผิดต้องการที่จะให้สงฆ์ระงับการลงโทษดังกล่าวให้กับตน ขั้นตอนที่ 11 การตรวจคำร้องของจำเลย ในกรณีที่ภิกษุเป็นจำเลยได้สำนึกผิดแล้วยื่นคำร้องแก่สงฆ์ ขั้นตอนที่ 12 การทำสังฆกรรมเพื่อการระงับโทษแก่จำเลย เมื่อสงฆ์พิจารณาคำร้องของจำเลยจนเป็นที่แน่ใจแล้วว่าจำเลยมิได้เสแสร้งแกล้งทำหรือไม่มีความผิดใด ๆ หลังจากการถูกลงโทษจริง สงฆ์ก็จะทำสังฆกรรมเพื่อการระงับโทษแก่จำเลย ขั้นตอนที่ 13 การประกาศให้สังฆมทราบ หลังจากการประกาศระงับการลงโทษ ขั้นตอนที่ 14 ขั้นตอนอภิภรณ์ยุติ เมื่อสงฆ์ดำเนินการรับตามกระบวนการทุกขั้นตอนแล้วก็ถือว่าอภิภรณ์นั้นได้ถูกระงับ (อภิภรณ์สมถะ) ไปอย่างสมบูรณ์สอดคล้องกับงานวิจัยของเกียรติศักดิ์ พันธวงศ์ (2554) พบว่า หลักการลงโทษผู้กระทำ

ผิดในพุทธศาสนาเถรวาทสมัยพุทธกาลนั้นอธิกรณ์และวิธีระงับอธิกรณ์เป็นวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในแง่ของพระวินัยและเป็นการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ อธิกรณ์แบ่งออกเป็น 4 ประเภท และวิธีระงับอธิกรณ์แบ่งออกเป็น 7 ประเภท ส่วนการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ในปัจจุบันอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นการจัดการความขัดแย้ง เป็นการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจากศีลธรรมขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ศาสนา และกฎเกณฑ์ข้อบังคับตามลำดับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของสมาชิกในสังคม ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นเป็นไปโดยราบรื่น สมองความต้องการของภาคส่วนต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดในพุทธศาสนาเถรวาทกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและประมวลกฎหมายอาญา ในประเด็นอธิกรณ์และวิธีระงับอธิกรณ์ พบว่ามีความเหมือนกันและความแตกต่างกัน 4 ประการคือ 1) กระบวนการฟ้อง 2) กระบวนการพิจารณา 3) กระบวนการพิพากษา 4) กระบวนการระงับโทษ

3. การประยุกต์ใช้หลักอธิกรณ์สมณะสำหรับพนักงานสอบสวนจังหวัดนครสวรรค์ พบว่าสัมมุขวินัย หมายถึง วิธีระงับต่อหน้าได้แก่การระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้าวัตถุหรือบุคคลเหตุการณ์ โดยการที่จะทำอธิกรณ์ทั้ง 4 ให้สงบระงับลงได้ ภิกษุจะต้องประชุมกันและพิจารณาโทษตามกระบวนการอันเป็นธรรม โดยคำว่า 1) สัมมุข แปลว่า พร้อมหน้า ในที่นี้มุ่งถึงวิธีแก้อธิกรณ์ที่จะต้องทำต่อหน้าที่ประชุม 2) อมูพหวินัย คำว่าอมูพหวินัย หมายถึง วิธีระงับอนุวาทาธิกรณ์ โดยยกประโยชน์ให้แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้าแล้ว ในกรณีที่มีผู้โจทก์ภิกษุผู้ต้องด้วยอาบัติในขณะที่เป็นบ้า เมื่อทานหายบ้าแล้วสงฆ์ก็จะสดประกาศเพื่อไม่ให้ใดๆ โจทก์ท่านด้วยเรื่องการต้องอาบัตินั้นอีก 3) ปฏินุญาตกรรม หมายถึง วิธีการระงับอาปัตตาธิกรณ์โดยการปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของภิกษุผู้ต้องอาบัติ (จำเลย) ในกระบวนการระงับอธิกรณ์ 4) ตัสสปายสิกา หมายถึง วิธีการระงับอนุวาทาธิกรณ์โดยการตดสินลงโทษผู้กระทำความผิด (ที่ไม่รับผิด) เมื่อสงฆ์พิจารณาตามหลักฐานพยานแล้วกลบเกลื่อนหรือแสดงอาการที่พระวินัยธรและสงฆ์จับได้ว่าไม่ให้ความร่วมมือ 5) ฌวัตถการกวินัย หมายถึง วิธีการระงับอาปัตตาธิกรณ์ โดยการให้ทั้ง 2 ฝ่ายประนีประนอมกัน โดยคำว่า ตินวัตถการกวินัย หมายถึง การกลบไว้ด้วยหญ้า ดังนั้นการระงับอธิกรณ์วิธีนี้จึงมุ่งจะให้ทั้ง 2 ฝ่ายประนีประนอมยอมความกันสอดคล้องกับงานวิจัยของภัทร ภูมิสันติ (2560) พบว่า ภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมาย (Principle of Legality) นั้นไม่ห้ามการตีความโดยพิเคราะห์เจตนารมณ์แห่งกฎหมายไปพร้อมกับถ้อยคำในบทบัญญัติ แต่ห้ามมิให้ใช้กฎหมายอื่นที่มีใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษรเพื่อ

กำหนดโทษแก่จำเลย เช่น การเทียบบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งด้วยเหตุดังกล่าวการตีความแบบขยายความ (Extensive Interpretation) จึงสามารถกระทำได้ในกฎหมายอาญา อย่างไรก็ตามการตีความหมายไทยส่วนใหญ่มักอธิบายเพียงว่า กฎหมายอาญาสามารถตีความขยายความถ้อยคำได้ ตราบที่อยู่ภายใต้เจตนารมณ์แห่งกฎหมายเท่านั้น ซึ่งในทางปฏิบัติก็ยังไม่มีการระบุขอบเขตหรือความหมายที่ชัดเจนของ “เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย” แต่อย่างไรก็ดี ความไม่ชัดเจนดังกล่าวส่งผลให้ศาลฎีกาไทยยังไม่มีแนวทางเดียวกันในการตีความกฎหมายอาญา ทั้งปรากฏคำพิพากษาบางฉบับที่ศาลใช้ดุลพินิจตีความขยายความถ้อยคำในบทบัญญัติที่มีโทษทางอาญาอย่างกว้างขวางจนยากหยั่งทราบเหตุผล การตีความดังกล่าวนอกจากจะขัดต่อแนวคำพิพากษาบรรทัดฐานเดิมแล้วยังกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของจำเลยสมควรได้รับในกระบวนการยุติธรรมอีกด้วย

องค์ความรู้ใหม่

แนวทางหลักการและวิธีการสอบสวนตามหลักนิติศาสตร์ หลักการและวิธีการสอบสวนตามหลักนิติศาสตร์ของการสอบสวน การรวบรวมพยานหลักฐาน และตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายซึ่งพนักงานสอบสวน กระทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา วิธีการของการระงับอิทธิฤทธิ์ตามหลักอิทธิฤทธิ์สมณะ โดยนำหลัก 1) วิวาทอิทธิฤทธิ์ 2) อนุวาทอิทธิฤทธิ์ 3) อาปัตตอิทธิฤทธิ์ 4) กิจจาอิทธิฤทธิ์ มาประยุกต์ใช้หลักอิทธิฤทธิ์สมณะสำหรับพนักงานสอบสวนใช้ 5 ประเด็นคือ 1) สัมมุขาวินัย 2) อมูหวินัย 3) ปฏิญญาตมณะ 4) ตัสสปาปิยสิกา 5) ฌวัตถการวินัย กลุ่มพระสงฆ์เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบลและกลุ่มตัวแทนพนักงานสอบสวน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สถานีตำรวจภูธรจังหวัดนครสวรรค์ทุกสถานีตำรวจ ควรจะต้องมีความเสียสละเวลาเพื่อทำงานบรรเทาทุกข์บำรุงสุขให้กับประชาชน โดยเฉพาะร้อยละร้อยสอบสวนหรือพนักงานสอบสวน เวนประจําสถานีตำรวจ นอกจากจะปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับของตำรวจแห่งชาติแล้ว แม้กระทั่งนอกเวลาทำงานของแต่ละคน พนักงานสอบสวนต้องเสียสละเวลาพักผ่อนส่วนตัว เพียงแค่พักผ่อนให้เพียงพอสมควรแก่ร่างกายให้แข็งแรงเท่านั้น จะต้องมาทำงานที่คั่งค้างให้เสร็จทันกำหนดเวลาตามระเบียบ หรือเสร็จก่อนเวลา แต่เพื่อให้ทันเวลาทันใจกับผู้เสียหาย และได้รับคำชมจากประชาชนว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจจับผู้กระทำความผิดกฎหมายอาญาได้ทันใจเกิน

คาตหมาย ไม่ปล่อยให้คนร้ายลอยนวล พนักงานสอบสวนจังหวัดนครสวรรค์ต้องเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติหน้าที่บริการมาตรฐานยุติธรรม เทียงธรรมเท่า ๆ กันกับประชาชน

2. โครงการอบรมหลักธรรมที่พนักงานสอบสวนพึงมี โดยจัดอบรมหลักสูตร คุณธรรมและพุทธธรรม สำหรับพนักงานสอบสวนจังหวัดนครสวรรค์ โดยมีหลักพุทธธรรมที่จะต้องอบรมที่จะต้องเข้าถึงในใจฝังในใจพนักงานสอบสวนที่ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรนี้ ประกอบด้วยหลักพุทธธรรมดังนี้ หลักธรรมอภิสรณสมณะ หลักธรรมอริยสัจ 4 หลักธรรมปราศจากอคติ 4 หลักธรรมสัปปุริสธรรม 7 หลักธรรมสาราณียธรรม 6 หลักธรรมกุศล 7 และหลักธรรมหิริ โอตตัมปะ

3. ควรมีโครงการพนักงานสอบสวนลงพื้นที่เขตรับผิดชอบเยี่ยมเยียนประชาชน หลักการและเหตุผล ต้องการให้พนักงานสอบสวนภูธร จังหวัดนครสวรรค์ ลงพื้นที่เขตรับผิดชอบ เพื่อเยี่ยมเยียนประชาชนที่อยู่ไกลจากสถานีตำรวจ และประชาชนที่ยากไร้ ลำบาก ยากจน เพื่อเห็นสังขธรรม ความจริงของธรรมชาติ ได้พบปะพูดคุย ชักถามความทุกข์สุข เรื่องที่เป็นภาระหนักใจของแต่ละครอบครัว ต้องการให้พนักงานสอบสวน จังหวัดนครสวรรค์ช่วยเหลืออะไรได้บ้าง เพื่อที่จะนำมาปรับปรุงการวางแผนทางการบริหารด้านงานสอบสวนต่อประชาชนให้ยุติธรรมยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- การุณ รัชสาสุข. (2558). *การตัดสินใจคดีความของกระบวนการยุติธรรมไทย กับกระบวนการทางพระวินัย*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เกียรติศักดิ์ พันธวงศ์. (2554). *การศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำผิดในพุทธศาสนาเถรวาทกับประมวลกฎหมาย และป.วิ.อาญา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). *วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2551). *รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เอ็ดิสัน เพรสโปรดักส์.
- ภัทร ภูมิสันติ. (2560). *การตีความแบบขยายความในกฎหมายอาญา*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การปรับตัวของชุมชนโดยการใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากร น้ำในลุ่มน้ำเสียวใหญ่ตอนบน

Community Adaptation Using Social and Cultural Capital in Water
Resource Management in the Upper Siew Yai River Basin

พระพรทอง แก้วทองมี¹ (สนติมนโน) อีระพงษ์ มีไธสง² และฉลอง พันธุ์จันทร์³
Phraphraethong Kaewthongmee (Santimano), Theeraphong Meethaisong
and Chalong Phanchan

Received: April 01, 2024

Revised: May 02, 2024

Accepted: May 11, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวของชุมชนโดยการใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำเสียวใหญ่ตอนบน เก็บข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 35 รูป/คน พบว่าการซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการปรับตัวของชุมชน โดยการใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ในการจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำเสียวใหญ่ตอนบน โดยมีการปรับตัวของชุมชน ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ 1) การปรับตัวด้านสังคม เป็นทุนทางสังคม ได้แก่ ทุนทางครอบครัว และทุนทางเครือญาติ 2) การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ โดยอาศัยลุ่มน้ำเสียวใหญ่เป็นพื้นที่ทำมาหากิน คือ ภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร 3) การปรับตัวด้านภูมิปัญญา สอนให้คนเคารพและพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ให้ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว 4) การปรับตัวด้านความเชื่อ โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งลี้ลับตามลุ่มน้ำเสียวใหญ่ ได้แก่ รุกขเทวดา ผีสาว และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ดอนปู่ตา 5) การปรับตัวด้าน

¹ คณะสงฆ์จังหวัดจันทมหาราชา; Sangha in Mahasarakham Province

²⁻³ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม; Mahasarakham University

ทรัพยากร ได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ในการทำมาหากินอย่างชัดเจน คือ ห้ามตัดไม้ทำลายป่า ห้ามจับสัตว์น้ำในช่วงวางไข่ และ 6) การปรับตัวด้านประเพณีพิธีกรรม เพื่อให้ชาวบ้านตระหนักถึงการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ และช่วยกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติในป่า ไม่เข้าไปตัดไม้เก็บของป่า ไม่ล่าสัตว์ในช่วงห้ามตามฤดู ลุ่มน้ำเสียใหญ่ตอนบน จึงมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคม รวมไปถึงความเป็นอยู่ในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในลุ่มน้ำเสียใหญ่ตอนบน ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเป็นการอนุรักษ์ลุ่มน้ำเสียใหญ่ให้คงอยู่ตลอดไป

คำสำคัญ : การจัดการทรัพยากรน้ำ, การปรับตัวของชุมชน, ทูทางสังคมและวัฒนธรรม, ลุ่มน้ำเสียใหญ่ตอนบน

Abstract

This academic article aimed to study community adaptation using social and cultural capital in water resource management in the upper Siew Yai River Basin. Data were collected from documents and field data, interviews, and focus group discussions with 35 key informants. The results showed that the content of community adaptation using social and cultural capital in water resource management in the upper Siew Yai River Basin consisted of 6 aspects: 1) Social adaptation, which was social capital, included family capital and relative capital; 2) in terms of economic adaptation, it relied on the Siew Yai River Basin as a place for making a living, namely the agricultural and non-agricultural sectors; 3) in the aspect of Intellectual adaptation, it taught people to respect and rely on nature, to pay respect to the sacred and to the deceased ancestors; 4) in terms of belief adaptation, there was beliefs about mystical things in the Siew Yai River Basin, including tree spirits, ghosts, and the sacred area of Don Pu Ta; 5) in terms of resource adaptation, there was clearly defined the areas for livelihood, i.e., no cutting down of trees and no catching of aquatic animals during spawning season; and 6) in terms of the ritual traditions adaptation, for making villagers aware of the importance of taking care of the headwater forests and help take care of the natural resources in the forests, not

cutting down trees, collecting forest products, and not hunting animals during the prohibited season in the upper Siew Yai River Basin had an impact on the lives of people in the society, including the way of life in managing water resources of communities in the upper Siew Yai River Basin, which reflected the relationship between people and nature, people and sacred things, and was the conservation of the Siew Yai River Basin for eternity.

Keywords: Water Resource Management, Community Adaptation, Social and Cultural Capital, Upper Siew Yai River Basin

บทนำ

โลกเป็นผู้กำหนดการรับรู้ของชาวบ้านทุกหนทุกแห่ง การแผ่ขยายของค่านิยม บรรทัดฐาน และวัฒนธรรม มีแนวโน้มที่จะส่งเสริมอุดมการณ์แห่งทุนนิยมของวัฒนธรรมตะวันตก ท้องถิ่นอาจตกเป็นเหยื่อของวัฒนธรรมผู้บริโภคระบบโลกอย่างเลื่องไม่พ้น การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของโลกอย่างรวดเร็ว มีผลกระทบต่อจริยธรรม คุณค่า ค่านิยม ซึ่งส่งผลต่อไปถึงพฤติกรรมของคนรุ่นใหม่ในสังคม วัฒนธรรมร่วมอาจนำไปสู่ค่านิยมร่วมที่ยิ่งใหญ่และอาจนำไปสู่เอกภาพทางการเมืองเป็นประชาธิปไตยแบบหลากหลายวัฒนธรรม เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการมีส่วนร่วมในสังคมเพื่อการเคารพต่อชาติพันธุ์ ศาสนา และภาษา ซึ่งในอนาคตวัฒนธรรมแบบหลากหลายที่ตระหนักถึงความแตกต่าง และสนับสนุนส่งเสริมเสรีภาพเชิงวัฒนธรรม จนถึงขั้นที่บุคคลสามารถจะเลือกภาษานับถือศาสนา และมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบวัฒนธรรมของตนเองได้ (สุภาวดี ขุนทองจันทร์, 2559) โลกาวัดนี้ไม่ได้ทำให้เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชนเปลี่ยนแปลงเท่านั้น แต่ส่งผลกระทบต่อชุมชนทุกด้านทุกกลุ่มและทุกเพศในอัตราส่วนและความรุนแรงที่แตกต่างกัน จนขาดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่นไร้หัวใจความผูกพันแบบเครือญาติล่มสลาย และนำไปสู่การทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างมาก (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2558)

สังคมหรือชุมชนประกอบไปด้วยทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนเศรษฐกิจ ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทางวัฒนธรรมประเพณีนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน (วรุฒิ โรมรัตนพันธ์, 2548) ทุนทางสังคมเป็นชุดของความสัมพันธ์ที่มีเอกลักษณ์น่าภาคภูมิใจ สามารถนำทุนทางสังคมมาปรับใช้ให้เข้ากับวิถีชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสมกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม เป็นสังคมที่มีความสงบสันติ ปราศจากความขัดแย้งอย่างรุนแรง

มีความยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการและเหตุผล โดยมีศาสนาเป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนสืบต่อมาเป็นเวลาช้านาน ถ้าสามารถนำองค์ความรู้จากทุนทางสังคมที่มีอยู่ ออกมาอนุรักษ์ฟื้นฟูต่อยอด และประยุกต์ใช้ให้เข้ากับชุมชนจนเกิดประโยชน์ที่ยั่งยืน (สุวรรณดี คำมัน และคณะ, 2551) ในส่วนของทุนทางวัฒนธรรม โดยอิงหลักสังคหวัตถุ 4 มีระบบด้านการศึกษาที่ดี มีอาชีพที่สุจริตมั่นคงอิงหลักขรรยาวาธรรม 4 (พระกฤษฎา สุเมธ (सारनोक), 2567) แสดงให้เห็นว่า ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม มีส่วนในการพัฒนา รวมถึงคุณภาพชีวิต ทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข

ลำน้ำเสียวใหญ่ตอนบน ในอดีตเต็มไปด้วยทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายมีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ติดกับลำน้ำเสียวใหญ่ ทำมาหากินด้วยการจับปลา หาของป่า ล่าสัตว์ เก็บยาสมุนไพร ตัดไม้สร้างมาบ้าน และชาวบ้านมีการจัดการน้ำไว้ในฤดูแล้งอีกด้วย สภาพพื้นที่หรือบริบทของลำน้ำเสียวใหญ่ตอนบน มีจุดกำเนิดอยู่ที่อ่างเก็บน้ำหนองบ่อ อำเภอบรบือ ไหลผ่าน 2 อำเภอ 21 หมู่บ้าน ได้แก่ อำเภอบรบือ และอำเภอลืออำนาจ จังหวัดมหาสารคาม มีความยาว 54 กิโลเมตร ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ลำน้ำเสียวใหญ่ตอนบน” ตลอดลำน้ำมีลักษณะเป็นรูปแบบคล้ายงูกินหาง คดโค้งไปมา หรือเลี้ยวซ้ายเลี้ยวขวาไปมา บวกกับมีลำน้ำสาขาต่าง ๆ ไหลมาสมทบ ทำให้ลำน้ำเสียวใหญ่ถือเป็นเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงให้กับชุมชนที่อาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำ ในช่วงปี พ.ศ. 2514 เกิดปัญหาน้ำเค็มที่มาจากกลุ่มนายทุน ได้ขุดเจาะบ่อบาดาลแล้วพบว่าเป็นน้ำเค็ม จึงได้สูบน้ำขึ้นมาดื่มเกลือขายในเชิงอุตสาหกรรม จึงส่งผลให้น้ำมีรสขมเค็มไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำหนองบ่อ และไหลไปตามลำน้ำเสียวใหญ่ ทำให้พื้นที่เพาะปลูกกลายเป็นดินเค็มดินมันเอียด

ผลกระทบดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน จนมาถึงปี พ.ศ. 2519 ชาวบ้านได้เรียกร้องให้รัฐบาลเข้ามาช่วยแก้ปัญหา โดยมีคำสั่งในปี พ.ศ. 2523 ห้ามมิให้ประกอบกิจการต้มเกลือในบริเวณน้ำเสียวใหญ่ แต่ปี พ.ศ. 2529 ได้มีการลักลอบสูบน้ำบาดาลขึ้นมาดื่มเกลืออีกครั้ง และครั้งนี้ทำให้แพร่หลายจนทำให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมอย่างรุนแรง กล่าวคือ น้ำในลำน้ำเสียวใหญ่เค็มจนไม่สามารถใช้ทำการเกษตร อุปโภคบริโภค และเลี้ยงสัตว์ได้ จึงส่งผลให้มีการรวมตัวร้องเรียนให้รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการแก้ไขปัญหา จึงทำให้รัฐบาลออกคำสั่งให้ยุติการทำนาเกลืออย่างเด็ดขาด ทำให้มีงบประมาณมาขุดลอกและพัฒนาฟื้นฟูลำน้ำเสียวใหญ่ให้กลับมาอย่างเดิม การขุดลอกหรือการพัฒนาชลประทานนั้น กลับส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทั้ง สัตว์น้ำและพืช หรือบางพื้นที่น้ำท่วมขังนานเป็นเดือน หลังจากการฟื้นฟูลำน้ำเสียวใหญ่ทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมตามสองฝั่งลุ่มน้ำเสียวใหญ่ จึงก่อให้เกิดการปรับตัวของชุมชนให้เข้ากับสภาพ

พื้นที่ลุ่มน้ำเสีย ด้วยการนำต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในลุ่มน้ำเสียใหญ่ (ราชนัย หลงมีวงษ์, 2545) จึงเรียบเรียงบทความวิชาการเรื่องการปรับตัวของชุมชนโดยการใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำเสียใหญ่นับ 6 ด้าน ดังนี้ 1) การปรับตัวด้านสังคม 2) การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ 3) การปรับตัวด้านภูมิปัญญา 4) การปรับตัวด้านความเชื่อ 5) การปรับตัวด้านทรัพยากร และ 6) การปรับตัวด้านประเพณีพิธีกรรม เพื่อเป็นการสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติ มนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมไปถึงเพื่อเป็นการอนุรักษ์ลุ่มน้ำเสียใหญ่นับ 6 ด้าน

การปรับตัวของชุมชนโดยการใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำเสียใหญ่นับ 6 ด้าน

เป็นการเก็บข้อมูลจากคนในพื้นที่ลุ่มน้ำเสียใหญ่นับ 6 ด้าน ที่เกิดปัญหาน้ำเค็ม พื้นที่เพาะปลูกเป็นดินเค็ม ได้สะท้อนจากมติของชาวบ้านให้มีการปรับตัวของชุมชน ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่

1. การปรับตัวด้านสังคม

เมื่อสังคมเปลี่ยนไปตามกระแสยุคสมัยใหม่ ความเป็นอยู่ของผู้คนย่อมเปลี่ยนไป ตามกระแสของสังคมการเปลี่ยนแปลงชุมชนเป็นแนวทางหนึ่งในบริบทท้องถิ่น ซึ่งเน้นการพัฒนาความเข้มแข็งความเป็นอยู่ของชุมชน ในสภาพแวดล้อมของผู้คนที่อาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำ ทั้งด้านทางกายภาพบริบทพื้นที่เปลี่ยนไป โดยมีลักษณะพื้นที่ราบลุ่มสูงต่ำลาดเอียงสลับกันไป บวกกับบางพื้นที่ในชุมชนยังเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ ที่สำคัญเป็นแหล่งอาหารหล่อเลี้ยงผู้คนที่ยังอาศัยอยู่ในยุคแรกเริ่มมีการเลือกที่อยู่อาศัยหรือตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มน้ำเป็นส่วนใหญ่ เพื่อความสะดวกในการอุปโภคบริโภคการดำรงชีวิตและการสร้างบ้านเรือน เพราะในอดีตนั้น การตั้งบ้านเรือน เลือกภูมิทัศน์ยึดอิงอยู่กับแหล่งน้ำ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นหลัก โดยเลือกทำเลที่เหมาะสม แสดงให้เห็นถึง องค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตั้งบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงการดำรงวิถีชีวิตที่ยึดติดกับธรรมชาติให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงการมีชีวิตที่อยู่ของผู้คนอาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำ ที่มีความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นของคู่กันมา มีลักษณะเด่น ความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน มีความสัมพันธ์วิถีชีวิต และการใช้องค์ความรู้ท้องถิ่นในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และการอนุรักษ์ลุ่มน้ำที่อาศัยอยู่ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างรากฐานของระบบโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรมชุมชนถือเป็นปัจจัยสำคัญในด้านของการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคม

และเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ คนในชุมชนที่คอยประสานความสัมพันธ์ทางด้านความเชื่อ การดำรงชีวิต และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ถึงคุณค่าของความเป็นชุมชนท้องถิ่นอีสาน

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในบริเวณลุ่มน้ำเสียวใหญ่ตอนบน เริ่มตั้งแต่ต้นน้ำในเขตอำเภอบรบือลงมาตามลุ่มน้ำ สังเกตได้จากชุมชนสร้างบ้านเรือนติดกับลุ่มน้ำเสียวหลายหมู่บ้าน โดยมีบ้านหนองโดน บ้านหอกลอน บ้านโคกลี บ้านค้อโนนอุดม บ้านเป่า ฯลฯ ลงไปตามลุ่มน้ำเสียวตอนล่าง สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ในรูปแบบการอาศัยทรัพยากรน้ำในการดำรงชีพของมนุษย์ ในฐานะที่เป็นจุดกำเนิดประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานในด้านต่าง ๆ อย่างเพียงพอ เพื่อรักษาความสมดุลสิ่งแวดล้อมกับทรัพยากรธรรมชาติ ให้มีความเสมอภาคทางสังคม ชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณค่า ความเป็นมนุษย์ สังเกตได้จากการตั้งบ้านเรือนในครั้งอดีต จะเลือกทำเลที่เหมาะสมกับลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้น ๆ ทั้งยังให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต จึงทำให้ชุมชนในแต่ละพื้นที่มีภูมิวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และบางชุมชนก็ต้องเรียนรู้ที่จะอยู่กับสภาพแวดล้อมที่รุนแรงด้วย โดยชาวบ้านจะใช้ภูมิปัญญาในการจัดการที่อยู่อาศัย เลือกพื้นที่สร้างบ้าน สร้างวัด หรือเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ภายในชุมชน และการทำเกษตรให้เหมาะสมกับพื้นที่ เจ้าอาวาสวัดบ้านยานาง ตำบลหนองม่วง เล่าว่า สมัยก่อนวัดบ้านยานางกับหมู่บ้านอยู่ติดกับลำน้ำเสียวใหญ่ ต่อมาเมื่อน้ำในลำน้ำเสียวใหญ่เกิดมีปริมาณน้ำมาก ๆ บวกกับคันคูดินที่มีขนาดเล็ก ไหลทะลักเข้าท่วมวัด เกิดความเสียหายหลายอย่าง ชาวบ้านจึงทิ้งวัดเก่าแล้วได้ก่อตั้งวัดใหม่ขึ้น โดยขยายพื้นที่ออกไปจากลำน้ำเสียวใหญ่ประมาณ 1 กิโลเมตร และปัจจุบันก็ได้มีการขุดลอกลำน้ำเสียวใหญ่ใหม่ มีคันคูดินขนาดใหญ่ที่แข็งแรง โดยกรมชลประทานได้สร้างฝายคอนกรีตขึ้น เพื่อให้ชุมชนได้มีน้ำใช้ในการอุปโภคบริโภคภายในชุมชนบ้านยานาง ปัจจุบันนี้ ชาวบ้านใช้พื้นที่ตามลำน้ำเสียวใหญ่ในการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ เพาะปลูกผักสวนครัว ในพื้นที่นาที่สวนของตัวเอง เพราะสมัยปัจจุบันนี้มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี มีระบบไฟฟ้าแรงสูง และไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์

การสำรวจพื้นที่ตามลำน้ำเสียวใหญ่ตอนบน พบว่า ในครั้งอดีตชาวบ้านได้สร้างบ้านเรือน โบราณสถาน วัด และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามลำน้ำเสียวใหญ่ตอนบน มีการบอกเล่าจากคนเฒ่าคนแก่และชาวบ้านเป่าว่า แต่ก่อนชาวบ้านสร้างบ้านใกล้ ๆ ลำน้ำเสียวใหญ่ เมื่อถึงฤดูฝน ทำให้ปริมาณน้ำฝนตกลงในลำน้ำเสียวใหญ่เพิ่มมากขึ้น คันคูดินที่มีขนาดเล็กไม่สามารถรับน้ำที่มีปริมาณมากได้ ทำให้คูดินขาดน้ำไหลเข้าท่วมพื้นที่บ้านเรือน และโบราณสถานหลายอย่าง ได้รับความเสีย

หายจนทำให้ชาวบ้านเดือนร้อน เนื่องจากน้ำที่ไหลออกจากลำน้ำเสียใหญ่ อยู่ต่อมาชาวบ้านก็ได้ปรึกษากัน โดยมีปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้นำหมู่บ้าน ได้พาชาวบ้านย้ายจากที่ต่ำขึ้นไปอยู่ที่สูง เพื่อจะน้ำท่วมไม่ถึง และก็มี การตั้งชื่อหมู่บ้านตามลักษณะพื้นที่ของบ้าน เช่น โนน โคก หนอง ต้นไม้ ป่า ฯลฯ หรือตั้งชื่อหมู่บ้านให้สอดคล้องกับบ้าน เพื่อให้เรียกชื่อหมู่บ้านและจดจำได้ง่ายอีกด้วย

2. การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ

ชาวบ้านยังเลือกตั้งถิ่นฐานในที่ราบกว้าง เพื่อการประกอบอาชีพต่าง ๆ ที่สำคัญเป็นการปลูกพืชผัก ทำนา ทำสวน ทำไร่ ปลูกข้าวโพด การเลี้ยงสัตว์ โค สุกร ไก่ ปลา เป็นต้น การค้าขายผลิตสิ่งของ โดยใช้เครื่องจักรตามโรงงานต่าง ๆ เข้ามาช่วย ประชากรชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เพื่อจะได้พึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน สิ่งที่จะทำให้ร่วมตัวกันคือ การใช้ภาษาเดียวกัน นับถือศาสนาเดียวกัน มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่คล้ายกัน การตั้งถิ่นฐานของประชากรในอดีตนั้น แต่ละกลุ่มจะพิจารณาเลือกพื้นที่มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสมแก่การดำรงชีพ ที่ได้มีผลผลิตตามธรรมชาติอย่างเพียงพอ สภาพอากาศดี และความชื้นที่เหมาะสม มีน้ำกินน้ำใช้สมบูรณ์ ได้มีชาวบ้านตำบลยาง เล่าว่า สมัยก่อนชาวบ้านจะข้ามไปยังอีกฝั่งหนึ่งมีความลำบากมากในการไปมาหาสู่กัน จึงได้ร่วมกันช่วยกันหาไม้ขอนใหญ่ ๆ มาทำเป็นซัวหรือสะพานข้าม เพื่อสัญจรไปมาหาสู่กัน ระหว่างหมู่บ้านสองฝั่ง ในสมัยนั้นลุ่มน้ำเสียมีความลึกมาก ถ้าชาวบ้านว่ายน้ำข้ามก็จะเป็นอันตรายได้ ก่อนที่จะทำสะพานข้ามนั้น ชาวบ้านต้องตรวจสอบสภาพพื้นที่ก่อนว่าตรงไหนมีน้ำลึกน้ำเย็นเสียก่อน และต้องดูการไหลของน้ำด้วย เพราะการทำสะพานข้ามนั้น ต้องทำบริเวณน้ำไม่ลึกและคันคูดินที่ไม่กว้างมากนัก และต้องใช้ต้นไม้ขนาดใหญ่ทำเป็นโครงสร้างหลักก่อน เพื่อให้สะพานแข็งแรง ในส่วนความเป็นชุมชนนั้นต่างมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้มีความสัมพันธ์ที่ดี มีการติดต่อสื่อสารกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความรัก ความสามัคคี และการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น เพราะสมาชิกทุกคนสวนมากเปรียบเหมือนญาติพี่น้องกัน ต่างอพยพมาจากที่เดียวกันหรือบางพื้นที่ก็ตาม เมื่อมาอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะกลุ่มใหญ่หรือองค์กร ต่างให้ความสำคัญกับสมาชิก สวนมากยังคงอาศัยอยู่ในชุมชน เพราะชุมชนมีอาชีพทำเกษตรกรรมเป็นหลัก การทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และเพาะปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเอง และแบ่งปันให้กับเพื่อนบ้าน บางครั้งก็เป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกันภายในชุมชน ต่อมาเมื่อสมาชิกในชุมชนลดน้อยลง หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงตามยุคโลกาภิวัตน์ ในช่วงของยุคเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และส่งผลให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชนลดน้อยลงไป การติดต่อกันระหว่างชุมชนลดน้อยลง โดยเฉพาะสมาชิกที่ออกไปทำงานต่างจังหวัด หรือนอกหมู่บ้าน นอกสถานที่ บางคนไม่รู้จักกันเพราะห่างเหินกันนาน สภาวะดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชุมชนอย่างมาก อย่างไรก็ตาม

ถึงแม้ว่าความมั่นคงด้านสังคมจะลดน้อยลง แต่ชุมชนสามารถปรับตัวเพื่อให้เข้ากับความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมทางสังคม โดยผ่านกระบวนการมีจิตสำนึกกรักบ้านเกิดของชุมชน ส่วนวิถีชีวิตของ ชาวบ้านในเขตชุมชนลุ่มน้ำมีการย้ายถิ่น บ้านเรือนชุมชนนั้นมักจะเป็นไปตามเงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และภูมิโนเวศของชุมชน ทำให้ปัจจุบันสมาชิกในชุมชนที่เป็นคนอีสาน ย้ายถิ่น มุ่งทำมาหากินเพื่อดำเนินชีวิต โดยพื้นฐานสำคัญก็นำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาปรับใช้ ปรับตัว ตาม เงื่อนไขหลายประการ มุ่งทำมาหากินเพื่อดำเนินชีวิตความอยู่รอดของครอบครัว โดยเฉพาะพื้นฐาน สำคัญการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคอีสานมาปรับใช้ตลอดจนสร้างความเข้มแข็งทางอัตลักษณ์ วัฒนธรรมที่มีคุณค่าให้ดำรงอยู่สืบต่อไป

วิถีชีวิตและสภาพความอยู่ในยุคปัจจุบัน สังคมหรือชุมชนอีสานมีความเปลี่ยนแปลงไป อย่างมาก ซึ่งแต่ละพื้นที่แต่ก่อนเคยเป็นดินแดนมีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ที่มีความหลากหลายทางนิเวศวิทยา ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านต้องดิ้นรนหาอยู่หากินตามภูมิปัญญาของชาวบ้าน ในเรื่ององค์ความรู้ที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติ ต่อมาเมื่อ เกิดความแห้งแล้งกันดาร การเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรที่ในอดีตปลูกได้เฉพาะการทำนาข้าว ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตและมีความเป็นสมัยใหม่ จากที่ใช้แรงคนมาเป็นการใช้ เครื่องจักรทางการเกษตร การทำนาไถนาจะใช้รถไถเดินตาม และรถแทรกเตอร์ เปลี่ยนจากการ ดำนามาเป็นการทำนาหว่าน ใช้รถเกี่ยวข้าว และมีการจ้างแรงงานในทุกขั้นตอนของการทำนา ซึ่ง เราจะสังเกตได้จากการเปลี่ยนแปลงของระบบเทคโนโลยี ที่มีความทันสมัยก้าวหน้าในการพัฒนาใน ส่วนของคนโบราณยังมีภูมิปัญญา ในการนำพิธีกรรม ความเชื่อ มาประกอบการทำนา เพื่อใช้เป็น เครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ อันเนื่องมาจากสภาพการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพาฟ้าฝนในการปลูกข้าว ซึ่งเป็นปัจจัยเหนือการควบคุม จึงได้ประกอบพิธีกรรมในทุก ๆ ขั้นตอนของการปลูกข้าว ตั้งแต่การ เตรียมพื้นที่นา เลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวหลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จ ชาวบ้านในบางพื้นที่จะประกอบพิธีกรรม สวดขวัญข้าวต่อพระแม่โพสพ เป็นการตอบแทนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ความอุดมสมบูรณ์

3. การปรับตัวด้านภูมิปัญญา

ทุนทางสังคมอีกอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านใช้เป็นพื้นฐานของความรอบรู้ที่สั่งสมประสพ การณ์สืบเนื่องต่อกันมา ทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสมสืบต่อกันมา ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา เป็นความรู้ที่มีคุณธรรม สอนให้คนเป็นคนดี สอนให้คนเคารพธรรมชาติ รู้จัก พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ โดยไม่ทำลาย ให้เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์และคนที่ล่วงลับไปแล้ว ภูมิปัญญา ชาวบ้านเป็นความรู้ในเรื่องการทำมาหากิน ด้วยการจับปลา การปลูกพืชผัก การเลี้ยงสัตว์ การทอ ผ้ามัดหมี่ ทอเสื่อ และเครื่องใช้ต่าง ๆ ทำด้วยไม้ไผ่และหวาย การทำเครื่องมือทางการเกษตร การ

ถือยึดครอง ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ก็ยังเหลืออยู่บ้าง ถึงแม้ว่าไม่เหมือนในอดีตก็ตาม แต่สิ่งสำคัญคือ ความรู้ภูมิปัญญาที่คนรุ่นหลังสะสมมาที่ได้จากการสืบทอดมานั้น ได้หายไปกับคนเฒ่าคนแก่ เช่น ภูมิปัญญาในการจัดการ การเกษตร หาลาปลา ต้มเกลือ เลี้ยงสัตว์ ดนตรีพื้นบ้าน รวมไปถึงการสร้างกลุ่มผลิตกลองยาว สิ่งเหล่านี้หากได้รับการฟื้นฟูเอาใจใส่ต่อการทำเป็นฐานทรัพยากรในชุมชน ก็จะเป็นหลักสูตรหรือทักษะชีวิตของการดำรงอยู่ของชุมชนลำน้ำเสียวใหญ่ตอนบน ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาอะไรก็ตามชาวบ้านสามารถปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ได้

การปรับตัวด้านภูมิปัญญา เป็นการดำเนินชีวิตของชุมชนตามลุ่มน้ำเสียวใหญ่ มีทั้งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนแข็งแรงขึ้น ทำรายได้ให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น สำหรับการปรับตัวเป็นการจัดการผลผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกคือ การเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์จัดการในชุมชน ประกอบด้วย การเรียนรู้ การรวมกลุ่ม และการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ส่วนที่สองคือ กระบวนการ รักษาระบบนิเวศลุ่มน้ำเสียวใหญ่ โดยพิจารณาถึงทุนทางด้านภูมิปัญญาของชุมชน ประกอบด้วย ภูมิปัญญาเดิม และภูมิปัญญาใหม่ และส่วนที่ 3 เป็นการจัดการชุมชนเพื่อรองรับภูมิปัญญาที่เข้ามาในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และระบบการเรียนรู้ โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง

4. การปรับตัวด้านทรัพยากร

ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ ชุมชนได้อาศัยทรัพยากรเหล่านี้เป็นปัจจัยหลักหรือต้นทุนในการดำรงชีพ สมาชิกส่วนใหญ่จึงยังอาศัยอยู่ในชุมชน ต่อมาเมื่อชุมชนประสบปัญหาภัยแล้งอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ และชุมชนได้ทำเกษตรกรรมมากขึ้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด และนโยบายปลูกพืชพาณิชย์ของรัฐ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม และส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อม จึงทำให้ชุมชนได้ปรับตัวเพื่อรักษาความมั่นคงทางด้านปัจจัยสี่ ทรัพยากรธรรมชาติมีความหลากหลาย และมีความอุดมสมบูรณ์ ชุมชนต่างเป็นผู้ดูแล หรือที่เรียกว่า “ทุนเดิม” หรือรากฐานเดิมทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม เกี่ยวกับความเอื้ออาทร และความสามัคคีที่ทำให้คนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีระบบคิด หรือวิถีคิด วิถีปฏิบัติ การรวมความคิด ความรู้ สติปัญญา กำลัง และความชำนาญที่มีอยู่ ไปใช้ในการจัดการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน รวมทั้งมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอีกด้วย ทุนทางสังคมเป็นคุณค่าเดิมที่มีอยู่แล้วในสังคมไทย สามารถก่อให้เกิดพลังที่จะขับเคลื่อนชุมชน ได้แก่ พลังแห่งปัญญาหรือความรู้ ซึ่งเป็นพลังที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพา

ตนเองได้จริงและยั่งยืน รวมไปถึงมีการอนุรักษ์ทรัพยากร ในการปรับตัวด้านทรัพยากรน้ำ โดยส่วนใหญ่มีการปรับตัวและเตรียมความพร้อมของชุมชน หากมีความเสี่ยงภัยที่เกิดจากน้ำ ที่ทำให้อาชีพหลักขาดไป เช่น การหาปลาในลุ่มน้ำเสีย การทำนาข้าวที่เกิดจากน้ำท่วม ไม่สามารถทำนาได้ ชุมชนได้มีการปรับตัว โดยการทำงานนอกภาคเกษตรกรรม เช่น รับจ้าง ธุรกิจส่วนตัว และทำเครื่องจักรสาน เพื่อให้มีรายได้ในขณะที่ลุ่มน้ำเสียน้ำหลาก

5. การปรับตัวด้านความเชื่อ

ชุมชนในลุ่มน้ำเสียใหญ่ตอนบน มีความเชื่อที่ยังสืบทอดวิถีชีวิต ก่อให้ชุมชนมีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ตามลุ่มน้ำ ป่า ดิน รุกขเทวดา ผีसांग ผีปู่ตา พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นการผสมผสานกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ได้มีการบูชาเพื่อแสดงความกตัญญูต่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ จนกลายเป็นประเพณีที่ดีที่แฝงไว้ด้วยแนวคิดทางปรัชญา ซึ่งถูกสั่งสมไว้ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน และได้ถูกถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ ด้วยวิธีการของปราชญ์ชาวบ้าน ที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนอีสานมาจนถึงปัจจุบัน แต่คติความเชื่อทำให้เกิดวิถีปฏิบัติที่ดิงามผ่านพิธีกรรมอย่างเหมาะสม และมีการประยุกต์ใช้พิธีกรรม ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนลุ่มน้ำ กับความเชื่อ และพิธีกรรมในชุมชนลุ่มน้ำเสียใหญ่ ได้มีเรื่องเล่าเป็นตำนาน นิทาน ประวัติศาสตร์ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยชุมชนให้ความเคารพนับถือผ่านเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยวิธีการบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ ชาวบ้านได้มีการปรับตัวที่เกี่ยวกับความเชื่อในยุคสมัย กล่าวคือ ชาวบ้านใช้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเป็นสถานที่ในการอนุรักษ์ลุ่มน้ำ หรือใช้พบปะของคนในชุมชน ชาวบ้านยังได้สร้างพื้นที่แห่งใหม่ขึ้นมาทดแทนดอนปู่ตา หรือสถานที่ที่เป็นของเดิมเกิดการผุพังและหายไปตามกาลเวลา โดยมีคติความเชื่อว่าเป็นที่พึ่งทางใจในการบนบาน ขอพร ในเรื่องของการทำนาข้าวให้ได้ผลผลิตอย่างอุดมสมบูรณ์ และเพื่อดูแลปกป้องลูกหลานอย่างเช่นเดิม

สถานที่ศักดิ์สิทธิ์กับความเชื่อที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ โดยมีกลุ่มของชาวบ้านใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่ถูกนำเสนอมาตั้งแต่อดีตจากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลัง เพื่อให้เข้าใจในสภาพบริบทพื้นที่ของสภาพแวดล้อมทางทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนที่มีความสัมพันธ์อันดี ที่เกิดจากพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำเสียใหญ่อันศักดิ์สิทธิ์ ผ่านการบริหารจัดการด้วยความเชื่อเรื่องเล่าต่าง ๆ จากการใช้น้ำในลุ่มน้ำเสียใหญ่อันศักดิ์สิทธิ์ เพื่ออุปโภคบริโภคในครัวเรือน และการนำไปประกอบพิธีกรรมสำคัญของชุมชนผ่านสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ผีตาแฮก ผีปู่ตา เจ้าปู่ เจ้าที่ โดยในส่วนแรก เป็นสายน้ำที่มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ตามลักษณะของพื้นที่หรือสถานที่บริเวณโดยรวม เป็นการนำเอาเรื่องเล่า ตำนาน นิทาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มาเป็นส่วนประกอบในการสนับสนุนอธิบายภาพลักษณ์ของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับน้ำที่ไหลผ่านพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และยัง

มีอิทธิพลในการสนับสนุนความเชื่อผ่านรูปแบบของประเพณี พิธีกรรม และมีความเชื่อว่าน้ำเป็นพื้นที่แสดงถึงความสัมพันธ์อันดีของชุมชนลำนํ้าเสียวใหญ่ ที่สร้างความสามัคคีในชุมชนสร้างครอบครัว สร้างวัฒนธรรม สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับชุมชนตลอดไป

6. การปรับตัวด้านประเพณีพิธีกรรม

วัฒนธรรมเป็นของคู่กันมากับผู้คนในรูปแบบของวิถีชีวิตของผู้คนลุ่มน้ำเสียวใหญ่ตอนบน โดยถือได้ว่า มีความสำคัญอย่างยิ่งกับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำ จนเป็นประเพณีวัฒนธรรม ที่มีความเชื่อต่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ สิ่งลี้ลับ ที่ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่าได้ แต่อาศัยการบอกเล่าประวัติศาสตร์ความเชื่อความศรัทธาของสถานที่นั้น เริ่มตั้งแต่ต้นน้ำลงมาถึงปลายน้ำไปตอนล่างของลำนํ้าเสียวใหญ่ตอนบน ต้นน้ำ คือ โนนหนองบ่อหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “หนองบ่อ” มองเข้าไปที่หนองบ่อเต็มไปด้วยป่าไม้ที่ปกคลุมไปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่และพืชต่าง ๆ หนองน้ำขนาดใหญ่ มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ในส่วนของบริเวณต้นน้ำลำนํ้าเสียวใหญ่มีลักษณะเป็นสันปันน้ำหรือฝิปันน้ำ ส่วนหนึ่งจะปันน้ำไปทางอำเภอกุดรัง ลงไปทางอำเภอนาเชือก และอีกส่วนหนึ่งปันน้ำลงมาจากทางอำเภอบรบือ ที่อ่างเก็บน้ำหนองบ่อไหลลงพื้นที่ลุ่มต่ำ ตามที่ชาวบ้าน คนเฒ่าคนแก่ เรียกในสมัยนั้นว่า “ฝิปันน้ำหรือสันปันน้ำ” ส่วนประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ตามลำนํ้าเสียว มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและการวางแผนปฏิบัติร่วมกันในชุมชนว่า มีส่วนร่วมให้เกิดความเข้มแข็ง ชาวบ้านจะร่วมกันประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีตาแฮก ฝิปู่ตาตามประเพณีความเชื่อที่มีมาแต่บรรพบุรุษก่อนลงมือทำนาปักดำข้าว เพื่อเป็นการบวงสรวงให้เทพยดาบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล แม่โพสพ แม่ธรณีให้มาปกปักษ์รักษา ให้ต้นข้าวเจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ นอกจากนั้นยังพบว่า มีประเพณีเลี้ยงฝิปู่ตา ซึ่งถือปฏิบัติทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ชาวบ้านตระหนักถึงการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ และทรัพยากรธรรมชาติในป่าที่ชาวบ้านในชุมชนต้องช่วยกันดูแลรักษา ไม่เข้าไปตัดไม้ ไม่เข้าไปเก็บของป่า ไม่เข้าไปล่าสัตว์ เหล่านี้ ในช่วงห้ามตามฤดู

การเลี้ยงฝิปู่ตากับประเพณีบุญข้าฮะ จะมีการเลี้ยงในบุญเดือน 6-7 ถือเป็นประเพณีความเชื่อของชาวบ้าน เริ่มตั้งแต่ต้นน้ำ มีเจ้าปู่จุมคำที่อยู่หนองบ่อ ถัดลงมามีเจ้าปู่จุมเงิน น้องชายเจ้าปู่จุมคำ อยู่บ้านโคกลีติดกับลำนํ้าเสียวใหญ่ ตั้งอยู่บริเวณวัดโคกลี แล้วก็ถัดลงไปเรื่อย ๆ ตามหมู่บ้าน มีศาลปู่ตาดิดกับลำนํ้าเสียวใหญ่ทุกหมู่บ้าน เมื่อถึงเดือน 6 ออกใหม่ ชาวบ้านจะพากันทำบุญเลี้ยงฝิปู่ตาเป็นประจำทุกปี ได้นิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์ ต่อด้วยถวายภัตตาหารเพล ถือเป็นประเพณีวัฒนธรรมสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แสดงให้เห็นถึงตัวตนของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ มีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากความเชื่อในเรื่องจิต

วิญญานที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มองไม่เห็นตัวตนและจับต้องไม่ได้ ซึ่งพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตาชาวบ้านยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนานจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นการร่วมกันอนุรักษ์ประเพณีและพื้นที่ป่าต้นน้ำ โดยการให้ชาวบ้านและเยาวชนร่วมกันทำกิจกรรมบวชป่า บวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าป่า เจ้าเขา เพื่อมาปกป้องรักษาป่าคุ้มครอง และน้ำให้เป็นที่พักของสรรพสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ตามลุ่มน้ำ ชาวบ้านได้ทำมาหากินได้อย่างราบรื่นไม่ขาดแคลนน้ำ ประกอบกับเป็นการร่วมกันตรวจสอบพื้นที่ป่าว่ามีสิ่งใดหายไปบ้าง ซึ่งบางพื้นที่จะร่วมกันปลูกป่าทดแทนในทุกปี สิ่งเหล่านี้จะทำให้มีน้ำใช้สอยอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี สถานที่ศักดิ์สิทธิ์กับความเชื่อเกี่ยวกับน้ำที่ชาวบ้านให้ความนับถือ โดยมีกลุ่มของชาวบ้านใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่ถูกนำเสนอมาตั้งแต่อดีตจากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลัง เพื่อให้เข้าใจในสภาพบริบทพื้นที่ ของสภาพแวดล้อมทางทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน ที่มีความสัมพันธ์อันดีที่เกิดจากพื้นที่บริเวณลำน้ำเสียวใหญ่อันศักดิ์สิทธิ์ ผ่านการบริหารจัดการด้วยความเชื่อเรื่องเล่าต่าง ๆ จากการใช้น้ำในลำน้ำเสียวใหญ่อ้างอิงกล่าวเพื่ออุปโลกปรีภคในครัวเรือน สร้างวัฒนธรรม สร้างความอุดมสมบูรณ์

การปรับตัวด้านประเพณีพิธีกรรมในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่ตามลำน้ำเสียวใหญ่ตอนบน บางพื้นที่เริ่มมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมบริบทพื้นที่ เพราะลำน้ำเสียวใหญ่มีการขุดลอก ปรับสภาพภูมิทัศน์ เพื่อให้สัญจรไปมาได้สะดวก ปัจจุบันนี้คูดินตามลำน้ำเสียวใหญ่มีขนาดใหญ่ เป็นการขยายถนนให้กว้างไปมาได้สะดวก และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ เพื่อป้องกันน้ำไม่ให้ไหลออกมาท่วมนาข้าวของชาวบ้านในช่วงหน้าฝนน้ำมาก ส่วนของชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับสายน้ำมาอย่างยาวนาน สายน้ำนั้นนำพาความอุดมสมบูรณ์มาสู่ชีวิต บ้านเรือน ชุมชน ก่อเกิดตำนาน วิถีความเชื่อ สัมมาอาชีพ ที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ ถึงความผูกพันระหว่างคนกับสายน้ำ เป็นการสะท้อนผ่านถึงวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชาวบ้านล้วนแล้วแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติอย่างแยกไม่ออก ผีปู่ตาที่อยู่ตามลุ่มน้ำเสียวใหญ่ตอนบน ชาวบ้านยังดำรงชีพหรือประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตาเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อผีปู่ตาที่คอยดูแลรักษาหมู่บ้าน อีกส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านนอกจากวัดแล้ว ยังทำให้หมู่คณะมีความสุขไม่แตกแยกความสามัคคีกัน ปราศจากภัยอันตรายทั้งหลาย ประโยชน์ของการทำพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าปู่ ผีปู่ตาเป็นความเชื่อทางจิตใจ เมื่อเจ้าปู่มารับอาหาร เครื่องเซ่นไหว้ และอ้อนวอนให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง ขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น และขอให้เจ้าปู่คุ้มครองบ้านเมืองมีความอุดมสมบูรณ์ มีฝนตก ไม่ให้เกิดโรคภัย และทำไร่ทำนาให้ได้ผลผลิตดีทุกปีตลอดไป

สรุปผล

การปรับตัวของชุมชนโดยการใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากรน้ำในกลุ่มน้ำเสียวใหญ่ตอนบน ภายใต้สถานการณ์ยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านภูมิปัญญา ด้านความเชื่อ ด้านทรัพยากรและด้านประเพณีพิธีกรรม โดยชุมชนกลุ่มน้ำเสียวใหญ่ตอนบน มีการปรับตัวของชุมชน 6 ด้าน คือ

1. การปรับตัวด้านสังคม ชุมชนกลุ่มน้ำเสียวใหญ่ตอนบน มีหลายตำบล หลายหมู่บ้าน ในทุกพื้นที่ได้มีโครงสร้างชุมชนเรียกว่า ทุนทางสังคม ประกอบไปด้วย ทุนทางครอบครัว ทุนทางเครือญาติ และทุนทางองค์กรชุมชน ซึ่งล้วนแล้วมีความสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยกัน ดังเช่น ชุมชนที่มีผู้นำแบบเป็นทางการ และผู้นำแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งชุมชนมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นต่อกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตลอดจนมีความรัก ความสามัคคี เพราะสมาชิกภายในชุมชนส่วนมากเป็นญาติพี่น้องกัน ต่างอพยพมาจากที่เดียวกัน และที่สำคัญสมาชิกส่วนมากยังคงอาศัยอยู่ในชุมชน

2. การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ ชุมชนกลุ่มน้ำเสียวใหญ่ตอนบน มีการประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก อาศัยน้ำจากลำน้ำเสียวและน้ำฝน อาชีพรองเลี้ยงสัตว์ และอาชีพเสริมคือค้าขาย และรับจ้างทั่วไป ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการปรับตัวในด้านเศรษฐกิจหลายอย่าง เช่น ค้าขายรับจ้าง เพาะปลูกพืชผัก เลี้ยงสัตว์ ทำนา ทำไร่ ฯลฯ และประกอบอาชีพส่วนตัว เพื่อเสริมรายได้ให้กับครอบครัว โดยอาศัยกลุ่มน้ำเสียวใหญ่เป็นพื้นที่ทำมาหากิน เศรษฐกิจของชุมชนมีอยู่ 2 ระบบ คือ เศรษฐกิจในภาคเกษตร และนอกภาคเกษตร ซึ่งส่งผลให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น

3. การปรับตัวด้านภูมิปัญญา ชุมชนมีองค์ความรู้ที่สะสมมาจากบรรพบุรุษมาอย่างยาวนาน โดยมีภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ เช่น ภูมิปัญญาเลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก เครื่องมือจับปลา หาปลา และต้มเกลือ ถือว่าเป็นภูมิปัญญาในการเสริมสร้างของการดำรงชีพให้กับชุมชนกลุ่มน้ำเสียวใหญ่ตอนบน ถือเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ยังได้เห็นการปรับตัวอีกอย่างหนึ่ง ที่ชาวบ้านใช้เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ได้เรียนรู้ และสั่งสมประสบการณ์สืบเนื่องต่อกันมา ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สะสมสืบต่อกันมาความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา เป็นความรู้ที่มีคุณธรรม สอนให้คนเป็นคนดี สอนให้คนเคารพธรรมชาติ รู้จักพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ โดยไม่ทำลายให้ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

4. การปรับตัวด้านความเชื่อ ชุมชนกลุ่มน้ำเสียวใหญ่ตอนบน มีความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งลี้ลับตามกลุ่มน้ำเสียวใหญ่ ได้แก่ รุกขเทวดา ผีสงฆ์ ผีปู้ตา พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ดอนปู่ตา เป็นการผสมผสานกลมกลืนทางธรรมชาติ ได้มีการบูชาเพื่อแสดงความกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จนกลายเป็นประเพณีที่ดี

ที่แฝงไว้ด้วยแนวคิดทางปรัชญาคติความเชื่อซึ่งถูกส่งสืบทอดด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน และได้ถูกถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ด้วยวิธีการของปราชญ์ชาวบ้านซึ่งอยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนอีสานมาจนถึงปัจจุบัน โดยชุมชนได้มีการปรับตัวด้านความเชื่อให้สอดคล้องกับปัจจุบัน โดยการนำความเชื่อเดิมของคนเผ่าคนแก่ที่เคยปฏิบัติกันมา ผสมผสานกับความเชื่อใหม่ที่คนรุ่นใหม่นำมาจากพื้นที่อื่น ที่ไม่ขัดแย้งในความเชื่อเดิมแต่อย่างใด

5. การปรับตัวด้านทรัพยากร ในชุมชนได้มีการทรัพยากรความอุดมสมบูรณ์อย่างมากในครั้งอดีต โดยชุมชนได้อาศัยทรัพยากรเหล่านี้เป็นปัจจัยหลัก หรือทุนเดิมในการดำรงชีพ สมาชิกส่วนใหญ่จึงยังต้องอาศัยลุ่มน้ำเสียวใหญ่ตอนบนในการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ จนทำให้ชุมชนได้มีการปรับตัวเรียนรู้ถึงทรัพยากร ได้มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติในการทำมาหากิน เช่น กำหนดเขตการใช้ประโยชน์ การกำหนดระเบียบชุมชนได้อย่างชัดเจน คือ ห้ามตัดไม้ทำลายป่า ห้ามลงเล่นน้ำ ห้ามจับสัตว์น้ำ หรือเป็นกฎจารีตประเพณีที่ชาวบ้านใช้เป็นบรรทัดฐานในการอยู่ร่วมกัน

6. การปรับตัวด้านประเพณีพิธีกรรม ชุมชนลุ่มน้ำเสียวใหญ่ตอนบน มีประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเลี้ยงผีปู่ตาบุญผาย บุญจะเริ่มในช่วงเดือน 6 โดยชุมชนจะจัดงานประเพณีเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า ได้ถึงเวลาลงทำนาข้าวของชาวบ้านแล้ว และเป็นการตอบแทนผีปู่ตาที่ช่วยปกป้องรักษาลุ่มน้ำเสียวใหญ่ จึงทำให้ต้องรักษาหรือธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชุมชนแม้จะมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน หรือให้สอดคล้องเหมาะสมกับประเพณีดั้งเดิม คนรุ่นใหม่ก็ยังไม่ละทิ้งประเพณี ยังคงสืบสานวิถีชีวิตที่คนในชุมชนได้ส่งสืบทอดมาจากการบรรพบุรุษ

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย 1) การปรับตัวด้านสังคม คือ มีความดี ประกอบไปด้วยบรรทัดฐานทางสังคม ความเห็นอกเห็นใจ ตอบแทน เอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน ชุมชนมีศีลธรรมจริยธรรมต่อกัน มีความสามัคคีในหมู่คณะ และมีความเชื่อด้านทางสังคม 2) การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ คือ ผู้คนในชุมชนได้มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการทำงานนอกภาคเกษตร เช่น ค้าขาย รับจ้าง ธุรกิจส่วนตัว ที่ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น 3) การปรับตัวด้าน ภูมิปัญญา คือ ชุมชนลุ่มน้ำเสียวใหญ่มีการปรับตัวจนทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายสิ่งหลายอย่างตกสมัยไปบ้าง ทว่าภูมิปัญญาอีกหลายอย่างก็ยังคงอยู่ หากแต่มีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบันเท่านั้น 4) การปรับตัวด้านทรัพยากร คือ กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและน้ำในพื้นที่ ได้มีการปรับตัวโดยชาวบ้านแต่ละหมู่บ้าน ได้จัดตั้งกลุ่มอาสาสมัคร เพื่อทำการดูแล

อนุรักษ์ลุ่มน้ำเสียตลอดทั้งสาย 5) การปรับตัวด้านความเชื่อ คือ ชุมชนมีการผสมผสานความเชื่อเดิม กับความเชื่อใหม่ เป็นการปรับตัวให้เข้ากับสมัยปัจจุบัน ที่ลูกหลานได้ไปทำงานต่างพื้นที่ นำเอาวัฒนธรรมความเชื่อนั้นกลับมาปรับใช้ในชุมชน แต่ก็ยังนำคติความเชื่อนั้นมาใช้ โดยยึดหลักของปราชญ์ชาวบ้านที่เคารพศรัทธา 6) การปรับตัวด้านประเพณีพิธีกรรม คือ พิธีกรรมรวมไปถึงความเป็นชุมชน เพื่อรองรับกับสิ่งใหม่ ๆ ที่เข้ามาในชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย หรือความเหมาะสมกับประเพณี ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่ได้สั่งสมสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

เอกสารอ้างอิง

- พระกฤษฎา สุเมโธ (सारनोक). (2567). ปฏิรูปเทศที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 7(2), 373-387.
- ราชนันท์ หลงมีวงษ์. (2545). ผลกระทบต่อระบบนิเวศลุ่มน้ำเสียใหญ่ตอนบน. มหาสารคาม : สำนักชลประทานที่ 6 กรมชลประทานจังหวัดมหาสารคาม.
- วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์. (2548). *โครงการศึกษาทุนทางสังคมในฐานะที่เป็นปัจจัยการผลิตของเศรษฐกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2558). ชุมชน ความเป็นส่วนตัว และการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและการจัดการ*, 17(1), 1-27.
- สุภาวดี ขุนทองจันทร์. (2559). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- สุวรรณี คำมั่น และคณะ. (2551). *ทุนทางสังคมกับการพัฒนาทุนมนุษย์*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

แนวคิด Kaizen กับการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นอย่างไม่หยุดยั้ง

Kaizen Concept and the Continuous Development of Japan

ธนกฤต โพธิ์เงิน¹

Thanakrit Phoengurn

Received: November 23, 2023

Revised: February 01, 2024

Accepted: February 14, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการแบบ ไคเซ็น มีอิทธิพลต่อการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่อง พบว่า ประเทศญี่ปุ่นมีภูมิรัฐศาสตร์ที่มีส่วนทำให้คนญี่ปุ่นตื่นตัวเตรียมความพร้อมที่จะอยู่รอดท่ามกลางภูมิภาคประเทศที่มีภัยธรรมชาติโดยเฉพาะแผ่นดินไหวและอากาศที่หนาว ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่พ่ายแพ้ สงครามโลกครั้งที่ 2 และคนญี่ปุ่นได้ใช้เป็นบทเรียนที่ต้องพัฒนาตนเองให้มีความเข้มแข็งทั้งในทางเศรษฐกิจ วิทยาการและเทคโนโลยี ภายหลังสงครามจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองจากระบอบสมบูรณาสิทธิราชย์มาเป็นการเมืองระบอบประชาธิปไตย และมีการกระจายอำนาจการปกครองที่เป็นจริงทั้งในเชิงแนวคิดและการปฏิบัติให้ท้องถิ่นมีอิสระในการปกครองและพัฒนาตนเอง ปัจจัยพื้นฐานดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันและมีอิทธิพลทำให้คนญี่ปุ่นคิดพัฒนาวิธีการจัดการวิถีชีวิตและหน้าที่การทำงานที่ต้องมีการควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ต่อมาจึงพัฒนาแนวคิดในการปรับปรุงคุณภาพในระบบการผลิตและผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่องที่เรียกว่า การจัดการแบบไคเซ็น ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงเพื่อสิ่งที่ดีกว่า วิธีคิดวิธีจัดการดังกล่าวมีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยเฉพาะอุตสาหกรรมยานยนต์ของญี่ปุ่นจนประสบผลสำเร็จ สร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และความเจริญของประเทศทั้งการดำรงชีวิต โครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยี ฯลฯ ที่มีมาตรฐานสูง การจัดการแบบไคเซ็นจึงเป็นที่

¹ มหาวิทยาลัยปทุมธานี; Pathumthani University

รู้จักไปทั่วโลกทั้งในวงการวิชาการและการจัดการ กลายเป็นบทเรียนให้ประเทศต่าง ๆ ได้ศึกษานำไปปรับใช้ในการพัฒนาองค์กรทั้งในภาคเอกชนและภาครัฐ

คำสำคัญ: แนวคิด Kaizen, การพัฒนาต่อเนื่อง, ญี่ปุ่น

Abstract

This academic article aims to study the Kaizen management concept that has influenced the continuous development of Japan. It was found that Japan has geopolitics that have made Japanese people alert and prepared to survive in a country with natural disasters, especially earthquakes and cold weather. Japan was a defeated country in World War II, and the Japanese people used it as a lesson to develop themselves to be strong in terms of economy, science and technology. After the war, there was a change in politics from an absolute monarchy to a democratic system, and there was a real decentralization of governance power, both in terms of concept and practice, to give local areas the freedom to govern and develop themselves. These fundamental factors are related and have an influence on the Japanese to think of ways to manage their lifestyles and jobs that required quality control of industrial products. Later, they developed the concept of continuous quality improvement in production systems and products called Kaizen management, which means change for the better. Such management thinking has played an important role in the successful development of industries, especially the Japanese automotive industry, creating economic prosperity and national development in terms of high standards of living, infrastructure, technology, etc. Therefore, Kaizen management is known throughout the world in both academic and management circles. It has become a lesson for other countries to study and apply to the development of organizations in both the private and public sectors.

Keywords: Kaizen Concept, Continuous Development, Japan

บทนำ

ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่แพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 (World War II) ซึ่งยุติเมื่อปี พ.ศ.2488 ภายหลังสงครามได้ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องกลายเป็นประเทศมีเศรษฐกิจที่ร่ำรวยและก้าวหน้าที่สุดแห่งหนึ่งของโลก เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วซึ่งมีโครงสร้างพื้นฐานที่ได้มาตรฐาน คุณภาพชีวิตสูง และนวัตกรรมทางเทคโนโลยีทันสมัยประเทศญี่ปุ่นซึ่งในอดีตเป็นสังคมศักดินานิยมที่แยกตัวออกจากส่วนอื่น ๆ ของโลก จนถึงกลางศตวรรษที่ 19 กลายเป็นยักษ์ใหญ่ทางเศรษฐกิจได้อย่างไร หลายประเทศอยากศึกษาเรียนรู้ว่าประเทศญี่ปุ่นมีการพัฒนาประเทศอย่างไรจึงกลายเป็นยักษ์ใหญ่ทางเศรษฐกิจที่มีขนาดเศรษฐกิจเป็นอันดับสามของโลก รองจากสหรัฐอเมริกาและจีน กล่าวคือญี่ปุ่นมีผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (Gross Domestic Product; GDP) ราว 5.15 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ถ้าเทียบเป็นเงินบาทไทยมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจถึง 180.25 ล้านล้านบาท ในขณะที่ประเทศไทยมี GDP ประมาณ 574,231 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา เมื่อเทียบเป็นเงินบาท 35 บาทต่อหนึ่งดอลลาร์สหรัฐอเมริกาได้ราว 20 ล้านล้านบาท (วิกิพีเดีย, 2566) ประเทศญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศพัฒนาแล้ว (Developed Country) และยังเป็นประเทศที่น่าท่องเที่ยว มีสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย ผู้คนที่เปี่ยมมิตร อาหารที่สะอาดน่ารับประทาน เทคโนโลยีขั้นสูงมากมาย รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานที่ได้มาตรฐานสูง และแน่นอนว่าในแง่ของการพัฒนา ญี่ปุ่นถือเป็นประเทศที่ใหญ่ที่สุดและมีการพัฒนามากที่สุดในโลกแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเป็นที่ เรืองชื่อไปทั่วโลกโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์จากภาคอุตสาหกรรม เช่น ยานยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า อิเลคทรอนิกส์ ฯลฯ พิจารณาจากการพัฒนาของประเทศญี่ปุ่นเราอาจให้คำนิยามว่าเป็นการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในมาตรฐานการครองชีพ โดยประเมินระดับการพัฒนาของประเทศในหลายปัจจัยที่ต้องพิจารณา รวมถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความสุข วิถีชีวิตที่ยั่งยืน เทคโนโลยี โครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากร และอื่น ๆ อีกมากมาย

สิ่งที่อยู่เบื้องหลังของความสำเร็จของการพัฒนาของประเทศญี่ปุ่นคือคุณค่าของวิธีคิดที่นำไปสู่วิธีการพัฒนาเครื่องมือทางการบริหาร ซึ่ง ปีเตอร์ เอฟ ดรักเกอร์ (Drucker, P., 1971) ได้สรุปแนวคิดการบริหารแบบญี่ปุ่นได้แก่ การตัดสินใจแบบฉันทามติ (Decisions by Consensus) การเอาใจใส่ในปัญหา (Focusing on the Problem) การเอาใจจริงกับการปฏิบัติงาน (Undertaking Action) การเพิ่มประสิทธิภาพในงาน (Increased Effectiveness) เอาใจใส่ในการปรับปรุง (Improved Focus) เน้นความปลอดภัยและผลิตภาพ (Security & Productivity) ไม่ละทิ้งตำนานและความเป็นจริง (Myths & Realities) การตอบสนองความต้องการของคนงาน (Meeting

Workers' needs) การเต็มใจที่จะเปลี่ยนแปลง (Willingness to Change) การปรับแนวคิด (Adapting the Concept) การให้ประโยชน์ที่มีความหมายมากขึ้น (More Meaningful Benefits) แนวคิดการฝึกอบรมตลอดชีวิต (Lifetime Training Concept) เป็นต้น จาการากฐานแนวคิดดังกล่าว ญี่ปุ่นจึงได้คิดพัฒนาเครื่องมือทางการบริหารที่ใช้ได้กับทุกภาคส่วนเช่น การจ้างงานตลอดชีวิต (Lifetime Employment) ระบบค่าจ้างเงินเดือนตามอาวุโส (Seniority-based Promotion and the Wage System) ระบบที่ต้องการให้ผู้จัดการระดับต่ำหรือแนวคิดกันเองก่อนที่จะหารือกับผู้จัดการระดับสูง (Ringi System) การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับการวางรากฐานและการเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นในองค์กร (Nemawashi) ระบบทันเวลาพอดี (Just in time System) การควบคุมคุณภาพ (Quality Control) ระบบการจัดการแบบ โอมิโกชิ (Omikoshi Management) คือ การที่ผู้บริหารระดับกลางทำงานร่วมกับผู้บริหารระดับสูงเพื่อบรรลุเป้าหมายและความสำเร็จขององค์กร และระบบไคเซ็น (Kaizen) คือ การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันแนวคิดการบริหารงานแบบ ไคเซ็น ของญี่ปุ่นที่หลายองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งประเทศไทยได้นำไปปรับใช้กับการจัดการองค์กรของตน บทความนี้จึงต้องการศึกษาแนวคิดการจัดการแบบไคเซ็น มีอิทธิพลต่อการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่อง เพื่อที่ประเทศอื่นอาจนำไปปรับใช้เป็นบทเรียนในการพัฒนาประเทศ

ภูมิรัฐศาสตร์และการเมืองการปกครอง

แนวคิดการบริหารที่ถูกคิดพัฒนาขึ้นมีความสัมพันธ์กับภูมิรัฐศาสตร์ซึ่งเป็นตัวแปรทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวกับภูมิภาค ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ประชากรศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ (Evans, G & Newnham, J., 1998) มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต แนวความคิด ทักษะ การเมืองโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การบริหารและการพัฒนาประเทศ ดังนั้นการศึกษาการเมือง และระบบการปกครองของญี่ปุ่นทั้งในอดีตและปัจจุบันจะทำให้เข้าใจแนวคิดการพัฒนาประเทศได้ดีขึ้น

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีพื้นที่ประมาณ 370,000 ตารางกิโลเมตร อยู่บนเกาะใหญ่ 4 เกาะ และเกาะเล็กน้อยอีกกว่า 3,000 เกาะ เล็กกว่าประเทศไทย และอินเดียหลายสิบเท่า แต่ญี่ปุ่นก็เป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานนับพันปี และมีจักรพรรดิตลอดเวลา โดยทรงใช้อำนาจปกครองประเทศตามระบบศักดินา คือ ผ่านทางผู้ปกครองแคว้นต่าง ๆ ซึ่งมีชื่อในภาษาญี่ปุ่นว่า “ไดเมียว” ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีนักรบซึ่งเรียกในภาษาญี่ปุ่นว่า “ซามูไร” โดยซามูไรเหล่านี้จะรับใช้ไดเมียวของแคว้นตนเท่านั้น จึงยังผลให้ญี่ปุ่นในอดีตมีสงครามระหว่างแคว้นต่าง ๆ เกือบ

ตลอดเวลา และทำให้ประเทศอ่อนแอจนกระทั่ง โดกูภาวะ อีเอยาซุ ไดเมียว ผู้หนึ่งซึ่งเข้มแข็งมาก สามารถเอาชนะไดเมียวของหลายแคว้นได้ จึงตั้งตัวเป็น “โชกุน” หรือนายพลผู้ใช้อำนาจการเมือง แทนจักรพรรดิในปี ค.ศ. 1603 และผู้สืบเชื้อสายของเขาสามารถรักษาฐานะแห่งอำนาจดังกล่าว ไว้ได้ถึงปี ค.ศ.1861 จึงถูกบังคับให้คืนอำนาจให้แก่จักรพรรดิเมจิ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2554)

สถาบันจักรพรรดิ เป็นมรดกตกทอดทางการเมืองที่สำคัญที่สุดจากอดีตอันยาวนานกว่า 2,600 ปี จักรพรรดิของญี่ปุ่นนั้นเคยเป็นทั้งประมุขและผู้ปกครองญี่ปุ่นมาตั้งแต่เริ่มตั้งประเทศญี่ปุ่น จนกระทั่งญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 จึงถูกฝ่ายสัมพันธมิตรเปลี่ยนฐานะเป็นเพียงแค่สัญลักษณ์ของประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น ดังนั้น สถาบันจักรพรรดิในอดีตจนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อการเมืองการปกครองของญี่ปุ่นอย่างมาก และยังคงมีความสำคัญต่อการเมืองการปกครองของญี่ปุ่นจนทุกวันนี้ แม้จะมีฐานะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแล้วก็ตาม ทั้งนี้ เนื่องจากเหตุผลหลายประการ ดังนี้

ประการแรก จักรพรรดิญี่ปุ่นเป็นที่เคารพสักการะของญี่ปุ่นเหมือนเทพเจ้า โดยชาวญี่ปุ่นเชื่อว่า จักรพรรดิของตนนั้นสืบเชื้อสายมาจากเจ้าแม่อาทิตย์อุทัย (อมาเตราสุ-โอมิกามิ) จึงดำรงอยู่ในฐานะสูงส่งที่ชาวญี่ปุ่นจะต้องเชื่อฟัง และปฏิบัติตามพระบรมราชโองการโดยไม่ได้แย้ง รวมทั้งยอมเสียสละชีวิตเป็นราชพลี

ประการที่สอง โดยที่สถาบันจักรพรรดิเป็นสถาบันที่มีอยู่คู่กับประเทศญี่ปุ่นเสมอ มาสถาบันจักรพรรดิจึงเป็นที่มาของอำนาจอธิปไตยทั้งปวงของประเทศญี่ปุ่นและเป็นสัญลักษณ์ของความต่อเนื่องของแห่งชาติญี่ปุ่น แม้ว่าในสมัยที่โชกุนหรือนายพลผู้กุมอำนาจทางการเมืองแห่งตระกูลโดกูภาวะ ได้ตั้งตนเป็นใหญ่ด้วยวิธีสร้างระบบการปกครองแบบศักดินาขึ้นมาใช้ และลิดรอนอำนาจปกครองของจักรพรรดิลงไปบ้างเป็นเวลา 264 ปี (ตั้งแต่ ค.ศ. 1603-1867) แต่ก็ไม่มีผลทำให้สถาบันจักรพรรดิเสื่อมศรัทธาและความสำคัญแต่อย่างใด ตรงกันข้ามเมื่อปรากฏว่าระบอบการปกครองศักดินาแบบโชกุนใช้อำนาจแทนจักรพรรดิไม่สามารถสร้างประเทศให้เข้มแข็ง เพื่อต่อต้านภัยจากต่างประเทศ ซึ่งเริ่มคุกคามญี่ปุ่นตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนขึ้นนำญี่ปุ่นในแคว้นต่าง ๆ จึงพร้อมใจกันบีบบังคับให้โชกุนถวายคืนอำนาจแก่จักรพรรดิในปี ค.ศ. 1867

ประการที่สาม จักรพรรดิญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจักรพรรดิเมจิ ผู้ซึ่งได้รับมอบอำนาจคืนจากโชกุน ทรงสามารถรวมชนชั้นนำของญี่ปุ่นจากวงการต่าง ๆ มาร่วมมือกันและสามารถพัฒนาประเทศญี่ปุ่นให้เจริญก้าวหน้าขึ้นสู่ความเป็นประเทศมหาอำนาจได้ภายในเวลาไม่ถึง 30 ปี

และทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนญี่ปุ่นในปี ค.ศ.1889 อันเป็นรัฐธรรมนูญที่ยืนยันฐานะอันสูงส่งของสถาบันจักรพรรดิ และได้รับการยกย่องตลอดมา โดยรัฐบาลญี่ปุ่นจะอ้างเสมอว่าทุกอย่างที่รัฐบาลกระทำไปก็เพื่อจักรพรรดิทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ เมื่อจักรพรรดิอิโรฮิโต ทรงตัดสินพระทัยให้ญี่ปุ่นยอมแพ้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลและกองทัพญี่ปุ่นจึงยอมปฏิบัติตามทันที เชื่อกันว่า ถ้าจักรพรรดิตัดสินพระทัยให้ญี่ปุ่นสู้ต่อไป ชาวญี่ปุ่นอาจยอมสู้ตายจนคนสุดท้ายก็ได้

ปี พ.ศ. 2562 มีประชากรประมาณ 126.3 ล้านคน รายได้เฉลี่ยต่อหัวสูงถึง 42,200 ดอลลาร์สหรัฐ (ณ ปี 2016) ประเทศไทยรายได้เฉลี่ยต่อหัว 7,674 ดอลลาร์สหรัฐ (ณ ปี 2020) การเริ่มสร้างรัฐชาติเริ่มขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 6 และสำเร็จได้ในศตวรรษที่ 8 ในยุคนั้นเป็นการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจ ที่มีศูนย์กลางการปกครอง ณ เมืองยามาโตะ (ปัจจุบันคือ จังหวัดนารา) เมืองจักรพรรดิทรงเป็นประมุขสืบทอดกันมา

ย้อนกลับไป ค.ศ. 1192-1868 (นับเป็นเวลาถึง 676 ปี) การปกครองประเทศญี่ปุ่นได้พัฒนาไปสู่ระบบโชกุน ซึ่งถือเป็นระบบศักดินาสมบูรณ์แบบ ในช่วงศตวรรษที่ 19 อันเป็นยุคล่าอาณานิคม ญี่ปุ่นเป็นประเทศหนึ่งที่ตกเป็นเป้าหมายของการล่าอาณานิคมโดยมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปลายศตวรรษที่ 19 จักรวรรดินิยมตะวันตกได้เข้ามาคุกคามญี่ปุ่นอย่างหนัก ทำให้การปกครองประเทศภายใต้ระบบโชกุนอ่อนแอลง เกิดการแย่งชิงอำนาจครั้งใหญ่ ในบรรดาเจ้าผู้ปกครองหัวเมืองที่เรียกว่า “ไดเมียว” ได้รวมตัวกันโค่นล้มระบบโชกุนลงสำเร็จและถวายอำนาจคืนแก่ “จักรพรรดินีมุสึฮิโตะ” (สมัยพระองค์อยู่ราวปี ค.ศ.1868-1912) พระองค์ทรงใช้พระราชอำนาจการปกครองประเทศแบบ “สมบูรณาญาสิทธิราชย์” และได้ทำการปฏิรูปประเทศครั้งใหญ่ โดยมีคำขวัญในการปฏิรูปว่า “สร้างเมืองที่มั่งคั่งและกองทัพที่เข้มแข็ง” (อูคิม ทูมโฮสิด, 2566)

การปฏิรูปการปกครองเพื่อสถาปนารัฐชาติสมัยใหม่(Modern State) และรัฐชาติ(Nation State) เมืองประกอบ ได้แก่ ดินแดน ประชาชน อำนาจอธิปไตยและรัฐบาล ญี่ปุ่นเริ่มขึ้นในสมัยเมจิโดยเมืองจักรพรรดิได้นำรูปแบบการจัดระเบียบการปกครองแบบฝรั่งเศสผสมกับแบบเยอรมนี (ในขณะนั้น) เริ่มจากการแก้ไขและการประกาศใช้รัฐธรรมนูญจักรพรรดิ ยกเลิกระบบศักดินา (ในรูปแบบไดเมียวเดิม) อย่างเด็ดขาด ประกาศให้เขตแดนทั้งประเทศเป็นรัฐเดี่ยวอันแบ่งแยกมิได้ จัดแบ่งพื้นที่การปกครองเป็นจังหวัด อำเภอ และหมู่บ้าน พร้อมทั้งแต่งตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดขึ้นทำหน้าที่ปกครองแทนไดเมียว ในระดับหมู่บ้านทรงจัดรูปแบบการปกครองเป็นแบบเทศบาล

และให้เทศบาลอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัด โดยผู้ว่าราชการจังหวัดได้รับการแต่งตั้งและขึ้นตรงต่อส่วนกลางที่มีองค์จักรพรรดิเป็นพระประมุขสูงสุดของรัฐ (อุดม ทุมโฆสิต, 2566)

การบริหารราชการแผ่นดินได้แบ่งส่วนการใช้อำนาจในการบริหารราชการแผ่นดินตามกฎหมายปฏิรูปเมจิ (The Great Meiji Consolidation Law) โดยได้แบ่งส่วนราชการเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น อำนาจบริหารราชการแผ่นดินทั้งหมดรวมศูนย์ ณ องค์จักรพรรดิในส่วนกลาง ทรงจัดระเบียบองค์การของระบบบริหารราชการส่วนกลางเป็นกระทรวงรับผิดชอบในภาระหน้าที่ในแต่ละด้านของชาติ ส่วนภูมิภาค (คือจังหวัด) มีฐานะเป็นตัวแทนของส่วนกลาง ที่มีหน้าที่ในการปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบายที่ส่วนกลางมอบหมาย ส่วนการปกครองท้องถิ่น ถือเป็นหน่วยการปกครองระดับล่าง (นำรูปแบบการปกครองท้องถิ่นของเยอรมนีมาประยุกต์ใช้) ทรงกำหนดให้การปกครองอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของจังหวัด โดยมีหน้าที่ช่วยเหลือจังหวัด ในการปกครองระดับหมู่บ้านตามนโยบายที่จังหวัดมอบให้ (Hoffman, 2012-9 อ้างในอุดม ทุมโฆสิต, 2566)

ปี ค.ศ. 1912 การปกครองยุคเมจิก็นสิ้นสุดลง และได้เริ่มต้นยุคโชวะ (ใช้เวลา 14 ปี) ใน ค.ศ. 1926 ปกครองโดยจักรพรรดิอากิฮิโตะ ซึ่งได้สืบทอดการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจต่อมา จนกระทั่งเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 และได้พ่ายแพ้สงครามในปี ค.ศ. 1945 การปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจตามระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ยุติลง

ปี ค.ศ. 1945 ฝ่ายสัมพันธมิตรนำโดยพลเอกดักลาส แม็กอาร์เธอร์ แห่งสหรัฐอเมริกา ได้บังคับให้ญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตยอันมีจักรพรรดิเป็นประมุขเชิงสัญลักษณ์ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ร่างโดยฝ่ายสัมพันธมิตรได้รับอนุมัติจากรัฐสภาในปี ค.ศ. 1946 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม ปี ค.ศ. 1947 ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้เปลี่ยนแปลงการบริหารราชการแผ่นดินของญี่ปุ่นทั้งหมด จึงถือได้ว่าญี่ปุ่นถูกบังคับให้ปฏิรูปสู่รัฐประชาธิปไตย โดยผู้ชนะสงครามก็ว่าได้

ดังกล่าวนั้นเป็นพื้นฐานสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดการจัดการแบบต่อเนื่อง “ไคเซ็น” ของประเทศญี่ปุ่น จนกลายเป็นเทคนิคการจัดการที่ถูกนำไปใช้ในการพัฒนาองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม รวมทั้งประเทศ และยังเป็นต้นแบบที่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกนำไปประยุกต์ปรับใช้ในการพัฒนาประเทศของตนในทุกภาคส่วน

การกระจายอำนาจ

ผลของการปฏิรูปการเมืองแบบประชาธิปไตย ทำให้เกิดการปกครองตนเองของประชาชนท้องถิ่น โดยรัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองการปกครองตนเองของประชาชนในระดับท้องถิ่นไว้ในบทที่ 8 ของรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวส่วนความเป็นอิสระในการปกครองตนเอง รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ในมาตรา 92 ถึง 95 โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรา 92 ได้กำหนดเอาไว้ว่า “งบประมาณที่จัดหาในท้องถิ่นจะต้องถูกนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ของการปกครองตนเองในท้องถิ่นเป็นหลัก”

นอกจากนั้นฝ่ายสัมพันธมิตรยังได้บัญญัติหลักการ และการดำเนินการปกครองท้องถิ่น เอาไว้ในกฎหมายให้มีความเป็นอิสระในการปกครองตนเองของท้องถิ่น (Local Autonomy Law : LAL) โดยกฎหมายความเป็นอิสระในการปกครองตนเองของท้องถิ่น (LAL) ได้รับการประกาศและมีผลบังคับใช้เมื่อ 17 เมษายน 1947 ได้กลายเป็นกฎหมายหลักในการจัดระเบียบการปกครองท้องถิ่นของญี่ปุ่น トラバจนปัจจุบัน ผลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีสาระสำคัญที่ควรทราบเพื่อเป็นพื้นฐานความเข้าใจ (Nimura, 2017 อ้างในอุดม ทุมโฆสิต, 2566) ดังนี้

- 1) ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นประชาธิปไตยกระจายอำนาจ
- 2) ยกเลิกกองทัพพลเหลืองกองกำลังปกป้องตนเองเล็ก ๆ พร้อมกันนั้นได้ยกเลิกกระทรวงมหาดไทย และระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาค พร้อมทั้งได้จัดตั้งกระทรวงมาตุภูมิขึ้นแทน และให้โอนภารกิจในการบริการประชาชนภายใต้ความรับผิดชอบของส่วนภูมิภาคไปให้ท้องถิ่นรับผิดชอบแทน
- 3) กำหนดโครงสร้างการปกครองของชาติเป็น 2 ระดับ คือ ระดับชาติและระดับท้องถิ่น แต่ละระดับก็มีรัฐบาลของตนเอง เพื่อทำหน้าที่ทางปกครองของตนเองโดยรัฐบาลทั้งหลายได้รับการรับรองจากรัฐธรรมนูญ ให้มีอิสระในการปกครองเป็นของตนเอง และมีศักดิ์ทางกฎหมายเป็นนิติบุคคลที่เท่าเทียมกัน
- 4) รัฐบาลทุกระดับประกอบด้วยคณะผู้บริหารและสภานิติบัญญัติมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน
- 5) จัดระเบียบอำนาจหน้าที่/ความรับผิดชอบระหว่าง ส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ขึ้นใหม่ให้ชัดเจนทั้งส่วนที่แบ่งงานกันทำและส่วนที่ต้องร่วมมือกันทำ โดยส่วนกลางรับผิดชอบ

เฉพาะภารกิจของชาติในระดับชาติ และส่วนท้องถิ่นรับผิดชอบในภารกิจของชาติในระดับท้องถิ่น เป็นรายท้องถิ่น สำหรับในส่วนที่ต้องร่วมมือกันก็ให้พิจารณาเป็นรายกรณีไป

6) กระจายอำนาจการปกครองไปสู่ท้องถิ่น ต้องกระจายออกไปให้ครบถ้วนเพียงพอแก่ความจำเป็นในการปกครองตนเอง ทั้งอำนาจทางการเมือง การบริหาร การคลัง และอำนาจในการบัญญัติกฎหมายปกครองตนเอง โดยยึดหลักการให้ท้องถิ่นปกครองตนเองและพึ่งตนเองได้ ในการนี้ฝ่ายสัมพันธมิตรได้ยกร่างกฎหมายความเป็นอิสระของท้องถิ่น (Local Autonomy Law หรือที่เรียกว่า LAL) ขึ้น โดยกฎหมายฉบับนี้ถือเป็นกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญที่สำคัญที่สุดในการบริหารราชการแผ่นดินของญี่ปุ่น

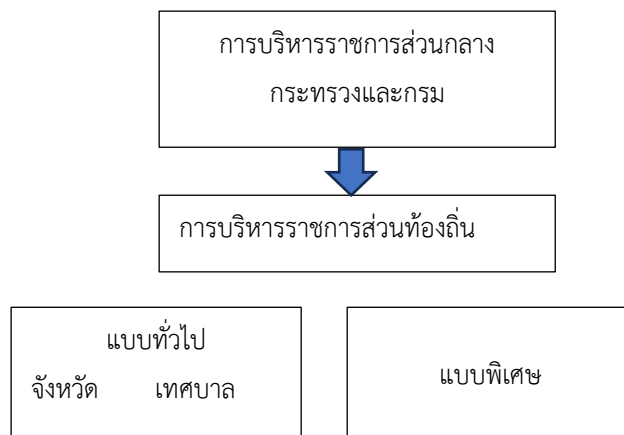
7) กำหนดโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นขึ้นใหม่เป็นแบบ 2 ชั้น ชั้นบน (Upper Tier) เรียกว่า จังหวัด (Prefecture) ถือเป็นการปกครองท้องถิ่นพื้นที่กว้าง (Wide area Local government) และชั้นล่าง (Lower Tier) คือ เทศบาลถือเป็นการปกครองท้องถิ่นพื้นที่แคบ (narrow area Local government) ที่มีลักษณะเฉพาะเป็นรายท้องถิ่น

8) ระบบการปกครองท้องถิ่นเป็นระบบ “ประธานาธิบดี” กล่าวคือทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายรัฐสภาแยกออกจากกัน และต่างก็มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชนทำการปกครองโดยการใช้อำนาจบริหาร และอำนาจนิติบัญญัติแยกออกจากกัน แต่มีการถ่วงดุล และคานซึ่งกันและกัน ส่วนฝ่ายตุลาการไม่มีเป็นของตนเองในระดับท้องถิ่น (โดยให้ใช้อำนาจตุลาการของชาติตัดสินคดีท้องถิ่นด้วย) สำหรับหน่วยธุรกิจรองรับฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติให้เป็นระบบราชการที่บริหารตลอดจนดำเนินการแบบมืออาชีพ

9) ได้ปรับปรุงระบบการคลังของรัฐ เป็นแบบการคลัง 2 ระดับ คือ ระดับชาติและระดับท้องถิ่น โดยรายงานหลักในการจัดระเบียบใหม่คือ รายงานที่เรียกว่า “Shoup Report” ซึ่งรายงานฉบับนี้ได้กำหนดลักษณะสำคัญทางการคลังท้องถิ่นไว้ว่า (1) เน้นความเป็นอิสระทางการคลังท้องถิ่นภายใต้การบูรณาการกับการคลังระดับชาติให้เป็นเอกภาพ (2) ได้จำแนกแบ่งรายได้ของส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นออกจากกันอย่างชัดเจน โดยแหล่งรายได้และรายได้ที่เกิดขึ้นควรให้เป็นของท้องถิ่นก่อน และ (3) ในเบื้องต้นได้ลดสัดส่วนงบประมาณร้อยละ 80 ให้เหลือเพียงประมาณร้อยละ 45 (Jaisai, 2008 อ้างในอ้างอิงอุดม ทุมโฆสิต, 2566)

10) ให้ความสำคัญต่อนโยบายการลดความเหลื่อมล้ำของชาติ (Equalization Policy) โดยส่วนกลางต้องให้การสนับสนุนช่วยเหลือแก่ท้องถิ่นที่มีรายได้น้อย ทั้งนี้โดยการอุดหนุนทางการเงิน การพัฒนา และการช่วยเหลือด้านอื่น ๆ เป็นกรณีพิเศษ

ประเทศญี่ปุ่นได้ออกแบบโครงสร้างการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น อยู่ภายใต้การบริหารราชการส่วนกลาง แต่มีการกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นตามรัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่น ค.ศ.1946 ตามมาตรา 92 ที่สร้างหลักประกันอิสระของท้องถิ่น มาตรา 93 ความเป็นอิสระของสภาท้องถิ่น มาตรา 94 ความเป็นอิสระทางงบประมาณ และมาตรา 95 การใช้สิทธิคัดค้านกฎหมายท้องถิ่น เป็นต้น แต่ยังคงความสัมพันธ์ในเชิงการบริหารราชการแผ่นดินในฐานะรัฐเดี่ยว ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ในเชิงการบริหารราชการแผ่นดินในฐานะรัฐเดี่ยว

การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นมี 2 ลักษณะคือแบบทั่วไป และแบบพิเศษ แบบทั่วไปมี 2 ระดับได้แก่ ระดับบนคือจังหวัด มี 47 จังหวัด ภายใต้จังหวัดมีเทศบาลนคร 783 แห่ง เทศบาลเมือง 802 แห่ง เทศบาลหมู่บ้าน 192 แห่ง ส่วนแบบพิเศษ แบ่งเป็นดังนี้ 1) เขตพิเศษ (Special Wards) อยู่ในมหานครโตเกียวมีจำนวน 23 เขต มีหน้าที่เช่นเดียวกับเทศบาล 2) สหกรณ์ของเทศบาล (Municipal Cooperatives) เป็นการร่วมมือกันตั้งแต่สองเทศบาลขึ้นไปในการดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องก็ได้ 3) เขตทรัพย์สิน (Property Ward) ตั้งขึ้นเพื่อดูแลทรัพย์สินของเทศบาล และ 4) บริษัทพัฒนาท้องถิ่น (Local Development Corporations) ตั้งขึ้นโดยองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นสองแห่งหรือมากกว่า เพื่อจัดหาและเตรียมสถานที่เพื่อการก่อสร้างสถานที่สาธารณะตามแผนพัฒนาของประเทศ (ปธาน สุวรรณมงคล, 2554)

การกระจายอำนาจมีส่วนทำให้การพัฒนาประเทศได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากไม่ต้องรอคำสั่งหรือนโยบายจากส่วนกลาง ประชาชนมีอิสระคิดออกแบบการพัฒนาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของท้องถิ่น และประชาชนมีความรู้สึกมีส่วนร่วมในการพัฒนา หน่วยงานปกครองส่วน

ท้องถิ่นจึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่น สามารถทำงานร่วมกับธุรกิจในพื้นที่เพื่อการสร้างงานและการลงทุนรวมทั้งสร้างโอกาสการจ้างงาน ได้จ้างคนในพื้นที่ และโครงการอื่น ๆ ที่สามารถริเริ่มเพื่อบรรเทาความยากจนและส่งเสริมการสร้างงานได้โดยไม่ต้องรอนโยบายและการสั่งการจากรัฐบาลกลาง เช่น การฝึกอบรมแก่ธุรกิจขนาดเล็ก หรือองค์กรพัฒนาชุมชน เป็นต้น

ไคเซ็นกับการพัฒนา

ภายหลังความพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 ผลจากสงครามได้มีการทำลายกำลังการผลิตทั้งภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมจำนวนมาก ระหว่างต้นทศวรรษ 1950 จนถึงวิกฤตการณ์น้ำมันในปี ค.ศ.1973 แต่ประเทศญี่ปุ่นกลับมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจเฉลี่ย 10% ต่อปี (GDP) และอัตราการเติบโตของการส่งออกเฉลี่ย 20% ต่อปี และต่อมาในปี ค.ศ.1973 โลกประสบเหตุการณ์น้ำมันตกต่ำและประเทศอื่น ๆ ตกอยู่ในภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ ประสิทธิภาพการผลิตทางอุตสาหกรรมทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นกำลังในการแข่งขันและมีอำนาจเหนือกว่าในตลาดโลก (Barnwell, N., 2007) ความสำเร็จดังกล่าวทำให้ประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศตะวันตก มีการวิเคราะห์ถึงที่มาของความสำเร็จของประเทศญี่ปุ่น พบว่า มีสองปัจจัยที่ทำให้ประเทศญี่ปุ่นประสบความสำเร็จ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะความสำเร็จของบริษัทชื่อดัง เช่น Toyota, Sony, Panasonic, Honda, Mazda, Isuzu, Canon เป็นต้น (Abe, E. & Fitzgerald, R., 1995) การที่บริษัทขนาดใหญ่ของญี่ปุ่นประสบผลสำเร็จ เนื่องจากได้นำวิธีการจัดการคุณภาพที่เรียกว่า ไคเซ็น ภาษาญี่ปุ่น 改善 ซึ่งมาจากภาษาญี่ปุ่นสองคำ คำว่า “ไค (kai)” แปลว่า “การเปลี่ยนแปลง” และคำว่า “เซ็น (zen)” แปลว่า “ดีกว่า” แนวคิดการทำงานแบบ ไคเซ็นทำให้พนักงานทุกคนตระหนักอยู่ทุกขณะว่างานที่ตนเองทำและรับผิดชอบนั้น ต้องมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement) โดยเฉพาะบริษัทยักษ์ใหญ่อ่างโตโยต้า ไคเซ็นกลายเป็นจิตวิญญาณการทำงานของคนญี่ปุ่นและการใช้ชีวิตประจำวัน แนวคิดแบบนี้ จึงทำให้เกิดการผลิตแบบลีน (Lean Manufacturing) และเทคนิคการจัดการคุณภาพ โดยเฉพาะในกระบวนการผลิต ไคเซ็นจึงกลายเป็นเครื่องมือและกระบวนการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ในกิจกรรมใด ๆ ขององค์กรทั้งภายในและภายนอกองค์กรรวมทั้งขยายไปถึงไคเซ็นส่วนบุคคล (ผู้คน) ที่สามารถนำไปใช้ในทุกกิจกรรมการดำเนินชีวิตและหน้าที่การงาน สำหรับชาวญี่ปุ่น ไคเซ็นมีลักษณะเป็นปรัชญาและเน้นการปฏิบัติ (Brunet, A. P. & New, S., 2003) หากพิจารณาอย่าง

ละเอียดยแล้วการจัดการแบบไคเซ็นส่งผลให้เกิดการละทิ้งการปฏิบัติแบบเก่าบางส่วนหรือทั้งหมด หากจำเป็น (Bessant, J., Caffyn, S. & Gallagher, M., 2001; Huntzinger, J., 2002) แต่มีข้อสังเกตประการหนึ่งที่แนวคิดแบบไคเซ็นถูกนำไปใช้กับบริษัทในเครือญี่ปุ่นที่มีสาขาตั้งอยู่ในต่างประเทศพบว่าไม่ประสบผลสำเร็จในการใช้ไคเซ็น เนื่องจากคุณสมบัติส่วนลึกลับวัฒนธรรมไม่เหมือนคนญี่ปุ่น (Kono, T., 1982)

แนวคิดไคเซ็นสามารถสืบย้อนไปถึงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งเป็นช่วงที่การปฏิรูปเศรษฐกิจเข้าครอบงำญี่ปุ่นในที่สุด นับตั้งแต่ที่บริษัท โตโยต้า มอเตอร์ คอร์ปอเรชั่น จำกัด นำระบบการปรับปรุงคุณภาพเสนอโอเดียสร้างสรรคมาใช้ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2494 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ราว 6 ปี การเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรมต่าง ๆ ได้นำไปสู่คุณภาพของผลิตภัณฑ์และผลผลิตของพนักงานที่สูงขึ้น ซึ่งมีส่วนช่วยอย่างมากต่อการพัฒนาของบริษัท มาซาอากิ อิมาย (Masaaki Imai) ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งไคเซ็น ได้แนะนำไคเซ็นไปทั่วโลกให้เป็นวิธีการจัดการที่เป็นระบบไคเซ็น “ไคเซ็น (Kaizen)” คือ ญุณแจสู่ความสำเร็จในการแข่งขันของญี่ปุ่นในช่วงปี ค.ศ.1986 ปัจจุบัน องค์กรในอุตสาหกรรมต่าง ๆ นำไคเซ็นมาเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมหลักของตนด้วยคำนิยามที่ว่า “เปลี่ยนเพื่อสิ่งที่ดีกว่า; Change for the Better” และฝึกฝนการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องในแต่ละวันด้วยการใช้ร่วมกับแนวคิด Six Sigma, PDCA และ Lean นอกจากนี้ยังใช้กับกรอบงานการวิเคราะห์อื่น ๆ เช่น SWOT และ Balanced Scorecard (BSC) เป็นต้น

ไคเซ็น เป็นแนวความคิดการดำเนินธุรกิจที่ทำให้อุตสาหกรรมญี่ปุ่นมีชื่อเสียงในช่วงทศวรรษ 1970-1980 (พ.ศ.2513-2523) ช่วยให้ญี่ปุ่นมีเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับสองของโลกในขณะนั้น แปลความได้ว่า “การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง” ตามแนวทางไคเซ็น เปลี่ยนการผลิตของญี่ปุ่นและยี่ห้อ (Brand) ญี่ปุ่นให้เป็นที่รู้จักและขายผลิตภัณฑ์ไปทั่วโลกนารายได้เข้าประเทศสร้างความมั่งคั่งให้ระบบเศรษฐกิจมาจนทุกวันนี้ ไคเซ็นไม่เพียงแต่มีอิทธิพลเฉพาะธุรกิจและเศรษฐกิจเท่านั้น ยังมีอิทธิพลต่อหน่วยงานภาครัฐรวมทั้งรัฐบาลเพื่อปรับปรุงขีดความสามารถ เพื่อให้บริการสาธารณะที่ดีขึ้นแก่ชุมชนท้องถิ่น วิธีที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการปรับปรุงขีดความสามารถของข้าราชการและมีความกระตือรือร้นที่จะดำเนินการโดยคำนึงถึงความสนใจและความคิดริเริ่มของตนเอง เบื้องหลังส่วนลึกของแนวคิดไคเซ็น คือภูมิรัฐศาสตร์ที่ตั้งอยู่ในเขตหนาว มีภัยธรรมชาติ คือ แผ่นดินไหวทำให้คนญี่ปุ่นต้องเตรียมพร้อมและพัฒนาเครื่องมือ วิธีการดำรงชีวิตและวิธีการทำงานใหม่ที่มีคุณภาพสามารถจะป้องกันหรือบรรเทาความเสียหายหรือสูญเสียจากภัยธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา ดังคำกล่าวที่เราได้ยินอยู่เสมอว่า ลูกพระอาทิตย์ไม่มีวันยอมแพ้ แม้ธรรมชาติจะโหดร้าย รุนแรง ชาวญี่ปุ่นได้ทำ

การวิจัยและต่อสู้อย่างมีวินัยและสติปัญญาของผู้นำในชาติ รากฐานความคิดที่ผูกพันกับธรรมชาติ อันโหดร้ายจึงพร้อมที่เปลี่ยนแปลงเพื่อสิ่งที่ดีกว่าที่จะเอาชนะธรรมชาติมองซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของอุปนิสัยของคนญี่ปุ่น ในทางกลับกันอีกด้านหนึ่งทัศนคติที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นนิสัยดั้งเดิมของมนุษย์เช่นหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศไทยที่ไม่ค่อยจะยอมรับสิ่งใหม่ที่แตกต่างกัน แต่จะถูกบังคับหรืออยู่ภายใต้ภาวะจำยอม นิสัยชอบต่อต้านการเปลี่ยนแปลงจึงไม่อาจใช้ได้ดี เหมือนกับคนญี่ปุ่น จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าแนวคิดโคเซ็นเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับลักษณะอุปนิสัยของคนญี่ปุ่น กลายเป็นเครื่องมือการจัดการคุณภาพที่เป็นที่รู้จักกันไปทั่วโลก ประกอบกับระบบการปกครองที่กระจายอำนาจที่เป็นจริงทั้งในเชิงแนวคิดและการปฏิบัติ ทำให้ท้องถิ่นมีอิสระในการบริหารจัดการในท้องถิ่นของตน ไม่ต้องคอยรับคำสั่งฝ่ายเดียวจากรัฐบาลกลาง เพราะนอกจากล่าช้าในการสนองตอบความต้องการของประชาชนแล้วยังไม่รู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของคนท้องถิ่น ดังกล่าวมีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นให้เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วที่มีฐานะเศรษฐกิจขนาดใหญ่อยู่ในแนวหน้าของโลก และยังเป็นแบบเรียนให้ประเทศต่าง ๆ ในการพัฒนาประเทศ

การที่ประเทศญี่ปุ่นพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ปฏิเสธมิได้ว่าแนวคิดโคเซ็นมีอิทธิพลต่อการพัฒนาที่เป็นการให้ความสำคัญกับการปรับปรุงตลอดเวลาในการจัดการระบบต่าง ๆ ดังนี้ 1) การจัดการกระบวนการ (Process Management) 2) การจัดการทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management) 3) การจัดการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ (Product and Service Development) 4) การจัดการคุณภาพ (Quality Management) 5) การจัดการสต็อกและการจัดหา (Inventory and Supply Chain Management) และ 6) การบริหารความเสี่ยง (Risk Management) เมื่อระบบดังกล่าวได้รับการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง จะส่งผลให้กิจการขององค์กรหรือธุรกิจมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมภายนอกได้ทุกขณะในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุน การเพิ่มคุณภาพสินค้าและบริการ การสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกัน การส่งเสริมนวัตกรรมและการเรียนรู้ การพัฒนาความสามารถในการแข่งขัน และการเพิ่มความพึงพอใจของลูกค้า เป็นต้น

บทสรุป

ประเทศญี่ปุ่นตั้งอยู่ในเขตภูมิอากาศหนาว ภูมิประเทศที่เป็นหมู่เกาะ มีภัยธรรมชาติ โดยเฉพาะแผ่นดินไหว การดำรงชีวิตที่ต้องมีความพร้อมและตื่นตัวที่ต้องต่อสู้กับภัยธรรมชาติ เป็นประเทศที่แพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 และคนญี่ปุ่นได้ใช้เป็นบทเรียนเพื่อพัฒนาตนเองให้มีความเข้มแข็งทั้งด้านเศรษฐกิจ วิทยาการและเทคโนโลยี ภายหลังสงครามได้กลายเป็นประเทศที่เจริญมีความมั่ง

คังทางเศรษฐกิจอยู่ในอันดับสามของโลกรองจากสหรัฐอเมริกาและจีน มีการพัฒนาประเทศท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและเกิดวิกฤตการณ์น้ำมัน เศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่นยังคงเติบโตต่อเนื่อง การที่ประเทศญี่ปุ่นสามารถพัฒนาประเทศให้กลายเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว เนื่องจากลักษณะภูมิรัฐศาสตร์ที่ต้องทำให้คนญี่ปุ่นต้องตื่นตัวมีการเตรียมพร้อมที่จะต้องอยู่รอดท่ามกลางสภาพภูมิประเทศที่เป็นเกาะมีภัยธรรมชาติ และหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการเปลี่ยนแปลงภูมิรัฐศาสตร์โดยเฉพาะการเมือง การปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการเมืองแบบประชาธิปไตย มีการกระจายอำนาจการปกครองให้ท้องถิ่นมีอิสระในการปกครองพัฒนาเขตในพื้นที่ปกครองของตนเอง จากพื้นฐานทางภูมิรัฐศาสตร์ การเมืองการปกครองดังกล่าวมีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้คนญี่ปุ่นมีวิสัยคิดและพัฒนาประเทศของตนจนมีความมั่งคั่งเจริญทั้งชีวิตความเป็นอยู่ เทคโนโลยี โครงสร้างพื้นฐาน ฯลฯ สิ่งนั้นคือ วัฒนธรรมทางความคิดและการกระทำที่มีการควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ของอุตสาหกรรมต่อมาจึงคิดพัฒนาแนวคิดการปรับปรุงคุณภาพในระบบการผลิตของตนเองที่เรียกว่าการจัดการแบบ ไคเซ็น ซึ่งมีความหมายว่าการเปลี่ยนแปลงเพื่อสิ่งที่ดีกว่า หรือมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องในกิจกรรมงานโดยเฉพาะในกระบวนการผลิตอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น และแนวคิดการจัดการแบบไคเซ็น ไม่ได้ถูกใช้เฉพาะในกิจการธุรกิจอุตสาหกรรมยังกลายเป็นค่านิยมของคนญี่ปุ่นและนำไปใช้ในกิจกรรมในการดำเนินชีวิต หน้าที่การงานไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัว องค์กรทั้งภาครัฐเอกชน และวิธีการจัดการแบบไคเซ็นของญี่ปุ่นจึงเป็นบทเรียนให้ประเทศอื่นได้เรียนรู้และนำไปปรับใช้ในภาคอุตสาหกรรมและการจัดการองค์กรทั้งในภาคเอกชนและรัฐ อย่างกว้างขวางไปทั่วโลก

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาประเทศให้มีความเจริญมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ การดำรงชีพมีมาตรฐานสูง มีความสามารถในการด้านอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี ที่ได้จากบทเรียนของประเทศญี่ปุ่นนั้น มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

1. ระบอบการเมืองประชาธิปไตยและกระจายอำนาจการปกครองที่เป็นจริงทั้งในทางแนวคิดและการปฏิบัติให้ท้องถิ่นมีอิสระพัฒนาตนเอง
2. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและภาคอุตสาหกรรม
3. วัฒนธรรมทางความคิดและการกระทำที่มุ่งมั่นปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่อง
4. ค่านิยม “ทำวันนี้ให้ดีกว่าวันวาน”

องค์ความรู้ดังกล่าวข้างต้น เป็นเรื่องของหลักการที่จะนำไปสู่หลักปฏิบัติ องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนสามารถนำไปพัฒนาวัฒนธรรมขององค์กร ซึ่งจะทำให้เกิดพลังในการพัฒนาประเทศและองค์กรในระยะยาวและต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- ปธาน สุวรรณมงคล.(2554). *การเมือง การบริหารท้องถิ่นเปรียบเทียบ*. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2554). *ระบบการเมืองเปรียบเทียบ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วิกิพีเดีย. (2566). *รายชื่อประเทศเรียงตามผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (ราคาตลาด)*. เข้าถึงได้จาก [https://th.wikipedia.org/wiki/รายชื่อประเทศเรียงตามผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ_\(ราคาตลาด\)#อ้างอิง](https://th.wikipedia.org/wiki/รายชื่อประเทศเรียงตามผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ_(ราคาตลาด)#อ้างอิง)
- อุดม ทุมโหลิต. (2566). *อำนาจรัฐ และการกระจายอำนาจ แนวคิด กรณีศึกษา และข้อสังเกต*. กรุงเทพฯ : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์.
- Abe, E. & Fitzgerald, R. (1995). Japanese economic success: Timing, culture, and organizational capability. *Business History*, 73(2), 1-31.
- Barnwell, N. (2007). *Japanese management: Its emergence into Western consciousness and its long-term impact*. University of Technology, Sydney. Retrieved from <http://ehsan.econ.usyd.edu.au/papers/Barnwell.pdf>
- Bessant, J., Caffyn, S. & Gallagher, M. (2001). An evolutionary model of continuous improvement behaviour. *Technovation*, 21(2), 67-77.
- Brunet, A. P. & New, S. (2003). Kaizen in Japan: An empirical study. *International Journal of Operations & Production Management*, 23(12), 1426-1446.
- Drucker, P. (1971). What We Can Learn from Japanese Management. *Harvard Business Review*, 49(2), 1-11.
- Evans, G & Newnham, J., (1998). *The Penguin Dictionary of International relations*. London, UK. : Penguin Books.
- Huntzinger, J. (2002). The roots of lean training within industry-The origin of Japanese management and kaizen. *AME*, 18(1), 1-13.

Kono, T. (1982). Japanese management philosophy-Can it be exported?. *Long Range Planning*, 15(3), 90-102.